

Heikki Sirviö

Erilaisia sotajuttuja
Kirjallisuus politiikkana, ironia metanäkökulmana
Veikko Huovisen teksteissä

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu –tutkielma
26.4.2006

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

SIRVIÖ, HEIKKI: Erilaisia sotajuttuja. Kirjallisuus politiikkana, ironia metanäkökulmana Veikko Huovisen teksteissä.

Pro gradu –tutkielma, 179 s.

Kansainvälinen politiikka

Huhtikuu 2006

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan sotaa koskevien käsitysten muotoutumista ja sodankäynnin oikeuttamista ns. väkivallan diskurssien puitteissa ja pohditaan kirjallisuuden merkitystä politiikan tutkimukselle analysoimalla Veikko Huovisen sodan vastaisia kirjoituksia, romaaneja *Rauhanpiippu* ja *Veitikka*. Tutkimusasetelman taustalla on ajatus, että yhteiskunnallinen keskustelu ja kulttuurinen ymmärrys sodasta ja rauhasta tukeutuvat laajaan kirjalliseen aineistoon, johon sisältyy niin faktaa kuin fiktiota. Koska tutkimuksessa vähiten huomiota on kiinnitetty fiktion, keskittyy tämä työ siihen. Sota ja sodan diskurssit ovat osa poliittista todellisuutta ja sotaa, rauhaa ja politiikkaa tarkastellaan yhteiskunnallisessa keskustelussa tiettyjen, toistuvien käsitteiden kautta. Sodan käsitteleminen diskurssina viittaa siitä kerrottujen ja omaksuttujen kertomusten valtaan. Tutkielman merkitys liittyy kriittisen tieteen ideaaliin ja sen puitteissa väärän tietoisuuden teoriaan, jonka mukaan yhteiskunnallisten ongelmien syyt ovat ihmisten virheellisissä ja epäjohdonmukaisissa käsityksissä yhteiskunnasta ja suhteestaan siihen. Huovisen teksteissä sotaa ja sitä koskevia käsityksiä tarkastellaan ongelmina ja siksi niiden kirjoittamista voidaan tutkia poliittisena tekona ja pyrkimyksenä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, eli väärän tietoisuuden korjaamiseen toisinajattelun kautta ja kertomalla erilaisia tarinoita sodasta. Teoreettisena viitekehysenä toimii jälkistrukturalistinen teoria, jota käsitellään pääasiassa Michael J. Shapiron kirjoitusten pohjalta. Teorian kautta perustellaan kirjallisuuden käyttöä politiikan tutkimuksessa ja olennainen näkökulma on kirjallisuuden tarkastelu politisoivana käytäntönä. Metodiikka perustuu Kenneth Burken kirjoituksiin retoriikasta, troopeista ja dialektisesta ironiasta ja tämän pohjalta käytetään kirjallisuutta perspektiivinä politiikkaan, ja toisaalta sovelletaan politiikan perspektiiviä kirjallisuuteen. Tieteenalan väkivallan diskursseja käsittelevän tutkimuksen tarkastelussa huomio suuntautuu yhteiskunnallisiin käytäntöihin, joiden avulla sodankäynti esitetään rationaalisenä ja legitimiinä, mihin liittyy myös kysymys rakenteen ja toimijan välisestä suhteesta. Analyysissä tutkitaan, mitä Huovinen sanoo sodankäynnistä ja siihen liittyen militarismista, sodankäynnin suhteesta moraaliin, viholliskuvista ja ihmisen suhteesta yhteiskuntaan, valtaan ja ideologioihin. Kyse on kirjallisten tekstien poliittisesta lukemisesta, missä väkivallan diskurssien määrittely suuntaa huomiota analyysissä.

Tutkimusotteen kannalta olennaista on, että maailman ymmärtäminen ja samalla politiikan tutkimus käsitetään kiistanalaisena ja tulkinnallisena toimintana, jossa kielen ja erilaisten tekstien merkitys on keskeinen. Metodisessa keskustelussa retoriikka tarkentaa huomion tapoihin, joilla ymmärrystä tuotetaan kielellisessä toiminnassa ja miten se myös voidaan haastaa. Väkivallan diskurssit liittävät tämän ymmärryksen tiettyyn ongelma-alueeseen, sodan ongelmaan. Huovisen tekstejä luetaan poliittisena toimintana ja hallitsevan diskurssin vastaisena retoriikkana, joka kyseenalaistaa vallitsevat käytännöt esittäen niille vaihtoehtoja. Ironia korostaa kaikkien yksittäisten perspektiivien riittämättömyyttä, toimii kritiikin välineenä ja osoittaa holistisen tarkastelun mahdollisuuksia,

ristiriitaiset aspektit huomioonottaen. Juonikulkuna ironiaan liittyy satiiri, jota tutkielmassa tuodaan esiin kriittisen tieteen kannalta keskeisenä kertomustyypinä. Tutkielmassa on pyritty osoittamaan miten fiktiivisen kirjoittamisen keinoin on mahdollista politisoida vallitsevia yhteiskunnallisia käytäntöjä. Ne eivät ole ainoita mahdollisia tapoja olla ja toimia maailmassa ja siksi kritiikin kautta ne voidaan kyseenalaistaa ja niille voidaan osoittaa vaihtoehtoja. Burken dialektisen ironian käsitteen mukaisten 'metanäkökulmien' muotoilu sodan ja rauhan kysymyksiin korostaa käsiteltävien ongelmien monimutkaista luonnetta ja ilmiön holistisen, eri perspektiivit huomioivan tarkastelun merkitystä. Tämän vuoksi on tarpeellista madaltaa yhteiskuntatieteiden ja humanististen alojen välisiä raja-aitoja paremman ymmärryksen saavuttamiseksi. Nämä muodostavat tutkielman varsinaisen kontribuution tieteenalan keskusteluun.

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen suhde tieteenalaan	5
2.1. Sodan ja rauhan ongelma kansainvälisessä politiikassa	5
2.2. Kriittinen tiede	6
2.3. Kirjallisuuden käyttö politiikan tutkimuksessa	7
2.4. Tiede, populaarikulttuuri ja politiikka	11
2.5. Tutkimusongelma	15
3. Teoreettinen viitekehys	16
3.1. Kieli, tieto ja valta	17
3.2. Tekstit ja tulkinta.....	23
3.3. Kirjallisuus politisoivana käytäntönä	28
3.4. Kirjallisuuden tutkimuksen poliittisuus	31
3.5. Retoriikan suhde diskursseihin	35
4. Retoriikka ja dialektinen ironia	38
4.1. Retoriikka Kenneth Burken mukaan	39
4.1.1. Näkökulmia Burken retoriikkaan	40
4.1.2. Identifikaatio retoriikan keskeisenä ulottuvuutena	43
4.1.3. Retoriikka yleisölle suunnattuna suostutteluna	48
4.1.4. Esimerkkejä retorista analyysistä	50
4.2. Ironia metanäkökulmana	53
4.2.1. Ironia, retoriikka ja dialektiikka	53
4.2.2. Neljä keskeistä trooppia	55
4.2.3. Dialektinen ironia	57
4.2.4. Parodian, satiirin ja ironian välistä rajankäyntiä	59
4.3. 'Koominen oikaisu' kokoavana käsitteenä	64
5. Väkivallan diskurssit	67
5.1. Sodan ontologinen ja strateginen ulottuvuus	68
5.2. Rakenteet ja toimijat	75
5.3. Militarismi ja sen muodot	77
5.4. Oikeutetun sodan doktriini	80
5.5. Identiteettipolitiikka ja nationalismi.....	87
6. Sodankäynnin kritiikki Veikko Huovisen kirjoituksissa	92
6.1. <i>Rauhanpiipun ja Veitikan taustat</i>	94
6.2. <i>Rauhanpiipun maailma ja kertomus</i>	99
6.2.1. Päähenkilöt	102
6.2.2. Kohtaamisia matkalla	106
6.2.3. Väärästä tietoisuudesta vapautuminen	115
6.2.4. Pettymyksestä määränpäähän	116
6.2.5. Pahojen mahdollisuuksien osoittaminen	119

6.3. Pasifistin puheet	125
6.3.1. ”Kellogin Cornflakes –sopimus”	125
6.3.2. Kasvatus ja ideologia	128
6.3.3. Yksilön asema ja vastuu	130
6.3.4. Institutionalisoitu militarismi, sotahistoria ja nationalismi	132
6.3.5. Teknologian ja oikeassa olemisen vaarallisuus.....	134
6.3.6. Sota on jumalan tahto?.....	139
6.4. Veitikan opetukset	144
6.4.1. Tavallinen ihminen	146
6.4.2. Poliittista toimintaa	151
6.4.3. Selkäranka.....	155
6.4.4. Kansanmurha	157
6.4.5. Paha saa palkkansa.....	159
6.5. Yhteenveto	165
7. Johtopäätökset	172
Lähteet:	175

1. Johdanto

Jo vuosia oli kuultu sanomia sodista. Mutta ne olivat vielä kovin kaukaisia asioita. Joku sadunomainen Kiina, tarunomainen Abessinia, etäinen Espanja. Ei syntynyt hevillä sitä mielikuvaa, että nyt tapetaan ihmisiä. Olihan täällä entinen rauha, entiset mukavuudet. Nuo uutiset kaukaisilta paikkakunnilta tekivät vain elämän ikään kuin mielenkiintoisemmaksi. Sopi sytyttää tupakka ja avata rapiseva sanomalehti: maailmalla tapahtuu, siellä taistellaankin. (Häänpää 1989, 63.)

Aihevalintaani on vaikuttanut väkivaltaisten konfliktien ja sotien jatkuva läsnäolo maailmanpolitiikassa. Ne ovat kokoajan esillä mediassa: etäisesti sanomalehtien ulkomaan sivuilla, kummittelevat ruudun takana tv-uutisissa ja ne ovat hyvin edustettuina myös viihteessä ja fiktiossa, kuten elokuvissa ja kirjallisuudessa. Häänpään sanat, jotka viittaavat 1930-luvun lopun maailmanpoliittiseen tilanteeseen ja sen seuraamiseen Suomessa, eivät ole tässä viijaamassa että sota olisi taas tulossa lähelle. Tarkoitukseni on sanoa, että aihetta on syytä tarkastella ikään kuin vakavissaan, ei vain jännittävänä ja viihteellisenä uutisaiheena. Rauhallisessa Suomessakin keskustellaan turvallisuuspolitiikasta, julkaistaan turvallisuuspoliittisia selontekoja, armeija hankkii asejärjestelmiä ja ajoittain intoudutaan kiistelemään, pitäisikö liittyä Natoon vai ei, pitäisikö siirtyä vaarallisen anarkian reunalta turvallisen, etuoikeutetun järjestyksen piiriin, minkä yhteydessä peitellysti väläytellään historiallisia uhkakuvia tai terrori-iskun mahdollisuutta.

Sota ilmiönä on mietityttänyt minua aina ja sittemmin se on muotoutunut ongelmaksi: mistä oikeastaan on kysymys? Useasti on palautunut mieleeni Veikko Huovisen kirja *Rauhanpiippu* ja nimenomaan sen kriittinen, satiirinen sodankäynnin käsittely, jota olen suhteuttanut esim. seuraavanlaisiin sanomalehdestä poimittuihin lausuntoihin: ”Te olette tekemässä historiaa!”, vakuutti Yhdysvaltain merijalkaväen komentaja Carlton W. Kent puheessa sotilailleen ennen hyökkäystä Fallujan kaupunkiin Irakissa. ”Vihollisella on kasvot. Hänen nimensä on saatana. Hän asuu Fallujassa. Ja me tuhoamme hänet!” luonnehti puolestaan eversti Gareth Brandl tilannetta. (Helsingin Sanomat, tiistaina 9. marraskuuta 2004, A 12.) Esitettäköön vertailukohteeksi katkelma *Rauhanpiipusta*:

[...] kukapa muu kuin itse ihminen olisi luonut tuon kuvitellun aidan, jonka takana nuo niin verenhimoiset, tykkänään toista rotua olevat hirviöt valmistelevat tuhoa. Tämä on näköjään mitä elinvoimaisin uskomus, kukaties kovin rakaskin, koska sitä pidetään hengissä kaikin keinoin. (Huovinen 1956, 8.)

Sodan ja rauhan kysymykset ovat keskeisessä asemassa kansainvälisen politiikan tieteenalalla. Laajempi yhteiskunnallinen keskustelu ja kulttuurinen ymmärrys aiheesta tukeutuvat laajaan

kirjalliseen aineistoon, johon sisältyy niin faktaa kuin fiktiota: historiankirjoitusta, filosofiaa, politiikan teoriaa, lakitekstejä, kirjallisuutta, elokuvia jne. Tutkimuksessa vähiten huomiota on kiinnitetty fiktiivisiin aineistoihin, vaikka niiden merkitys sotaa koskevan ymmärryksen muodostumisessa on keskeinen. Kaikissa näissä aineistoissa on myös keskenään ristiriitaisia sisältöjä: käydään siis kamppailua merkityksistä ja tulkinnoista. Tässä tutkimuksessa keskityn fiktion, ja erityisesti sotaan sekä siihen liittyviin instituutioihin ja uskomuksiin kriittisesti suhtautuvaan kirjallisuuteen. Itselleni läheinen, edustava ja tältä kannalta aiemmin tutkimaton tapaus on kirjailija Veikko Huovisen tuotanto, joten keskityn tässä siihen. Yhtä hyvin kysymykseen voisivat tulla vaikkapa Haanpään, Hašekin, Hellerin tai Vonnegutin kirjoitukset, mutta koska aineisto on huolellisen käsittelyn kannalta välttämätöntä rajata kyllin suppeaksi, rajoitun Huoviseen.

Tutkimuskohteeni on siis sodankäyntiä koskevan ymmärryksen rakentuminen sitä käsittelevien kielellisten käytäntöjen ja representaatioiden kautta ja erityisesti sodankäynnin oikeuttaminen niin kutsuttujen väkivallan diskurssien puitteissa. Suhteessa tähän kokonaisuuteen otan vastustavana puheenvuorona tarkastelun kohteekseni sodankäynnin ja sen legitimoinnin kritiikin Veikko Huovisen tuotannossa ja erityisesti romaanissa *Rauhanpiippu*. Edellä mainittua teosta on luonnehdittu pasifistiseksi, mutta harvemmin on pohdittu, millaista 'pasifismia' teos edustaa? Huovisen kokonaisnäkemys erityisesti myöhemmän tuotannon valossa ei ole yksiselitteisesti kaiken väkivallan vääräksi tuomitseva. Tätä puolta käsittelen myöhemmän romaanin, *Veitikan*, kautta. Huovisen ajattelu viehättää ehkä juuri siitä syystä, että se ei ongelmattomasti sovi kategorisen moraalipaatoskseen kautta toimivan pasifismin määritelmään rajoihin, se ei siis sulje väkivaltaa pois 'idealistsella', olosuhteista riippumattomalla tavalla. Huovisen näkökulma ei ole kapea, vaan mielestäni esimerkillinen tapaus järkevästä ja perustellusta poliittisesta kannasta. Huovisen näkemyksen erityinen arvo, minkä tämän tutkimuksen kautta haluan tuoda kansainvälisen politiikan diskurssin piiriin, liittyy rauhan nostamisen keskeiseksi arvoksi, kiinnittäen samalla kuitenkin huomiota tosiasioiden tunnustamisen välttämättömyyteen.

Tutkimusaiheen perustelut johdattavat kysymään, mikä on kirjallisuuden suhde politiikkaan? Kirjallisuus ja politiikka on totuttu näkemään erillisinä elämänpiireinä. Jos kuitenkin oletetaan ettei virallinen 'sektoripoliittikka' anna tyhjentävää käsitystä politiikasta ja ettei taide ole pelkkää itseisarvoista estetiikkaa, voidaan alkaa etsiä yhteyksiä niiden väliltä. Ainakin niitä yhdistää läheinen

suhde kieleen: viestinnän merkitys politiikalle on keskeinen ja kirjoittamista puolestaan voidaan tarkastella yhteiskunnallisena vaikuttamisena. Median rooli ihmisten maailmaa, yhteiskuntaa ja politiikkaa koskevan ymmärryksen rakentumisessa on keskeinen. Juhani Niemen mukaan uutiset ovat nykyisin dramatisoitua fiktiota, jota seurataan globaalin näytelmän katsomoina toimivissa kansalaisten olohuoneissa. (1993, 9.) ”Medioitten kautta maailma muuttuu tekstiksi, jota on mahdollista manipuloida”, samoin ”postmodernissa yhteiskunnassa politiikka muuttuu kirjallisuudeksi” (ibid.). Tässä yhteydessä kuuluu painottaa, ettei edellisillä ehdoilla todellisuus ole jotakin, mikä on objektiivisesti olemassa, vaan politiikassa asiat esitetään sellaisina kuin ne halutaan nähtävän, mikä tarkoittaa todellisen ja kuvitellun, eli faktan ja fiktion välisen rajan hämärtymistä. Niemen mukaan kirjailijoiden tehtäväksi tällaisessa tilanteessa ”tulee löytää uudelleen todellisuus, paljastaa se sepittämällä” (emt. 10). Kirjallisuudessa kielenkäyttö ymmärretään luovaksi ja itsessään arvokkaaksi toiminnaksi kun taas politiikan, tai vallan kielen perustehtävät ovat suostuttelu ja käskeminen. Suostuttelu, sanoilla vaikuttaminen on retoriikan aluetta ja luonteeltaan ainakin jossain määrin demokraattista, kun taas käskeminen perustuu hierarkiaan ja pakkovaltaan ja on luonteeltaan yksisuuntaista, ”totalitaarista”. Suostuttelu ja käskeminen ovat sanomalla tekemistä, mutta vain suostuttelun alueella voivat kirjallisuus ja politiikka kohdata. (emt. 10-11.)

Mikä on sitten tieteen ja erityisesti politiikan tutkimuksen suhde todellisuuteen, faktaan ja fiktion? Esseessään ”Forget IR Theory” Roland Bleiker kiinnittää huomiota tarinoiden asemaan politiikan tutkimuksen parissa. Perinteisen viisauden mukaan ne eivät siihen kuulu ja tämä perustellaan sillä, että tiede käsittelee faktaa kun taas tarinat edustavat fiktiota. Mutta Bleiker väittää, että tieteenalan tekstit ovat itse asiassa tarinoita väärällään. Tarinat toimivat myös sen parissa tapana jäsentää ymmärrys ehjäksi ja merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi Bleiker ottaa valtion ja kysyy, mitä valtiot ovat elleivät erilaisten tarinoiden kokoelmia, joissa valtion identiteetti ja sen yhteenkuuluvaisuudentunne, samoin kuin sen tila tuotetaan ja legitimoidaan. Lisäksi tämä tehdään tavalla, joka kiistää kilpailevat tarinat ja niihin sisältyvät mahdollisuudet tuottaa toisenlaisia identiteettejä ja tiloja. Valta kertoa tarinoita on Bleikerin mukaan valtaa määrittää terveen järjen ja yleisesti hyväksytyyn ymmärryksen sisältö. (2001, 37-38.)

Jean Bethke Elshtainin mukaan sodan käsitteleminen diskurssina johtaa tunnustamaan siitä kerrottujen ja omaksuttujen kertomusten vallan ja tämä muistuttaa, että sotaa, rauhaa ja politiikkaa tarkastellaan

tiettyjen, toistuvien käsitteiden kautta. Ne muokkaavat keskustelua ja rajoittavat vaihtoehtojen harkitsemista, usein vakuuttaen etteivät asiat voi olla juurikaan toisin. Jos myönnetään totuudeksi väite, että sotia on aina ollut, on tarpeen lisätä, että myös sotajuttuja on aina ollut, ”sillä sodat tehdään meille teksteinä”. (Elshtain 1992a, 276.) On mahdotonta tarkastella sotaa irrallaan vahvasta kirjallisesta traditiosta, mikä pitää sisällään yhtäläillä runoja, epiikkaa, myyttejä, virallista historiankirjoitusta, aikalauskertomuksia kuin muodollisia teorioita. Sota ja sodan diskurssit ovat osa poliittista todellisuutta: ”Käsittämässämme muodossa nämä realiteetit identifioivan ja niille merkityksen antavan diskursiivisen alueen kyseenalaistaminen ei tarkoita itseriittoisen ja perusteettoman autonomian tunnustamista diskurssille, vaan se implikoi niiden tapojen tunnustamista, joilla omaksutut doktriinit, sotajutut saattavat tuudittaa kriittiset taipumuksemme uneen sokeuttaen meidät saavutettavissa olevilta mahdollisuuksilta” (ibid.).

Jos politiikan tutkimus ja ihmistieteet eivät kykene olemaan objektiivisia ja tieteellisiä sanojen varsinaisessa merkityksestä johtuen tietoisuuden ja intentionaalisen suuntautuneisuuden ongelmallisuudesta ja politiikan kietoutuneisuudesta havaintoja värittäviin ja merkityksiä tuottaviin arvoihin ja normeihin (Apunen 1991, 125, 127), niin mikä on faktan ja fiktion välisen rajanvedon merkitys? Kirjallisuus on mielenkiintoisessa asemassa suhteessa tieteelliseen kirjoittamiseen siitä syystä, että se on tietoinen omasta fiktiivisyydestään, vaikkakin sillä yleensä on viittauskohteensa todellisuudessa. Tieteellisen kirjoittamisenkin olisi syytä olla tietoinen sisältämästään fiktiivisestä aineksesta, eli todellisuussuhteensa rajoista. On tärkeää huomioida kulttuurin rooli osana sosiaalisia merkityksenannon rakenteita. Sen piirissä vallitsevia käsityksiä voidaan sekä uusintaa että haastaa. Siksi ei ole mitään syytä jättää huomiotta kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä poliittisesti relevanteista aiheista esim. sen vuoksi, että kirjallisuudessa luodut fiktiiviset maailmat voivat tarjota otollisia puitteita teoreettiselle pohdinnalle. Jos teoria ymmärretään muunlaisten tekstien lailla luonteeltaan ongelmalliseksi suhteessa faktaan ja fiktion, ei etuoikeutetuksi objektiiviseksi totuudeksi, vaan samanarvoiseksi kertomukseksi muiden joukossa, on esim. Huovisen kriittisillä puheenvuoroilla sijansa kansainvälisen politiikan tekstien rinnalla. Niiden kirjoittaminen on itsessään poliittinen teko. Niissä esitetään mielestäni arvokkaita näkemyksiä sodan ongelmasta ja tuodaan niitä esiin retorisesti taitavalla tavalla, minkä vuoksi niitä voidaan perustellusti lukea vaikuttamaan pyrkivänä retoriikkana. Huovisen näkemykset ja hänen sanankäyttönsä ovat käyttökelpoisia retorisia resursseja suhteessa sotaan ja rauhaa koskevista käsityksistä käytäviin kamppailuihin.

2. Tutkimuksen suhde tieteenalaan

Suhteutan tutkimusideaani kansainvälisen politiikan 'tiedon corpuskeeseen' kolmen teeman kautta. Ensiksi tuon esiin sodan ja rauhan ongelman tieteenalan kannalta keskeisenä kysymyksenä. Toiseksi otan mukaan kriittisen tieteen ideaalin tutkimukselle suuntaa-antavana ja sen merkityksen kannalta tärkeänä näkökulmana. Kolmanneksi käsittelen esimerkkien kautta tapoja, millä kirjallisuutta on käytetty aiemmassa tutkimuksessa. Lopuksi teen pienen paluuperän elokuvan ja populaarikulttuurin maailmaan.

2.1. Sodan ja rauhan ongelma kansainvälisessä politiikassa

Osmo Apunen on Karl W. Deutschin viitaten kirjoittanut, että huoli ihmisen tilasta ja sodan ongelma ovat kansainvälisen politiikan tieteenalan keskeiset lähtökohdat. Ongelma-alueen aiheuttama huoli toimii motivaation lähteenä ja ohjaa tutkimusta, eli toiminnan perustana on ”huolen ontologia”. (1991, 1, 2.) Apunen erittelee näkökulmia, joista käsin sodan ongelmaa on tutkittu. Sotaa on tarkasteltu filosofisena ongelmana, jolloin se on nähty joko inhimillisen kontrollin ulkopuolella olevana luonnonvoiman kaltaisena ilmiönä, tai sitten vaikutusmahdollisuuksien rajoissa olevana poliittisena ilmiönä. Sitä on lähestytty myös käytännöllisenä ongelmana jolloin tieteen keinoin on pyritty selvittämään sodan syitä sen välttämiseksi tai hallitsemiseksi, mistä tiedon ja toiminnan yhdistelmästä Apunen käyttää käsitettä polemologia. Tarkasteltaessa sotaa kognitiivisena ongelmana korostuu tieteellisyyden vaatimus, mikä tarkoittaa että vain tieteen kriteerit täyttävän, perustellun ja arki ajattelusta erottuvan tiedon kautta on mahdollista puuttua ongelmaan relevantilla tavalla. Näitä tapoja yhdistää käsitys rauhantilasta potentiaalisesti olemassa olevana tietynlaisena luonnontilana. Kun sotaa käsitellään normatiivisena ongelmana korostuu ihmisen oma toiminta ja vastuu: rauha on tehtävä ja ihminen on vastuussa sen sisällöstä. (emt. 4-8.)

Kansainvälisen politiikan tieteenalan, rauhan ja konfliktin tutkimuksen sekä toisaalta tiettyjen Huovisen kirjoitusten lähtökohdat ovat pitkälti yhtenevät. Niiden tiedon intressi on sama: kuinka ihmisten ja sosiaalisten ryhmien tai kansojen ja valtioiden väliset suhteet olisi järjestettävä, jotta sodat voitaisiin välttää. Rauhantutkimuksessa ja myös *Rauhanpiipussa* usein esitettävän johtopäätöksen voi

mielestäni tiivistää, että ihmisten käsitysten sodasta, sitä koskevan ymmärryksen, on muututtava jotta rauha olisi mahdollinen. Huovisen ajattelussa yhdistyvät toisaalta käsitys rauhantilasta luonnon järjestyksen mukaisena arkisena elämänpiirinä, ja toisaalta sodasta ihmisen luomana ongelmana, josta ainoa poispääsyn mahdollisuus tarjoutuu ihmisen oman toiminnan kautta, vaikkakin suhtautuminen tämän mahdollisuuden toteutumiseen on pessimistinen.

2.2. Kriittinen tiede

Eräs näkökulma politiikan tutkimukseen ja sen poliittisuuteen avautuu kriittisen tieteen käsitteen kautta ja sen kautta voidaan määrittää tutkimuksen yhteiskuntasuhteita ja tavoitteita. Kriittinen yhteiskuntatiede eroaa 'normaalitieteestä' siinä, että se ei rajoitu pelkästään selittämään asioita ja esittämään tutkimustuloksinaan faktoja, vaan pyrkii lisäksi ymmärrykseen ja kiinnittää huomiota arvoihin ja tavoitteisiin. (Harle 2003, 38.) Kriittinen tiede suhteutuu arvoihin ja tosiasioihin siten, että tosiasiat eivät ole arvoista riippumattomia, vaan arvot vaikuttavat ihmisten tulkintoihin tosiasioista. Jos tosiasiat eivät vastaa arvoja, jos niihin liittyy epäkohtia, on tosiasioita pyrittävä muuttamaan. Kriittisen tieteen tavoite on siten ylittää tosiasioiden ja arvojen välinen ristiriita ja edistää emansipaatiota, vapautumista vallitsevista epäkohdista ja niitä ylläpitävästä vallasta. (emt. 39.) Tämän tavoitteen toteuttamisessa se kuitenkin voi olla vain apuvälineen asemassa. Kriittinen tiede ei myöskään voi rajoittua edustamaan mitään tiettyä näkemystä totuudesta tai jotakin tiettyä arvoa, eli kriittisen tieteen täytyy olla tietoinen omasta suhteestaan yhteiskuntaan ja niihin arvoihin, mitä se edustaa. Pelkkä yleiskriittisyys ja vallitsevan sosiaalisen todellisuuden kritiikki ei riitä, vaan sille on kyettävä esittämään emansipatorisia vaihtoehtoja. (emt. 40.)

Yhteiskunnallisten ongelmien perussyöt voidaan jakaa väärästä tietoisuudesta ja toisaalta yhteiskunnallisesta kriisistä johtuviin ongelmiin. Väärän tietoisuuden teorian mukaan ongelmien syyt ovat ihmisten virheellisissä ja epäjohdonmukaisissa käsityksissä yhteiskunnasta ja omasta suhteestaan siihen. Yhteiskunnallisen kriisin teoria suuntaa huomion yhteiskunnan ongelmien kehkeytymiseen, kriisin muodostumiseen historiallisen kehityksen, väärän tietoisuuden ja yhteiskuntarakenteen vaikutuksesta, eli siihen mistä epäkohdissa on kysymys. Vastauksia näihin ongelmiin voidaan kriittisen tieteen parissa hakea kasvatuksen ja toiminnan kautta. Kasvatus tarkoittaa väärän tiedon korjaamista korostaen erityisesti itsekasvatusta ja ihmisen vastuunottoa omasta yhteiskuntasuhteestaan. Toiminnan

tarkoitus on muutoksen aikaansaaminen puuttamalla havaittuihin epäkohtiin ongelmien tunnistamisen kautta ja esittämällä suunnitelmia niiden korjaamiseksi, mihin kuuluu myös toimijoiden ja toimenpiteiden osoittaminen. (Harle 2003, 40-41.)

Kriittisen tieteen poliittisuus perustuu vallitsevan yhteiskunnallisen todellisuuden kyseenalaistamiseen ja pyrkimykseen korjata väärän tietoisuuden aiheuttamia ongelmia tutkimuksen ja valistuksen kautta. Tämä tietoisuuden muutos avaa mahdollisuuksia yhteiskunnalliselle muutokselle, vastuunoton sekä ihmisen itsensä kehittämisen ja itsensä toteuttamisen kautta. Nämä emansipatoriset tavoitteet edellyttävät ihmisten omaa suostumusta suhteessa yhteiskunnalliseen valtaan, mikä sulkee väkivallan käytön pois muutokseen tähtäävän toiminnan keinovalikoimista. (Harle 2003, 42.) Väkivallan käyttöön liittyvä keskeinen riski on, että se tekee tyhjäksi nimenomaan ne tavoitteet mihin pyritään.

2.3. Kirjallisuuden käyttö politiikan tutkimuksessa

Käsittelen tässä kolmea kirjallisuutta politiikan tutkimuksessa hyödyntävää kirjaa tai esseetä, joissa kaunokirjallisuutta on rinnastettu politiikan teorioihin tai käytetty teoretisoinnin tukena hieman eri tavoin. Näistä ensimmäisessä, tutkimuksessaan *Fights, Games and Debates* Anatol Rapoport käyttää esimerkkejä kirjallisuudesta analyysinsä tukena. Otsikon mukaisesti Rapoport jakaa aiheensa eli konfliktit kolmeen malliin: taisteluihin, peleihin ja väittelyihin. Johdanto koostuu näiden jokaisen kohdalla käytetystä kirjallisesta esimerkistä, jonka kautta hahmotellaan kunkin mallin luonnetta. Tutkimuksen päämäärä on ”tarkastella erilaisia älyllisiä välineitä konfliktitilanteiden analysoimista varten” (Rapoport 1960, 12). Kaunokirjalliset esimerkit toimivat johdantona johonkin aihepiiriin, rinnakkain esitetyt otteet teksteistä esittelevät erilaisia tapoja ymmärtää jokin ilmiö, tai kirjailija ja teos saatetaan esittää tietyn ajattelutavan tai filosofian edustajana. Kirjallisuus palvelee siten havainnollistamisen tarkoitusta. Erityisesti Rapoport tuo esiin Leo Tolstoin ajattelua ja teosta *Sota ja Rauha*. Hänen tapansa käyttää kirjallisuutta ideoiden lähteenä ja kuvaavina esimerkkeinä ei ole mitenkään harvinainen. Kaunokirjallisuudessa esitettyjä ajatuksia hän selvästi pitää arvokkaina ja merkityksellisinä, mutta ei tutkimuksessaan julkilausutusti pyri yhdistämään politiikan teoriaa ja kirjallisuutta, jota käytetään teoretisoinnin tukena tuomatta tätä esiin erityisenä metodisena ratkaisuna. Toisaalta vaikuttaa siltä, kuin Rapoport olettaisi kaunokirjallisuuden ilman muuta muodostavan osan

siitä ”intellektuaalisesta kokemuksesta” (1960, 12), jonka jakamiseksi hän mainitsee tutkimuksen kirjoittaneensa.

Hayward R. Alker on tutkinut erilaisia metodologisia vaihtoehtoja yhdistää politiikan tutkimuksessa humanismi ja pyrkimys tieteellisyyteen. Kysymys kuuluu, kuinka yhteiskuntatieteet ja politiikan tutkimus voivat olla tieteitä ottaen huomioon niiden tutkimuskohteen arvolatautuneisuuden ja kiistanalaisuuden (Alker 1996, 1)? Perusteluna on tarve madaltaa humanististen ja yhteiskuntatieteiden välistä raja-aitaa ja toisaalta määrittää uudelleen politiikan tutkimuksen kiinnostuksenkohteita. Alker näkee tarpeellisena ja suotavana yhdistää humanistisen tieteen merkitysten löytämistä ja ajatusten muotoilua koskevan ymmärryksen ja niiden arvosuuntautuneisuuden luonnontieteen ihanteiden mukaiseen tieteelliseen selittämiseen, tarkkuuteen ja metodologisiin vahvuuksiin. (emt. 2.) Ajatus rauhan edistämiseen suuntautuneesta, emansipatorisesta ja humanistisesti suuntautuneesta tutkimuksesta vastaa omia tavoitteitani. Alker pyrkii tähän tutkimuksen ideaaliin mm. lukemalla ja uudelleen tulkitsemalla klassisia tekstejä.

Esseistä aiheeseeni läheisimmin liittyy kirjailija George Orwellin ja politiikan tutkija Harold Lasswellin ajatuksia rinnastava tutkimus ”An Orwellian Lasswell: Humanistic scientist”. Siinä vertaillaan kahden aikalaisen, tosin eri alan tai kirjallisen genren edustajan poliittista ajattelua. Alker tarkastelee Orwellin teosta *1984* (1949) ja Lasswellin tutkimusta *The Garrison State* (1941) (1996, 241) sisällöllisesti yhtenevinä esityksinä tuolloiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen sisältyneistä vaaroista tuoden esiin myös todelliset ja mahdolliset erot Orwellin ja Lasswellin näkemyksissä, joiden kautta hänen tulkintansa voitaisiin kyseenalaistaa. Näitä ovat esim. erilainen ammatillinen suuntautuneisuus, jota tässä ollaan ylittämässä kiistämällä sen merkitys.

Alker kritisoi kansainvälisen politiikan valtavirran tutkimusta ja erityisesti poliittista realismia niiden tavasta esittää asioita luonnollisina ja välttämättöminä, sillä hänen mukaansa juuri tämä samoin kuin keskittyminen aiheisiin kuten kansallinen turvallisuus, tuottavat sitä todellisuutta mitä ne ovat vain kuvaavinaan ja toimivat oikeutuksena ja perusteluna sen mukaiselle politiikalle. Edellä esitettyihin tavoitteisiin sitoutuneen tutkijan tulisi siten Alkerin näkemyksen mukaan keskittyä tutkimaan tapoja, joilla tämä ”systeeminen status quo” tuotetaan, samoin kuin käytäntöjä jotka rakentavalla tavalla voisivat sitä muuttaa. (1996, 259-260.) Alkerin hahmottelema ”orwellilainen Lasswell” yhdistää

luovalla tavalla Orwellin voimakkaan, havainnollisen kerronnan ja Laswellin asiayhteyksiä ja olosuhteita tulkitsevan analyysin 'systemiseksi mahdollisuuksien kartoittamiseksi'. Sen kautta Alker katsoo voitavan tarkastella mahdollisia maailmanpolitiikan järjestyksen lähteitä (emt. 260), eli se muodostaa teoreettisen viitekehyksen, jonka kautta voidaan tulkita maailmanpolitiikan tapahtumia ja niiden muodostamia trendejä pitkällä aikavälillä. Lisäksi tällainen tutkimus on normatiivisesti sitoutunut edistämään demokraattisemman ja ihmisarvoisemman maailman toteuttamista. (emt. 263.)

Kaunokirjallisuutta on hyödynnetty myös kokonaisvaltaisemmin eräiden ongelma-alueiden suhteen. Kirjassaan *Identity, Narrative and Politics* Maureen Whitebrook tutkii identiteetin rakentumista kertomuksien kautta, 'narratiivista identiteettiä', käyttäen materiaalinaan modernia kaunokirjallisuutta¹. Whitebrookin mukaan identiteetti määrittyy tarinoiden kautta, millä hän tarkoittaa ihmisten itsestään kertomia tarinoita, toisten heistä kertomia tarinoita, tai kertomuksia joissa he ovat osallisina (2001, 10). Tarinankerronta on luonteenomaista inhimilliselle ajattelulle ja siksi tarinat kuuluvat olennaisesti identiteetin rakentumisprosessiin. Poliittikkaan identiteetti liittyy siten, että ihminen kokee itsensä osaksi laajempaa kokonaisuutta ja omat tarinansa osaksi yhteiskuntansa ja kulttuurinsa kertomuksia. (emt. 4.)

Kirjallisuuden käyttöä materiaalina Whitebrook perustelee olettamuksella, että kaunokirjallisuus kertoo tärkeitä asioita omasta ajastaan. Hän pyrkii yhdistämään kirjallisuudentutkimuksen teoreettisia elementtejä politiikan tutkimukseen kiinnittämällä huomiota tapoihin, joilla kirjan sisältö ilmaistaan kertomuksen rakenteen kautta. Kyseessä ei siten ole ainoastaan tapa käyttää kirjallisia esimerkkejä politiikan tutkimuksen apuvälineenä, vaan myös tarkastella mitä kertomalla voidaan sanoa poliittisesti merkityksellisestä aiheesta. Whitebrookin tutkimuksessa tämä tarkoittaa, että tarkastelemalla kertomuksen muotoa ja rakennetta hänen käsittelemissään teoksissa voidaan ymmärtää kuinka kertomukset toimivat tosielämän identiteetin rakentumisprosesseissa. (2001, 4-5.) Aiheen kannalta merkityksellisiä tekijöitä Whitebrookin käsittelemissä teoksissa ovat itse kertomus, se kuka kertoo ja mistä näkökulmasta, sekä juonikulku ja lopetus. Näitä tekijöitä hän tarkastelee romaanin juonen ja identiteetin rakentumisprosessin rinnastamisen kontekstissa. (emt. 11-12.)

¹ Käytetyt teokset: Auster, Paul. 1992. *Leviathan*. Doctorow, E.L. 1971. *The Book of Daniel*. Gordimer, Nadine. 1987. *The Sport of Nature*. Pynchon, T. 1979. *The Crying of Lot 49*. Roth, Philip. 1993. *Operation Shylock*. Woolf, Virginia. 1925. *Mrs Dalloway*.

Whitebrookin teoreettinen perustelu romaanien käyttämiselle aineistona on se, että niiden avulla voidaan kehittää narratiivisen identiteetin käsitettä suhteessa sen käyttöön aikaisemmassa politiikan tutkimuksessa. Tässä romaanit auttavat mahdollistamalla ihmisen tarkastelun holistisesti, kontekstiin sijoitettuna, verrattuna politiikan teorian tapaan kuvata poliittisia ilmiöitä persoonattomina. Tämän vuoksi Whitebrook katsoo hyödylliseksi tarkastella kuvitteellisia henkilöitä, hahmoja, joilla on konteksti ja jotka ovat osallisina vuorovaikutussuhteissa ja esittää, että ”romaanija voidaan lukea myös tutkimuksina” (2001, 15). Hänen tavoitteenaan on tarkastella romaaneja samanarvoisina politiikan teoriaan nähden, eikä siten pelkinä esimerkkeinä. Whitebrook lukee romaaneja poliittisten ideoiden näkökulmasta yhdistäen niitä sitä kautta politiikan teorioihin, sillä ”[...] niitä on mahdollista lukea poliittisesti, ne tarjoavat poliittisesti merkityksellisiä esimerkkejä kertomuksen rakentumisesta ja ne osoittavat tiettyä tietoisuutta suhteessa narratiiviseen prosessiin” (emt. 16). Tutkimuksessa lukemisen tapa on tärkeä ja tässä tapauksessa kertomusten muotojen ja tekniikoiden tarkastelu on keskeistä, sillä ne kuvaavat sisältöä ja sitä mikä kirjoittajalle on tärkeää ja mikä ei. Teoriaa tarvitaan systematisoimaan kirjalliseen kokonaisuuteen sisältyviä poliittisia ajatuksia (emt. 17). Tekstejä on tarkasteltava kokonaisuuksina ja niiden sisältöä on kunnioitettava siten, ettei niistä väkisin etsitä tai niihin liitetä merkityksiä joita niissä ei ole. Tämä on tulkinnan sisältö ja siihen liittyvä haaste. (emt. 18.)

Mitä opimme aiemmasta tutkimuksesta? Käsittelemieni tutkimusten joukossa Rapoport edustaa perinteistä tapaa käyttää kaunokirjallisia esimerkkejä havainnollistavana apuvälineenä. Tässäkin tarkoitus on hakea ideoita ja esimerkkejä kirjallisuudesta, ja se nähdään osana ’älyllistä kokemusta’, mutta kirjallisuus nousee kuitenkin tärkeämpään rooliin eli pääasialliseksi aineistoksi, mikä muodostaa yhteyden muihin käsiteltyihin tutkimuksiin. Tutkimusideani perustuu väittämään, että kaunokirjallisia ja teoreettisia tekstejä on voitava käsitellä samanarvoisina. Yhtymäkohtia Alkerin ja Whitebrookin tutkimuksiin ovat kirjallisuudenlajin tarkastelu toissijaisena ja sisällön puolestaan ratkaisevana, sekä käsitys teorian tarpeellisuudesta analyttisyyden ja systemaattisuuden kannalta. Tärkeänä pidän myös käsitystä kirjallisuudesta aikansa ilmentäjänä ja poliittisesti merkityksellisten sisältöjen lähteenä, samoin kuin Whitebrookin näkemyksiä tekstin tulkinnasta.

2.4. Tiede, populaarikulttuuri ja politiikka

Cynthia Weberin kansainvälisen politiikan teoriaa kriittisesti käsittelevä oppikirja käyttää aineistonaan populaareja elokuvia, jotka toimivat sen puitteissa tutkimukseni mielenkiinnon kohteena olevina vaihtoehtoisina teksteinä. Weberin perusidea on, että tieteenalan teoriat ovat tarinoita ilmiöstä nimeltä kansainvälinen politiikka. Teoriat tekevät järjestäviä yleistyksiä tutkimuskohteestaan ja auttavat siten tutkijaa ymmärtämään kohdettaan, mutta Weber kysyy kuinka voidaan ymmärtää kansainvälisen politiikan teorioita? Eli kuinka ne toimivat ja mikä saa ne vaikuttamaan todenmukaisilta? Weberin vastaus on, että kansainvälisen politiikan teoriat ovat tarinoita jotka vaikuttavat tosilta, koska ne perustuvat myytteihin kansainvälisestä politiikasta. Myytit puolestaan ovat hänen mukaansa ilmeisiä totuuksia, tarinan aineksia jotka vaikuttavat tuttuutensa vuoksi itsestäänselvyyksiltä. Weber lähtee purkamaan tätä ongelmanasettelua tutkimalla kansainvälisen politiikan suhdetta kulttuuriin, ideologiaan ja myyttifunktioon. (2001, 2.)

Kulttuurin Weber määrittelee merkitysten tuottamisen paikaksi ja tarinoiden, uskomusten ja tapojen kokoelmaksi. Kansainvälisen politiikan teoriat ovat myös kulttuurin tuotteita, tarinakokoelmia aiheestaan. Kulttuuri vaikuttaa tapaan, jolla teoriat selittävät maailmaa ja siihen kuinka ne näyttäytyvät järkevinä, suorastaan itsestäänselvyyksinä. Weberin mukaan kansainvälisen politiikan teoria nojaa myytteihin muuntaessaan kulttuurisidonnaiset tarinansa terveen järjen mukaiseksi, itsestään selväksi tiedoksi maailmasta. (2001, 4.) Ideologiat Weber jakaa tietoiisiin ja tiedostamattomiin. Tietoinen ideologia on valmis kokoelma maailmalle ja yhteiskunnalle annettuja merkityksiä ja tulkintoja, joiden tehtävänä on jäsentää ajattelua ja toimia yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan ohjenuorina. Tiedostamattomat ideologiat tarkoittavat asenteita ja ennakkoluuloja, arkijärjen mukaisia käsityksiä maailmasta, joihin maailmankuva perustuu. Kulttuurin ja ideologian suhteessa olennaista on kulttuurisesti rakentuneiden merkitysten muuntuminen käsitykseksi siitä, millainen maailma on tai millainen sen pitäisi olla. (emt. 4-5.)

Kansainvälisen politiikan tutkimusorientaatiot rinnastuvat tietoiisiin ideologioihin. Tiedostamattomat ideologiat puolestaan ovat sitä, mitä Weber kutsuu kansainvälisen politiikan myyteiksi. Myyttifunktio tässä yhteydessä tarkoittaa erityisen, kulttuurisidonnaisen ja ideologisen näyttäytymistä yleistettävänä, luonnollisena ja puhtaan empiirisenä, eli ts. tulkinnan muuttamista tosiasiksi. Kysymyksessä on

poliittinen käytäntö ja valtaa käytetään mm. juuri myyttien kautta esittämällä jokin asia luonnollisena, muuttumattomana ja siten epäpoliittisena ja keskustelun ulkopuolelle suljettuna. (Weber 2001, 6-7.) Weber mainitsee, että puhuessaan kansainvälisen politiikan myyteistä ja myyttifunktioista, ei hänen tarkoituksenaan ole riisua tieteenalaa kulttuurista ja ideologiasta, vaan palauttaa tietyt 'itsestäänselvyydet' keskusteltaviksi. Myyttifunktion olemassaolon tunnustaminen on teorioiden kriittisen tarkastelun ja siten myös niiden todellisen ymmärtämisen edellytys. (emt. 7-8.)

Weber perustelee elokuvien käyttöä aineistona² pyrkimyksellään tarkastella teorioita suhteessa toisiin maailmoihin (kulttuureihin, aikaan, paikkaan), koska niissä myyttien tarkasteleminen ja tunnistaminen on helpompaa kuin omassa elinympäristössä. Näitä maailmoja hän on hakenut elokuvista, koska niihin on mahdollista suhtautua tarpeeksi ulkopuolisesti kriittisyyden säilyttämiseksi ja toisaalta ne kuitenkin ovat tarpeeksi tuttuja ollakseen ymmärrettäviä. Weberin metodi on rinnastaa teorialle ja elokuvat myyttien kautta. Tämä tarkoittaa tiettyjen tieteenalan tekstien tunnistamista johonkin orientaatioon kuuluviksi ja huomion kiinnittämistä siihen kuinka teksti hyödyntää myyttiä. Elokuvien osalta keskeistä on kuinka myytit toimivat niissä, ja valitsemalla jokin teksteissä esiintyvistä myyteistä voidaan teoria rinnastaa samaa myyttiä hyödyntävään elokuvaan ja suhteuttaa elokuva teorian myyttiin kysymällä kuinka elokuvassa ymmärretään maailma ja mikä sille on tyypillistä ja mikä poikkeavaa. Lopuksi Weber arvioi mitä tämä kansainvälisen politiikan myyttifunktion kriittinen analyysi kertoo kansainvälisen politiikan teoriasta kulttuurisessa, ideologisessa ja populaarissa mielessä? (Weber 2001, 8-9.)

Weber arvostelee kansainvälisen politiikan valtavirran teorioiden Pohjois-Amerikka-keskeisyyttä, rasistisuutta, luokkien huomiotta jättämistä ja maskuliinisuutta, eli puolueellista painottumista ja tämän esittämistä luonnollisena, sekä muiden aiheiden ja näkökulmien vähättelyä ja poissulkemista. (2001, 129.) Mytologinen funktio tulee esille prosessissa, jossa teorian analyttinen viitekehys esitetään puolueettomana ja arkijärjen mukaisena, ei kulttuurisidonnaisena, ideologisena ja kriittisen analyysin tarpeessa olevana. Myyttifunktio kielletään ja sivuutetaan valtavirran puolustamiseksi sijoittamalla kriittinen tutkimus tärkeän kansainvälisen politiikan tutkimuksen ulkopuolelle. (emt. 131.)

² Elokuvat, niihin liittyvät teoreettiset suuntauksat ja niiden hyödyntämät myytit ovat: *Lord of the Flies* - realismi/neorealismi - anarkia on sodan syy, *Independence Day* - idealismi - maailman yhteisö, *Wag the Dog* - sosiaalinen konstruktivismi - anarkia on sitä mitä valtiot siitä tekevät, *Fatal Attraction* - feminismi ja sen kritiikki - sukupuoli on muuttuja, *The Truman Show* - Fukuyaman neoliberalismi - historian loppu.

Entä miksi juuri elokuvat, mikä on populaarikulttuurin merkitys tutkimukselle? Kiinnostavuus on toki ilmeinen, mutta ei yksinään riittävä syy. Weber perustelee tutkimusotettaan mm. sillä, että elokuva tuo esiin kansainvälisen politiikan teorioiden kerronnallisen aspektin, eli sen että ne ovat elokuvien tavoin vain tarinoita jostakin tietystä kuvitellusta tai lavastetusta maailmasta. Teoriat ja elokuvat tuottavat ja hyödyntävät samankaltaisia myyttejä ja siksi populaarikulttuurin analyysi on hyödyllistä kansainvälisen politiikan ja sen teorian ymmärtämiseksi. Lisäksi viihteellisen elokuvan ja vakavan teorian rinnastaminen tuo esiin jälkimmäisen todellisen luonteen myyttisenä sekoituksena faktaa ja fiktiota. Elokuvat myös dramatisoivat teorioiden myyttifunktiot ja näyttävät sen, mitä täytyy pitää itsestäänselvyyksinä jotta myytit vaikuttaisivat tosilta. (Weber 2001, 132-133.) Miksi sitten valtaviiran politiikan tutkimuksessa kiinnitetään vain vähäisessä määrin huomiota (populaari)kulttuuriin? Mahdollisesti jotkut haluavat kieltää populaarikulttuurin poliittisuuden ja siten sen merkityksen politiikan ja tutkimuksen kannalta. Toinen mahdollisuus on pelko, että myyttien populaarikulttuurin kautta tapahtuva tarkastelu romuttaisi teoreettisten rakennelmien arvovallan. Tai ehkä teorioita hallitsevien myyttien ote tutkijoista on niin vahva, etteivät nämä kykene mieltämään asioita muilla tavoin. (emt. 134.)

On tuskin liioiteltua väittää, että populaarikulttuurin tuotteilla on suuri merkitys poliittisen ymmärryksen rakentumisessa. Kirjallisuuden rooli tässä suhteessa lienee vähäisempi verrattuna kuvalliseen viihteeseen, televisioon ja elokuvaan, joita kulutetaan hyvin suurissa määrin. Aihetta on käsitellyt mm. Michael J. Shapiro, kiinnittäen huomiota esim. Hollywoodin elokuvateollisuuden ja Yhdysvaltain hallituksen välisiin yhteyksiin. Shapiroin lähtökohta on, että moderni yhteiskunta on siinä määrin eriytynyt, ettei sotaa koskevan ymmärryksen perustana yleensä ole yhtä suurta kertomusta (1997, 122). Siten sotaa ei oikeuteta viittaamalla jokapäiväisessä elämässä toiminnan kautta saavutettavaan kokemukseen, vaan paremminkin viitataan fiktiivisiin esityksiin ja fantasian lajityypppeihin. Tehdessään väkivallan amatööreistä – siviileistä - sotilaita, modernit asevoimat joutuvat opettamaan näille uusia ja outoja ajattelutapoja ja käyttäytymismalleja suuressa määrin populaari- ja muun kulttuurin edustamien arvojen vastaisesti, joissa usein on monia häiritseviä, hajottavia ja kurinalaisuudelle vastakkaisia piirteitä. Esimerkkinä mainittakoon Shapiroin käsittelemä Yhdysvaltojen merijalkaväen esittäminen amerikkalaisessa elokuvassa eri aikoina. Karkeasti yleistäen yleistävä esittämistapa oli hallitseva toisen maailmansodan jälkeen, sekä jälleen 1990-luvulta lähtien, kun taas

Vietnamin sota kirvoitti elokuvantekijät kritiikkiin. Ylistäviä sotaelokuvia on käytetty ja käytetään Yhdysvalloissa valtiollisen väkivallankäytön tukemiseen jokseenkin suorasukaisesti, esim. asevoimien mainostamisen ja sotilaiden rekrytoinnin apuvälineenä. (emt. 123.)

Hollywoodin ja Yhdysvaltain asevoimien yhteistyö on viimeaikoina vain tiivistynyt, esim. 1999 University of Southern Californian yhteyteen perustetun Institute for Creative Technologies:n kautta, jonka puitteissa ”parhaat sotapelien tekijät, tietokonegraafikot ja viihdealan johtajat voivat kokoontua valmistelemaan seuraavaa sotaa” (Der Derian 2001, xxi). Terrorismin vastaisen sodan myötä sota aiheena ja patrioottisuus sen esittämisessä ovat korostuneet amerikkalaisissa elokuvissa ja tv-sarjoissa silmiinpistävästi, kuten 2000-luvun alun monissa ylistävissä sotaelokuvissa (esim. *Windtalkers* [2002] tai *We Were Soldiers* [2002]) (Shapiro 2004, 118), tai vaikkapa terrorisminvastaisen sodan propagandan paraatiesimerkissä, tv-sarjassa *24* (2001-??). Niinikään Shapiro käsittelee presidentti Bushin hallinnon reaktioita 11.9.2001 tapahtumiin rinnastaen ne lännenelokuvan lajityyppiin ja sen puitteissa yleisesti esiintuotuihin arvoihin (”wanted, dead or alive”, [emt. 102]), ja toisaalta historialliseen esimerkkitapaukseen - kenraali Custerin joukko-osaston tuhoutumiseen Little Bighornin taistelussa intiaaneja vastaan - ja tätä seuranneeseen sotainnostukseen, koston- ja verenhimoon (ibid.), tarkoituksenaan tuoda esiin miten todellisuus ja sen viihteelliset esitykset, fakta ja fiktio, nykyisyys ja historia kietoutuvat toisiinsa monimutkaisin tavoin.

Weberin tutkimuksessa merkittävää on, että se kyseenalaistaa politiikan teorian ensisijaisuuden ja osoittaa sen nojaavan samankaltaisiin myytteihin, joita populaarikulttuurissa hyödynnetään. Tutkimukseni näkökulmasta mielenkiintoista on kulttuurin tarkastelu sotaa koskevan ymmärryksen ja mielipiteen muokkaajana sekä siihen sisältyvä mahdollisuus toisenlaisiin näkökulmiin. Itseäni kiinnostaa kysymys, kuinka ihmisten ajattelumalleja voitaisiin muuttaa rauhanomaisemman maailman aikaansaamiseksi? Voisivatko populaarikulttuuri ja akateeminen keskustelu sekä näiden välinen vuoropuhelu toimia tällaisena foorumina?

2.5. Tutkimusongelma

Tähän mennessä olen esittänyt jo kaksi asiaa ongelmina: sodan ilmiönä ja ihmisten väärän tietoisuuden siihen liittyen. Myös Huovisen teksteissä näitä asioita käsitellään ongelmina ja siksi niiden kirjoittamista voidaan tarkastella poliittisena tekona ja pyrkimyksenä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, eli väärän tietoisuuden korjaamiseen esittämällä toisinajattelijan mielipide ja kertomalla toisenlaisia tarinoita sodasta. Yksinkertainen kysymys kuuluukin: minkälaisia tarinoita Huovinen sodasta kertoo ja missä suhteessa ne ovat ympäröivään maailmaan ja vallitseviin tarinoihin, mikä niissä siihen nähden on tyyppillistä ja mikä poikkeavaa?

Teoreettinen aines tässä työssä tulee kahdessa osassa. Ensiksi pyrin perustelemaan kulttuurin ja kirjallisuuden merkitystä poliittisen ymmärryksen rakentumisessa kielen ja vallan kysymysten kautta, eli puhe on diskursseista 'mielivaltana', ymmärryksen käsikirjoituksina toimivina käytäntöinä. Näiden teoreettisten lähtökohtien kautta perustelen miksi kirjallisuuden käyttö politiikan tutkimuksessa on mahdollista ja jopa toivottavaa, mihin kuuluu kirjallisuudentutkimuksen ja kirjallisuuden tarkastelu poliittisina ja politisoivina käytäntöinä. Tämä johdattaa työni metodologiaan, eli retoriikkaan, missä kielenkäyttöä tarkastellaan tekemisenä ja vaikuttamisena, minkä lisäksi tuon esiin työni kannalta tärkeitä kirjallisuudentutkimuksen välineitä. Kielellisten käytäntöjen merkityksen ymmärtämiseksi ja toiminnan aspektin tavoittamiseksi näen retoriikkaan perehtymisen tarpeellisena liittyen siihen, miten asiat esitetään uskottavina ja miten yleisöä ja itse asiassa toimijoita itseäänkin on tarpeellista suostutella pitämään sotaa luonnollisena tai hyväksyttävänä ilmiönä. Burkelaisen metodin mukaisesti käytän kirjallisuutta perspektiivinä politiikkaan, eli Huovisen sodanvastaisia kirjoituksia näkökulmana kansainvälisen politiikan tieteenalan sodan luonnetta ja sen oikeuttamista koskevaan keskusteluun. Metodisena ratkaisuna tämä toisaalta tarkoittaa politiikan perspektiivin soveltamista kirjallisuuteen: kirjallisten tekstien poliittista lukemista, missä väkivallan diskurssien määrittely suuntaa huomiota analyysissä.

Toinen teoriaan perustuva osuus käsittelee ensimmäisen pohjalta sotaa koskevan ymmärryksen rakentumista ja sotien oikeuttamista tieteenalan väkivallan diskursseja käsittelevän tutkimuksen kautta, mihin sisältyy ongelma-alueen määrittely ja sen tematisointi. Väkivallan diskursseissa huomio suuntautuu niihin yhteiskunnallisiin käytäntöihin, joiden avulla sodankäynti esitetään rationaalisena ja

legitiiminä ilmiönä. Siksi on tarpeellista kysyä, mitkä tekijät ja asiat tässä toiminnassa ovat keskeisiä ja toisaalta mikä on ihmisen suhde yhteiskuntaan, eli miten ymmärretään rakenteen ja toimijan välinen suhde? Tämä suuntaa huomion sotaan koskeviin oletuksiin, sen mahdollistaviin käytäntöihin ja niiden uusintamiseen, sekä toisaalta vaihtoehtoihin mahdollisuuksiin. Kysymys on siten diskursseista, joiden puitteissa sodat ”tehdään meille teksteinä”. Väkivallan diskurssien mukainen tematisointi muodostaa taustan, mitä vasten Huovisen tekstejä tulkiten.

Analyysissä tutkin, mitä Huovinen sanoo sodankäynnistä ja siihen liittyen militarismista, sodankäynnin suhteesta moraalisiin, viholliskuvista ja toiseuden kohtaamisesta, sekä ihmisen suhteesta yhteiskuntaan, valtaan ja ideologioihin? Toinen puoli kysymyksenasettelusta liittyy siihen, miten Huovinen asiansa sanoo, eli tarkastelen hänen kirjoituksiaan väärän tietoisuuden ongelman korjaamiseen tähtäävänä retoriikkana. Mikä siis on niiden mahdollinen anti retorisisina resursseina sodan ja rauhan kysymyksiä koskevissa merkityksenannon kamppailuissa? Entä mitä merkitystä tällä sitten on tieteenalan kannalta? Suhteessa väkivallan diskursseihin esitän Huovisen kirjoitusten pohjalta mielestäni arvokkaan kriittisen näkemyksen sodan mahdollistaviin käytäntöihin, minkä pohjalta tarkoitukseni on Burken dialektisen ironian käsitteen mukaisten ’metanäkökulmien’ muotoilu sodan ja rauhan kysymyksiin. Tämän kautta tahdon korostaa käsiteltävien ongelmien monimutkaista luonnetta ja ilmiön holistisen, eri perspektiivit huomioivan tarkastelun merkitystä. Ironia on eräänlainen vastausyritys suhteessa kysymyksiin oman kannan puolustamisesta äänen moninaisuudessa (miten, millä rajoituksilla?) ja selviytymisestä maailmassa, joka ei ole välttämättä minnekään matkalla, eli muistutus reduktioiden ja liian varmojen totuuksien vahingollisuudesta. Tämän ajatuksen kehittelyn katson muodostuvan työni varsinaiseksi kontribuutioksi tieteenalan keskusteluun.

3. Teoreettinen viitekehys

Luvun tarkoituksena on tarkentaa oletuksia, joihin tutkimukseni ja sen oikeutus kansainvälisen politiikan tieteenalalla perustuu. Koska pyrkimys on tutkia erästä kansainvälisen politiikan keskeistä ilmiötä kaunokirjallisten tekstien kautta, olen päättänyt hakea teoreettista perustaa tälle toiminnalle suunnalta, joka näyttäisi yhdistävän politiikan teoriaa ja kirjallisuusteoriaa. Nimitettäköön tätä orientaatiota jälkistrukturalistiseksi tai postmoderniksi politiikan/ kirjallisuuden teoriaksi. Edelleen tämä luku toimii johdatuksena väkivallan diskurssien käsittelylle määrittelemällä mistä diskursseissa on

kysymys ja minkälaisille oletuksille kyseinen käsittelytapa perustuu. Shapiron teoretisoinnit kielen, kirjoittamisen ja representaatioiden poliittisuudesta ja erityisesti ”kirjallisuudesta politisoivana käytäntönä” muodostavat luvun keskeisen sisällön, sillä oman suppean tuntemukseni piirissä edustaa hän tutkijaa, joka suuressa määrin ja jatkuvasti on kiinnittänyt huomiota kulttuuriin ja kirjallisuuteen (kansainvälisen) politiikan tutkimuksessa. Terry Eagletonin näkemyksiä kirjallisuusteoriasta käsittelevän osuuden tarkoitus on lähestyä tutkimukseni aihepiiriä kirjallisuudentutkimuksen suunnalta ja viitata teoreettisiin yhtymäkohtiin yli tieteenalarajojen, sekä tarkastella kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen poliittisuutta osana yhteiskuntaa ja sen kulttuurisia käytäntöjä. Tämän lisäksi tuon esiin Kari Palosen tulkintojen ja perspektiivien merkitystä korostavaa näkemystä politiikan tutkimuksesta.

Määriteltäköön ensin miten ja missä mielessä politiikkaa ja poliittisuutta tässä tutkimuksessa käsitellään. Palosen mukaan politiikkaa ilmiönä ja käsitteenä ei voida määritellä yksiselitteisesti, eikä voida puhua politiikasta sinänsä, vaan on tyydyttävä sitä koskeviin puhetapoihin ja käsityksiin. Poliittikka on siten aspektiluonteista, eli millä tahansa ilmiöllä on mahdollisesti, vaan ei välttämättä poliittinen aspektinsa ja toisaalta mikään ilmiö ei ole ehdottomasti epäpoliittinen. Näkemys suuntaa tutkijan huomiota siihen, missä jonkin ilmiön poliittisuus tai sen poliittinen aspekti tulevat esiin. (Palonen 1988, 18-19.) Toinen keskeinen näkökulma politiikkaan nousee ns. harmonia- ja konfliktiperspektiivien vastakohtaisuudesta. Harmoniaperspektiivi viittaa puheeseen yhteisistä asioista, konsensushakuisuuteen ja legitimointi-ideologiaan. Konfliktiperspektiivi, mikä tässä otetaan lähtökohdaksi, korostaa puolestaan politiikan konfliktiluonnetta, eli ”politiikasta ei voi puhua ilman vastustusta ja vastustajia”. (emt. 19.) Poliittikka on näin ollen ristiriitojen ja konfliktien aluetta ja siinä on aina kysymys vaihtoehdoista, valinnoista ja kamppailusta. Tulkinnan merkitystä suhteessa politiikkaan korostaa se, että sanojen ja tekojen välinen kuilu on politiikassa normaalitapaus (emt. 98).

3.1. Kieli, tieto ja valta

Jälkistrukturalistinen orientaatio perustuu teoriaan kielestä, jonka mukaan jokainen kielen merkki tai sana saa merkityksensä suhteessa kaikkiin muihin merkkeihin, eli sen kautta mitä se ei ole, merkkien potentiaalisesti äärettömässä eroavaisuuksien ’kudoksessa’ (Saussuren strukturalistinen lingvistiikka, Eagleton 1983, 96-97). Kieli on siten epävakaa, päättymätön ja verkostonomainen järjestelmä, jonka

puitteissa elementtejä kierrätetään ja vaihdetaan jatkuvasti, eikä elementeistä mikään ole täydellisesti määriteltävissä. Merkitys on merkeillä pelaamisen tulosta, ei mikään tiettyyn merkkiin kiinteästi kytkeytyvä käsite. (emt. 127.) Tämä näkemys kyseenalaistaa perinteiset teoriat merkityksestä, joiden mukaan sanat heijastavat todellisen maailman objekteja ja sisäisiä kokemuksia ja kykenevät ilmaisemaan ja kuvailemaan niitä sellaisina kuin ne ovat. (emt. 128.) Ajattelu ja merkitykset eivät koskaan muodosta täysin ehjiä ja jakamattomia, itsensä kanssa yhdenmukaisia kokonaisuuksia, sillä ne operoivat kielen välityksellä. Tämä ei tarkoita, että kieli välineenä olisi jotenkin viallinen, vaan koska se on ”ilma jota hengitämme”, emme voi päästä sen tuolle puolen kosketukseen ’puhtaan’ merkityksen tai kokemuksen kanssa. (emt.130.)

Kielellä on siten taipumus muodostaa käyttäjiensä maailma ja asettaa sille rajat. Keskityttäessä tiettyyn aihepiiriin, esim. sodan ja rauhan kysymyksiin, on tärkeää tarkastella sen yhteydessä käytetyn kielen luomaa maailmaa ja siihen sisältyviä erityisiä näkemisen ja olemisen tapoja (Strong 1984, 81). Kehittelen tässä näitä käsityksiä kielestä ja sen suhteesta ajatteluun Tracy B. Strongin Nietzsche-tulkinnan pohjalta. Strongin mukaan Nietzsche otti huomioon, että ihmiset ovat paitsi kieltä tuottamien ”fantastisten fetissien” vankeja, myös kokonaisuudessaan kieltä synnyttämän, tuottaman ja ylläpitämän maailman asukkaita. Tämä näkemys sulkee pois helpon romanttisen ajatuksen ’kielen kahleista’, joista vapautumisessa kysymys olisi vain niiden murtamisesta, ja kiinnittää huomiota seikkaan, että ihminen itse asiassa määrittyy näiden kahleidensa kautta. (emt. 83.)

Kielen ongelma liittyy siihen, ettei edes itsekriittinen rationaalisuus tarjoa tukipistettä, joka olisi käsitteellisten vääristymien ulkopuolella (Strong 1984, 83). Nietzschen kielen ja todellisuuden välistä suhdetta koskeva argumentti on, että kieli muodostaa sen lähtökohdan josta käsin elämän pakottavat säännönmukaisuudet rakentuvat, eli ne syntyvät ja niitä uusinnetaan kielessä. Kielen merkitys on siten kaksijakoinen: toisaalta se on väline jolla ihmiset konstruoivat maailmansa eli antavat sille ajattelun kategorioitten kautta koherentin ja toistettavan tarkastelun edellyttämän muodon ja rakenteen; toisaalta kieli tekee maailman läsnäolevaksi tarjoten ihmisille maailmassa toimimisen välineet. (emt. 84.) Näin kieli ja maailma muodostavat eräänlaisen ’kehän’ tai oikeastaan kahdenlaisia kehiä, joista ensimmäinen edustaa tervettä näkemystä toiminnan ainaisesta läsnäolosta kielen ja maailman suhteessa, kun taas toinen on luonteeltaan neuroottista ja pakonomaista toiminnan toistamista. Kieleen liittyvä riski on jälkimmäisessä mallissa, eli sen liian ’täydellisessä’ toiminnassa, mikä saa ihmisen ajatustoiminnan

tuotteet näyttäytymään luonnollisina ja todellisina. Tätä voidaan nimittää fetisismiksi. Ilmiö liittyy kielen ulkopuolisen lähtökohdan ja alkupisteen kaipuuseen ja etsintään, esim. olettamukseen jumalasta elämän ja totuuden arvojen perustavana lähtökohtana. (emt. 85.)

Jälkistrukturalistisen teorian puitteissa ovat kaikki äärimmäiset transsendentaaliset merkityksen lähteet ja perustavat periaatteet, kuten jumala, idea, henki tai materia, joita logosentrinen länsimainen ajattelu on etsinyt koko kielen ja ajattelun perustaksi, väistämättä fiktiivisiä vaikkakin ehkä tarpeellisia. Merkityksen antamisen prosessi on siten ”päistään avoin”, ei ala mistään eikä pääty minnekään, mikä kieltää myös transsendentin teloksen mahdollisuuden. Ei siis ole olemassa myöskään äärimmäistä päämäärää mihin kaikki merkitykset suuntautuisivat. (Eagleton 1983, 131.) Kuitenkaan luopuminen perustavan periaatteen etsimisestä transsendentilta alueelta ei väistämättä tarkoita minkäänlaista ”kielenvastaisuutta” tai totuuden etsimistä kielen ulkopuolelta, esim. mystiikasta ja intuitiosta (Strong 1984, 85), vaan kieli ja järki ovat luonteeltaan käytännöllisiä ja kielen tuottamat rajoitukset mahdollistavat ajattelun. Nietzscheillä totuudenetsintä suuntautui uuden kielen luomiseen, siten että se hyödyntäisi käyttämättömiä mahdollisuuksia ja kuvaisi maailmaa uudella tavalla. (emt. 86.)

Strong erottelee Nietzscheiltä eräitä pysyväisluontoisia näkemyksiä kielen yleisestä rakenteesta, joilla on ollut vaikutuksensa jälkistrukturalistiseen teoriaan. Kieli ei ensinnäkään vastaa suoranaisesti todellisuutta, vaan se nojaa joukkoon selviytymisen mahdollistavia käsitteitä, eli kieli on kuin verkko jonka avulla pyydystetään se, mitä halutaan tietää. Sanat eivät vastaa todellisuutta sinänsä vaan ihmisen keksimää todellisuutta, kielen rakenteita, ja historiallisesti muodostuneita käsittämisen kokonaisuuksia. Kieli johtaa harhaan, sillä se saa ajattelemaan asioita toisenlaisina kuin ne ovat, erillisinä, jakamattomina tai ideamaailmassa olevina. Se sisältää piilotetun mytologian, minkä puitteissa erityisille asioille annetaan absoluuttisia ja universaaleja merkityksiä. Mytologian riisuminen, käsitysten historiallisen muotoutumisen tarkasteleminen ovat avaimia totuudenetsinnässä. Toiseksi juuri kielen mytologisuus estää tarkastelemasta kieltä itsessään ongelmana ja uuden kielen vaatimus perustuu siihen, että ilman uutta kieltä ei koskaan päästä entisten kysymyksenasettelujen tuolle puolen, sillä vakiintunut kielenkäyttö toistaa samoja kysymyksiä, esittää samat asiat ongelmina jne. (emt. 87.) Kolmanneksi, edellisistä johtuen ei ole olemassa mitään todellisuutta kiistattomasti muita paremmin vastaavaa kieltä, sillä tämän määrittämiseksi ei ole olemassa transsendenttia mittapuuta. Ihmismielen taipumus on uskotella itselleen vastakkaista, mutta uskomus sanan ja maailman onnellisesta liitosta on

vain houkutteleva harhakuvitelma tunnetun maailman ehdottomasta totuudellisuudesta. (emt. 88.) Jää siis jäljelle perspektivismi ja loputon dialektinen prosessi, jonka synteetit eivät tuota ehdottomia totuuksia vaan ristiriitojen yhdistelmiä.

Kielen moraalinen merkitys perustuu siihen, ettei ihmistoiminnan kyseessä ollen kieltä voida kovinkaan tarkoin erottaa maailmasta. Se paitsi kuvailee elämänmuotoja, on myös itse sellainen ja sellaisena se on hämärän koherentti tapa toimia, joka ei kata kaikkia mahdollisuuksia eikä siten ole täydellinen. (Strong 1984, 88.) Kommunikaationa kieli perustuu ihmisten väliseen sanojen ja kokemusten yhteisyyteen (vrt. identifikaatio, Burke 1969, 19-23). Moraalin ja totuuden suhteen asiat eivät ole yksinkertaisesti siten kuin ihmiset ymmärtävät niiden olevan, eivätkä tekijä ja teko ole helposti erotettavissa toisistaan. Virheet toiminnassa ovat samanaikaisesti virheitä kontekstissa ja kieli johtaa ihmisiä virheisiin, jotka ovat tälle elämänmuodolle tyypillisiä. Virheet johtuvat siitä, että kielen esittämä todellisuus sotketaan 'todelliseen' ja että ihmisen ja maailman erottaminen nähdään todellisena erillisyytenä. (Strong 1984, 89.) Kieli on keskeisessä osassa tehtäessä asioista samoja, annettaessa niille merkityksiä yhteisesti ja yhteisöllisesti ihmisten kesken. Siten se on myös tapa pakottaa toimimaan yhteisesti ja ongelmallista tässä on se, että kielen kautta pakotetaan jotakin yhtä ja tiettyä toimintatapaa. Eli tietyt yhteisöllisyyden muodot perustuvat tietynlaisen kielenkäytön tuottamiin pakkoihin. (emt. 91.)

Kieli on siten jotakin muuta kuin läpinäkyvä ja yksinkertainen subjektien välisen kommunikaation väline. Diskurssin käsitteen kautta kieli ymmärretään käytäntönä ja sitä tarkasteltaessa ei rajoituta tutkimaan kommunikaatioon sisältyvien lausumien totuusarvoja suhteessa niiden kuvaamiin asioihin, vaan huomio kiinnittyy kielen tuottamiin vaikutuksiin ja arvoihin. Siinä missä perinteinen empirismi erottaa ei-diskursiivisen alueeksi kielen referentit, tässä tapauksessa ei-diskursiivisella tarkoitetaan sitä mistä ei puhuta, eli sitä ovat näin ollen toiset, poissuljetut ja toteutumattomat, mutta mahdolliset käytännöt. Tätä taustaa vasten jostakin ilmiöstä saavutettavissa oleva ymmärrys ei muodostu tarkkojen, teknisten sääntöjen puitteissa, jotka kääntäisivät ajatukset havainnoiksi tai havainnot toimijoiden tietoisiksi aikomuksiksi. Paremminkin inhimillisen ymmärryksen katsotaan muodostuvan kielellisten käytäntöjen tiedostamattoman kokonaisuuden kautta, missä piilotetut poissulkemisen ja alistamisen mekanismit tuottavat valta-asemassa olevia diskursseja. (Shapiro 1988, 11, 13.) Tämä ajattelu perustuu 'epäjärjestyksen ontologiaan', missä ei oleteta mitään piilotettua järjestystä, joka mahdollistaisi

ihmiselle autenttisen identiteetin ja vieraantumattoman kokemuksen. Sen sijaan tämän ontologian puitteissa oletetaan, että olemisen perusta on epäjärjestys ja siten jokainen järjestyksen tuottava tulkinta on kiistanalainen vallankäytön tulos. Kielelliset käytännöt tai diskurssit, joiden puitteissa näitä tulkintojen ja ymmärtämisen rakenteita tuotetaan, ovat siten luonteeltaan ”väkivaltaisia”. Väkivaltaisia niistä tekee se, että järjestys tai tieto jota ne tuottavat, on kamppailun tulosta ja siten ainoastaan yksi versio monista mahdollisista. (Shapiro 1992, 2-3.)

Valta on keskeinen käsite politiikan tutkimuksessa. Erityisesti erilaiset kriittiset teoriat keskittyvät valtaan ja pyrkivät selvittämään miten se toimii, varsinkin yhteyksissä tai paikoissa missä vallitsevilla poliittisilla ja hallinnollisilla diskursseilla on taipumus peitellä vallankäyttöä. Shapiroon mukaan Marxin keskeinen anti yhteiskuntatieteelle oli osoittaa miten sosiaaliset prosessit, joiden tarkoituksena on tuottaa ja vaihtaa materiaalista arvoa sisältävät myös dominoivia ja alistavia valtasuhteita. Adorno ja muut kulttuuriteorian edustajat puolestaan kiinnittivät huomiota seikkaan, ettei korkea- eikä populaarikulttuurinkaan tuotannossa ja kulutuksessa ole kysymys pelkästään makuasioista, vaan yhtä hyvin ”musiikki, teatteri, television säätiedotukset kuin muropaketin kannetkin” ovat osallisina valtasuhteissa, missä hallitsemisen rakenteet uusintavat haastamattoman toimintansa kannalta olennaisia uskomuksia ja uskollisuutta. (Shapiro 1990, 12.) Kieli, tieto ja valta kietoutuvat modernissa yhteiskunnassa yhteen monimutkaisin tavoin. Järjestetyn tiedon tuottamiseen johtava kamppailu on luonteeltaan poliittista, sillä sen, mikä hyväksytään tiedoksi, ratkaisee lopulta valta. Se, ettei tähän useimmiten ajatella sisältyvän vallankäyttöä johtuu osittain poliittisen suppeasta määritelmästä. Poliitiikan teoriassa on perinteisesti rajoitettu tarkastelemaan asioita kuten suvereeni valta, sen rajoitukset tai yksilön oikeudet, ja tämän seurauksena muut vallan muodot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. (Shapiro 1988, 17.)

Vallankäyttöön perustuu myös inhimillisen subjektin eli modernin ihmisen ja hänen yhteiskuntasuhteensa määrittely. Tähän osallistuvat kaikki yhteiskunnalliset tahot, esimerkiksi koulutus-, terveydenhuolto- ja kurinpitäjärjestelmät, samoin tiede. Ihmistä ja yhteiskuntaa tutkivat tieteenalat toimivat vallankäytön välineinä monopolisoimalla diskurssin, eli määrittelemällä, mitä voidaan sanoa ja kenen toimesta, ja toisaalta osallistumalla yhteiskunnallisten ja poliittisten instituutioiden vaatimuksia vastaavan hallittavan identiteetin tuottamiseen. Vaihtoehtoisten diskursiivisten mahdollisuuksien puuttuessa on näin muodostunut inhimillinen subjekti kyvytön

vastustamaan itseensä kohdistuvaa vallankäyttöä. Osaltaan tämä johtuu poliittisuuden suppeasta määritelmästä, sillä ohitettaessa diskursiivisten käytäntöjen rooli ei ymmärretä myöskään näennäisen epäpoliittisten yhteiskunnallisten käytäntöjen taakse piiloutuvaa vallankäyttöä. Toisin kuin suvereenin tahon tai luokan omistamaa valtaa painottavassa politiikan teorian traditiossa, tässä valta ymmärretään strategiaksi ja taktiikaksi, joiden kautta operoiden tuotetaan identiteettejä tiedon ja tulkintojen kautta, ja näin normalisoidaan inhimillisen ajattelun ja toiminnan muodot jokaisena historiallisena aikakautena (Shapiro 1990, 14). Kysymys ei ole kuitenkaan 'salaliittoteoriasta', sillä prosessin ei oleteta olevan minkään yksittäisen tahon tietoisesti ohjailema, vaan valta sisältyy identiteetteihin ja itse tietoon tavalla, joka tekee sen tunnistamisen hankalaksi. (Shapiro 1988 18, 20.)

Käsitteiden käyttö on (määrittely)vallankäyttöä, ei neutraalia kuvailua. Valta on läsnä siinä, mitä ihmiset kunakin aikana ovat eli heidän itseymmärryksessään, mikä on tulosta ihmisen sidonnaisuudesta yhteisöön ja yhteiskuntarakenteeseen. Politisoivaa tähän huomiota kiinnittävässä lähestymistavassa on se, että vallan toimintatapojen tunnistaminen esim. suhteessa identiteetin muodostumiseen niin kollektiivisessa (väestö) kuin yksilöllisessäkin (kansalainen) mielessä tekee mahdolliseksi vallankäytön vastustamisen. Tämän saavuttamiseksi on kyettävä lukemaan valtaa eli lukemaan poliittisesti ja politisoivasti. Lukemisessa on siten kysymys vallan paljastamisesta ja kirjoittamisessa puolestaan vallan dekonstruktiosta osoittamalla ja tuottamalla vaihtoehtoisia mahdollisuuksia. (Shapiro 1984, 221.)

Suhteessa kansainvälisen politiikan teoriakeskusteluun jälkistrukturalistinen (Der Derianin kielenkäytössä postmoderni) teoria suuntaa huomion teorian kirjalliseen esittämiseen, tavoitteena kyseenalaistaa kieli, käsitteistö ja tekstit, jotka ovat muodostaneet tieteenalan hallitsevat, etuoikeutetut diskurssit. Tämän välineenä voi toimia esim. dekonstruktio, mitä Der Derian luonnehtii pikemminkin älylliseksi toiminnaksi kuin metodiksi, ja sen tarkoitus on saattaa outoon valoon käytetty kieli, purkaa piintyneitä vastakkainasetteluja ja hierarkioita (mm. faktan ja fiktion välinen) sekä haastaa kirjalliset konventiot ja positivistiset käytännöt. Kielen luonteen kyseenalaistamisella Der Derian tarkoittaa diskurssien (mm. teoreettisen) ymmärtämistä todellisuutta rakentavina, oikeuttavina ja tuottavina, ei ongelmattomasti heijastavina tai neutraalisti kuvailevina käytäntöinä. Haastettavat kirjalliset konventiot viittaavat tekijän aseman kyseenalaistamiseen etuoikeutetun tulkinnan haltijana ja positivistiset

käytännöt puolestaan uskoon tieteen kyvystä tuottaa objektiivisia totuuksia manipuloimalla tosiasioita. (Der Derian. 1989, 4.)

Intertekstuaalisuuden huomioonottaminen on tärkeää, koska tieteenalan kysymysten suhteen on 'lopullinen totuus' harvoin saavutettavissa, ainakaan mihinkään auktoriteettiin nojaten, ja koska merkitykset muodostuvat tekstien välisissä suhteissa. Intertekstuaalisen strategian pyrkimyksen ja tarkoituksen Der Derian määrittelee näin:

[...] by generating new interpretations of the worldtext, by calling into question the historically determined constructions through which we apprehend it, we might add new dimensions and alternatives to traditional international theory. This runs counter to the modernist attempt to narrowly define the field of contestation and thus more readily dominate it; against monological, totalizing theory, postmodernism posits heterological, multipolar grids of knowledge and practice. (1989, 6.)

Tutkimusotteen tarkoituksena on siis osoittaa tiedon ja teorian rajoja. Se ei vastaa tieteellisen metodin mallia, mutta ei ole myöskään epätieteellinen. Se asettaa etusijalle historiallisen, kontekstiin asetetun tiedon ja filosofisen pohdinnan, ja kyseenalaistaa abstraktien ja jäykkien rationalististen teoreettisten mallien merkityksen niiden metafysisen ja poissulkevan luonteen vuoksi (Der Derian. 1989, 7). Tarkoitus ei kuitenkaan ole kiistää niiden arvoa kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan niiden etuoikeutettu asema toisenlaisten teoretisointien kustannuksella. Pyrkimys on siten valtavirran ja marginaalin väliseen dialogiin paremman teoreettisen ymmärryksen saavuttamiseksi.

3.2. Tekstit ja tulkinta

Tekstin käsite perustuu edellä esitettyyn näkemykseen kielestä monimutkaisena ja verkostonomaisena merkkien järjestelmänä (Eagleton 1983, 132). Kirjallisuusteorian merkittävin vaikutus yhteiskuntatieteeseen ja politiikan teoriaan onkin juuri tekstin käsite. Teksti-metaforan kautta ihmistoiminta, tapahtumat ja tilanteet näyttäytyvät luettavissa olevina, mikä mahdollistaa niiden lukemisen politisoidun kielen kautta. Tämä poliittinen lukeminen voi olla luonteeltaan esim. retorista. Tekstin rakenne ja muoto ovat ymmärrettävissä poliittisten mielikuvien kautta, diskursiivisina käytäntöinä, missä huomio kiinnittyy diskursiivisesti tuotettuihin objektien, käsitteiden ja teemojen kokonaisuuksiin, jotka antavat äänen joillekin tuottamilleen subjekteille, "tiedon agenteille", jättäen toiset hiljaisuuteen. (Shapiro 1984, 218.)

Ihmistoimintaa tarkastellaan sen jättämien jälkien pohjalta, malliesimerkkinä historian tutkimus. Poliitiikan jättämät jäljet ovat olennaisesti tekstejä, jotka ovat olemassa ennen politiikkaa (toimintana ymmärrettynä), kuten ohjelmat tai suunnitelmat, sekä politiikan jälkeän kertomuksissa ja tutkimuksissa. Teksteissä kysymys voi olla siten jo jostakin kirjoitetusta tai verbaalisen ilmaisun tai muun toiminnan jälkikäteisestä tekstualisoinnista. Joka tapauksessa tekstit muodostavat politiikan tutkimuksen paradigmaattisen lähteen. Tekstien ja politiikan suhde vaatii aina tulkintaa, jotta tekstien poliittinen ulottuvuus saadaan niistä esille. (Palonen 1988, 20-21.) Objektivistien totuuksien puuttuessa tekstien ja tulkintojen asema politiikan tutkimuksessa korostuu. Palonen on esittänyt politiikan tutkimuksen lähtökohdiksi läpitulkinvaraisuus- ja tyhjentyttömyysteetit. Ne perustuvat käsitykselle, ettei politiikan tutkimuksessa asioita voida yksinkertaisesti tietää tai olla tietämättä, eli tulkinnan varsinainen tarkoitus ei ole selvittää miten jokin asia on. Tutkimuksella on aina jokin lähtökohta ja tietyt ennakkoolettamukset ja tutkimusten tarkoitus on ennakkokäsitysten, aiemman tiedon muuntaminen. Tutkimus suuntautuu näin ollen paremmin ymmärtämiseen, aiemmin ymmärretyn revisioon, mikä tarkoittaa ennakkokäsitysten tarkistamista tutkimuksen tuloksena. (emt. 14.) Väite, että tutkimus on tulkintaa, tarkoittaa ettei aiempien ja uusien käsitysten paremmuuden arvioimiseksi ole olemassa ehdottoman luotettavaa mittapuuta. Uusi tieto ei näin ollen ole välttämättä aiempaa parempaa, vaan kysymys on vanhojen tulkintojen korvaamisesta uusilla. Läpitulkinvaraisuus tarkoittaa, että ”jokainen tulkinta on kiistettävissä, jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vastaväitteitä ja vaihtoehtoja” (emt. 15). Tyhjentyttömyysteetti puolestaan tarkoittaa, että ”mikään tulkinta ilmiöstä ei anna siitä tyhjentävää käsitystä” (ibid.).

Tulkinnat ovat relatiivisia, mikä ei Palosen mukaan johda kuitenkaan relativismiin, kaikkien tulkintojen samanarvoisuuteen. Tulkinta tarkoittaa kyseenalaistamista ja kriittistä suhtautumista, vastakohtanaan kyseenalaistamaton, naiivi suhtautuminen asioihin. Toisaalta kysymys on oudon tekemisestä tunnetuksi, mutta tulkinnan ytimessä on kuitenkin tunnetun problematisointi. Tämän tarkoituksena on vapauttaa ihminen kahlitsevasta tiedon käsityksestä ja tuoda esille käsitysten moninaisuus ja ristiriitaisuus, mikä tekee asioista kiistanalaisia eli mahdollisesti poliittisia. (Palonen 1988, 15-16.) Mitään tekstejä tai viittauksia niihin ei voi ottaa annettuina eikä niitä voi jättää tulkitsemaan, eikä toisaalta ole olemassa kiistämättömiä tulkintoja. Siksi esitettäessä tulkinta jostakin poliittisesta ilmiöstä on tärkeää tuoda julki tekstit, käsitteet ja kontekstit, niiden keskinäiset suhteet ja merkitykset tulkinnolle. (Hänninen & Palonen 1990, 8.)

Kirjallisuusteoriaan liittyen Shapiro painottaa, että kirjallisuuden suhde siinä esitettyyn sosiaaliseen todellisuuteen on luonteeltaan välillinen. Toisaalta sosiaalinen todellisuus osaltaan muodostuu sen kautta, mitä siitä kirjoitetaan ja siinä on nähtävissä se, mitä siitä aikaisemmin on kirjoitettu. Kaunokirjallisen teoksen esittämä sosiaalinen todellisuus rakentuu kirjallisuudelle tyypillisten esittämisen käytäntöjen kautta, ei suoraan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa nähden. Tämä pätee myös muunlaisiin teksteihin ja kirjoittamisen tapoihin kuten politiikan teoriaan. Ymmärrys sosiaalisesta todellisuudesta merkityksineen ja arvoineen ei näin ollen muodostu missään 'välittömässä tietoisuudessa', vaan kulttuurisen ja kielellisen ympäristön tarjoamien "todellisuutta rakentavien käsikirjoitusten" ehdoilla. Nämä ymmärtämisen käsikirjoitukset ovat luonteeltaan institutionalisoituja, mikä tulee esiin erilaisissa kielellisissä käytännöissä (kuten tyyli, kielioppi, retoriset keinot, kertomukselliset rakenteet), joiden kautta ympäröivää maailmaa jatkuvasti tulkitaan ja uusinnetaan. (Shapiro 1989a, 11.)

Poliittisesti merkittäviä tekstuaalisista käytännöistä tekee Shapiroon mukaan se, että hallitsevaan asemaan nousevat ja pitkäikäiset tekstuaaliset käytännöt muodostavat merkityksenanto- ja arvojärjestelmiä, joiden kautta poliittisia toimia ja politiikan linjoja ohjailaan ja legitimoidaan. Kriittinen poliittinen kanta on siis sellainen, joka kyseenalaistaa etuoikeutetut representaation tavat ja sitä kautta niiden politiikan sisällöksi nostamat subjektit, objektit, toimet ja teemat (Shapiro 1989a, 13). Tekstuaalisuuden huomioiminen todellisuuden tuottamiseen keskittyvässä analyysissä tarkoittaa, että minkä tahansa todellisuuden ymmärretään olevan esittämisen tapansa kautta välittyntä ja etteivät nämä todellisuuden representaatiot ole niinkään tosiasioiden kuvauksia kuin tapoja tuottaa tosiasioita. Koska kaikki inhimillinen ymmärrys, esimerkiksi sotaa koskeva, esitetään aina erilaisten historiallisesti muotoutuneiden kuvauksen tapojen ja metaforien kautta, on se myös tavallaan tekstualisoitua. (Shapiro 1989b, 71.) Tekstuaalisen analyysin sisältö voi olla hallitsevien representaation tapojen tulkinta, siinä mielessä kuinka ne tuottavat vaikutuksia politiikassa tai kyse voi olla kritiikistä, jossa nämä tavat kyseenalaistetaan ja niille esitetään vaihtoehtoja. (Shapiro 1989a 13-14.)

Lähestymistapana tekstualismi kiistää etuoikeutetun aseman yhtä hyvin subjektilta kuin objektiltakin, eli referentin ja tekijän intentionaalisen tietoisuuden sijasta painotetaan tekstiä itseään (Shapiro 1984, 222). Keskittyminen tekstiin nojaa em. saussurelaiseen lingvistiikkaan, minkä puitteissa kieltä ei

ymmärretä symbolien kokoelmaksi, jonka merkitys tyhjenisi representaation prosessissa, vaan pikemminkin merkkien sarjana, joka on osa objekteja luovaa järjestelmää. Merkityksenannon prosessissa osallisena on arvottamisen järjestelmä, minkä kautta tietoisuus saa sisältönsä ja sosiaaliset toiminnot tulevat ymmärrettäviksi. (emt. 223.) Puhuttaessa teksteistä ja tekstuaalisuudesta ei tarkoitus sota tai politiikkaa tarkasteltaessa suinkaan ole palauttaa näitä yhteiskunnallisia ilmiöitä pelkkiin konkreettisiin ilmauksiin kielessä, vaan kyse on pyrkimyksestä analysoida poliittista ajattelua ohjaavia tulkintatapoja ottaen huomioon, ettei poliittinen ajattelu ole irrotettavissa tilanteestaan. Representaation käytännöt, joiden kautta poliittista ajattelua tuodaan julki, ovat osa yhteiskunnan yleisempiä käytäntöjä. (Shapiro 1989b, 71.)

Tekstintulkinnan kannalta tarkasteltuna tekstin sitominen kontekstiinsa, eli laajempaan merkitysyhteyteensä on siten tärkeää. Kysymyksenasettelu, joka asettaa tekstin lukemisen sellaisenaan vastakkain sen suhteuttamiseen yhteyksiinsä, on Palosen mukaan väistämättä pielessä. Nämä tulkintastrategiat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan molempia tarvitaan tekstin eri aspektien tarkastelussa. Kontekstin sulkeistava, tekstuaalinen tulkintastrategia suuntaa huomion tekstin yleisiin ja rakenteellisiin aspekteihin, kun taas kontekstin aktualisoiva tulkintastrategia korostaa tekstin yksilöiviä ja historiallisia aspekteja. Molemmat aspektit ovat merkityksellisiä politiikan tulkinnan kannalta eikä toista siten voida nostaa toisen yläpuolelle. (Palonen 1988, 61.) Konteksti on tekstin viitteenomainen osa, ei mikään sen ulkopuolinen asia. Kontekstin huomioon ottaminen on tärkeää tekstin poliittisten merkitysten ymmärtämiseksi, koska sen kautta on mahdollista ymmärtää kenelle, milloin ja missä suhteessa tekstillä on merkitystä. Kontekstin huomioon ottaminen liittyy myös taitoon lukea rivien välistä, eli taitoon ottaa huomioon se, mitä ei sanota eksplisiittisesti, vaan mikä on tavoitettavissa viitteiden ja vihjeiden kautta. (emt. 62.) Tekstin sitomista kontekstiin, eli merkitysyhteyksiinsä Palonen kutsuu tekstin kontekstuaali-indeksiksi (emt. 63). Tekstin ilmiön ja sen kontekstin erottaminen on jotakin, mikä tapahtuu tutkijan toimesta kysymyksenasettelun perusteella: sitä ei ole valmiina tekstissä. Tekstissä on näin ollen sisäänrakennettu kaksinaisuus eksplisiittisen ja implisiittisen aspektin välillä, mikä mahdollistaa tulkinnan etenemisen kahteen suuntaan, ”ilmitekstistä” kontekstiin tai päinvastoin. Palosen mukaan tämä on tulkinnan keskeinen hermeneuttinen kehä. (ibid.)

Kun teksti sidotaan kontekstuaali-indeksiinsä huomio kiinnittyy tekstin alkuperään, millä tarkoitetaan niitä kysymyksiä, joihin tekstin kirjoittamisella on pyritty vastaamaan. Näiden kysymysten

identifioiminen on tärkeää tekstin ymmärtämisen kannalta. Alkuperäisen kontekstin leima säilyy tekstissä aina, mutta toisaalta tekstin merkitys (tai ”tulkintamahdollisuuksien horisontti”) muuttuu sen käyttökontekstin mukaisesti. (Palonen 1988, 64-65.) Kysymys tekstin kirjoittajasta liittyy osaltaan tekstin kontekstuaali-indeksiin. Tiedot kirjoittajasta ovat tulkinnan kannalta hyödyllinen osa kontekstuaali-indeksiä. Palonen rinnastaa kirjoittajan merkityksen tulkinnalle juridisen henkilön käsitteeseen, mikä irrottaa mielenkiinnon konkreettisesta henkilöstä ja suuntaa sen tahoon, kenen ilmaisusta on kysymys. Edelleen, sikäli kun tekstit ovat poliittisia, on kirjoittaminen poliittista toimintaa. Tässä suhteessa törmätään jälleen määrittelyongelmaan, eli missä suhteessa teksti on kirjoittajansa hallittu tahdonilmaus (kirjoittajasuvereenisuusteesi) ja toisaalta missä määrin sen tulkintamahdollisuudet ovat kirjoittajasta riippumattomat (tekstiautonomiateesi). Myöskään tähän kirjoittajan kontrollia ja tekstin autonomiaa koskevaan ristiriitaan ei ole yksiselitteistä vastausta vaan todellisuudessa joudutaan ottamaan huomioon asian molemmat puolet ja määrittämään niiden keskinäiset suhteet tapauskohtaisesti. (emt. 78) Lisäksi tulkittaessa tekstiä poliittisena tekona on huomio syytä kiinnittää niemenomaan tekoihin, ei intentioihin. (emt. 82.)

Omana kriittisenä projektinaan Shapiro esittää Nietzschen ja Foucault'n inspiroiman genealogian. Genealogisella lähestymistavalla on paljon yhteistä muiden kriittisten teorioiden kanssa, mutta se myös eroaa niistä erityisesti laajasti ymmärrettynä tyyliin liittyvissä seikoissa. Nämä tyyliseikat viittaavat representaation tapoihin, jolloin tavoitteena on mystifikaation vastustaminen ja sen sijaan tyyli, joka mahdollistaa sosiaalisille toimijoille representaatioiden tuottamien vaikutusten, niiden toiminnan tavan ja logiikan ymmärtämisen. Genealoginen analyysi keskittyy prosesseihin ja tämä aspekti on siinä keskeisessä asemassa, olipa kysymyksessä kirjoittaminen tai jokin muu sosiaalinen prosessi. (Shapiro 1990, 12.) Se on sukua dialektisen lähestymistavan reifikaation kritiikille siinä mielessä että sen pyrkimyksenä on hajottaa luonnollistavien todellisuuden ymmärtämisen tapojen yhtenäisyys ja koherenssi, mutta se eroaa marxilais-kriittisestä analyysistä siinä, ettei sen puitteissa oleteta päteväksi mitään tiettyä yksilön ja järjestyksen välistä suhdetta. Suhteessa kriittisen teorian ideologian kritiikkiin, missä oletetaan olevaksi jokin autenttinen, vieraantumaton ymmärtämisen tapa, konstruoi genealoginen mielikuviutus kaikki ymmärtämisen tavat mielivaltaisina järjestyksinä, vastakkaisten voimien välisen kamppailun hetkellisten tulosten kiistanalaisina kiinnityksinä, jotka olisivat voineet tuottaa myös toisenlaisia ja vaihtoehtoisia ymmärtämisen tapoja, järjestyksiä ja järjestelmiä. (emt. 13.) Näkemyksen merkitys kritiikin välineenä on mielestäni ilmeinen, mutta mitä se merkitsee väärän tietoisuuden

käsitteen kannalta. Kuinka voidaan puhua väärästä tietoisuudesta, jos kaikki ymmärtämisen tavat ovat mielivaltaisia?

Koska genealogiassa keskitytään prosesseihin joiden kautta olemassa olevat tosiasiat ovat muodostuneet, on kysymys eräänlaisesta tulkintojen historian kirjoituksesta. Vaikka väite, että historia koostuu tulkinnoista ja niiden asettaminen tutkimuksessa aineiston rooliin kuulostaakin epäluuloiselta suhtautumiselta tulkintaan, pitää Shapiro tämän analyysin suhdetta valtaan ja politiikkaan sen keskeisenä ”hermeneuttisena ankkurina”. (Shapiro 1988, 18-20.) Genealogiassa on kyse vallitsevan ja normaalin oudoksi tekemisestä vertaamalla sitä esim. jonkin muun aikakauden täysin toisenlaisiin ajattelumalleihin, minkä tarkoitus on esittää vallitsevat ajattelutavat ja käytännöt vain erityisinä ja mielivaltaisina, ei universaaleina ja objektiivisina tapoina jäsentää maailmaa. Kun tiettyä näkemystä todellisuudesta aletaan arvioida normatiivisesti, johtaa se kysymyksiin vallitsevan järjestyksen poliittisesta hinnasta. Hermeneuttinen ankkuri liittyy näin ollen arvottamiseen, minkä kautta päädytään tekemään uusia tulkintoja. (emt. 20.) Shapiro on jatkanut ankkuri-metaforaansa sanomalla, että tämä poliittinen, arvottava aspekti ankkuroi tarkkailijan johonkin asemaan, mistä käsin hän voi tarkkailla kohdettaan etäisyydestä (1992, 49). Normatiivinen aspekti on siis olennaisen tärkeä sille, minkä perspektiivin tarkkailija ottaa omakseen. Tietystä perspektiivistä käsin on siis mahdollista puhua myös väärästä tietoisuudesta suhteessa tiettyyn ongelma-alueeseen. Jälkistrukturalistisen teorian olettamuksiin suhteutettuna väärä tietoisuus voidaan määritellä siten erityisiä valtaintressejä palveleviksi, joko pakon tai manipulaation kautta tuotetuiksi käsityksiksi, jotka eivät ole sitä mitä niiden väitetään olevan. Täten väärän tietoisuuden vastinpari ei ole niinkään jokin ’oikea’ tietoisuus, paitsi ehkä suhteessa siihen mitä on syytä osata varoa, vaan paremminkin ajattelun vapaus ja kyky määritellä oma kanta ilman ulkopuolista pakkoa tai manipulaatiota.

3.3. Kirjallisuus politisoivana käytäntönä

Suhteessa subjektin ja objektin väliseen erotteluun jälkistrukturalistinen teoria korostaa subjektin muuttuvaa luonnetta, sen olemassaoloa kokoelmana erityisesti kielellisiä taitoja ja käytäntöjä joiden puitteissa ihminen, siten kuin hän asian ymmärtää, on olemassa. (Shapiro 1984, 216.) Kysymykseen siitä kuka ihminen on ja mikä on hänen maailmansa voidaan vastata traditionaalisella tavalla tarkastelemalla ihmisen muotoutumista ja hänen maailmansa rakentumista perinteisten käytäntöjen

historiallisen analyysin avulla, tai spekulatiivisesti tarkastelemalla kirjoittamista kaunokirjallisen genren puitteissa, joka modernissa asussaan nostaa etualalle kielelliset käytäntönsä osoittaessaan miten käytännöt tekevät ihmisen ja maailman, ja toisaalta miten vaihtoehtoisia subjekteja ja asioita voidaan tuottaa. (emt. 217.)

Tekstualismi korostaa kirjallisuutta diskurssin muotona, minkä puitteissa maailmaa tuottava merkityksenantamisprosessi on koettavissa. Tietoisuus omasta keinotekoisuudesta mahdollistaa kirjallisuudelle subjektien ja objektien tarkastelun inhimillisen toiminnan tuotteina, ei luonnollisina ilmiöinä. (emt. 223.) Shapiro esittää Derridaa mukailleen, ettei ole mahdollista päästä kielen ulkopuolelle arvioitaessa inhimillistä tietoisuutta, eikä kieli ole rinnastettavissa mihinkään vähemmän välittyneeseen, vaan tietoisuus tulee julki kirjoittamisen prosessissa (emt. 224). Sosiaalista ja poliittista ajattelua luodaan kirjoitusprosessin kautta ja siten tekstin tuottamisessa ja tulkinnassa on tavallaan kyse ideologisoivasta prosessista, omasta mytologisoinnista, josta kirjoittajan on syytä olla tietoinen ja suhteessa mihin hänen tulee sijoittaa itsensä, valita puolensa ja sitoutua kantaansa (emt. 225).

Suhteessa fetisseihin tekstualismin tarkoitus on vastustaa niiden ideologista funktiota, mikä tarkoittaa vallan ja auktoriteetin nostamista kiistanalaisuuksien ja poliittisuuden 'yläpuolelle'. Fetissin tunnistaminen tarkoittaa siten sen politisoivien tulkintamahdollisuuksien osoittamista ja huomion kiinnittämistä siihen, että kysymyksessä on vallan tuote eikä mikä tahansa 'tosiasia'. Fetissien paljastaminen on olennainen osa kaikkia radikaaleja epistemologioita, joiden puitteissa tietoisuuden tavoitettavissa oleva todellisuus ymmärretään diskursiivisten tapojen tuotoksena. Näin on Marxilla, Freudilla ja Nietzscheillä. (Shapiro 1984, 226.) Marxilaisten pyrkimysten takana on yritys pelastaa reifioituun esineiden maailmaan hukatut ihmisten väliset suhteet (ibid.), psykoanalyysi pyrkii tekemään ihmisen tietoiseksi omasta piilotetusta itsestään, ja Nietzsche puolestaan kielsi totuuden olemassaolon mystifikaatioiden takana ja kyseenalaisti fetisoidun subjektin merkityksen toimintaan nähden (emt. 227). Perspektivisminsä mukaisesti Nietzsche kiinnitti huomiota siihen, ettei ole syytä puhua totuudesta vaan totuuksista, ja että tietäminen on sidoksissa kielellisiin käytäntöihin, kieliopillisiin ja retorisiin trooppeihin. Näin ollen maailmaa on mielekästä tarkastella prosesseina jonka suhteen tärkeintä on ymmärtää, miten maailma rakentuu toiminnassa ja käytännöissä, ei niinkään missään yhtenäisessä tietoisuudessa. (emt. 228.)

Yleisinä tekstuaalisina strategioina Shapiro erottaa teoreettisen (erityisesti politiikan teorian) kirjoittamisen tavan ja kirjallisuuden kirjoittamisen tavan. Teoreettista kirjoittamisen tapaa hän kritisoi sen spatiaalisesta strategiasta, taipumuksesta sijoittaa teoretisointi sellaiseen kuvitteelliseen tilaan, joka on olevinaan vapaa kieleen sisältyvistä poliittisista yllykkeistä, puolueellisuudesta ja intressidonnaisuudesta. Jos ylipäänsä on mahdollista saavuttaa etäisyyttä ottava, ulkopuolinen ajattelu suhteessa johonkin asiaan, tämä mahdollisuus sisältyy toisenlaisten kuvitteellisen kirjoittamisen alueitten luomiseen, kirjoittamisen tiloihin, jotka operoivat hallitsevia, luonnollistavia ja itsensä todellisuuteen kätkeviä käsikirjoituksia vastaan. Kyseessä on pyrkimys kriittiseen etäisyyteen, minkä turvin on mahdollista lukea ja tarkastella tietyn sosiaalisiin suhteisiin sisältyvän diskurssin politiikkaa. Tämä strategia on yhteydessä poliittisen ajattelun historiaan, mutta läheisemmin se kytkeytyy kirjalliseen traditioon. (Shapiro 1990, 14-15.)

Kirjallisuuden voima on vapauttaa ajattelu toistamasta ja uusintamasta vallan kautta artikuloituja kysymyksenasetteluja turvautumalla mielikuvituksellisiin konstruktioihin, mieluummin kuin tavanomaiseen ajatteluun. Tämä perustuu ajatukseen, että joidenkin asioiden valta (esim. seireenit Kafkan novellissa ”Seireenien vaikeneminen”) perustuu tulkintoihin, joita tietoisuutemme meille niistä tarjoaa. Nämä tulkinnat ovat vallankäytön tulosta, jotka vaatimattomasti väittävät kuvaavansa todellisuutta, vaikka itse asiassa niin tehdessään ne institutionalisoivat tiettyjä vallan ja auktoriteetin muotoja. (Shapiro 1990, 19.) Näkemys ei kuitenkaan johda vallan käsikirjoitusten passiiviseen hyväksymiseen tai kaiken toiminnan hyödyttömyyteen. Paremminkin se varoittaa ihmistä kuvittelemasta toimivansa omaehtoisesti liittyessään merkityksiä ja arvoja uusintavaan kuoroon ja toisaalta uskomasta länsimaisen metafysiikan ihmiskäsitykseen jäykästä ja järkkymättömästä yksilöstä. (ibid.) Jälkimmäinen varoitus viittaa käsitykseen, että yksilön mahdollisten identiteettien määrä on määrittelemätön ja toisaalta jokainen institutionalisoitu versio itsestä edustaa jotakin poliittista voittoa ja samalla kokonaista sarjaa tappioita. (emt. 20.)

Kirjalliselle ilmaisulle tyypillistä on huomion kiinnittäminen sanomisen tapoihin, eikä pelkästään asiassa pysymiseen, toisin kuin realistisessa ulkoiseen maailmaan viittaamaan keskittyvässä kirjoittamisessa tai statusta tavoittelevassa ’epätyylissä’. Kaunokirjallinen teksti operoi ja nostaa esiin omanlaistaan tulkintaa tyyliensä kautta. (Shapiro 1984, 232.) Kielelliset konstruktiot eivät ole pelkästään lausumia tosiasioista ja teoista vaan ne toimivat välineinä toimijuuden ja vastuullisuuden

osoittamisessa, sillä vastuun paikallistamiseen liittyvien toiminnan tapojen ja toimimisen kuvaaminen on yhteydessä käytettyihin kieliopillisiin rakenteisiin. Kieliopilla on siten merkitystä toimijuuden ymmärtämisen ja politisoimisen kannalta, samoin kuin sillä mikä nousee puheenalaiseksi asiaksi, on merkitystä legitimoiminnin paikallistamisen kannalta. (emt. 234.)

Kirjallisuus on siten potentiaalisesti politisoivaa, sillä se voi tuottaa vaihtoehtoisia ajattelutapoja kielessä ja esittää siten poliittisia kannanottoja. Kielellisen häirinnän ja epänormaalin kielenkäytön keinoin se varoittaa tavoista, joilla ihminen vangitaan institutionaalisiin ”kielellisiin verkkoihin”. Toisaalta kirjallisuus mahdollistaa niiden välttämisen tarjoamalla kielellisiä (retorisia) resursseja ja esittämällä mielikuvituksen keinoin vaihtoehtoja tehden siten tilaa vastarinnalle. (Shapiro 1984, 239.) Kirjallisuus sekä rikastuttaa kielenkäyttöä että herkistää kielenkäytölle, mitkä ovat keskeisiä taitoja huijauksen tunnistamiseksi ja oman kannan esiintuomiseksi. Toisin kuin kielen kohteekseen ottava kaunokirjallisuus, kirjallista luonnettaan piilottava kirjoittaminen pyrkii esittämään kielensä neutraalina, mahdollisesti ”maistumattomana” (emt. 240). Edelliseen liittyen on Huovinen on tehnyt erään merkittävän huomion suhteessa *Mein Kampf*in, mihin palaamme tuonnempana. Fiktiivisten ja ei-fiktiivisten tekstien tai kirjoittamisen genrejen suhteesta voidaan väittää mielikuvituksen sisältyvän kaikkien tekstien kirjoittamiseen, samoin kuin niiden lukemiseen. Siksi niiden väliset rajat ovat häilyviä. Parhaassa tapauksessa fiktiivinen teksti on tietoisessa suhteessa tekstuaalisuuteen ja tulkintaan. Ja toisaalta pahimmillaan ei-fiktiivisessä tekstissä saatetaan syyllistyä niin sanotusti pitämään ulkoista maailmaa vastuullisena siihen sisältyvästä ja sen tuottamasta mielikuvituksellisesta aineksesta. (Shapiro 1992, 17.)

3.4. Kirjallisuuden tutkimuksen poliittisuus

Koska tutkimukseni tarkoituksena on lukea poliittisesti kaunokirjallista teosta on mielestäni perusteltua huomioida kirjallisuudentutkimuksen näkökulma aiheeseen, eli kirjallisuuden poliittisuuteen. Eagletonin näkemys kirjallisuusteoriasta on sukua jälkistrukturalismille, erityisesti Foucault'n ajatuksiin viittaavassa ymmärryksessä tiedon ja vallan suhteista. Toisaalta Eagleton arvostelee varsin ankarasti kyseisen orientaation nimissä harjoitettua anarkistista tyhjänpäiväisyyttä. Tällä hän tahtoo sanoa, että jälkistrukturalismin ja postmodernin teorian nimissä on liian usein tyydytty kaiken nälvimiseen näennäisen immuunista asemasta käsin, mikä on perustunut kaiken tiedon mahdollisuuden

kieltämiseen ja tämä puolestaan on johtanut oman kannan sisällölliseen tyhjiyteen (Eagleton 1983, 147-148). Edelliseen sisältyy myös suuri osa yliampuvasta tieteen ja tieteellisyyden kritiikistä, sillä näiden kriitikoiden olettamusten mukaista tieteen karikatyyria tuskin kukaan mielessään elättelee, eikä heillä itsellään ole ollut sen tilalle mitään sisällöllistä tarjottavaa (emt. 144).

Huomion arvoista tässä orientaatiossa puolestaan on kielen tarkastelu monimerkityksisenä ja rakenteeltaan verkostonomaisena, ja kirjoittamisen ymmärtäminen kielen logiikan ja rakenteiden kannalta ongelmallisena, eroihin perustuvana toimintana. Näkökulma asettaa kyseenalaisiksi rakenteet ja hierarkiat, sekä niiden perusteet ja tekee tulkinnasta varsin haasteellista toimintaa (Eagleton 1983, 134). Pyrkimyksenä ei siis ole kieltää totuuden, merkitysten ja historiallisten jatkuvuuksien mahdollisuutta, vaan ymmärtää nämä laajemmin historiallisten, kielellisten ja institutionaalisten käytäntöjen tuotteina. Tämä ymmärrys mahdollistaa erilaisten ajatusmallien logiikan, niiden varaan rakentuvien yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden, sekä niihin sisältyvän vallan tarkastelun (emt. 148).

Eagletonin mukaan politiikka on läsnä kirjallisuusteoriassa välttämättä, sillä ”modernin kirjallisuusteorian historia on osa aikakautemme poliittista ja ideologista historiaa” (1997, 239). Kirjallisuusteoria on hänen mukaansa erityinen näkökulma oman ajan historiaan ja tämä onkin mielekäs tapa ymmärtää eri tieteenalojen suhde yhteiskunnan kulttuuriseen kokonaisuuteen:

For any body of theory concerned with human meaning, value, language, feeling and experience will inevitably engage with broader, deeper beliefs about the nature of human individuals and societies, problems of power and sexuality, interpretations of past history, versions of the present and hopes for the future. (Eagleton 1983, 195.)

Olettamus, että jonkin näitä asioita käsittelevän tieteenalan teoria olisi ’puhdas’ on pelkkä myytti ja Eagleton kritisoikin kirjallisuudentutkimusta siitä, ettei sen teorian poliittisuutta ja ideologisuutta avoimesti myönnetä tai edes tiedosteta. Toisin sanoen suurin osa alan tutkimuksesta ja teoriasta pikemminkin tukee ja vahvistaa kuin kyseenalaistaa vallitsevaa valtajärjestelmää ja sen olettamuksia (Eagleton 1997, 240-41). Näin se tekee esittäessään totuudenmukaisina ”teknisiä, tieteellisiä ja universaaleja” doktriineja, jotka tukevat tiettyjen ihmisryhmien erityisiä intressejä. Vastustettavaa ei ole kirjallisuusteorian poliittisuus, vaan sen politiikan salaileva tai tiedostamaton luonne. (Eagleton 1983, 195.) Kirjallisuuden tutkimuksessa on ennen kaikkea kysymys tietynlaisesta diskurssista. Sitä ei objektiivisesti määritä sen paremmin metodin kuin aihepiirinkään ykseys, mitkä ovat teorian

omaleimaisuuden ja identiteetin edellytykset (Eagleton 1997, 242). Tieteenalan metodologinen joustavuus ei välttämättä ole ongelma, mutta toisaalta epämääräisyys ja intuitioon luottaminen tarkoittavat monesti vain sitä, ettei taustalla vallitsevia ajatuksia, maailmankuvaa ja ideologiaa joko kyetä artikuloimaan tai sitä ei haluta tehdä, mistä seuraa sokeus toiminnan poliittisuudelle (emt. 244). Diskursiivinen valta näkyy määrittelyissä: siinä mikä hyväksytään kirjallisuudeksi, mitkä ilmaisut hyväksytään kieleen jne. Yhteiskunnan yleiset valtasuhteet näkyvät tässä diskurssissa siten, että se palvelee yhteiskunnan hallitsevien valtaintressien ideologisia tarpeita (emt. 250).

Kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen liberaalit, humanistiset arvot ovat ristiriidassa myöhäismodernin kapitalismin keskeisiin ideologioihin nähden: se ei voi niitä kumota, eikä niihin yhtyä. Puolustaessaan jonkinlaista henkistä eheyttä vihamielistä maailmaa vastaan, liberaali humanismi vastustaa ja koettaa lievittää näiden ideologioiden teknokraattisuutta; yrityksiin sopeutua teknokraattiseen rationalismiin liittyy kuitenkin vaara sulautua siihen kokonaan. Tämän ristiriidan vuoksi Eagleton väittää liberaalin humanismin kutistuneen porvarillisen yhteiskunnan impotentiksi omaksitunnoksi. Vaikka humanismi onkin osa ideologista koneistoa ja se osallistuu sen perustavien olettamusten uusintamiseen, ei sen tukema yhteiskuntajärjestys kiinnitä siihen paljoakaan huomiota. (Eagleton 1983, 199.) Eagletonin mukaan ulkoministeriöissä tai suuryritysten johtokunnissa tuskin ollaan kovin kiinnostuneita ”yksilön ainutkertaisuudesta tai ihmisenä olemisen häviämättömistä totuuksista” ja kapitalismin tekopyhät hatunnostot taiteille rajoittuvatkin taiteen ripustamiseen seinälle ”hyvänä investointina” (emt. 199-200). ”Runoilijoiden” politiikka on ”herrusrakenteelle harmitonta” kun se ”leimataan taiteen sinisellä”, kuten Jouni Vauhkonen on kirjoittanut tutkimuksessaan Haavikon runouden poliittisuudesta (1991, 6). Silti kapitalistinen yhteiskunta rahoittaa kulttuuri-instituutioita, eikä se Eagletonin mukaan tee sitä vain piilottaakseen todelliset kasvonsa, vaan koska liberaali humanismi on paitsi harmitonta myös parasta ideologiaa ihmisestä, mitä se kykenee tuottamaan. Siksi yksilön ainutkertaisuudesta tulee tärkeä arvo puolustettaessa yrityksen oikeutta tehdä voittoa; yksilöllä täytyy olla oikeus valita - ainakin eri tuotteiden väliltä - ja ihmisenä olemisen ikuisia totuuksia edustavat vapaus ja demokratia, tietyn tulkinnan mukaisina versioina, niin paljon kuin niiden takuumiehet näitä arvoja näyttävätkin halveksivan. (Eagleton 1983, 200.)

Eagleton päätyy kyseenalaistamaan koko kirjallisuuden tutkimuksen ja hän ehdottaa tilalle kulttuurin tutkimusta, koska pelkkään kirjallisuuteen keskittyminen on hänen mukaansa keinotekoista mm. siksi,

että kyseisen tieteenalan välinein voidaan yhtä hyvin analysoida paljon muutakin kulttuuriin kuuluvaa kuin niin kutsuttua kirjallisuutta (1983, 205). ”Kirjallisuusteorian tunnustaminen illuusioksi on viimeinen looginen siirto prosessissa, joka alkoi siitä havainnosta, että kirjallisuus on illuusiota” (Eagleton 1997, 251). Tilalle ei kuitenkaan tarvita mitään uutta kirjallisuusteoriaa, vaan paremminkin toisenlaista, hengeltään varsin klassista, tutkimusotetta. Tutkimuksen tulee perehtyä sekä diskurssien tuottamiin vaikutuksiin, että niiden tapoihin tuottaa vaikutuksia. Metodina toimii retoriikka, merkityksessä kriittinen analyysi, jonka kohteena ovat kaikenlaiset sosiaalisten diskurssien muodot (puhuttu ja kirjoitettu kieli, runous, filosofia, kirjallisuus, historiankirjoitus jne.). Retoriikan Eagleton ymmärtää käsittävän yhteiskunnan diskursiivisten käytäntöjen kentän kokonaisuudessaan ja erityisesti se kiinnittää huomiota näihin käytäntöihin vallan ja julkisen esiintymisen muotoina (1997, 252-253). Merkittäviä tarkastelun kohteita retorisisessa analyysissä ovat lisäksi diskurssien totuusarvot, sillä niillä voi olla ratkaiseva merkitys vaikutusten tuottamisessa, sekä kielelliset välineet konkreettisten vaikutusten (vetoaminen, suostuttelu, yllytys) kannalta. Retoriikan puitteissa puhe ja kirjoittaminen ymmärretään toimintana, ei pelkkinä tekstuaalisina objekteina, eikä niitä voida tarkastella irrallaan niiden sosiaalisista päämääristä ja oloista (emt. 253). Huomion kiinnittäminen retoriikkaan ei tarkoita paluuta ’antiikkisiin’ käsitteisiin, vaan sitä sovellettaessa voidaan ongelmitta hyödyntää modernin kritiikin kieltä: retoriikka tarkoittaa huomion kiinnittämistä niin kielen muodollisiin välineisiin, kuin niiden vaikutuksiin ja vastaanottoonkin. Se soveltuu käsitykseen diskursseista vallan muotoina ja jakaa liberaalin humanismin käsityksen kielellisten esitysten potentiaalista muutosvoimana. (Eagleton. 1983, 206.)

Liberaalin humanismin virhe ei ole siinä, että se uskoo karrikoidusti kirjallisuuden tekevän lukijastaan ”paremman ihmisen”, vaan siinä että se yliarvioi tätä mahdollisuutta eikä kykene liittämään sitä sosiaaliseen kontekstiinsa (Eagleton 1983, 207). Paremman ihmisen pitää tarkoittaa jotakin konkreettista ja käytännöllistä poliittisiin tilanteisiin liittyen. Kyse on siten poliittisesta argumentista, ja samalla aidosta moraalista argumentista, sillä paremmaksi ihmiseksi tuleminen tarkoittaa tässä yhteydessä tietoisuuden muutosta, kykyä tunnistaa yksilöllisten ominaisuuksien ja arvojen yhteydet yhteiskunnan olemassaolon materiaalisiin olosuhteisiin. (emt. 208.) Alker on tuonut esiin renessanssin humanismia eräänlaisena ideaalina politiikan tutkimukselle, painottaen sen monipuolisuutta ja näkemyksellisyyttä, erityisesti verrattuna modernin yksisilmäisyyteen ja sen vaarallisiin totalisoiviin ja rationalisoiviin taipumuksiin. Renessanssin humanistit kiinnittivät erityistä huomiota kieliopin,

retoriikan, historian ja moraalifilosofian kysymyksiin. Edelleen tähän liittyi eräänlaisen 'kansalaishumanistin' idea aktiivisen elämänfilosofian ja tasavaltalaisten aatteiden elähdyttämästä ja tältä pohjalta yhteiskunnalliseen elämään osallistuvasta ihmisestä ja yksilöstä. (Alker 1996, 155.) Renessanssihumanistin tiedon intressi koski mm. kestäväälle pohjalle rakentuvia tulkintoja yhteisen hyvän käsitteestä, retoriikan ja moraalisen hyveen yhdistämisestä, sekä eri kulttuurien lakien, arvojen ja historioiden ymmärtämistä niiden omien ehtojen kautta tulkinnallisina, historiallisina ja kielellisinä. (emt. 155-156.) Näkökulma korostaa niin objektiivisen kuin arvottavankin näkemyksen hyödyntämisen tarpeellisuutta. (emt. 156.) Retoriikka siis käsittelee sekä taitavaa että 'hyveellistä' kielenkäyttöä, eli sen piirissä ei rajoituta pelkkiin muotoihin, vaan myös sisällöt ovat tärkeitä. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna kirjallisuudella voi hyvinkin olla käyttöä suhteessa väärän tietoisuuden ongelmaan, sikäli kuin kyse on taitavasta, vakuuttavasta ja sisällöltään merkittävästä kirjoittamisesta.

3.5. Retoriikan suhde diskursseihin

Tarkoitukseni on tarkentaa diskurssin ja retoriikan käsitteitä ja niiden keskinäistä suhdetta, sekä hieman koota edellä esitettyä ja pohjustaa metodin käsittelyä. Sami Moision ajatuksia mukailien diskurssi edustaa rakennetta, kun taas retoriikka on sen puitteissa tapahtuvaa toimintaa (2003, 100). Tämä näkemys mahdollistaa toiminnan ja toimijan sijoittamisen rakenteeseen ja on siten yritys ratkaista diskurssin käsitteen mukana jälkistrukturalismista periytyvä keskeinen ongelma: rakenteen ylikorostus, yksisuuntaisuus ja toimijan kadottaminen horisontista. (emt. 2003, 96, 100; Harle 2003, 45.)

Yhteiskunnalliset rakenteet ymmärretään tässä ihmisten luomien sääntöjen, normien, sopimusten ja instituutioiden muodostamiksi kokonaisuuksiksi, minkä puitteissa valtaa jaetaan ja sitä käytetään. Nämä valtarakenteet ovat siten kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotettuja, minkä johdosta maailman esittämisen tavoilla, representaatioilla ja niiden kautta muodostuvilla 'käsikirjoituksilla' on poliittisia vaikutuksia. (Moisio 2003, 96-97.) Valtarakenteet eivät kuitenkaan ole yksisuuntaisia, vaan rakenne ja toimijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään (emt. 104). Vallanpitäjät eivät näin ollen voi pelkkien representaatioiden kautta valta-asemastaan käsin sanella mitä haluavat. Periaatteessa diskurssi viittaa yksinkertaisiin asioihin kuten puheeseen tai keskusteluun. Jos tällä käsitteellä ei olisi muuta merkitystä, sitä ei tarvittaisi. Yhteiskuntatieteissä diskurssi voidaan ymmärtää kielenkäyttöä määrittäväksi rakenteeksi, minkä puitteissa asioille annetaan merkityksiä ja mikä rajoittaa sitä, mitä voidaan

ymmärrettävästi sanoa. Edelleen diskurssi viittaa kielen ja vallan yhteisvaikutukseen ja se on sidoksissa kulloiseenkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen. (emt. 98-99.)

Retoriikka on diskurssin muodostaman rakenteen puitteissa tapahtuvaa toimintaa. Se on näin ollen toiminnallista, yleisölle suunnattua ja vaikuttamiseen pyrkivää kielenkäyttöä. Diskurssin muodostama rakenne rajoittaa retoriikan käyttöä siinä mielessä, että sen kautta määrittyy mikä on yleisölle uskottavaa ja ymmärrettävää (vrt. puhujan suhde auditorioon, esim. Perelman 1996, 17-18). Retoriikan erottaminen diskurssista mahdollistaa myös poliittisuuden tavoittamisen konfliktiperspektiivin mukaisessa mielessä, eli huomio kiinnittyy yhteiskunnallisiin kamppailuihin. (Moisio 2003, 100.) Retoriikka on jatkuvasti läsnä näissä kamppailuissa. Moision mukaan yhteiskunnallinen valta nojaa diskursiivisiin rakenteisiin ja siten muutoksen aikaansaamiseksi on tarpeellista vaikuttaa tähän rakenteeseen tai ainakin sen keskeiseen käsitteistöön, mikä on osaltaan mahdollista retorisen kamppailun kautta. (emt. 100-101.)

Rakenteen ja toimijan välisen suhteen ymmärtäminen vuorovaikutukseksi, ei yksisuuntaiseksi rakenteen ylivallaksi, korostaa retoriikan merkitystä politiikalle ja nostaa sen esiin innovatiivisena keinona vaikuttaa rakenteeseen esimerkiksi muuntamalla käsitteitä. Diskurssin puitteissa tapahtuva kamppailu koskee olennaisesti juuri määrittelyvaltaa ja merkityksiä. Tätä asetelmaa on mahdollista tulkita hedelmällisesti retoriikan kautta. Suhteessa rakenteeseen, eli hallitsevaan diskurssiin, toimintaa esiintyy kahteen suuntaan: sekä rakenteen uusintamiseen pyrkivänä eli hallitsevan diskurssin mukaisena retoriikkana, että muutokseen pyrkivänä hallitsevan diskurssin vastaisena retoriikkana. (Moisio 2003, 104.) Suhteessa muutokseen tähän asetelmaan liittyy vielä tärkeä kysymys siitä, kenellä on vaikutusmahdollisuuksia jonkin diskurssin puitteissa? Eli kuka ja mistä asemasta voi puhua ja sanoa asioita, jotka kykenevät määrittämään käsitteitä uudestaan ja mahdollisesti muuttamaan rakennetta?

Retoriikka liittyy diskursseihin myös siten, että kaikki kielen käyttö on huomaamattomalla tavalla retorista. Figuratiivinen kieli ja troopit, niiden jatkuvat merkitysten siirtymät, edustavat kielen olemusta todellisimmillaan ja jos kieli välttämättä operoi trooppien ja figuurien kautta, on kaikki kielenkäyttö ikään kuin fiktiivistä, eli sen suhde tietoon ja todellisuuden esittämiseen on ongelmallinen. (Eagleton 1988, 108.) Strongin Nietzsche-tulkinnan mukaan kieli toistaa neuroottisella tavalla ihmiselle tämän historiaa ja ihmistä itseään. Tämä tulee esiin nimeämisissä, sillä kyky kutsua asioita nimeltä merkitsee

kykyä määritellä ja kontrolloida asioita, ja nimeäminen luo maailmaa nimeäjän kuvaksi. Metafora kuljettaa älyllisen prosessin mielen tuolle puolen maailmaan. Vaarana on kuitenkin fetisismi. Eli metaforat, ajattelun kannalta tarpeelliset ihmisen luomat mielikuvitusmaailmat, voivat päätyä hallitsemaan mielikuvitusta niin suuressa määrin, että ne kielen poeettisen ja retorisen ulottuvuuden ja pitkäaikaisen käytön kautta näyttäytyvät pysyvinä, pakollisina ja kanonisoituina. Tätä taustaa vasten totuudet ovat illuusioita, joiden kohdalla on unohdettu niiden olevan sellaisia: ne ovat kuluneita metaforia jotka eivät enää vastaa tarkoitustaan. Paras ratkaisu tähän fetisismiin tai 'kuvainpalvonnan' ongelmaan lienee tunnustus, ettei lopullinen totuus ole saavutettavissa ja totuudet ovat ihmisen tekemiä ja siten metaforan kaltaisia ja suhteellisia. (Strong 1984, 99-100.)

Kirjallisen genren vahvuus tieteelliseen kirjoittamiseen nähden käsiteltäessä ihmistä on sen kielen taju ja erityisesti kuvakielen merkityksen ymmärtäminen. Kieliopilliset ja retoriset troopit, olivatpa nämä eläviä ja julkilausuttuja tai kuolleita ja luonnollistettuja, ymmärretään henkilöitä ja objekteja konstituivina eikä pelkästään ilmaisun lisämausteina. (Shapiro 1984, 218.) Kuvakielen käytössä on selkeästi poliittinen ulottuvuus, joka voi toimia mystifioivana ja legitimoivana ja siten palvella hallitsevia valtarakenteita, tai sitten vastarinnan välineenä politisoiden tavanomaisen kuvakielen luonnollistamia tai valtaan ja kontrolliin nähden etäisiltä vaikuttavia elämänalueita. Diskurssin vastaisen retoriikan käyttö voi näin ollen toimia uusien kielikuvien kautta, jotka yllättävät esim. yhdistelemällä toisilleen vieraita aihepiirejä, kuvaten tutun outona ja ongelmattoman hankalana. (emt. 231.) Figuurien ja trooppien etusijalle asettaminen kaunopuheisuuden tekniikoihin nähden ja näiden retoriikan teknisten aspektien skeptinen käyttö retoriikan perinteisiä sosiaalisia, tiedollisia ja kommunikatiivisia funktioita vastaan on peräisin Nietzscheltä. (Eagleton 1988, 108.) Eagletonin mukaan:

Nietzsche retrieved the rhetoric written off by rationalism as a dangerously abnormal device, and with the same suspecting glance universalized it to the structure of all discourse; both bourgeois rationalism and its materialistic-scientific opponents were thus triumphantly out-manoeuvred. Even the most apparently cognitive or colloquial of languages was ambiguously infiltrated by deceit; the final 'exposure' of rhetoric was one that detected its ineradicable presence everywhere. Mocked and berated for centuries by an abrasive rationalism, rhetoric took its terrible belated revenge – a revenge that consisted not in any last-ditch claim to dignity, but in showing the self-righteous enemy that he himself was contaminated, even unto death, by its own leprous disease, its own flaking and seepage of meaning. Rhetoric was the foulmouthed beggar in whom even the king would find himself echoed. (ibid.)

Retoriikan merkitys on siinä, että se toimii politiikan ja diskurssin risteyksessä vallan rationalisointien paljastajana. Retoriikasta tulee kaiken ideologian demystifointia. Koska se silti on kuitenkin ”pelkkää

retoriikkaa”, voidaan sillä vain osoittaa ideologioitten kietoutuneisuutta tietoon ja niiden kommunikaatiota horjuttavaa vaikutusta, eikä siihen sittenkään voi luottaa. (Eagleton 1988, 108.) Tämän epävarmuuden ja moniselitteisyyden hyväksyminen voi toimia sekä kriittisen näkemyksen lähteenä että negatiivisessa mielessä ideologisten väistöliikkeiden oikeuttajana. Kuitenkin tällainenkin ”itseään pilkkaava” diskurssi on perustettava jollekin pohjalle, tietoisesti valitulle lähtökohdalle tai perspektiiville, sillä johonkin sitoutuminen on välttämätöntä, mutta samalla on oltava valmis myöntämään oman kannan rajoitukset. (emt. 109.)

Suhteessa valittuun poliittiseen kantaan (Eagletonilla marxilainen) retorisia vaikutuksia on arvioitava yhteisön muodostaman poliittisen kokonaisuuden kannalta. Retoriikka, dialektiikka ja propaganda ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa oikeudenmukaisuuden moraalikäsitteen kautta, missä on huomioitava että oikeudenmukaisuus on arvioitavissa ainoastaan sosiaalisen tiedon perusteella, ei pelkän ideologian ja dogmaattisen mielipiteen pohjalta. Suhteessa väärän tietoisuuden ongelmaan voi kulttuurin parissa työskentelevä muutokseen pyrkivä toimija edistää asiaansa osoittamalla omilla tuotoksillaan todellisuuskäsitysten fiktiivisyyden. Toisaalta kritiikin kautta voidaan paljastaa vastustajien esitysten ja tuotosten retorisia rakenteita, eli tapoja joilla ne tuottavat epäsuotavia vaikutuksiaan. Edelliseen liittyen voidaan näitä vastustajien tuotoksia myös tulkita niiden tarkoituksen vastaisesti ja ottaa niistä omaan käyttöön omia päämääriä palvelevia aineksia. (Eagleton 1988, 113.)

4. Retoriikka ja dialektinen ironia

Tavoitteena luvussa on perehtyminen työni metodologiaan. Kielenkäytön näkökulmasta tärkeäksi nousee retoriikka, sanan laajassa merkityksessä. Retoriikan käyttöaluetta ja sisältöä tarkastelen perehtymällä Kenneth Burken ajatteluun ja näkemyksiin. Edelleen tuon esiin ironian käsitteen keskeisenä tälle tutkimukselle, sen aineistoon ja aihepiiriin liittyen. Ironian käsittely tapahtuu Burken trooppeja ja dialektiikkaa koskevien kirjoitusten pohjalta liittäen tähän myös kommentoivaa kirjallisuutta sekä kirjallisuudentutkimuksen aineksia. Viimeksi mainittuja hyödyntää lisäksi ironian suhdetta parodiaan ja satiiriin käsittelevä osuus. Retoriikan, trooppien ja dialektisen metodin kautta pyrin edelleen saattamaan yhteen politiikan ja kirjallisuudentutkimuksen näkökulmia.

4.1. Retoriikka Kenneth Burken mukaan

Tarkennan ja toisaalta laajennan tässä retoriikan määritelmää ja tarkastelen retoriikan käyttöä politiikan tutkimuksessa Burken kirjoitusten kautta. Apunani käytän Joseph Gusfieldin sekä Hilka Summan artikkeleita Burkesta. Aiheeseen liittyy myös Riikka Kuusiston artikkeli sotaretoriikasta. Pääasia on kuitenkin Burken retoriikka, minkä käsittelyssä ja siihen perustuvassa oman metodin määrittelyssä annan Gusfieldin ja Summan artikkelien toimia ohjenuorana.

Palonen korostaa retoriikkaa näkökulmana politiikan tutkimukseen ja retorisen sanaston merkitystä kielen poliittisuuden ymmärtämisen kannalta. Voidaan väittää, että kieli on politikoinnin resurssi, mihin liittyen retoriikka tarjoaa toiminnallisen näkökulman kieleen. Retoriikka on monimerkityksinen ilmiö ja sen rajat muihin tutkimusotteisiin ovat siinä määrin liukuvia, että puhe retoriikasta yhtenäisenä metodina on mahdottomuus. (Palonen. 1997, 2-3.) Edelleen Palosen mukaan:

Suhteessa politiikkaan retoriikkaa voi käsitellä sekä tutkimusmetodina että aspektina tutkimuskohteessa. Retoriikka sellaisenaan sisältää jo tietyn perspektiivin politiikkaan, ts. poliittisuus on jotain mikä on aina läsnä kun puhutaan retoriikasta. (1997, 75.)

Retoriikka ymmärrettynä argumentointitilanteeseen ja sen taustalla olevaan henkilöiden tai ryhmien väliseen konfliktiasetelmaan sidottuna on aina poliittista, eli argumentoinnilla ja retorilla rakenteilla on poliittinen ulottuvuus. Tästä johtuen argumentointi on Palosen mukaan tapa politikoida. Kuitenkaan ei argumentoinnin tavoitteena ole konsensuksen saavuttaminen, vaan kysymyksessä on satunnainen konfliktiasetelma, jonka tavoitteena voi yhtä hyvin olla konsensuksen rikkominen, liittyen retorisen konfliktin rakenteeseen. (Palonen 1988, 44.)

Tulkinnan välineenä retoriikkaa voidaan käyttää tekstin jäsentämisessä. Palonen on kirjoittanut retoriikasta ”tekstinsisäisten” argumentaatorakenteiden yhteydessä jakaen nämä retoristen lisäksi loogisiin, kielellisiin ja kertomuksellisiin rakenteisiin (1988, 37). Palonen käyttää retoriikasta laajaa määritelmää, minkä mukaan retoriikka on oppi argumentoinnista ja auditorioon vetoamisesta. Retoriikka on siten muutakin ja enemmän kuin argumentoinnin välineitä ja tekstissä retoriset rakenteet kuuluvat argumentointitilanteeseen, eli siihen missä retorisia välineitä käytetään. Retoriikka tuo näin ollen tekstiin mukaan loogisten ja kielellisten rakenteiden ohella myös henkilöt ja näiden välisen argumentaation. Vaikka argumentaation välineet, retoriset keinot, ovatkin toissijaisia argumentoinnin

rakenteeseen nähden, voivat ne kuitenkin tarjota viitteitä tekstin tulkintaan käytettyjen vertausten, symbolien, metaforien, figuurien ym. tuottamien sävy- ja arvoerojen kautta. (emt. 39-40.)

Loogiset ja retoriset rakenteet liittyvät toisiinsa kielellisten rakenteiden välityksellä. ”Näin oletettaessa voidaan katsoa logiikasta retoriikkaan päin rakenteiden löytyvän, mutta niiden soveltuvuusalan laajenevan”. (emt. 40.) Tämän mukaisesti logiikkaa ja sen vastaansanomattomuutta (tai kielellisten rakenteiden puitteissa oikeakielisyyttä) voidaan käyttää argumentaatiossa pyrittäessä rajoittamaan retoristen keinojen käyttöä. Toisaalta retoriikan näkökulmasta logiikkaan vetoaminen on vain argumentaation muoto, eikä siis muihin keinoihin nähden sen pakottavampi. Poliitiikan suhteen Palonen katsoo mieluummin voivansa ”puolustaa tendenssiä relativoida logiikan ja kieliopin pätevyyttä retoriikan nimissä kuin tendenssiä tulkita argumentoinnin rakenteita kielellisten tai peräti loogisten rakenteiden kaltaisiksi” (emt. 41). Tulkinnan kannalta tärkeä on lisäksi kertomuksellisuus, millä viitataan kertomusten rakenteiden, tarinan ja juonen läsnäoloon muissakin kuin kaunokirjallisissa teksteissä. Myös suhteessa politiikkaan voidaan tekstejä tarkastella tyyllilajeja tai retoristen trooppien käyttöä eritellen. Kertomusten rakenteiden noudattaminen tai rikkominen ovat mielenkiintoisia tarkastelun kohteita. Rakenteettomuus luo harrastelijamaisen vaikutelman, koska kertomus ei vastaa odotuksia, kun taas rakenteiden tietoinen rikkominen voi tuottaa mielenkiintoisia innovaatioita juuri samasta syystä. (emt. 44-45.)

4.1.1. Näkökulmia Burken retoriikkaan

Lähtökohtana kiinnostukselleni nimenomaan Burken näkemyksiin retoriikasta on tämän kriitikon työn monipuolisuus ja sen rajoittumattomuus minkään yksittäisen tieteenalan piiriin. Burken näkemykset ovat toimineet innoituksen lähteenä ja niitä on sovellettu yhtä hyvin yhteiskuntatieteiden kuin humanististen alojenkin tutkimuksessa. Burken tuotantoa on vaikea pilkkoa osiin ja poimia sieltä tarpeellisia aineksia omaan käyttöönsä, mutta koska tämän kaltainen operaatio on tutkimukselleni välttämätön teen sen tuomalla esiin retoriikkaa ja sen käyttöaluetta koskevia määritelmiä, sekä eräitä näkökulmia joiden pohjalta pyrin rakentamaan tutkimukseni tarkoitusta palvelevan metodin.

Hilkka Summa määrittää Burken annin tutkijoille ennen muuta näkemykselliseksi, sillä hänen työssään ei ole kysymys minkään yhtenäisen retorisen mallin rakentamisesta (1996, 62). Siksi käsittelen Burken

kirjoituksia tässä suhteellisen laajasti, voisi sanoa väljästi, sillä niiden pohjalta tahdon pikemminkin muotoilla tulkinnallisen näkemyksen kuin jonkin 'poikki - halki - pinoon' -tyyppisen metodin. Burken oman tutkimustyön pääteema oli inhimillisen toiminnan ja erityisesti sen motiivien analysoiminen ja kartoittaminen. Tässä projektissa retoriikan merkitys tulee esiin pyrittäessä ymmärtämään "ei-harmonisiin suhteisiin liittyviä inhimillisen toiminnan muotoja" (emt. 55). Identifikaatio tai samastaminen on Burken avainkäsite suhteessa retoriikkaan. Se tarkoittaa jonkin ilmiön tai henkilön ja hänen toimintansa tunnistamista joksikin toiseksi tai sen liittymistä johonkin laajempaan kokonaisuuteen. Juuri identifikaation kautta toimija pyrkii vaikuttamaan yleisöönsä. Myös sosiaalinen järjestys syntyy ja sitä ylläpidetään identifikaation prosessin kautta. Identifikaation keskeinen merkitys perustuu siihen, että se kompensoi ihmisten erillisyyttä. Siten retoriikka liittyy nimenomaan ristiriitatilanteisiin ja konflikteihin ja siihen sisältyy puolueellisuutta ja vallan tavoittelua. (emt. 56-57.) "Retorisuus kuulu kaikkeen, missä tarjoutuu tilaisuus kilpaileviin identifiointeihin ja erotteluihin" (emt. 57). Burken mukaan retoriikan ulottuvuuksia identifikaation ohella ovat suostuttelu sekä kommunikaatio, joka viittaa retoriikkaan yleisölle suunnattuna. Ne kaikki ovat retoriikkafunktion eri puolia. Burken retoriikkateos käsittelee laajasti antiikin retoriikan klassikoita, nimenomaan perinteisen avainkäsitteen, suostuttelun yhteydessä, mutta liittää tähän oman lisänsä identifikaation käsitteen kautta ja laajentaa merkittävästi retoriikan käyttöaluetta. Identifikaatioon perustuu myös kielellisten trooppien retorinen teho, joten identifikaatio toimii paitsi sisällöllisesti, myös tyylillisesti. (emt. 58.)

Myös Gusfield on tarkastellut Burken antia yhteiskuntatieteiden kannalta. Keskeisenä tekijänä tämän suhteen hän pitää Burken sillanrakentajan roolia tieteen ja taiteen, esimerkiksi yhteiskuntatieteiden ja kirjallisuuden välille. Näiden asioiden tiukka erillään pitäminen rajoittaa ymmärrystä sekä ylläpitää sisällön ja muodon välistä erottelua. Lisäksi liian rajoittunut näkökulma johtaa todellisuutta vääristäviin reduktioihin. Kirjallisuutta ja yhteiskuntatieteitä yhdistävä tekijä Burken tuotannossa on havainto, että kummassakin tapauksessa pyrkimys on kuvata ja tulkita ihmistoimintaa kielen käyttämisen kautta. Molemmat ovat myös retorisia mm. siinä mielessä, että ne ovat tilanteisiin ja yleisöihin suhteutettuja strategioita. Niin tutkimus- kuin kaunokirjallisuudessa huomio kannattaa suunnata yhdistävään ulottuvuuteen, siis kirjalliseen, eli kysymys on lukijan ja kirjoittajan välisestä kommunikaatiosta ja toisaalta myös retoriikasta, millä viesti pyritään saattamaan perille. (Gusfield 1989, 29.)

Gusfield erottaa Burken tuotannosta neljä yhteiskuntatieteiden kannalta keskeistä aspektia. Ensimmäinen on kielen ymmärtäminen toiminnan muodoksi, perustuen ihmisen taipumukseen esittää kokemuksensa ja aikomuksensa kielellisinä ilmaisuina, niiden symbolisena representaationa, mikä on merkityksiä tuottavaa toimintaa. (Gusfield 1989, 30; Summa 1996, 55.) Toinen aspekti on inhimillisen elämän ja toiminnan ymmärtäminen draaman kaltaisena, jota siten on mahdollista analysoida samalla tavoin kuin esim. näytelmää tai kirjallista tekstiä. Tähän liittyy myös toiminnan ja kommunikaation performatiivinen luonne, samoin kuin vuorovaikutuksen ja instituutioiden symbolinen ja rituaalinen luonne. (Gusfield 1989, 30.) Kolmas aspekti on ihmistoiminnan ymmärtäminen retorisena, strategioina, jotka liittyvät esittäjän ja yleisön suhteisiin. Neljänneksi Gusfield nostaa esiin Burken ohjelman analysoida ihmistoimintaa pluralistisesti ja dialektisesti, mikä perustuu perspektivismiin ja kaikkien perspektiivien tunnustamiseen vajavaisiksi. Tämä johtaa myös pyrkimykseen perspektiivien väliseen dialogiin ja tieteiden ja taiteiden välisten rajojen ylittämiseen. (ibid.) Burken tärkein anti yhteiskuntatieteille on kuitenkin ihmistoiminnan tulkinta retoriikan avulla. Tämän suhteen on erotettavissa kolme erityisen keskeistä aspektia. Ensimmäinen on ihmisten välisen vuorovaikutuksen tulkitseminen retorisena. Toiseksi kannattaa huomata ihmistieteiden olevan retoriikan vaikutuksen alaisia. Kolmas on kirjallisuuden ja yhteiskuntatieteiden yhteinen välineistö sosiaalisen toiminnan tulkitsemiseksi. (Gusfield 1989, 39-40.) Metodisessa mielessä retoriikka mahdollistaa kirjan muodon tarkastelun ja sen rakenteen ymmärtämisen, ei siksi että se tarkastelisi rakennetta, vaan siksi ettei rakennetta ymmärrettäisi väärin (Burke 1969, 162).

Tieteen kieli esitetään usein epätyylinä, mikä ei hyödynnä kaunokirjallisia (kertomuksellisia) tai retorisia keinoja, mutta tämä ei ole totta. Kielellinen tyyli ja tekstin muoto ovat merkityksellisiä sisällön kannalta ja retoriikka on avain rakenteiden ja ajatusten tavoittamiseen. Enää ei ole mahdollista kirjoittaa tiedettä ja uskoa sen olevan sen vuoksi tyyliseikkojen yläpuolella, sillä jos teksti on tarkoitettu ymmärrettäväksi, tarvitsee se argumentaatiota ja vakuuttamisen keinoja. (Gusfield 1989, 41.) Burken kautta Gusfield rinnastaa yhteiskuntatieteet, kirjallisuuden ja retoriikan, millä hän ei kuitenkaan tarkoita kaunokirjallisen tekstin käyttöä tutkimuksessa vaan tuo esiin mahdollisuutta tulkita asiatekstejä ja aineistoja kirjallisuudentutkimuksen keinoin (emt. 42). Symbolisena toimintana taide työstää inhimillisten mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen moninaisuutta. Samoin draamantutkimus voidaan nähdä muunakin kuin näytelmien kirjoittamisena ja esittämisenä, nimittäin perehtymisenä inhimillisen toiminnan periaatteisiin. Eräs perustelu tieteellisen kirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden

rajojen hämärtämiselle on se, että rajojen vetäminen on vaikeaa kun kysymys on kielestä. Kirjallisuus voi tarjota yhteiskuntatieteilijälle arvokkaita luokituksia ja käsityksiä, minkä kautta tulkita ihmistoimintaa ja sen näkeminen luonteeltaan kirjallisena, symbolisena ja taiteellisena auttaa laajentamaan näkemystä hyötylaskelmien ja 'julmien' faktojen tuolle puolen. (emt. 50.)

4.1.2. Identifikaatio retoriikan keskeisenä ulottuvuutena

Burke pyrkii määrittämään retoriikan käyttöalueen mahdollisimman laajaksi ja perustelee sen merkityksellisyyttä yhteyksissä, joihin sitä ei tavanomaisesti ole liitetty nostaten avainkäsitteeksi identifikaation. Tämä sisältää paitsi klassisen retoriikan kunnianpalautuksen, myös sen rajojen ylittämisen, millä hän viittaa tiedostamattoman ja tietoisin ilmaisun, tai tarkoitteettoman ilmaisun ja tarkoituksellisen puheen välisen raja-alueen lukemiseen retoriikan piiriin (esim. jonkin yksilön toimesta tapahtuva oman edun identifioiminen yhteisön edun kanssa, missä oman edun tavoittelu ja vilpittön yhteisöllisyys yhdistyvät). (1969, xiii- xiv.) Identifikaatiolla ei ole tarkoitus kuitenkaan syrjäyttää suostuttelua, klassisen retoriikan avainkäsitettä. Suostuttelun keskeisiä tapoja Burken mukaan ovat peittelemätön eduntavoittelu (mainonta, propaganda), liehittely, etiketti, opetus ja saarna ja lisäksi hän erottaa puhtaan muodon, mikä tarkoittaa vetoamista ja viehättämistä sen itsensä vuoksi. Identifikaation käsitettä Burke pitää tarpeellisena puhuttaessa sellaisista suostuttelun aspekteista, kuten mystifikaatiosta, liehittelystä tai vaikka ”luokkasuhteiden taikuudesta”. Toisiinsa limittyviä aiheitansa Burke käsittelee lukuisten erilaisten tekstien ja esimerkkien kautta tavoitteenaan osoittaa retorinen analyysi valaisevaksi näkökulmaksi kirjallisuutta ja ihmistoimintaa tutkittaessa. (emt. xiv- v.)

Identifikaation käsittelyssään Burke tarkastelee tappamisen kuvakieltä, minkä hän katsoo identifikaation erityistapaukseksi. Edelleen yleistäen hän katsoo tappamisen kuvakielen olevan muuntamisen (transformation) erityistapaus. Eli jonkin tappaminen tarkoittaa sen muuntamista (elävästä kuolleeksi) ja identifikaation merkitys tässä yhteydessä on olion luonteen identifioinnissa ennen ja jälkeen muutoksen. Esimerkkinä Burke käyttää traagista runoilijaa, joka operoi tappamisen kuvakielellä. Tämä tekee hänestä edellisestä dedusoiden ”tappajan” tai pidemmälle yleistäen ”identifioijan”. Juuri tappamisen kuvakielen ottamista esimerkiksi Burke perustelee sillä, että väkivaltaisen kuten herjaavan, riitaisen, poleemisen tai käsitteiden kiistanalaisuutta koskevan kielen käyttö ovat keskeisiä retoriikan ulottuvuuksia. Edelleen retoriikan käyttöä motivoivina tekijöinä

keskeisiä ovat kamppailu, vihollisuus ja puolueellisuus. Näiden ulottuvuuksien ja tekijöiden merkitys ihmistoiminnalle perustuu Burken mukaan niiden lähes jatkuvaan läsnäoloon tai peräti tyranniaan ihmistenvälisissä suhteissa ja niitä säätelevissä instituutioissa, joskin juuri identifikaation keskeisyys yleisesti tarkasteltuna antaa mahdollisuuden nähdä tämän asetelman tuolle puolen, sillä se sisältää mahdollisuuden identifikaatioon myös ”rakkauden” puitteissa tätä hyödyntävän retoriikan kautta. (1969, 20.) Suhteessa poliittiseen väkivaltaan on Burken tekemä identifikaatio tappamisen ja transformaation välillä hyvin mielenkiintoinen. Sillä on merkitystä kun korostetaan sodan suurta päämäärää palvelevan siirtymävaiheen luonnetta, mikä tietysti on yksi tapa oikeuttaa sotaa, tai kun vallankumouksen väkivaltaisuus verhotaan lupauksilla tulevasta onnesta ja autuudesta. Väkivallan kuvaaminen korkeampien arvojen kautta ja muutoksen välineenä on tehokas keino sen oikeuttamiseen ja helpommin hyväksyttävissä kuin sen kuvaaminen kuoleman ja hävityksen kautta. (Gusfield 1989, 39.)

Burke selvittää identifikaatiota ”samaa olemusta olemisen” (vrt. pyhä kolminaisuus) periaatteen kautta. Kuten lapsi samanaikaisesti on ja ei ole yhtä vanhempiansa kanssa, niin yleisemminkin kaksi erillistä kokonaisuutta, joilla on oma identiteetti, voivat olla samaa olemusta jonkin niitä yhdistävän periaatteen kautta niiden erillisyyttä kiistämättömän identifikaation välityksellä. Tällä samaa olemusta olemisella Burke tarkoittaa inhimillisen elämän luonnetta yhdessä toimimisena, missä ihmisiä yhdistävät sensaatiot, käsitteet, mielikuvat, ideat ja asenteet. (1969, 21.) Tämän merkitys retoriikalle piilee siinä, että Burken pyrkimys on käsitellä ja luokitella puolueellista ihmistoimintaa, missä ihmiset ovat vastakkainasetteluissa keskenään, joko yksilöinä tai ryhminä. Identifikaation periaatteen keskeisyys ei ole ristiriidassa tämän kamppailuasetelman kanssa, sillä identifikaation käänköpuoli muodostuu jaoista ja erillisyydestä. Juuri tämä ironinen vastinpariasetelma suhteessa erotteluihin vahvistaa identifikaation merkityksen. (emt. 22.) Vaikka retoriikan keskiössä ovat siten ristiriidat ja kamppailut, huijaus ja pahat aikeet, voi se kuitenkin ajoittain päätyä transsendoimaan itsensä ja liikkumaan puolueellisesta kohti universaalia. (emt. 23.) Kuten politiikka on myös retoriikka siten luonteeltaan konfliktuaalista toimintaa. Burke liittää identifikaation ja erillisyyden käsittelyyn sodankäynnin, pitäen juuri sotaa jakojen ja konfliktien ääritapauksena sekä yhteistyön suurimpana ongelmana ja vääristymänä. Sota on Burken mukaan traagisen ironian esimerkkitapaus, sillä se vaatii äärimmilleen vietyä yhteistyötä jonka päämääränä kuitenkin on tuhoaminen erillisyyden nimissä. (emt. 22.)

Retoriikan perinteinen avainkäsite – suostuttelu - toimii Burken mukaan identifioimalla suostuttelijan ajama asia suostuteltavan intressien kanssa. (1969, 24.) Täydellisessä identifikaatiossa ei olisi sijaa kamppailulle, samoin kuin sitä ei ole täydellisessä erillisyydessä. Tämän vuoksi retoriikkaa tarvitaan tilanteissa, joissa identifikaation ja erillisyyden välinen suhde on epäselvä ja moniselitteinen. Kommunikaatiossa on tietenkin retoriikan ulkopuolisia ulottuvuuksia, kuten esimerkiksi tiedotusvälineiden toiminta ja yhteiskunnallisissa kamppailutilanteissa osapuolten erilaiset resurssit (vrt. toimijoiden erilaiset asemat diskurssin valtasuhteissa). Tämän vaikutuksesta taitavakaan retoriikka ei aina saa yleisöä puolelleen, jos sitä vastassa olevan mahdollisesti kehnoonkin retoriikkaan turvautuvan viestin levikki on ylivoimainen, mikä mahdollistaa jatkuvan toiston ja vahvistamisen. Näin ollen retoriikka täytyy suhteuttaa identifikaation rakenteeseen, jonka vaikutus perustuu juuri yllä mainittuihin retoriikan ulkopuolisiin tekijöihin. (emt. 25-26.)

Diskurssin käsitettä, siinä mielessä kuin sen muodostaman kielellisen rakenteen katsotaan säätelevän sitä mitä voidaan ymmärrettävästi sanoa, lähelle tulee myös seuraava Burken esittämä näkemys. Esimerkiksi Jumalan ylistäminen tavalla joka asettaa etusijalle tietyn omistamisen ja tuotannon järjestelmän mieluummin kuin toisen, tai tieteen ylistäminen huolimatta siitä, että se palvelee laajentumiseen pyrkivää imperialistista ja militaristista politiikkaa, ovat retorisen tarkastelun piiriin kuuluvia ilmiöitä. Näissä tapauksissa juuri identifikaatio liittää nämä ilmiöt tiettyjen ihmisryhmien tai luokkien etuihin ja siten identifikaatio saastuttaa nämä lauseet silloinkin kun niitä ei nimenomaisesti käytetä oman edun ajamiseen vaan 'viattomasti'. Identifikaatio liittää nämä ilmiöt retoriseen kamppailuun, tässä tapauksessa moraalisen ristiriidan muodossa, mihin ei ole olemassa kerrallista ratkaisua ja minkä puitteissa vastapuolet pyrkivät todistamaan vastakkaisia asioita. Edelleen Burke esittää, että pyrittäessä paljastamaan tämän kaltaiset, huomaamattomat identifikaatiot, retoriikan tutkijasta tulee "moralisti". (1969, 26.)

Identifikaatio on merkityksellinen ilmiö myös siinä mielessä, että se liittää näennäisesti autonomisen toimijan kontekstiinsa. Minkään ihmistoiminnan motivaation lähteenä ei näin ollen ole pelkästään jonkin tietyn toiminnan omat periaatteet sinänsä, vaikka sillä olisikin suuri merkitys toimijan luonteen kannalta, vaan mikä tahansa erikoistunut toiminta on osa laajempaa kokonaisuutta (esim. lammaspaimen huolehtii lampaistaan niiden hyväksi, mutta toiminnan laajempi merkitys on lampaiden kasvatus elinkeinona). Tietenkin sama erikoistunut toiminta saa erilaisia merkityksiä eri toimijoiden

kannalta, suhteutettuna näiden asemaan laajemmassa kontekstissa. (1969, 27.) Retoriikan alueelle tullaan jälleen, kun ajatellaan identifikaatiota, missä jokin tietty erikoistunut toiminta tekee toimijasta jonkin sosiaalisen tai taloudellisen luokan jäsenen, missä luokkaan kuuluminen näin ollen on retorista. Esimerkiksi korkeakoulutus taiteen alalla, missä korostetaan itse toiminnan autonomisuutta, identifioi siihen osallistujan kuitenkin kiertoteitse etuoikeutetun luokan kanssa, symbolisessa mielessä ja tyyllisesti, sillä tietyn kaltaisten tunnusten omistaminen liittyy omistajansa tiettyyn luokkaan. (emt. 28.)

Autonomisten periaatteiden korostamisella on hyvät ja huonot puolensa. Esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksessa toiminnan erillisyyden korostaminen on antanut mahdollisuuden keskittyä itse tekstiin, huolelliseen tekstuaaliseen analyysiin, verrattuna aikaisempaan historismiin, minkä seurauksena teksti alistettiin täysin historialliselle taustalleen. Lisäksi jonkin alan autonomisuuden korostus voi hyödyttää sitä metodologisesti, eli kannustaa kehittämään tiettyyn toimintaan hyvin sopivia periaatteita, mikä on erityisen tärkeää suhteessa ”pseudotieteelliseen, epäkriittiseen faktojen kulttiin”. Taiteen autonomisuuden korostus, merkityksessä sen sosiaalisten implikaatioiden unohtaminen, johtaa kuitenkin kiertoteitse identifioitumiseen konservatiivisten poliittisten intressien kanssa. (Burke 1969, 28.) Tähän viimeiseen näkökohtaan Burke liittyy kehotuksen:

In accordance with the rhetorical principle of identification, whenever you find a doctrine of “nonpolitical” esthetics affirmed with fervor, look for its politics” (ibid.).

Burke kyseenalaistaa tieteen autonomisuuden suhteessa yhteiskuntaan, sillä siinä missä vialliset poliittiset rakenteet aiheuttavat vääristymiä ihmisten välisissä suhteissa, tuottavat ne vastaavasti myös vääristynyttä tiedettä. Liberaalin, tieteen autonomisuutta korostavan näkökulman taustalla on usko tieteeseen - kuten jumalaan - hyvänä ja absoluuttisena arvojen perustana. Tämän sijasta Burke tarjoaa näkemystä, jonka mukaan mikään maallinen valta ei sinänsä voi edustaa vain hyvää, vaan identifioituu hyviin, pahoihin, tai samantekeviin motiiveihin sen mukaan, miten valtaa käytetään, sekä niiden osaltaan kontekstin muodostavien eettisten asenteiden mukaan, joista se saa merkityksensä motiiveiden ja toiminnan alueilla. (Burke 1969, 30.)

Retorinen motiivi voi operoida ilman tietoisien toimijan ohjausta identifikaation resurssien kautta. Tässä Burke viittaa kuitenkin väärin tai riittämättömien ehtojen vaikutukseen meihin itseemme eli

itsepetokseen, mikä hänen mukaansa on myös eräänlaista retoriikkaa. Tietoisuuden aste itsepetoksessa vaihtelee, mutta sen motiivi on yleensä joko itsesuojelu ja/ tai itsetuho. Esimerkkejä itsepetoksen retoriikasta ovat luulosairaus tai jonkin yhteiskunnallisen luokan tai ammattiryhmän epäkriittinen suhtautuminen identifikaatioihin, jotka imartelevat sen asemaa ja etuja, mitä Burke kutsuu hyödyttäväksi tekosairaudeksi. Kyseessä ovat siten puutteet itseymmärryksessä ja elämänfilosofiassa, joita vastaan jonkin tahon avoin hyökkäys tai analyysin kohteeksi joutuminen voi olla tervehdyttävää. Tätä kautta tulee esiin retoriikan käsitteen merkitys sekä suostuttelevana kielellisten resurssien käyttönä, että näiden resurssien tutkimuksena. (1969, 35-36.)

Itsepetos on sukua oveluudelle ja juonittelulle, mistä esimerkkinä Burke käyttää misantroopista poliitikkoa, joka kuitenkin hyödyntää ihmisrakasta retoriikkaa tullakseen valituksi. Hän voi kuitenkin pitää itseään retorissa mielessä rehellisenä, jos hän pyrkii käyttämään valtaoikeuksiaan hyvien asioiden tekemiseen misantropiastaan huolimatta, tietäen ihmisrakkaan retoriikan olevan valituksi tulemisen välttämätön edellytys. Eli roolin omaksuminen saattaa olla sinänsä rehellistä, roolin näyttelemisen teennäisyydestä huolimatta. (1969, 36.) Tähän liittyen Burke kirjoittaa:

[...] the persuasive identifications of Rhetoric, in being so directly designed for *use*, involve us in a special problem of *consciousness*, as exemplified in the Rhetorician's particular *purpose* for a given statement. (ibid.)

Burke kiinnittää erityistä huomiota piilevään ja salakavalaan retorisuuteen, joten hänen tarkastelunsa ei rajoitu taitavaan argumentaatioon. Tämä suuntaa huomiota yksittäisten esitysten asemasta identifikaatioiden kokonaisuuteen ja niiden vakiintumiseen esim. toiston vaikutuksesta. Identifikaation kautta voidaan tarkastella asioiden välisiä suhteita, eroja ja yhteenkuuluvuuksia ihmistoiminnan kontekstissa. Myös kaikenlainen kuuluminen ja sen vastinpari erottautuminen (me/muut) ovat retorisia ilmiöitä, mikä korostaa retoriikan poliittisuutta. (Summa 1996, 59.) Retoriikan salakavala luonne tulee esiin kielenkäytön yleisissä periaatteissa, kuten siinä miten esim. nimeämisen käytäntö samalla rajoittaa ja valikoi sekä rakentaa tietynlaista todellisuutta. Tämä perustuu pyrkimykseen tuottaa monimutkaisuuteen selkeyttä ymmärtämisen mahdollistamiseksi, minkä kautta syntyy terministisiä, eli tyhjentyviä ja lopullisia ja siten todellisuutta vääristäviä ilmaisuja. (emt. 60.) Burke käyttää näistä nimitystä jumala-termi, eli käsite mihin kaikki muu voidaan palauttaa, mistä kaikki muu voidaan johtaa ja mikä ei kaipaa lisäyksiä (1945, 105). Esimerkkinä jumala- termistä Burke käyttää rahaa modernin

länsimaisen yhteiskunnan tyhjentävänä käsitteenä. (emt. 110-111, 355-356.) Tämäkin liittyy jokaisen yksittäisen perspektiivin riittämättömyyteen.

4.1.3. Retoriikka yleisölle suunnattuna suostutteluna

Toinen retoriikan keskeinen aspekti on sen suunnattu luonne. Suostuttelu tarvitsee yleisön ja menestyksen saavuttamiseksi on suostuttelun keinot valittava yleisön mukaan. Tämänkin Burke liittyy identifikaatioon, eli yleisö on saatava identifioitumaan myönteisesti ajettavaan asiaan ja kielteisesti vastustajan asiaan. Lisäksi retorin on kyettävä identifioimaan itsensä myönteisellä tavalla suhteessa yleisöön sen puolelleen voittamiseksi. (1969, 38.) Identifikaation liittyy suostutteluun siten, että puhuja suostuttelee yleisöään tyyllistien identifikaatioiden kautta. Suostuttelu tähtää ja sen vaikutus perustuu yleisön identifioitumiseen puhujan intressien kanssa ja tätä kautta puhuja myös luo suhteen itsensä ja yleisön välille. Näin ollen ei voi ehdottomasti pitää erillään käsitteitä suostuttelu, identifikaatio (samaa olemusta oleminen) ja kommunikaatio (retoriikka suunnattuna), mutta näitä elementtejä voidaan käyttää tapauskohtaisesti suuntaamaan analyysia asian edellyttämällä tavalla. Burken mukaan symbolien käyttö symboleja käyttävien olentojen kesken toiminnan aikaansaamiseksi ei ole luonteeltaan taianomaista vaan realistista. Tälle rajoituksensa asettaa järjestyksen käsite, mikä tarkoittaa erilaisten statusten väliseen kommunikaatioon sosiaalisessa hierarkiassa liittyvää mysteeriä, missä samaa olemusta olemisen olettamuksesta tulee idealistinen. (emt. 46.)

Retoriikka on luonteeltaan käytännöllistä. Se on toimintaa, jonka perustavana tarkoituksena on vaikuttaa kielenkäytön avulla ihmisten tietoisuuteen, heidän käsityksiinsä ja mielipiteisiinsä. Retoriikka on myös tilanteeseen sidottua toimintaa: kommunikaation edellytykset eri tilanteissa vaihtelevat ja edellyttävät siten mm. taitoa asetella sanansa oikein kielenkäyttäjän tarkoituksiin ja tilanteen vaatimuksiin nähden. Burken mukaan retoriikan kaikkein tyypillisin aihe on ihmisten uskomusten manipulointi poliittisten päämäärien hyväksi. (1969, 41.) Burke vertaa retorista toimintaa runouteen ja tieteeseen ja hänen mukaansa runoudessa toiminta on symbolista ja itseisarvoista, tieteellinen toiminta puolestaan on eräänlaista valmistautumista toimintaan, kun taas retorinen toiminta on kehottamista toimintaan, tai vaikuttamista asenteisiin. (emt. 42.) Retorinen suostuttelu kohdistuukin useimmiten juuri asenteisiin, enemmän kuin suoranaiseen toimintaan yllyttämiseen. Suostuttelun mahdollisuus sisältää vaatimuksen valinnan mahdollisuudesta, eli yleisön toiminnan vapaudesta. Pakon olosuhteissa

ei mitään suostuttelua tarvita. Asenteisiin suostuttelu kohdistuu erityisesti toimintamahdollisuuksien ollessa rajattuja. Burke kiinnittää huomiota asenteisiin vaikuttamaan pyrkivän retoriikan yhteydestä poetiikkaan, siinä mielessä kuin jälkimmäistä tarkastellaan ajatusten ja mielialojen välittämisen keinona. (emt. 50.) Identifikaatio on tärkeä myös kielen ulottuvuudessa: yleisöä voi suostutella vain puhumalla heidän kieltään, niin puheen, eleiden, äänenkäytön, järjestyksen, kielikuvien, asenteiden kuin ideoidenkin kautta. Erikoistapauksen tässä suhteessa muodostaa imartelu. (emt. 55.) Myös muut kuin kielelliset tekijät osallistuvat suostutteluun symbolisen luonteensa kautta. Kaikissa merkityksissä on löydettävissä retorinen motiivi. Kaikkeen suostutteluun sisältyy retoriikkaa ja kaikkiin merkityksiin sisältyy suostuttelua. (emt. 172.)

Burken mukaan retoriikka ei perustu mihinkään menneeseen yhteiskunnan tilaan, vaan kielen oleelliseen, luonteeltaan täysin realistiseen funktioon jota uusinnetaan jatkuvasti, nimittäin kielen käyttöön symbolisena välineenä yhteistyön aikaansaamiseksi symboleja luonnostaan käyttävien olentojen, eli ihmisten kesken. (1969, 43.) Retoriikan alueeseen kuuluvat kaikki lausumat, jotka nojaavat kielen suostuttelevaan käyttöön, samoin kuin kielenkäyttö suunnattuna, joko suorana tai epäsuorana jollekin todelliselle tai kuvitteelliselle, ulkoiselle tai sisäiselle yleisölle. (emt. 44.) Retoriikka terminä viittaa tiettyyn funktioon kielessä ja tämä funktio tulee esiin monenlaisissa yhteyksissä, esimerkiksi taikuudessa, noituudessa, sosialisatiossa tai kommunikaatiossa. Retoriikka on kuitenkin toiminnan realismia, moraalialue koskevaa ja suostuttelevaa, eikä se taivu arvioitavaksi yksiselitteisesti termeillä kuten oikea tai väärä. (ibid.)

Retoriikan kaksi perusulottuvuutta ovat siis identifikaation käyttö ja sen luonne suunnattuna ja koska identifikaatio implikoi erottelua, retoriikka tulee esiin ilmiöissä kuten sosialisatiossa tai puolueellisuudessa. Retoriikka sijaitsee näin ollen eräänlaisella konfliktin ja rauhantilan välisellä rajapinnalla, mikä Burken mukaan on seurausta identifikaation perustumisesta omistukseen, jatkuvien kamppailujen ja moraalikysymyksien lähteeseen. Tähän liittyy alun puhe väkivaltaisista kielikuvista, sillä konfliktin äärimuotoja ovat murha ja sota, mitkä kuvastavat toisaalta uudelleenidentifioimisen terminologiaa kuten jälleensyntymää tai muutosta. Sijaintiin identifikaation ja erottelujen rajapinnalla kuuluu olennaisesti myös jatkuva kiistely käsitteiden merkityksistä, mikä tulee esiin herjauksissa ja jota puolestaan piilotetaan esittämällä todelliset erottelut ne kieltävällä tavalla. Retoriikan luonne

kamppailuna sisältää aina pahantahtoisuuden ja valheen mahdollisuuden, mikä tulee esiin juonitteluisa. (Burke 1969, 45.)

4.1.4. Esimerkkejä retorisesta analyysistä

Kautta aikojen, eri puolilla maailmaa hyvin yleinen toimenkuva ihmiselle on ollut kiistellä omaisuudesta ja valmistautua tappamaan, minkä perustelemiseksi on ollut tarpeellista manipuloida kaikkein keskeisimpiä inhimillisen ajattelun kieliopillisia, retorisia ja symbolisia resursseja. Tällaisia tappamiselle omistautumista edesauttavia ajatusrakennelmia ovat ”seurakuntien” (ihmisryhmien) poissulkeva luonne ja toisaalta tunnollinen sotilaallisten ratkaisujen etusijalle asettaminen rauhanomaisiin verrattuna. (Burke 1969, 264.) Nämä kaksi ajatusrakennelmaa yhdistyvät yksityisen omaisuuden mysteerissä, mikä on pyhää salaisuuksien ja salaliittojen aluetta. Ihmistieteiden tehtävä olisikin Burken mukaan tehdä nämä keskinäisriippuvuussuhteet näkyviksi, joko väläyksittäin tai organisoidun kriittisen metodin avulla. (emt. 265.)

Burke nostaa kolme motiivia ylitse muiden tarkastellessaan retoriikan luonnetta, retoriikan ja dialektiikan suhdetta ja näiden molempien soveltamista ihmistoiminnan tutkimiseen: järjestys, arvoitus ja tappaminen. Aloitti mistä näistä tahansa, avaa se suuren dialektisten mahdollisuuksien verkoston, mutta toisaalta lähtökohdalla on taipumus jäädä hallitsevaksi näkökulmaksi. Jokin näistä retorisisista ylikorostuksista on Burken mukaan aina haittaamassa näkemystämme todellisuuden dialektisestä kokonaisuudesta, mikä edellyttää varovaisuutta ja kriittistä suhdetta kaikkiin yksittäisiin näkökulmiin. (1969, 265.) Näitä motiiveja tai teemoja Riikka Kuusisto on hyödyntänyt tulkinnassaan länsimaiden sotaretoriiikasta Persianlahden ja Bosnian sotien tapauksissa. Kuusisto määrittää teemojen sisällöt seuraavasti:

Järjestys (order) viittaa tässä sellaisiin ilmiöihin, joita Burke toisaalla hahmottaa hierarkian, symmetrian, järjestävän periaatteen ja erottavan idean käsitteiden avulla; arvoitus (secret) tarkoittaa Burkelle lähes samaa kuin mysteeri, salaisuus, taika tai kommunikaation ihme; ja tappaminen (kill) on yhtä aikaa tapon tai murhan suorittamista, uhraamista ja itsemurhan tekemistä. (2004, 104-105.)

Tappaminen on Burkelle monimutkainen symbolinen ongelma, minkä hän katsoo liittyvän keskeisiin inhimillisiin tarpeisiin ja kuoleman mysteerin vetovoimaan. Tappaminen on transformaatiota, jonkin asian lopullista ratkaisemista. Kuusiston mukaan tätä teemaa hyödynnettiin Persianlahden sodan

perustelemissa länsimaiselle yleisölle häivyttämällä konkreettinen tappaminen symbolisen taakse. Persianlahden sodassa ei näin ollen tapettu irakilaisia sotilaita ja siviilejä vaan ennen kaikkea vaaraa, epäjärjestystä, sairautta ja pimeyden voimia. (Kuusisto 2004, 105.) Kysymyksessä oli Burken kritisoima tappamisen symbolisen motiivin hyödyntäminen sodan oikeuttamiseksi, sillä konkreettisen tappamisen aikaansaamiseksi tämä motiivi on aktivoitava retoriikan kautta esittämällä asia tässä hyväksymistä helpottavassa valossa. Puuttumattomuutta Bosnian tapahtumiin perusteltiin Kuusiston mukaan hyödyntämällä traagista juonenkulkua, eli sodan osapuolet esitettiin väkivaltaisina ja kaunaisina ihmisinä, joiden tekojen seuraukset olivat näkyvissä, mutta joita ei voitu pelastaa heiltä itseltään. (emt. 106.)

Arvoituksen motiivi liittyy Burkella läheisesti retoriikan yleisiin edellytyksiin, identifiikaatioon yli erottavien tekijöiden ja kommunikaation ihmeeseen. Kuusiston tutkimuksen yhteydessä arvoitus ja kommunikaatio yli luokkarajojen tuli hänen mukaansa esiin länsimaiden johtajien – eliitin - liehitellessä kansaa eli äänestäjiä politiikkansa taakse. Tämä retoriikka pyrki etukäteen kumoamaan vastaväitteitä ja se oli suunnattu neutraalille ja vastahakoiselle yleisölle, ei valmiiksi myötämielisille. ”Intiimin ja eroottisen” piirteen Kuusisto näkee sotaan ryhtymistä, sotakoneiston irtipäästämistä koskevissa spekulatioissa. (2004, 107.)

Järjestyksen motiivi liittyy tapaan määrittellä ihmisten, asioiden ja ilmiöiden luonne joko lopun tai alun perusteella, sekä ihmiselle luontaiseen tapaan ajatella hierarkkisesti, järjestää ja luokitella. Länsimaiden sotaretoriikassa tämä Kuusiston mukaan näkyi tavassa sijoittaa konfliktit tiettyyn arvoasteikkoon, määrittää niiden laatu. Persianlahden sota edusti tässä jaloa ja oikeutettua sotaa, hyvän ja pahan välistä taistelua ja oikeuden voittoon päättynyttä kamppailua. Bosnian sota puolestaan oli kaiken tämän vastakohta: sekava, ruma ja likainen, mistä ei oikein saanut selvää hyvä-paha dikotomian kautta. Suhteessa sotaretoriikkaan tämä sijoittaminen palveli sodan käyntiin ryhtymisen tai siitä pidättäytymisen puolesta argumentointia. Persianlahden sota oli malliesimerkki siitä minkälaiseen sotaan kannattaa lähteä ja kuinka se tulee tehdä. Bosnia puolestaan edusti irrationaalista teurastusta, johon ei kannattanut sotkeutua. (Kuusisto 2004, 108.)

Tutkimissaan tapauksissa motiiveista keskeisimmäksi, tai ainakin eniten hyödynnetyksi, Kuusisto nostaa arvoituksen, siten kuin se ilmenee kommunikaation kautta. Tähän liittyi sotaan ryhtymiseen

tarvittavan riittävän yksimielisyyden saavuttaminen kotimaassa ja toisaalta suhteessa vihollisiin kaiken yksimielisyyden puuttuminen, yhdistymisen ja identifikaation mahdottomuus suhteessa heihin. Järjestyksen teeman suhde tappamiseen hierarkian käsitteen kautta, ylemmyyden tunne viholliseen, on myös mielenkiintoinen väkivallan oikeuttamisen kannalta. Puuttumattomuudessa Bosnian sotaan yhdistyivät puolestaan tappamisen ja arvoituksen motiivit ('potilas kuolee mystiseen sairauteen'). Motiivit ovat näin ollen tilannekohtaisesti yhdisteltävissä eri tavoin, eivät kuitenkaan miten tahansa. (Kuusisto 2004, 109.)

Toisena esimerkkinä retorisesta analyysistä ja sen soveltuvuudesta tässä hahmoteltuun teoreettiseen viitekehykseen toimikoon Burken tulkinta Hitlerin *Mein Kampfista*. Burken analyysi käsittelee teoksessa julistettavaa ideologiaa, sen demagogista tehoa ja mihin se perustuu dekonstruoimalla ajatuksia ideoitten taustalla, mm. niiden kulttuurista taustaa kartoittamalla. Burke perustelee pyrkimystään sanomalla, että on tehokkaampiakin tapoja polttaa kirjoja kuin rovio. Siksi hän kehottaa huolelliseen retoriseen analyysiin ”vastenmielistenkin” tekstien kohdalla, sillä tekstin vaikuttamisen strategioiden analyysi mahdollista sen ymmärtämisen ja samalla arvovallan romuttamisen, toisin kuin pelkkä hätäinen tuomio ja ”muutaman symbolisen haavan aiheuttaminen”. (Burke 1984, 61.)

Shapiro kommentoi Burken analyysiä sanoen sen kiinnostavan erityisesti huomiota retorisiin rakenteisiin. Tämä strateginen näkökulma korostaa tekstin suostuttelun ja vakuuttamisen mekanismeja tekijän kustannuksella. (Shapiro 1984b, 7.) Juuri tästä johtuen nousee ideoitten dekonstruktio analyysissä keskeiseksi. Shapiroon mukaan retoriset mekanismit Burkella ovat paitsi analyysin kohde, myös sen kantava voima, eli hänen argumentointinsa toimii juuri tyylin kautta. Konstruoidessaan Hitlerin esimerkiksi poppamiehen tai arkkitehdin mallien mukaisesti luo Burke koherenssia tekstinsä strategiaan, analyysin muuten suuntautuessaan tapoihin jolla Hitlerin strategia, tai ”hänen kauttansa” operoivat strategiat toimivat. Eräs analyysissä esille tuleva seikka koskee tapaa jolla massoihin vetoaminen toimii. Se ei perustu vain kiihottamiseen ja asenteellisuuteen, vaan siinä hyödynnetään yleisiin diskursiivisiin käytäntöihin kytkeytyviä retorisia rakenteita, yleistäviä ymmärtämisen tapoja. (ibid.)

Burken mukaan *Mein Kampf*in keskeinen strategia perustuu vakiintuneeseen ajattelutapaan, joka selittää taloudelliset vaikeudet liittämällä ne persoonallisuuden ongelmiin (Burke 1984, 68). Tämä

ajattelu toimii retorisenä viitekehyksenä juutalaisten esittämiseksi syntipukkeina ja arjalaisten arvon nostamiselle, mikä johtaa väkivallan oikeuttamiseen näiden statusmuutosten aikaansaamiseksi, eli 'alempien rotujen' alistamisen ja tuhoamisen näyttäytymiseen hyväksyttävänä. (Shapiro 1984b, 7-8.)

4.2. Ironia metanäkökulmana

Tämä luku tarkastelee trooppeja, erityisesti ironiaa sekä sen suhdetta dialektiikkaan. Troopit voivat toimia retoriikan välineinä ja siksi niiden tunnistaminen on hyödyllistä retorisen analyysin kannalta. Tärkein trooppi tutkimukseni kannalta on ironia, minkä tunnistaminen auttaa tarkasteltaessa aineistoani, Huovisen sotaa käsitteleviä tekstejä suhteessa väkivallan diskursseihin. Ironia dialektiikan yhteydessä viittaa lopullisen totuuden määrittämisen mahdottomuuteen suhteessa todellisuuteen. Toisaalta se sisältää mahdollisuuden yhdistää mielenkiintoisella tavalla eri perspektiivit, ja ottaa huomioon jokaisen yksittäisen perspektiivin rajoitukset.

4.2.1. Ironia, retoriikka ja dialektiikka

Ironia, tuo vaarallinen trooppi, liittyy valehteluun ja petkutukseen. Sillä siis tarkoitetaan jotkin muuta kuin mitä sanotaan ja siihen sisältyy näin ollen kirjaimellisen ja ironisen merkityksen välinen ristiriita. Ironiasta voidaan erottaa kaksi lajia: retorinen tai klassinen ironia ja kirjallinen tai romanttinen ironia. (Salin 2003, 183.) Klassinen ironia viittaa ironiaan trooppina, mikä tarkoittaa merkityksen vaihdosta sanassa. Ironia skeemana, pitkittyneenä trooppina, missä merkitysmuutos on kokonaisuudessa yksittäisten sanojen säilyttäessä merkityksensä, muodostaa puolestaan pohjan myöhemmälle kirjalliselle ironialle. (emt. 186.)

Retorinen ironia on argumentointitaktiikka. Se mitä kirjallisella ironialla tarkoitetaan viittaa moderniin elämänasenteeseen. Muutamaa sanaa koskevaa ironiaa voidaan kutsua verbaaliseksi ironiaksi. Rakenteellisesta ironiasta on kysymys jos ironia muodostuu teoksen kokonaisuudesta. (Salin 2003, 191.) Ironian merkitys liittyy dialektiikkaan, ajatuksen ja vasta-ajatuksen progressiiviseen liikkeeseen, sekä joustavan dialogiseen filosofointiin. Tällä dialektisellä prosessilla ei ole päätepistettä. (emt. 192.)

Romanttinen ironia tarkoittaa myös kirjallisuuden itsetietoisuutta ja siihen liittyy epäluotettava tai poissaoleva kertoja, joka ei kerro miten kertomukseen tulisi suhtautua. (Salin 2003, 195.) Ironia on moniselitteisyyttä, se jättää asioita auki. Toisaalta se on myös kärkevän kannanoton väline. Tästä näkökulmasta ironia on arvottavaa kielenkäyttöä. Toisaalta se on transideologista, eli taipuu minkä tahansa ideologian palvelukseen. (emt. 199.) Ironiaan liittyy kysymys sen intentionaalisuudesta, eli onko ironia tarkoituksellista. Toisaalta sen teho riippuu lukijan tulkinnasta, eli lukija saa ironian viimekädessä tapahtumaan. (emt. 200) Ironiaan liittyy epäluotettavuudesta ja moniselitteisyydestä johtuvia eettisiä ongelmia, sillä kysymys on potentiaalisesti epäonnistuneesta kommunikaatiosta (emt. 201).

John Seery kyseenalaistaa ironiakäsitysten kahtiajaon klassiseen, ironiaa retorisenä trooppina käsittelevään, ja toisaalta romanttiseen, sen filosofiaksi ymmärtävään näkemykseen. Hän painottaa ironian merkitystä ajattelutapana, näkemyksenä ja tietoisuuden muotona, mikä vähentää - vaan ei kiellä - ironian merkitystä trooppina ja kielikuvana, eli tunnistettavana ja määriteltävänä kielellisenä ja tekstuaalisena ilmiönä. Tähän ei sisälly pyrkimystä sulauttaa kaikkia kielellisiä muotoja ja tapauksia miksikään kattavaksi teoriaksi. Seeryn mukaan ironiassa on syytä kiinnittää huomio kirjoittajiin ja lukijoihin sekä näiden kirjoittamisen, lukemisen ja vuorovaikutuksen kokemuksiin, eli ironiassa on kysymys monimutkaisesta interaktiivisesta prosessista. Ei siis pidä rajoittua sen paremmin objektiin (tekstiin) kuin subjektiin (kirjoittajan tietoisuus), sillä jälkimmäinen kuitenkin pyrkii materialisoimaan itsensä edelliseksi ilmaistakseen asiansa, kommunikoidakseen. (Seery 1990, 169.) Näin ollen ironiaa ei voida myöskään palauttaa pelkkiin ilmaisun mekanismeihin tekstissä, jotka olisivat siellä välttämättä ja laukeaisivat kuin ansat lukijoiden ne huomattaessa. Kysymys on ennen kaikkea monimutkaisesta ilmiöstä, joka vaati ironian tajua. (emt. 170.)

Retoriikan ja dialektiikan suhteeseen päästään käsiksi ajattelemalla retoriikkaa vastakohtien todistamisen välineenä. Tämä sisältää ajatuksen dialogista, kysymys - vastaus -periaatetta noudattaen, minkä tarkoituksena on päästä keskustelijoiden kesken korkeammalle totuuden tasolle transsendoimalla osallistujien alkuperäisistä kannoista käsin. (Platon, Sokrates) Tämänkaltaisen dialektiikan lähtökohtana on mielipide, joka alistetaan systemaattiselle kritiikille ja sillä pystytään parhaiten käsittelemään ideologisia kysymyksiä, eli ideoita (oikeus, totuus, kauneus) ja niiden välisiä suhteita. (Burke 1969, 53.) Retoriikka perustuu näin ollen mielipiteille, ei totuudelle, mikä kuitenkin ei tarkoita

sen olevan valehtelua, eli välttämättä ristiriidassa totuuden kanssa. Mielipide ei ole ehdottomasti osoitettavissa todeksi tai epätodeksi, se on luonteeltaan toiminnallinen käsite ja lisäksi retoriikassa on kysymys vaikuttamisesta, joten voidaan sanoa ettei retorisisesta näkökulmasta totuus ole keskeisin asia sen luotettavaan määrittelemiseen liittyvien ongelmien vuoksi. (emt. 54-55.)

Dialektiikka, komedia ja draamallinen ironia ovat keskeisiä teemoja Burken tuotannossa. Burke rinnastaa draamallisen ja dialektisen keskenään ja katsoo niistä kummankin tarjoavan osittaisen näkökulma todellisuuteen, kutsumalla draamaksi toimijoita toiminnassa ja dialektiikaksi toimijoita muodostamassa ideoita (1945, 512). Burken metodin mukaisesti mikään yksittäinen perspektiivi tai termi ei voi tarjota täydellistä näkemystä todellisuudesta. Tämä johtaa paradokseihin, epä johdonmukaisuuksiin, ristiriitoihin ja suoranaiseen komediaan tai dialektiseen ironiaan, eli jonkin asian näkemiseen sen vastakohtan näkökulmasta. Kokonaisuuden ymmärtämiseksi on tarpeellista analysoida sitä jokaisen sen sisältämän yksittäisen termin näkökulmasta. Johdonmukaisesti dialektiikka sovellettaessa mikään ei ole sitä miltä se näyttää. Edelleen Burken ajattelun mukainen dialektiikka ei johda synteeseihin, vaan paremminkin ironiaan. Tämä kiinnittää huomion monimutkaisuksiin ja moniselitteisyyteen, jotka katoavat sovellettaessa ”utilitaristista logiikkaa ja positivistista metodia”, mitkä etsivät syitä ja seurauksia ja johtavat puolueellisuuteen ja monismiin. (Gusfield 1989, 42-43.) Dialektisen ironian tavoite on osoittaa minkä tahansa yksittäisen kognitiivisen viitekehyksen rajoitukset. Sen kautta muodostuva komedia, huumori, mikä sinänsä on olennainen osa kritiikin taitoa, osoittaa tiedon ja älyn rajoja ja johdattelee ajatukseen etteivät vastakohtat välttämättä olekaan niin kaukana toisistaan. (emt. 44.)

4.2.2. Neljä keskeistä trooppia

Näkemyksensä ironiasta ja dialektiikasta Burke on tuonut esille mm. teoksen *A Grammar of Motives* luvussa ”Four Master Tropes”. Nämä neljä keskeisintä trooppia tai kielikuvaa ovat metafora, metonymia, synekdokee ja ironia. Niiden merkitys ei rajoitu ainoastaan kielen ja ilmaisun figuratiiviseen käyttöön, vaan Burke katsoo niiden olevan ajattelun ja ymmärryksen perusolottuvuuksia. (Burke 1945, 503; Summa 1996, 54.) Tähän liittyen Burke antaa jokaiselle niistä myös ”kirjaimellisen tai realistisen” ja vaihtokelpoisen nimityksen. Näin metaforaa vastaa perspektiivi,

metonymiaa reduktio, synekdokeeta representaatio ja ironiaa dialektiikka. Burken mukaan nämä troopit ovat myös palautettavissa toisiinsa siinä mielessä kuin niiden väliset erot ovat liukuvia:

Give a man but one of them, tell him to exploit its possibilities, and if he is thorough in doing so, he will come upon the other three. (1945, 503.)

Metafora on jonkin asian ymmärtämistä jonkin toisen kautta, eli se kertoo jostakin asiasta jonkin toisen asian näkökulmasta. Toisin sanoen, jos A:ta tarkastellaan B:n näkökulmasta, käytetään B:tä perspektiivinä A:han. Burken mukaan asian luonne on parhaiten määriteltävissä tarkastelemalla sitä useasta eri näkökulmasta. (1945, 503-504.) Muihin trooppeihin metafora liittyy siten, että se on vain tietty näkökulma niille kaikille yhteiseen toisin sanomisen ja merkityksen siirtämisen periaatteeseen (Summa 1996, 55).

Metonymia tarkoittaa aineettoman ja abstraktin asian ilmaisemista jonkin aineellisen ja konkreettisen avulla. Toisin sanoen se tarkoittaa jonkin monimutkaisen asian reduktiota johonkin yksinkertaiseen ja helpommin käsitettävään. Esimerkkinä tästä Burke käyttää puhumista tunteista sydämen kielikuvan kautta. (1945, 506.) Metonymia on länsimaisessa tieteessä vahvasti vaikuttava ajatuskuvio, minkä puitteissa ilmiöt ja niiden väliset suhteet redusoidaan mitattaviksi yksiköiksi niiden hallitsemiseksi. (Summa 1996, 54.) Kirjallisuudessa metonymiset rakenteet ovat keskeisiä esimerkiksi realistiselle romaanille, missä arkisten asioiden kuvaaminen kertoo jotakin laajemmista asiakokonaisuuksista niiden tunnistettavuuden pohjalta (Haapala 2003, 150-151).

Synekdokee tarkoittaa jonkin asian edustavuutta suhteessa johonkin toiseen, siihen liittyvään ilmiöön. Synekdokeesta on kysymys kun käytetään osaa edustamaan kokonaisuutta, merkkiä edustamaan tarkoitusta, muotoa edustamaan sisältöä, syytä edustamaan seurausta tai seurausta edustamaan syytä. Burke kiinnittää huomiota myös edustuksellisuuteen politiikassa, eli termi kansanedustajakin edustaa synekdokeeta. (Burke 1945, 508; Summa 1996, 54.) Synekdokee on kaksisuuntainen ilmaus, se painottaa kahden asian välistä suhdetta ja yhteyttä. Metonymia on periaatteessa synekdokeen yksisuuntainen erityistapaus. (Burke 1945, 509.)

Ironia on Burkelle keskeisin trooppi, perspektiivien perspektiivi tai metanäkökulma (Summa 1996, 55). Ironia nousee esiin yritettäessä yhdistää eri näkökulmia tavalla, joka tuottaa tuloksen mihin ne kaikki

osallistuvat. Tämän täydellisen muodon kautta tarkasteltuna mikään siihen osallistuva yksittäinen näkökulma ei voi olla täysin oikea tai väärä, vaan kysymys on toisiinsa vaikuttavista ja kokonaisuuteen myötävaikuttavista kannoista tai äänistä keskustelussa. (Burke 1945, 512-513.) Ironia kieltää siten jonkin tietyn näkökulman edustavuuden ottamalla huomioon täysin vastakkaisen näkökulman mahdollisuuden (Summa 1996, 55).

Hayden Whiten mukaan nämä troopit käsittelevät asioiden sisäisiä tai niiden välisiä suhteita, mitkä todellisuudessa ovat kokemusmaailman ja sitä tulkitsemaan pyrkivän tietoisuuden välisiä. Metafora asettaa samankaltaisuuden sinne missä on eroavaisuutta ja päinvastoin, eli kysymyksessä on vastaavuuteen perustuva merkityksenanto. Metonymia ja synekdokee ovat siten metaforan alalajeja, sillä ne tarkentavat näitä suhteita joko suuremman samankaltaisuuden tai eroavaisuuden suuntaan. Metonymiassa reduktio korostaa osien tärkeyttä merkityksenannossa suhteessa kokonaisuuteen. Synekdokeessa puolestaan osien ja kokonaisuuden välistä erottelua käytetään korostamaan kokonaisuutta totaliteettina, joka on laadullisesti identtinen osiensa kanssa. Metafora, metonymia ja synekdokee tarjoavat ajatussuuntia, mahdollisuuksia merkityksenannoille suhteessa asioihin, jotka eivät turvallisesti kuulu terveen järjen, tradition tai tieteen piireihin. (White 1978, 72-73.) Ironiaa White pitää kaikkein ongelmallisimpana trooppina. Hän ei ole täysin vakuuttunut sen luonteesta dialektisen mallin tropologisena vastineena. Ironian ongelma on, että se peiteltysti viittaa samankaltaisuuksien tai eroavaisuuksien määrittämisen mahdottomuuteen väitteen kirjaimellisessa mielessä, tai vähintäänkin asettaa sille ehtoja. Ironiassa on kysymys kriittisestä suhtautumistavasta tietoon ja kriittisyydestä kaikkiin ilmiöiden välisiin metaforisiin identifikaatioihin, reduktioihin ja yhdentymisiin. Ironia on siten kielellinen strategia, joka käyttää skeptisismiä selittämisen taktiikkana, satiiria juonikulkuna ja joko agnostisismia tai kyynisyyttä moraalisenä asennoitumisena. (emt. 73-74.)

4.2.3. Dialektinen ironia

Burken mukaan ironiaan liittyy tiettyjä houkutusia, esimerkiksi dialektisen sekoittaminen relativistiseen, minkä erehdyksen taustalla on ajatus että voidaan rajoittua yhteen ainoaan näkökulmaan pitämällä kaikkia näkökulmia samanarvoisina, kun taas dialektisen ironian tuottama metanäkökulma on selvästi eri asia kuin yksittäiset lähtökohtansa. (1945, 512-513.)

Toinen houkutus on syyllistyminen tekopyhyyteen ja omahyväisyyteen. Burke erottaa edellä tarkastelemansa dialektisen ironian romanttisesta ironiasta. Burken ”todelliseen” ironiaan kuuluu nöyryys, kun taas romanttisessa ironiassa mukana on ylemmyyden tunne ja ulkopuolisuus suhteessa ironian kohteeseen. Dialektisen ironian nöyryyden vaatimus perustuu yhtäläisyyden tunnustamiseen itsen ja vastustajan välillä, kyseessä on eräänlainen vastakohtien keskinäisriippuvuus tai samaa olemusta oleminen. Esimerkiksi vastakkaiset käsitteet edellyttävät toisiaan säilyttääkseen merkityksensä, kuten typeruus - viisaus tai roistomaisuus - hyveellisyys. (Burke 1945, 515.)

Kolmas houkutus on ”kirjaimellinen yksinkertaistus”, mikä tarkoittaa ironisuuden unohtamisen riskiä suhteessa dialektisen prosessin osatekijöiden rooleihin. Jokin dialektiseen prosessiin osallistuvan näkökulma tai hahmo nousee yleensä muita merkittävämpään rooliin, ”ensimmäiseksi vertaistensa joukossa” edustamaan synekdokeen mukaisesti kokonaisuutta ja prosessin kokonaisuuden logiikkaa ja lopputulosta. Tällaiseen rooliin Burken mukaan nousee Sokrates Platonin dialogeissa ja esimerkkinsä hän ulottaa marxilaiseen historiankäsitykseen, missä Burke katsoo proletariaatin nousevan Sokrateen asemaan ”marxilaisen historian symposiumissa”. Edustuksen luonne on kaksijakoisen: kaikkein edustavin hahmo on adjektiivinen siten että se edustaa totaalisen määritelmän edellyttämiä määreitä, mutta myös substantiaalinen siten että prosessin kokonaisuuden kannalta se edustaa saavutettuja johtopäätöksiä. (Burke 1945, 516.) Kirjaimellinen yksinkertaistus tapahtuu ja asetelman ironisuus unohtuu jos tämä kaksijakoisuus unohdetaan. Burken esimerkki tästä koskee niin ikään Marxia ja tapaa millä orjuuden käsitettä käytettiin proletariaatin emansipaation retoriikassa puhuttaessa ”palkkatyön orjuudesta” pahana asiana, kun taas kokonaiskuvan kannalta, tässä tapauksessa suhteessa historialliseen muutokseen ja kehitykseen, antiikin orjuudesta puhuttiin modernin sosialismin edellytyksenä, siten arvottaen se hyväksi. (ibid.) Ironian yleiseksi kaavaksi oman käsittelynsä pohjalta Burke esittää ”what goes forth as A returns as non-A”. (Burke 1945, 517) Tämä kuvio sijoittaa draaman ja dialektiikan olennaisen merkityksen yllättävän käänteen ironiaan.

Huomion arvoisia ovat näiden trooppien käyttömahdollisuudet retorisisina välineinä ja käänteisesti tulkinnan välineinä suhteessa retorisiin esityksiin. Burken pluralismiin pyrkivällä metodilla on kuitenkin rajoituksensa. Näitä ovat ensinnäkin kielen ja teorioiden rajalliset mahdollisuudet kuvata monimutkaista ja moniulotteista reaalia maailmaa. Tämä taas johtaa toiseen rajoitukseen, eli tutkijan rooliin yhteiskuntatieteissä, siten kuin tutkimuksessa väistämättä tulevat esiin hänen painotuksensa,

asenteensa ja teoriansa, ts. valinnat joita on tehtävä oman rajallisen näkökulman muodostamisessa. Mikään tutkimus ei siten voi tehdä oikeutta inhimillisen toiminnan kokonaisuudelle tai tarjota mitään lopullisia vastauksia. Näiden rajoitusten tunnustaminen ja siitä seuraava erilaisten ymmärtämisen tapojen hyväksyminen, mahdollisuus jatkuvaan dialogiin, lienee siten paras ratkaisu ongelmaan. (Gusfield 1989, 44-45.) Näin tarkasteltuna ironia tulee esiin yhteiskuntatieteiden kannalta keskeisenä trooppina. Tämä korostaa myös ymmärtämisen tavoitteen merkitystä, eli pyrkimystä 'viisauteen', mieluummin kuin tietoon ja selittämiseen, mikä on omiaan ohjaamaan tutkijaa nöyryyteen ja itsekriittisyyteen.

4.2.4. Parodian, satiirin ja ironian välistä rajankäyntiä

Satiiri on eräs klassisista kertomuksen tyypeistä, joista muut ovat romanttinen sankaritarina, tragedia ja komedia. Niillä on yhteys retoriikkaan: kertomukset toimivat kertojan ja yleisön välisessä retorisessa tilassa ja siksi ollakseen vakuuttava täytyy tarinan identifioitua myönteisesti yleisön ennakkokäsitysten, toiveiden ja pelkojen kanssa. (Anonymous 2006, 2, 13.) Keskityn tässä Huovisen tekstien kannalta keskeiseen satiiriin ja siihen läheisesti liittyviin parodian ja ironian käsitteisiin. On tarpeen määritellä mitä niillä tarkoitetaan, miten ne suhteutuvat toisiinsa ja minkälaisia painotuseroja niiden käyttö tuottaa. Margaret A. Rose on tutkimuksessaan parodiasta pyrkinyt erottamaan sen muista läheisistä tyyllilajeista. Huomiota hän on kiinnittänyt mm. parodian erottamiseen burleskista, sillä hänen mukaansa parodia usein virheellisesti esitetään sen alalajina. Rosen mukaan parodiassa olennaista on jonkin tyyllilajin tai teoksen imitointi ja esittäminen koomisena moniselitteisellä tavalla ja usein mutkikkaan metafiktion keinoin. Burleski puolestaan ei välttämättä vaadi mitään tiettyä kirjallista mallia. (Rose 1993, 54.) Pekka Mattilan kirjanen *Kirjallisuudentutkimuksen avainsanoja* määrittelee burleskin karkean koomiseksi, irvokkaaksi ja hullunkuriseksi tyyliksi (1984, 14). Saman lähteen mukaan parodia puolestaan on ”ivamukaelma, jossa jokin kirjoitus, taideteos tai muu tuote tehdään naurunalaiseksi mukailemalla sen rakennetta, kieltä ja esitystapaa” (emt. 58). Näin ollen burleski näyttäisi rajoittuvan tyyliksi, kun taas parodiassa olennaista on tietty rakenne tai malli. Burleskin tunnistaminen tämän tutkimuksen puitteissa on hyödyllistä, sillä Huovinen hyödyntää sitä runsaasti kielenkäytössään ja huumorissaan.

Rosen mukaan parodiaa käytetään usein satiirin välineenä, mutta silti on tarpeellista tunnistaa näiden käsitteiden väliset keskeiset erot (1993, 80). Satiiri voidaan määritellä esim. seuraavasti: ”ivallinen koomillisuuden laji, pilkallinen esitys, jonka terävä iva kohdistuu ihmisen ominaisuuksiin tai yhteiskunnan ilmiöihin” (Mattila 1984, 67). Rosen käsittelemien määritelmien mukaan satiirissa on kysymys erilaisten kielellisten keinojen ja tyylien sekoituksesta, jonka tarkoituksena on tehdä naurettavaksi vallitsevat paheet ja typeryydet (1993, 80-81). Huolimatta siitä, että parodia ja satiiri näyttävät usein käsittelevän kohdettaan samankaltaisin tavoin asettaen sen naurunalaiseksi, eräs erottava tekijä on parodian tapa käyttää kohteensa tarjoamaa ja muotoilemaa materiaalia olennaisena osana rakennettaan. Satiiri taas ei mitenkään välttämättä rajoitu imitoimaan, lainaamaan ja vääristelemään ennalta muokattua materiaalia ja niin tehdessäänkään sen luonne ei jää kohteestaan riippuvaiseksi. (emt. 81-82.)

Suhde kirjallisuuden ulkopuoliseen maailmaan, kuten sosiaalisiin, uskonnollisiin ja filosofisiin ajatuksiin ja arvoihin, korostuu erityisesti satiirin kohdalla, mutta ei parodiakaan rajoitu pelkästään viittaamaan kirjallisuuteen. Satiirin kannalta suhde reaali maailmaan ja sen arvoihin, joita vastaan se joko hyökkää tai joita se puolustaa rikkomuksia ja vääristymiä kritisoiden, on täysin olennainen. Myös parodiassa otetaan kantaa sille tyypillisin keinoin: muokkaamalla uusiksi olemassa olevaa kielellistä materiaalia, tekstejä ja diskursseja viittaamalla muihin kirjoittajiin, lukijoihin ja heidän arvoihinsa ja toisaalta tekstin ja diskurssin suhteeseen sosiaaliseen kontekstiinsa. Parodian ja satiirin keskeinen ero on parodian riippuvaisuus muista teksteistä. Suhteessa sosiaaliseen kontekstiin ero on siinä, että satiirin kritiikki on suurempaa, kun taas parodia voi esittää ja toistaa kritiikin kohdettaan näennäisen arvovapaasti asettaen normit uuteen kontekstiin, minkä puitteissa ne voivat jälleen tulla analyysin ja kritiikin kohteiksi. (Rose 1993, 82.)

Parodian eräs keskeinen funktio on paljastaa kohteensa konventiot ja välineet sisältäpäin käyttämällä niitä ja ottamalla ne osaksi omaa rakennettaan. Ei-parodiset esitykset rakentavat vakuuttavuuttaan piilottamalla vakuuttamisen keinojaan ja välineitään, kun taas parodian vaikuttavuus perustuu lukijan mahdollisimman suureen tietoisuuteen niistä. Tehokas kirjallinen keino on parodian käyttö satiirisessa reduktiossa, mikä tuo siihen mukaan parodian ambivalenssia. (Rose 1993, 83.) Satiirikko voi käyttää parodiaa pilaillessaan kohteensa kustannuksella sitä imitoiden, tai parodialla voi olla satiirinen päämäärä sen käyttäessä jotakin tekstiä hyökätessään sen kirjoittajaa tai yleisöä vastaan (emt. 86).

Parodisen metodin toimintatapa välineen paljastavana välineenä, ja sen taipumus paljastaa illuusiot joita se koettaa peittää, lähentävät sitä ironiaan (emt. 83).

Mattilan hakuteoksen mukaan ironia on: ”salaiva, epäsuora iva, kätketty iva, naurettavuuden, mitättömyyden ja typeryyden osoittaminen sanomalla muuta kuin mitä itse asiassa tarkoitetaan; [...] hyvin monimahdollisuusinen distanssin luomisen keino kirjallisuudessa” (1984, 36). Niin parodia kuin ironiakin hämmentävät kommunikaatioprosessia sisältämällä enemmän kuin yhden tulkittavan viestin ja kätkemällä kirjoittajan tarkoittaman viestin välittömältä tulkinnalta. Ironia viittaa moniselitteiseen lausumaan, johon sisältyy vähintään kaksi eri viestiä: ironinen ilmeinen viesti, sekä varsinainen tarkoitettu viesti, jonka ymmärtämisessä vastuu siirtyy lukijalle. Parodiassakin on kyse kaksoismerkityksestä, mutta se tulee esiin kaksoiskoodin kautta. Ironiassa voidaan käyttää parodiaa hämmentämään tarkoitusta, ja parodiassa ironiaa esim. käyttämällä parodioitua tekstiä ironisesti tai hyödyntämällä sitä metafiktiivisissä kommentteissa alkuperäistekstistä. (Rose 1993, 87.) Salaperäisen ironiasta tekee sen turvautuminen vain yhteen koodiin moniselitteisen viestien sekoituksensa esiintuomiseksi (emt. 88).

Satiirin keskeinen ero ironiaan ja parodiaan nähden on ennen muuta kirjoittajan suhteessa kritiikkinsä kohteeseen. Satiirin kohde on kirjoittajan sympatioiden ulkopuolella, erillinen kirjoittajaan nähden. Se on kritiikin kohde, mutta ei muutoin sisälly satiirikon viestin esteettiseen osaan. Parodioitava teksti puolestaan on samanaikaisesti sekä kritiikin kohde että tekstin malli. Ironia toimii kaksi viestiä sisältävän yksittäisen koodin kautta, satiiri yhdenmukaisen viestin välittävän yksittäisen koodin kautta. Parodia puolestaan sisältää kaksi koodia, mutta viesti voi olla sekä ironinen että satiirinen, sillä sen hyökkäyksen kohde on osa parodiaa, se voi sisältää ironian tavoin useita viestejä ja voi toisaalta olla satiirin tavoin tarkemmin määritelty kuin ironian tapauksessa. Vain parodialle ominaista sen sijaan on olemassa olevan materiaalin koominen rinnastaminen. (Rose 1993, 89.) Rose esittää käsittelynsä pohjalta seuraavat yleiset kaavat ironialle, parodialle ja satiirille, missä A on kirjoittajan koodi, B lainatun tekstin koodi, C kritiikin kohde ja nuolet osoittavat merkityksen heijastuman suuntaa:

ironia = A \longleftrightarrow C;
parodia = A + B \longleftrightarrow B = C;
satiiri = A \rightarrow C.

Siten ironiassa kirjoittajan suhde kritiikkinsä kohteeseen on moniselitteinen, parodiassa kritiikin tuottaa kirjoittajan lainatun tekstin käsittely rinnastettuna sen alkuperäiseen merkitykseen, kun taas satiirissa kirjoittaja kritisoi kohdettaan suorasanaisesti. (ibid.)

Suhteessa kriittiseen ja utopistiseen satiiriin, minkä tarkoituksena usein on raivata tietä uusille myyteille tai suunnitelmille, parodian käyttö voi mutkistaa satiirille tyypillistä suoraviivaista todellisuuden ja ideaalin välistä vastakkainasettelua, tuomalla kuvaan mukaan keskenään ristiriitaisia ideaaleja ja todellisuuden representaatioita. Parodian koodien moninaisuus mahdollistaa ironian ja satiirin yhdistämisen sen puitteissa, samoin kuin siinä voivat yhdistyä kuvitteellinen ja sosiaalisiin kysymyksiin sitoutunut kirjoittaminen. Suhteessa työstämäänsä kirjalliseen materiaaliin, parodia voi muuntaa ja luoda niitä uudestaan ja toimiessaan intertekstuaalisena kommentaarina suhteessa muuhun kirjallisuuteen, voidaan parodiaa käyttää myös eräänlaisena metafiktiona. (Rose 1993, 90.)

Joissakin yhteyksissä satiiria ja siihen yhdistettyä parodiaa on kritisoitu tuhoisina kirjallisuuden lajeina ironialle tyypillisen hienovaraisuuden puuttumisen vuoksi (Rose 1993, 88.) (toisaalta ironiaakin saatetaan pitää tuhoisana ajattelutapana siihen liittyvän epävarmuuden vuoksi). Satiirin taiteellisuuskin on kyseenalaistettu, samoin on mietitty sen suhdetta historialliseen todellisuuteen. Satiirin ongelmaksi on nähty sen propagandistisuus, liian yksioikoinen todellisuussuhde, millä on perusteltu pyrkimyksiä sulkea se estetiikan ulkopuolelle. Toisaalta satiiria on puolustettu sen yleisinhimillisyyteen vedoten ja sen humoristisuutta korostaen. (Könönen 1986, 219.) Artikkelissaan satiirin ongelmallisuudesta Könönen käyttää esimerkkinä mm. Huovisen *Rauhanpiippua* ja sen saamaa vastaanottoa. Huovisen kritiikki hyväksyttiin huumorin ja humanismin nimikkeiden alla nimenomaan *Rauhanpiipuun* asti, jonka puolestaan katsottiin estetiikan näkökulmasta olevan liian totinen ja saarnaava, jopa siinä määrin että se menetti moraalisen perustansa. Kuvaava on Matti Kuusen kommentti: ”puhtaan taiteen näkökulmasta on -- surkeaa, että humoristi kirjoittaa tosissaan” (emt. 223). Kritiikkiin Huovinen vastasi Suomalaisessa Suomessa 1957 itse kirjaansa mukaillen:

- Tehän kirjoitatte sodanvastaista propagandaa, sanoivat Tyyri ja Piipää [Kuusi].
- Arvottomampanakin propagandaa on kirjoitettu, sanoi Rauhanpiippu ovelasti. (Könönen 1986, 224.)

Yleisesti ottaen satiirin kritisoimisen lähtökohta (erityisesti uskriteikki) oli esteettisyyden korostus, mistä johtuivat myös pyrkimykset sen todellisuussuhteen katkaisemiseen ja sitomiseen pelkästään

kirjallisuuden alaan. Kuitenkin vastakkaisen kannan mukaan olennaista satiirissa oli juuri sen välitön todellisuussuhde, minkä varaan, samoin kuin satiirin avoimeen hyökkäävyyteen, oli mahdollista perustaa sen estetiikka. (Könönen 1986, 224-225.) Vastauksena tähän aktuaalisuuden ja aggressiivisuuden ristiriitaan taiteellisuuden kanssa on esitetty mm. satiirin perustan kolmijakoa sosiaalisen funktion, aggressioon ja esteettiseen välitykseen, missä esteettinen elementti tulee esiin satiirin tavassa käyttää hyväkseen eri kielellisten keinojen, tyylien ja muotojen sekoitusta. Esteettisyyden on tulkittu myös toimivan lukijan vastarinnan murtavana tekijänä, jonka kautta välittyvät satiirin viesti ja sen edustamat normit. (emt. 225.) Tärkeää satiirissa on myös sen rooli yhteiskunnan mahdollisuuksien näyttäjänä, esimerkiksi esittämällä mahdollinen toteutuneena, jopa välttämättömänä. Siinä mielessä se toimii kuten vitsit, jotka monesti perustuvat juuri mahdollisen osoittamiseen (emt. 226). Satiirin todellisuussuhteesta ja tehtävästä Könönen sanoo:

Satiirin todellisuusvaikutelma johtuu siitä, että näemme siinä karakterisoina kyseisen systeemin, luokan tms. Tässä onkin satiirin tehtävä: se tekee lähtökohtansa (kohteensa) tietoiseksi osoittamalla, mitä (pahoja) mahdollisuuksia siihen sisältyy. (ibid.)

Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisiä seikkoja edellisessä keskustelussa ovat satiirin ja kirjallisuuden todellisuussuhteeseen liittyvät kysymykset, samoin kuin estetiikan ja taiteen luonne. Ajattelu, jonka puitteissa kyseenalaistetaan jonkin teoksen taiteellisuus sen liian vahvan todellisuussuhteen vuoksi, on jyrkän karsinoivaa ja erottelemaan pyrkivää siinä mielessä, että se kieltäytyy näkemästä asioiden välisiä yhteyksiä ja puolustaa pyrkimyksiä askarrella jonkin erityisaiheen parissa laajemmat kokonaisuudet ulkopuolelle sulkien. Satiirin esteettisyyden kyseenalaistamisessa voi olla kyse myös kiusallisen, arvovaltaa nakertavan kritiikin vaientamispyrkimyksistä. Satiirin todellisuussuhdetta voidaan lähestyä myös ironian kautta, sillä tarkastellessaan reaali maailman ilmiötä moraalien näkökulmasta ja osoittaessaan mahdollisuuksia, fiktiivinen teos ikään kuin kieltää oman fiktiivisyytensä, mikä ironista kyllä, on siinä kaikkein fiktiivisintä. Merkitys lukijalle voi olla kuitenkin hyvin todellinen, sillä jos satiiri ymmärretään paremminkin väitteenä kuin tuomiona ja huonojen mahdollisuuksien esittäminen hyviin mahdollisuuksiin ja pelastukseen viittaavana, tarjoaa se moraalista näkemystä harkittavaksi ja sen kautta sovellettavaksi, paremminkin kuin sääntöjä noudatettaviksi. (Seery 1990, 8, 9.) Näin ollen en pidä satiiria yksinomaan dekonstruktiivisena kertomustyypinä (vrt. anonymous 2006, 12), sillä siihen voi sisältyä myös vaihtoehtojen osoittaminen, mikä kuuluu hyvään kritiikkiin ja on luonteeltaan rakentavaa toimintaa.

4.3. 'Koominen oikaisu' kokoavana käsitteenä

Näkemyksestään epäharmonian tarjoamasta perspektiivistä ja dialektisesta ironiasta Burke on käyttänyt myös nimitystä ”comic corrective”, koominen oikaisu, minkä näen soveliaana perspektiivinä Huovisen tuotannon poliittiseen lukemiseen. Kysymyksessä on ambivalenssin huomioon ottaminen suhteessa propagandistiseen tai didaktiseen strategiaan. Koomisuus muodostuu ambivalenssin kaksisuuntaisuudesta ja siihen sisältyvästä vastarinnasta suhteessa yrityksiin yksisuuntaisesti määrittää sosiaalisia välttämättömyyksiä. (Burke 1989a, 261.) Koominen viitekehys auttaa huomaamaan jonkin kokonaisuuden osan ylikorostuksen, minkä hintana on asian muiden aspektien surkastuminen: tasapaino on saavutettavissa jostakin ääripäiden väliltä (emt. 261-262).

Esimerkkinä näistä ylikorostuksista ja niiden koomisuuden havaitsemisen mahdollistamasta oikaisusta Burke käyttää ihmisen ja hänen yhteisönsä suhteita koskevaa länsimaista ajattelua ja siirtymää ääripäiden välillä kirkollisen ajattelun käsityksestä ihmisestä kilvoittelevana ”taivaan kansalaisena”, minkä transsendentaalinen ylikorostus oli omiaan häivyttämään materiaaliset suhteet näkyvistä, moderniin ”naturalistiseen” käsitykseen ihmisestä ”viidakon lakien” alaisena, joiden väliin sijoittuva näkemys voisi olla jotakuinkin ihminen ”yhteiskunnan jäsenenä” (Burke 1989a, 263). Koominen motiivien arvioimisen viitekehys auttaa Burken mukaan välttämään materiaalistien tekijöiden ja suhteiden merkityksen sentimentaalisen kieltämisen, samoin kuin tämän tietoisuuden muutoksen vääristymisen kyyniseksi brutaaliudeksi. (emt. 264.)

Koomisen oikaisun merkitys piilee sosiaalisessa elämässä jatkuvasti läsnäolevan häpeämättömän huijauksen kohteeksi joutumisen riskissä. Huijatuksi tulemisen välttämiseksi ihmisen on siksi tarpeellista kehittää itseään, ”kasvattaa henkisiä resurssejaan”, millä Burke ei tarkoita ”tieto on valtaa” – tyyppistä väärinymmärrystä irrallisten faktojen kokoamisen tarpeellisuudesta, vaan eräänlaista ”seikkailumielistä varustusta” tai parasta mahdollista ”yksityistä omaisuutta” sosiaalisen kypsyyden merkityksessä. Koominen viitekehys tarkoittaa siten tutkimisen metodia henkisenä apuvälineenä ihmiselle, ”ikuiselle matkamiehelle”. (Burke 1989a, 264.) Tällaisella ajattelutavalla varustettuna ihmisestä tulee oman itsensä tutkija, jolla on kyky ymmärtää tapaukset, joissa on tullut huijatuksi sekä kohtaamansa vastukset siinä mielessä myönteisinä, että hän voi sijoittaa ne osaksi kokemustaan ja siten

oppia niistä. Koominen viitekehys mahdollistaa ihmiselle itsensä tarkastelun toimiessaan, mikä ei näin ollen viittaa passiivisuuteen vaan mahdollisimman suureen tietoisuuden asteeseen, siten mahdollistaen itsekehityksen, ”transsendenssin”, omien puutteiden tunnistamisen kautta. Se tarjoaa myös rationaalisen irrationaalisen ja ei-rationaalisen erottamiselle, eli sen määrittelemiselle, mikä on järkevää, mikä järjetöntä ja mikä puolestaan ei ole tämän dikotomian puitteissa järkeiltävissä. (ibid.)

Koomisen viitekehityksen materiaalia ei tarvitse lähteä luomaan tyhjästä, vaan paremminkin sitä on kaikkialla. Burke näkee sen olevan mm. löydettävissä monelta suurelta ajattelijalta, kuten Machiavellilta, Hobbesilta, Voltairelta, Marxilta, jne. Koominen viitekehys ei heitä hukkaan maailman rikasta erehtymisien ja virheiden varastoa, minkä kautta Burke kritisoi ajattelutapaa, joka leimaa aikaisemmat historialliset käsitykset taikauskoisuudeksi tai tietämättömyydeksi. Burken mukaan virheitä on syytä tarkastella totuuden olennaisina aspekteina, millä näkemyksellä on arvoa pyrittäessä korjaamaan tämän hetkisten ajattelutapojen painotuksia ja väittämiä. (Burke 1989a, 265.) Koominen viitekehys avaa tästä näkökulmasta mahdollisuuksia soveltaa ajatusmalleja, joita sellaisenaan emme kelpuuta, uusiin yhteyksiin asenteen muutoksen kautta, kuten Marx teki omaksuessaan Hegelin ”mystifioivan metodologian selventämisen tarkoitukseen” (ibid.).

Koominen viitekehys mahdollistaa henkistä rikkautta ruokkivan asenteen ja laaja-alaisen mielenkiinnon, ulottuen mahdollisesti triviaaleina pidettyihin ilmiöihin ja yksityiskohtiin. Sen kautta ihmistoiminta näyttäytyy jatkuvan komposition prosessina, minkä puitteissa työestetään sosiaalisten suhteiden tarjoamaa materiaalia ja mikä avaa suuret mahdollisuudet kritiikille ”säveltämisen”, tulkinnan ja revision kautta. Koominen viitekehys tarjoaa myös tarpeellisen rajoituksen koskien ’intellektuellien’ yhteiskunnallista roolia. Tästä roolista Burke huomauttaa, ettei siinä ole mitään erikoista tai jaloa, sillä intellektuellit toteuttavat vain mahdollisuuttaan askarrella ideaalien parissa, ”täydellisessä maailmassa”, vastakohtanaan ne, jotka tekevät päivittäisen työnsä epätäydellisessä reaali maailmassa. Halutessaan vaikuttaa johonkin täytyy intellektuellien vaatia enemmän kuin on mahdollista saavuttaa, ikään kuin käytäisiin kauppaa tinkimällä, sillä ajatusrakennelmien kohdatessa reaali maailman niiden arvo vähenee. Liikaa ei kuitenkaan sovi vaatia sillä se voi herättää vastareaktion, jolloin muodostuu vastakkainen äärimmäisyys; ei pidä olla niin ahne, että vastapuoli menettää kiinnostuksensa kaupantekoon. Näin koominen viitekehys varoittaa erityisesti liiallisen moralismin uskottavuutta syövästä vaikutuksesta. (Burke. 1989a, 266.)

Koominen oikaisu on läheistä sukua Burken ironiakäsitykselle. Ironian merkitystä politiikan teorialle tutkinut Seery käyttää runouden ironisuutta analogiana politiikan ironisuudelle. Ironista runossa on, että sen täytyy myöntää oman muotonsa keinotekoisuus kontekstinsa asettamien paineiden edessä, jotta sillä olisi merkitystä itsensä ulkopuolella. Ollakseen ymmärrettävä runoilijan on myönnettävä kehitemiensä fiktiivisyys ja lukijan tavoittamiseksi on herätettävä tietoisuus kontekstista, jotta runomuoto sanoisi jotakin. (Seery 1990, 9.) Ajatus on sukua Shapiron näkemykselle kirjallisuudesta politisoivana käytäntönä. Poliitiikkakaan ei Seeryn mukaan ole ymmärrettävää, elleivät siihen osallistujat myönnä kontekstin luomia paineita ja koeta päästä niiden tuolle puolen ironian keinoin. Poliitiikan Seery määrittelee erillisten ihmisten yhdessä elämisen taidoksi ja kamppailuksi ja myöntää, että selviytymisen vaatimus osaltaan sisältyy ”maanläheisiin”, politiikan kontekstin luomiin paineisiin. Ironisen rajoituksen tälle asettaa kuitenkin yksinkertainen tosiasia, että kaikki inhimillinen elämä, myös poliittinen, päättyy väistämättä kuolemaan. Miten tämä huomioon ottaen selitetään poliittinen kanta, jonka mukaan selviytymisen ja turvallisuuden asettamat vaatimukset muodostaisivat olennaiset politiikan kontekstin luomat paineet? Kuoleman väistämättömyyden taustaa vasten näyttäytyy eloonjäämisen ylikorostus ponnisteluineen tyhjänpäiväiseltä ja koomiselta, varsinkin jos oletetaan siihen sisältyvien riskien muodostavan suurimman uhkan sille, että ihminen mahdollisesti päättää päivänsä ennen aikojaan. (emt. 10.) Seeryn omin sanoin:

Politics *literally* does not make sense in the face of death. And by parity of reason, an anxious attachment to survival does not make sufficient sense in view of death and thus cannot fully define the meaning of politics. We want to suggest instead that politics acquires its meaning and form and direction only by recognizing its essential if underlying irony: that all is part pretense, play, fiction, temporality, construct, indirection. Politics is *ironic*, because it requires an acceptance of pretense, the possible fiction, that living together matters in the face of death; it requires a fundamental reversal of sensibilities, an outlook that can somehow affirm worldliness notwithstanding the ultimate of consequences. (ibid.)

Seery ei pidä ironiaa kielteisenä ja tuhoavana ajattelutapana, vaan sisällöllisenä ja suhdetta maailmaan vahvistavana eetoksena. Siihen kuuluva kyseenalaistamisen prosessi paitsi olettaa, myös ylläpitää käsitystä elämän arvokkuudesta. (Seery. 1990, 139.) Ironia toimii myös kriittisen - arvoja tosiasioiden kustannuksella korostavan - ajattelijan suojana turhautumista, hulluksi leimautumista ja naurunalaiseksi joutumista vastaan (ibid.).

Satiirinen, sodankäynnin kritiikkiin keskittyvä *Rauhanpiippu* on tutkimuksessani keskeisessä asemassa ja se edustakoon hallitsevan diskurssin vastaista retoriikkaa kirjallisuuden parissa. Siihen nähden

selkeän ironisena teoksena esitän *Veitikan*, joka myös käsittelee sodan ja rauhan kysymyksiä sekä poliittisen vallan ongelmallista luonnetta satiirisesti, mutta ottaa huomioon mahdollisuuden, että joissakin tilanteissa vallan väärinkäytön vastustaminen väkivalloin on välttämätöntä. Näiden kahden teoksen perspektiivien välisestä ristiriidasta syntyy mielestäni Huovisen ajattelun dialektisen ironian mallia vastaava kokonaisuus. Ironia on hyödyllinen näkökulma jo pelkästään *Rauhanpiippua* tarkasteltaessa. Sen ironisuus voidaan tietenkin kyseenalaistaa teoksen kokonaisuuden suhteen. Se on nähty suorasukaisena saarnana, mutta toisaalta siinä esiintyy runsaasti verbaalista ironiaa retorisenä keinona. Eräs ironinen asetelma liittyy esimerkiksi *Rauhanpiipun* päähenkilöiden muodostamaan epäpariin ja siihen mitä he edustavat ja tekevät. *Veitikka* puolestaan on kokonaisuutena huijaava ja läpikotaisin ironinen kirja. Ironiaan sisältyvät mahdollisuudet politiikantutkimuksen kannalta nousevat myös yhdeksi graduni tarkastelun kohteeksi. Tulkitsen Burken koomisen oikaisun käsitteen huumorin ymmärtämiseksi eräänlaisena kriittisenä instanssina, minkä kautta on määriteltävissä se, mitä mikä on järkevää ja mikä puolestaan typerää, eli naurettavaa. Rationalisointien nimissä ei pidä suostua tukemaan ja kannattamaan mitä tahansa päättömyyksiä, samoin kuin on kriittisessä suhtautumisessa maailmaan otettava huomioon ymmärrettävyyden rajat jotta ei sorruta moralismiin, koomisena näyttäytyvään vakavamielisyyteen ja realiteetit huomiotta jättävään haihatteluun. Käsittääkseni juuri tästä on kyse myös Veikko Huovisen poliittisessä ajattelussa.

5. Väkivallan diskurssit

Työn kokonaisuuden kannalta tärkeän osan muodostaa väkivallan diskurssien kartoittaminen Vivienne Jabrin tutkimuksessaan *Discourses on Violence* esittämän tematisoinnin pohjalta. Väkivallan diskursseissa on ennen kaikkea kysymys sodan käynnin oikeuttamisesta. Näissä diskursseissa tuotetaan sotaa yhteiskunnallisena ilmiönä ja siksi on tarpeellista kiinnittää huomiota kielellisiin resursseihin sekä merkityksenannon ja legitimoinnin rakenteisiin, joiden kautta tämä tapahtuu. Väkivallan diskurssit tulee suhteuttaa vallan ja hallinnan rakenteisiin, kuten valtioon, jotka ovat keskeisessä asemassa poliittisen väkivallan käytössä ja sen uusintamisessa. Tällainen sodan käsitteellistäminen ei tyydy tarkastelemaan johonkin nimenomaiseen sotaan johtavia päätöksentekoprosesseja poliittisen ja sotilaallisen eliitin tasolta, vaan pyrkii sijoittamaan tapahtumasarjat laajempiin yhteyksiin, niihin diskurssiivisiin ja institutionaalisiin puitteisiin mihin toiminta ja sen mahdollisuudet perustuvat. (Jabri 1996, 90.)

Johdantona ja näkökulmana aiheeseen hyödynnän Shapiron käyttämää jakoa ontologiseen ja strategiseen perspektiiviin suhteessa sotaan. Monet tämän erottelun piiriin kuuluvat asiat tulevat uudelleen ja tarkemmin esiin väkivallan diskurssien tematisoinnissa. Tässä yhteydessä tarkastellaan Hegelin ja Clausewitzin, sekä marxilaisia käsityksiä sodasta. Niillä on merkitystä taustatietona suomalaiseseen keskusteluun aiheesta, mihin Huovisen kirjoitukset kytkeytyvät. Myös Jabri kiinnittää huomiota ontologisiin kysymyksiin. Pyrittäessä ymmärtämään väkivaltaisia konflikteja maailmanpolitiikassa, ei Jabrin mukaan voida rajoittua tarkastelemaan ainoastaan hallitusten päätöksentekijöiden toteuttamaa valtioiden välistä politiikkaa. Sota on sosiaalinen ilmiö, jossa osallisina on hallituksia, yhteisöjä ja yksilöitä, eikä oletamus välineellisestä järjestä päätöksenteon perustana kerro mitään yhteiskuntien sisäisistä ja valtioiden rajat ylittävistä diskursiivisista ja institutionaalisista jatkuvuuksista. Kriittisen, postpositivistisen kansainvälisen politiikan tutkimuksen tulee siksi pyrkiä ymmärtämään poliittisen elämän ontologisia perusteita, ja suhteessa väkivaltaisiin konflikteihin tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä ihmisen ja yhteiskunnan välisen suhteen rakentumiseen ja sodan asemaan niihin nähden. (Jabri 1996, 174.) Jabri katsoo toiminnan teoretisoimisen kannalta olevan välttämätöntä esittää ontologinen käsitys toimijan ja rakenteen välisestä suhteesta (emt. 61) ja esittää Anthony Giddensin rakenteistumisen teorian (structurationist theory) tyydyttävänä vastauksena tähän tarpeeseen (emt. 174-175).

5.1. Sodan ontologinen ja strateginen ulottuvuus

Shapiron lähtökohtana sodan ontologisen olemuksen kartoittamisessa toimii Hegelin käsitys sodan välttämättömyydestä valtion ja kansakunnan yksilöllisyyden, koherentin identiteetin, sekä moraalisen hyveellisyyden luomisessa ja ylläpitämisessä (Shapiro 1997, 42). Ontologisten olettamusten sekoittuminen strategiseen ajatteluun esiintyy mm. Clausewitzilla, jonka sotateoriassa rationalisoivista pyrkimyksistä huolimatta sodalla on vahva asema myös ontologisessa mielessä (emt. 52). Shapiron tulkinnan mukaan hegeliläisessä inhimillisen tietoisuuden konstruktiossa on kysymys yksilön kamppailusta eheyden ja koherenssin saavuttamiseksi, mikä muodostaa puitteet myös itsen ja toisen välisille suhteille. Eheä yksilöllisyys muodostuu negaation dynamiikan kautta, missä objektit ja toiset ihmiset edustavat oman itsen negaatioita. Inhimillinen subjekti muodostuu ja kehittyy kamppailussa vastustaessaan sulautumista toiseuteen. (emt. 41.)

Valtio oli Hegelille kokoava voima, joka mahdollisti suurille kokonaisuuksille mahdottoman yhteisöllisyyden välitysmekanismien kautta. Hegel näki porvarillisen yhteiskunnan yksilökeskeisyyden, ihmisten erillisyyden ja kilpailevat intressit uhkana vapaudelle, inhimillisen subjektin itsetietoisuudelle ja eettiselle elämälle, jota kuitenkin rajoittivat kokoavina voimina perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio. (Elshtain 1995a, 73.) Miespuolinen kansalainen oli Hegelin ajattelussa valtion kautta määrittyvä olento ja koska tämän vapaus oli riippuvainen toisten hänen kaltaistensa vapaudesta, täytyi kansalaisen päästä kansalaisyhteiskunnan yksilöllisen vapauden tuolle puolen valtion kautta. Yksilön eettisen elämän säilyttämisen kannalta keskeistä oli valmius uhrautua valtion puolesta. Tilaisuuden tähän tarjosi sota, joka sitä kautta muodostui välttämättömyydeksi. Rauha oli suorastaan vaarallinen olotila, sillä se pyhitti kansalaisyhteiskunnan elämän hajanaisuuden. Sota on valtion kollektiivisen olemuksen testi. (emt. 74.)

Sota oli Hegelille negaation areena, mikä auttoi yksilöä ja valtiota turvaamaan eettisen elämänsä vahvistamalla sisäistä yhtenäisyyttä. ”Uhraamalla itsensä jokainen ihmisyksilö on osallinen korkeammasta yksilöllisyydestä kokemalla täten negatiivisuuden ja samalla voittaen sen”, mille mallin uskontohistoriallisessa mielessä antoi Jeesuksen ylösnousemus, joka merkitsi absoluuttisen kärsimyksen voittamista (Noro 1988, 145). Tämä negaation voima vetää siis yksilöt oman itsensä piiristä palvelemaan suurempia päämääriä, mihin Elshtain huomauttaa tämän tarkoittavan hieman eri asioita miesten ja naisten kannalta: mies voi saavuttaa sodassa täyttymyksensä, kun taas naisen täytyy luovuttaa poikansa (1995a, 75). Samat säännöt koskevat sekä yksilöitä, että niiden kaltaisina tarkasteltuja valtioita ja valtioiden liittoumia: ne kaikki tarvitsevat negaatioita, toiseutta ja vihollista yhtenäisyytensä säilyttämiseksi. Toisaalta vastakkainasettelun osapuolet ovat riippuvaisia toisistaan. (Shapiro 1997, 43.) Valtiollisen suvereniteetin saavuttamiseksi ei riitä pelkkä itsenäisyysjulistus, vaan sodan kautta koetellaan valtion elinkelpoisuus ja ansaitaan toisten tunnustus. (Elshtain 1995a, 75.) Valtiot tarvitsevat toisiaan oman olemassa olonsa kannalta ja siksi ne myös tunnustavat toinen toisensa. (Shapiro 1997, 43.) Tämä asettaa rajoituksia sodankäynnille ja tuhoamiselle oikeutetun sodan doktriinia muistuttavalla tavalla. Shapiro pitää hegeliläistä ajattelua esimerkkitapauksena identiteettisitoumusten ja vahvana nationalismina esiin tulevien koherenttia kollektiivista identiteettiä koskevien vaatimusten merkityksestä ontologisina ylykkeinä sotaan (emt. 44). Kuitenkin on

huomattava, että enemmän kuin ihannoit sotaa sinänsä, ylistää tämä näkemys 'Historiaa', Hegelin merkitysten lähdettä, jonka tarkoituksena sodat ovat aina palvelleet (Elshtain 1995a, 75).

Shapiro liittää Hegelin ajattelun tapoihin tuottaa kulttuurisesti antagonismeja, mikä tarkoittaa toiseuden muuntamista vihollisuudeksi ja sitä kautta hyväksyttävän ja toivottavan väkivallan kohteiksi, syistä jotka ovat luonteeltaan paremminkin ontologisia kuin utilitaristisia. Vihollinen on hyödyllinen väline oman identiteetin vahvistamiseksi niin ihmisten, ihmisryhmien, kansojen kuin valtioidenkin kannalta. Ihmisryhmien välisissä taisteluissa on siten yhtä hyvin kysymys historiallisista ja sosiaalisista merkityksistä, kuin esim. alueiden hallinnasta. Modernin valtion ollessa kysymyksessä tämä konfliktin aspekti on usein häivytetty strategisen rationaalisuuden koodien alle. (Shapiro 1997, 44-45.) Sodan ilmiön tutkimusta yhteiskuntatieteissä hallitsevat orientaatiot harvoin kiinnittävät huomiota ontologisiin sitoumuksiin niiden pysyvästä merkityksestä huolimatta. Yhtä kaikki, ontologiset intressit tulevat esiin nykyisessäkin valtiollisessa väkivallassa eikä sodankäynti siten rajoitu palvelemaan vain virallisen diskurssin puitteissa julkilausuttuja strategisia päämääriä, vaan osallistuu "valtioruumiin" uusintamiseen ja säilyttämiseen. Niin sota, kuin lievemmätkin itsen ja toisen väliset konfrontaation muodot johtavat toiseuden rajoittamiseen, hallitsemiseen ja tuhoamiseen kansallisen olemuksen ylläpitämisen nimissä. Kysymys on siten enemmän hegeliläisen konstruktion kaltaisen ontologisen tarpeen aikaansaamasta halusta kuin strategisesti motivoitusta ilmiöstä. Herää epäily, että tämä halu on tärkeä yllyke nykyiseenkin sodankäyntiin, yhtäläillä valtioiden hallitsemien yhteisöjen kuin muidenkin kannalta, niin yksilöiden kuin kansallisten ryhmittymienkin tavoitellessa yhtenäistä ja koherenttia identiteettiä. (emt. 45.)

Modernissa identiteettikonstruktiossakaan yksilöt ja yhteisöt eivät ole itseriittoisia vaan riippuvaisia toistensa tunnustuksesta, jolloin sodassa on kysymys tämän tunnustuksen tavoittelemisesta väkivalloin. Tunnustus on luonteeltaan semioottista, eli siinä on kysymys merkkien avulla toimivasta vaihdosta, mikä on osaltaan ilmausta halusta ja ontologisesta riippuvuudesta. Siksi tarkasteltaessa sodan ontologisia 'panoksia' on tarpeen kiinnittää huomiota ilmaisun rakenteisiin, sillä niiden kautta sosiaaliset ryhmät sekä tuovat esiin että peittelevät suhdettaan sodankäyntiin. Verrattuna historiallisiin heimoyhteisöihin, joiden parissa suhtautuminen sotaisiin aktiviteetteihin oli suhteellisen yhdenmukaista, on länsimaisten yhteiskuntien suhde sodankäyntiin jakautunut ja siksi niiden suhde

sotahistoriaansa operoi monesti hienovaraisten ja kiistanalaisten ilmaisun rakenteiden puitteissa. (emt. 47.)

Modernin valtion suhdetta sotaan voi kutsua 'kaksinaamaiseksi'. Kaksista kasvoista toista paistatellaan virallisen diskurssin päivänvalossa. Se on tunnustettu, jokaisen luettavissa oleva puoli, mitä tuotetaan virallisissa julkilausumissa sekä niitä halukkaasti toistavissa journalistisissa ja akateemisissa diskursseissa. Tämä sodankäynnin puoli on valtion politiikan väline, välttämättömyydestä johtuva tapa lähestyä vaarallisen epäjärjestyksen maailmaa ase kourassa. Välineellinen ja rationalistinen puhetapa liittyy sodan valtion jatkuviin projekteihin, kuten turvallisuuden varjelemiseen, tehokkaiden ja elintärkeiden toimintojen turvaamiseen, sekä ystäviin ja liittolaisiin kohdistuvien velvollisuuksien täyttämiseen. Sodan aikana tämä puoli sodankäynnistä on esillä koko ajan, rauhan aikana vain ajoittain, kuten vuotuisten juhlapäivien paraateissa jne., millä muistutetaan että näkymättöminäkin valtion väkivaltainstituutiot ovat valmiina ja valppaina ja historiallisesti tarkasteluna ne todellakin harvoin ovat kokonaan toimeettomina. (Shapiro 1997, 47.) Se, että tämä usein jää tajuamatta, johtuu ajatustottumuksesta jonka mukaan sota on vain hetkellisen tilanteen korjaus, jonka jälkeen palataan rauhanomaisuuden normiin niin poliittisesti kuin tosiasiallisestikin. Näkemyksen taustalla on historiallinen narratiivi laillisuusperiaatteesta ihmiskunnan sotalaisia taipumuksia hillitsevänä tekijänä. (emt. 48.) Kyseessä ovat siis sodankäynnin strategiset kasvot.

Sodan toiset kasvot ovat ontologiset. Sen keskeistä sisältöä ovat, kuten sanottu, identiteettien tuottaminen ja vahvistaminen, eivät tappavan voiman käytön välineelliset vaikutukset. Ontologisiin kysymyksiin liittyvät merkityksenannon käytännöt ovat Shapiroon mukaan ajallisia. Esimerkkinä hän käyttää sotilaallisten symbolien asemaa ja näkyvyyttä Yhdysvalloissa Vietnamin sodan jälkeisestä ajasta 1990-luvulle. Hävityn ja nöyryyttäväksi koetun sodan jälkeen sotilaalliset symbolit painuivat suurelta osin näkymättömiin; hävityn sodan veteraaneja ei arvostettu. Persianlahden sodan jälkeen tilanne muuttui, sotaan osallistuneet veteraanit, samoin kuin tietyt korkean profiilin kenraalit, nauttivat julkisuudesta ja suosioista. Sotilaallisten symbolien näkyvyys arkipäiväisissä yhteyksissä (esim. kuljettajan sotaveteraanistatuksesta kertovien autojen puskuritarrojen muodossa) lisääntyi jossain määrin: niistä tuli poliittisesti korrekteja. (Shapiro 1997, 48.) Shapiroon mukaan nämä ilmiöt vahvistavat edelleen käsitystä, että sodankäynnin strategisten kasvojen, valtion kyvyn projisoida valtaa ja voimaa ulkopuolelleen, ensisijaisuudesta huolimatta myös sen sisäänpäin suuntautuva ote identiteetin

rakentamisen merkityksessä on tärkeä. Samasta ilmiöstä on kysymys myös sotahistoriaa koskevissa tulkinnallisissa kamppailuissa: niiden puitteissa määritellään valtion sotilaallisten instituutioiden statusta ja kansakunnan suhdetta sotaan. (emt. 49.) Nämä kiistat voivat ulottua myös valtioiden välisiin suhteisiin, kuten kävi toisen maailmansodan päättymisen muistojuhlallisuuksien kanssa vuonna 2005 Baltian maiden ja Venäjän ryhtyessä kiistelemään historian tulkinnoista.

Hegelistä Shapiro ulottaa käsittelynsä Clausewitziin, jonka tuotannossa hän myös näkee vahvan ontologisen vireen huolimatta tämän maineesta strategisen ajattelun kummisetänä ja rationaalisena utilitaristina. Niin Hegel kuin Clausewitzkin näkivät valtion kehityksessä historian lopun ja täydellisen poliittisen vallan muodon, minkä valossa tarkasteltuna Clausewitzin keskeinen painotus sotilaallisen voimankäytön alisteisuudesta valtion politiikalle saa instrumentaalista kaiustaan huolimatta ontologisen sivumerkityksen. Edelleen sotilaallisen voiman merkitys ei ollut pelkästään taata valtion turvallisuus, vaan sillä oli myös symbolinen merkitys vallan mittapuuna ja valtion ja kansakunnan luonnollisten ominaisuuksien ilmentäjänä. (Shapiro 1997, 52.) Valtio muodosti Clausewitzin ajattelussa paitsi alueellisen, myös henkisen kokonaisuuden. Kansalaisten muodostaman asevelvollisuusarmeijan merkitys ei myöskään ollut ainoastaan sen tehokkuudessa, vaan asepalvelus auttoi lietsomaan sotaista henkeä ja pyhittämään kansalaisen ja valtion välisen siteen, sekä tuottamaan pyhän oikeutuksen valtiolle ja sen alueellisille rajoille. Kansan kollektiivinen identifikaatio valtion kanssa ei ollut luonteeltaan vain strategista, vaan ensisijaisesti ontologista ja hyvään inhimilliseen elämään täytyi kuulua sotilaallinen sitoumus valtion puolustamiseen. Tämän ajatuksen mukaisesti armeija on valtion ilmentymä asevelvollisten kansalaisten halukkaan osallistumisen ja koko väestön yhtenäisen tuen kautta. (emt.53.) Clausewitzin maine instrumentaalisen rationalistina perustuu Shapiroon mukaan hänen kieliopillisiin ratkaisuihinsa, kun taas ontologiset sitoumukset käyvät ilmi retorisen luennan kautta. Kieliopillisesti Clausewitzin sotilaallinen toimija tavoittelee päämääriä poliittisen vallan kontrolloimana. Tärkeämpää toiminnassa on kuitenkin oleminen kuin tekeminen, sillä vain sodan kautta valtion asema on pyhitetty ja yksilöt voivat saavuttaa heille kuuluvan identiteetin miehinä. Ontologisesti sota on olemisen olennainen aspekti. Se muodostaa olosuhteen, tulikokeen, minkä kautta miehet voivat saavuttaa hyveen ja yksilöllisyyden, samoin kuin valtio ideaalisen kollektiivisen toimijuuden. Sotaan osallistuminen antaa miehelle mahdollisuuden koetella henkisiä ja fyysisiä voimiaan ja rohkeuttaan, joten kysymys ei siten ole vähemmästä kuin miehen laadusta, moraalisesta hyveellisyydestä, mikä Clausewitzille on lähes sama asia kuin sotilaalliset hyveet. (emt. 53-54.)

Sotateorian arkkitehtina Clausewitz liitti sotaan eräitä ajattomia elementtejä, kuten väkivallan ja poliittisen vaikutuksen sekä inhimillisten ominaisuuksien, älyn, tahdon ja tunteiden tuottamat oikukkaat käänteet. Tärkein sääntö oli sodan alisteisuus politiikalle. Kuitenkin politiikan ja sotilaallisen toiminnan väliset rajat, kuten myös erottelu toiminnan instrumentaalisen ja teleologisen luonteen kesken tahtovat ylittyä ja hämärtyä siten, että Clausewitzin kertoma tarina tuottaa maailman jossa sota on politiikkaa ja politiikka sota. (Elshtain 1995a, 77.) Vaikka tämä kertomus korostaa jatkuvasti sodan politiikalle alisteista ja instrumentaalista luonnetta, toteuttaa se ontologista intressiä jonka puitteissa alkukantaiset, vihamieliset intohimot ovat kansakunnan kollektiivisen toimijuuden ominaisuus ja sellaisena yllyke sotaan. Instrumentaalista painotuksesta huolimatta sota on näin ollen täyttymys, ei vain hyveellisille taistelijoille, vaan myös koko kansalle. (Shapiro 1997, 55.) Sodassa ei ole ensisijaisesti niinkään kysymys ”politiikan jatkamisesta toisin keinoin” kuin prosessista, jonka kautta toimijat tuottavat ja uusintavat itseään. Clausewitzilainen poliittinen intressi muistuttaa siten hegeliläistä halua, eli kysymyksessä on pyrkimys koherenttiin ja yhtenäiseen itseymmärrykseen ja toiminnan päämäärä on siten enemmän sisäinen kuin ulkoinen. Julkilausutuilla päämäärillä on kuitenkin tärkeä merkitys politiikan legitimointipyrkimyksissä. Sikäli kuin ne saadaan esitettyä kollektiivisina päämäärinä, toimivat ne narratiivisten ja strategisten laskelmointien päätepisteinä ja auttavat siten kollektiivisten ponnistelujen aikaansaamisessa ja suuntaamisessa. Nämä päämäärät eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan muutoksille alttiita, kuten osoittavat idän ja lännen vastakkainasettelu ja sen päättymisen, sekä sitä seuranneet asetelmien muutokset. Itseymmärryksen rakenteilla on keskeinen merkitys sen kannalta, miten suurta huolta epävakaus ja asetelmien muutokset suhteessa projisoituihin uhkiin sekä vallanjakaumaan aiheuttavat yksilöille ja yhteisöille. (emt. 56.)

Shapiron mukaan kylmän sodan jälkeinen vihollisen puuttuminen aiheutti Yhdysvaltain sotilaallisen eliitin parissa ontologista angstia. Tähän viittaavat kirjoitukset potentiaalisista uhkakuvista, uusien vihollisten nimeämispyrkimykset sekä kiire suunnata ydinasearsenaali jotakuta vastaan. Maailma jaettiin järjestyksen alueeseen, ”vapaaseen maailmaan” ja sen ulkopuoliseen sekasortoon. Kuuluminen maailman hyveelliseen osaan tuotti symbolista nautintoa. Vihollista etsittiin sekasorron alueelta. Yksiselitteisesti pahan ja järjestystä uhkaavan vihollisen puute oli huutava. (Shapiro 1997, 70-71.) Miksi näin? Sodan ontologisen ulottuvuuden huomioonottamisen kautta voidaan olettaa keskinäinen täydentävyys itseymmärrystä hallitsevan järjestyksen ja maailmassa nähtävän järjestyksen välille.

Niille, jotka näkevät kaiken epäjärjestyksen omassa itsessään sietämättömänä ja joiden siksi täytyy kieltää kaikki epäjärjestyksen voimat oman itsen puitteissa, kokevat erityisen uhkaavana kaikki ne käytännöt maailmassa, jotka ovat ristiriidassa siihen järjestykseen nähden mihin he itse sijoittuvat. Kansakunta tai muu kollektiivinen taho toimii järjestyksen symbolisena jatkeena ja sama rakenteellinen logiikka, joka yhdistää itseä ja toista yksilötason suhteissa, toimii yhdistävänä tekijänä myös kotimaisen ja ulkomaisen järjestyksen välillä. Kaiken epäjärjestyksen kieltäminen kollektiivisen kokonaisuuden järjestyksen sisällä johtaa suvaitsemattomuuteen suhteessa ulkopuolisiin järjestyksen muotoihin, jotka eivät vahvista samankaltaisuudellaan sisäistä järjestystä. Siten se tulkitaan epäjärjestykseksi ja sellaisena uhkaksi. Itseymmärryksen harhaisuus, kyvyttömyys tunnistaa epäkoherentteja ja toiseuden piirteitä omassa itsessä, johtaa uhkan näkemiseen vaarana järjestyksen selviytymiselle, eikä vain vastakkainasetteluna järjestyksen tulkinnalliseen koherenssiin nähden. (emt. 71.)

Hegelistä ja Clausewitzista ei liene epäjohtonmukaista hypätä hetkeksi Marxiin ja kumppaneihin, jotka ovat tulleet mainituiksi kriittisten teorioiden yhteydessä. Tehtäköön kuitenkin selväksi, ettei heitä tässä miksikään rauhanenkeleiksi luulla. Marxilaisessa ajattelussa historian lakien toteutuminen persoonattoman dialektiikan kautta toteuttaisi tulevaisuudessa pysyvän rauhan. Se, että historia kuitenkin tarvitsi ”auttavaa kättä” sorretulta ja asemastaan tietoiseksi tulevalta työväenluokalta, teki luokkataistelusta tarpeellisen. Sota ja väkivaltainen taistelu olisivat siten välttämättömyyksiä siihen asti, että historia tekisi tehtävänsä. (Elshtain 1995a, 80.) Väkivalta on marxilaisessa ajattelussa vallan ilmentymä, negaation suuri voima. Marx ja Engels suhtautuivat sotaan tosiasiana ja jopa ylistivät sitä historiaa toteuttavana voimana, pitäen voittajien historiaa suurempia päämääriä palvelevana historian järjen toteutumisena. Vallankumous oli välttämätön muutosvoima ja siten vallankumouksellinen raivokkuus, into kollektiiviseen toimintaan ja luokkataisteluun olivat tarpeellisia hyveitä. (emt. 81.)

Viimeistään Lenin militarisoi aatteen. Hän näki ensimmäisen maailmansodan mahdollisuutena ja piti pasifisteja sääliittävinä pikkuporvareina (saattoi olla oikeassa). Leninin vallankumouksellinen diskurssi oli mobilisoitua retoriikkaa, joka hyödynsi väkivaltaisista ”hegeliläisiä” metaforia ja oli tarkoitettu tehokkaaksi välineeksi vihollisen lyömiseksi. Vihollisia puolestaan riitti, sillä heihin kuuluivat kaikki vastustajat ja vääräoppiset. (1995a, 82.) Elshtain kirjoittaa:

Lenin's unshakability is *structured* understanding, a mode of identity, a way of thinking, a blueprint for action made possible by the mobilized discourse he first gives his marching orders and then sends to world (ibid.).

Leninin tulkinnassa Marxin ja Engelsin ajattelusta väkivaltainen vallankumous oli välttämätön työväenluokan historiallisen olemuksen toteuttamiseksi ja sen ennalta määrätty tehtävä oli porvarillisen valtion tuhoaminen. Tämän oikeutti porvarillisessa valtiossa vallitseva tosiasiallinen julistamaton sotatila voittajien ja häviäjien, porvariston ja proletariaatin välillä; luokkasota tekisi tästä vastakkainasettelusta vain eksplisiittisen. Elshainin mukaan Lenin käänsi Clausewitzin ajatuksen politiikan jatkamisesta sodan keinoin politiikan väkivaltaiseksi eliminoimiseksi. Näkemys ei myöskään suvainnut minkäänlaista moralisointia keinojen ja päämäärien suhteesta, mikä edustaisi vain ”tuomitulle luokalle” ominaista tekopyhyttä ja sentimentaalisuutta. (emt. 83.) Historian toteuttaminen tarjosi siten jumalallista oikeutusta vastaavan moraalisen oikeutuksen vallankumoukselliselle väkivallalle. Retorisessa mielessä tähän liittyy sodan esittäminen onnellisen tulevaisuuden toteuttajana.

5.2. Rakenteet ja toimijat

Kuten edellä on johdateltu uskomaan, voidaan Jabria mukaillen soveltaa Giddensin rakenteistumisen teoriaa rakenteen ja toimijan välisen suhteen selittämiseen. Tämän teorian mukaan toiminta, tässä yhteydessä erityisesti väkivallan käyttö, ymmärretään suhteessa rakenteeseen johon tietoisien yhteiskunnallisten toimijoiden teot sijoittuvat. Yhteiskunnan rakenteellisten ominaisuuksien ja yhteiskunnallisten toimijoiden katsotaan olevan riippuvaisia toisistaan ja konstitutiivisessa suhteessa toisiinsa nähden, mihin viittaa termi rakenteen kaksinaisuus (duality of structure). Näin ollen yhteiskunnan rakenteet ohjaavat ihmistoimintaa sekä mahdollistaen että poissulkien asioita. Toisaalta toiminta uusintaa näitä rakenteita ja siten koko yhteiskuntajärjestelmää institutionalisoitujen käytäntöjen, valtasuhteiden ja kielellisten ilmauksien kautta. Näitä puolestaan voidaan kutsua rakenteellisiksi prosesseiksi, jotka säilyvät vaikka toimijat vaihtuvatkin, millä pyritään selittämään järjestelmien ajallinen jatkuvuus, esim. niiden säilyminen sukupolvesta toiseen. (Jabri 1996, 90-91.)

Tämän teorian kautta tarkasteltuna sota tai väkivaltainen käyttäytyminen konfliktitilanteissa muodostavat jatkumon yhteiskunnallisten järjestelmien puitteissa. Järjestelmillä on rakenteellisia ominaisuuksia, joiden kautta sotaa ilmiönä uusinnetaan. Tietoisien toimijoiden teot ja sanat toisaalta perustuvat näihin rakenteellisiin ominaisuuksiin ja toisaalta ne uudelleen tuottavat kyseisiä rakenteita,

kuten esimerkiksi jokainen päätös käyttää väkivaltaa tai tukea sen käyttöä uusintaa sotaa ilmiönä. Tarkennetakoon kuitenkin tietoisien toimijan määritelmää. Teoria ei nimittäin oletta toimijoiden olevan tietoisia toimintansa konstitutiivisesta ja yhteiskunnallisia ilmiöitä tuottavasta luonteesta ja tietoinen viittaa siis ainoastaan kykyyn esittää oma toiminta rationaalisena ja artikuloida tukea väkivallan käytölle. Tietoisuus ei myöskään viittaa toimijoiden mahdolliseen haluun tai haluttomuuteen osallistua näihin prosesseihin, missä heidän sijoittumisensa järjestelmään ja siitä seuraavat käytännöt nähdään tärkeämpinä. Järjestelmien rakenteellisia ominaisuuksia ei kuitenkaan voida pitää tiettyjen käyttäytymismuotojen suorina syinä, sillä kuten sanottu, ovat ne luonteeltaan sekä mahdollistavia että rajoittavia. Uusintaminen onkin usein tiedostamatonta ja sanattomaan suostumukseen perustuvaa. (Jabri 1996, 91-92.) Näin ollen järjestelmä on mielekästä ymmärtää sosiaalisen toiminnan kontekstina, joka rajoittaa ja mahdollistaa toimintaa ja vuorovaikutusta ja tekee niitä merkityksellisiksi (emt. 93).

Jabri jakaa järjestelmien uusintamisessa tärkeät rakenteet merkityksenannon, oikeuttamisen ja hallitsemisen rakenteisiin. Merkityksenannon rakenteilla tarkoitetaan järjestelmään sijoittuneiden toimijoiden vuorovaikutuksen mahdollistavia yhteisiä diskursseja ja symbolien järjestelmiä. Oikeuttamisen rakenteet puolestaan muodostuvat normatiivisten odotusten ja käyttäytymissäätöjen suhteen vallitsevasta yhteisymmärryksestä. Hallitsemisen rakenteilla tarkoitetaan kykyä tuottaa hallitsevia diskurssin muotoja ja yleistettyjä normeja ja tämä perustuu siihen, että joillakin toimijoilla on tähän paremmat resurssit kuin toisilla (vrt. identifikaation rakenne). Järjestelmien säännönmukaisuudet ja jatkuvuudet, kuten sota, ovat näin ollen tietoisien käytöksen ja sitä tukevien rakenteiden yhteisvaikutuksen tulosta. (Jabri 1996, 93.)

Mistä väkivallan diskurssit sitten koostuvat? Jabria mukaillen näkökulmina tähän sodan kieleen toimivat militarismi, oikeutetun sodan teoria, sekä identiteettipolitiikka. Väkivallan diskursseissa keskeisiä ovat merkityksenannon ja oikeuttamisen rakenteet, eli miten tilanne ymmärretään ja miten tietynlainen reaktio siihen perustellaan. Tämä tapahtuu kommunikaatioprosessissa ja yhteisten tulkintakaavojen ja merkitysmaailmojen kautta. Näin muodostuvat diskurssit ovat teksteissä esitettävää sosiaalista todellisuutta, joissa käytetyn kielen kautta rakentuvat esittämisen tavat ja merkitykset. Väkivallan diskursseihin liittyen voidaan kysyä, minkälaisen kielellisten resurssien ja säännönmukaisuuksien varaan ne rakentuvat? Minkälaisia termejä, fraaseja ja metaforia ne hyödyntävät? Viittaako edellisten kohtien tarkastelu kielellisten rajoitusten ajattelua rajoittavaan

vaikutukseen näissä diskursseissa? (Jabri 1996, 94-95.) Ja onko diskurssin vastaisen retoriikan kautta mahdollista edistää väkivallattomuuden periaatetta?

Kokoavana käsitteenä väkivallan diskurssissa voidaan käyttää hallitsemisen rakenteita, eli valta-asema ja sitä kautta saavutettavat resurssit mahdollistavat hallitsevan diskurssin luomisen käyttämällä hyväksi merkityksenannon rakenteita eli manipuloimalla kommunikaatiota hegemonisessa asemassa olevan ihmisryhmän erityisten intressien oikeuttamiseksi. Joissakin tapauksissa tietyt diskurssin muodot muuttuvat tätä kautta ideologisiksi konstruktioiksi, mikä tarkoittaa niiden olevan joidenkin erityisten intressien järjestelmän uusintamiseen vaikuttavia symbolisia esityksiä. Uusintaminen ei tosin tapahdu pelkästään strategisen laskelmoinnin kautta, vaan siihen vaikuttavat myös yhteiskunnan institutionaaliset jatkuvuudet. Merkittäviä keinoja, joilla hallitsevia diskursseja ja niiden muotoja oikeutetaan ja uusinnetaan ovat mm. erityisten intressien esittäminen yleisinä ja koko yhteisöä hyödyttävinä, yhteiskunnan sisäisten ristiriitojen kieltäminen tai niiden vääristelemine, sekä vallitsevan asiantilan esittäminen luonnollisena ja siten vaihtoehdottomana, samalla kieltäen yhteiskunnan historiallinen ja muuttuva luonne. Edelliseen perustuen väkivallan diskurssien tavoitteena on saada yhteiskunta toimimaan vallanpitäjien haluamalla tavalla ja mukautumaan, eli toisin sanoen tavoite on väestön mobilisoiminen sodankäyntiin. Sodan esitetään oikeutettuna ja järkevinä ja niiden tavoitteet kaikille yhteisinä. Soraäänit ja toisinajattelu pyritään vaientamaan ja kitkemään leimaamalla ne petturuudeksi. (Jabri 1996, 96-97.)

5.3. Militarismi ja sen muodot

Militarismi tarkoittaa myönteistä suhtautumista sotaan, sotilaallisiin instituutioihin, arvoihin ja hyveisiin. Militaristisessa diskurssissa sota esitetään joko hyvänä asiana, jolloin siihen liitetään maskuliinisuutta, yksilöllisyyttä (merkityksessä sankarikultti) ja oman kansakunnan ylemmyyttä korostavia piirteitä, tai siihen suhtaudutaan välttämättömänä pahana, jolloin se ymmärretään luonnollisena osana kansainvälisen politiikan todellisuutta. Näin ollen militarismin näkökulmasta valmius käyttää aseellista voimaa on paitsi selviytymisen edellytys, myös tehokas politiikan väline. (Jabri 1996, 98.)

Nykyinen militarismi on laaja-alainen diskurssin muoto, missä keskeistä on sodan ja siihen valmistautumisen ymmärtäminen valtiolle normaalina ja hyväksyttävänä, tai jopa sille olennaisesti kuuluvana toimintana. Tämän kaltaiselle militarismille tyypillistä on pyrkimys mahdollisuuksien mukaan militarisoida muuta yhteiskuntaa esittämällä sotilaallisten instituutioiden intressit koko yhteisön intresseinä, mihin kuuluu valtion ja sen sotilaallisten instituutioiden elimellisen yhteyden korostamiseen, usein väkivallan symbolisen esittämisen (esim. paraatit) kautta. Tähän liittyen korostetaan sotilaiden ja sotilaallisuuden arvovaltaa, mihin sisältyy vaatimus sotilaallisten instituutioiden ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Lisäksi militarismille tyypillistä on yhteiskunnan esittäminen yhtenäisenä ja ristiriidattomana kokonaisuutena, sekä suvaitsemattomuus eriäviä mielipiteitä kohtaan. (Jabri 1996, 99.)

Jabri erottaa militarismin eräistä muista suhtautumistavoista sotaan ja poliittiseen väkivallan käyttöön. Näitä ovat esimerkiksi ”ristiretkimentaliteetti” ja ”defensismi”. Edellinen viittaa altruistisen motiiviin ja väkivallan käyttöön oikeuden ja järjestyksen turvaamiseksi ja rauhan aikaansaamiseksi. Tähän kategoriaan voidaan lukea itsenäisyystaistelut, luokkataistelut ja humanitaariset interventiot, missä pyrkimyksenä on kumota vääräksi koettu valta tai poliittinen järjestelmä, tai estää väkivallan käyttö käyttämällä väkivaltaa. Defensismi taas viittaa itsepuolustuksen peruuttamattomaan oikeutukseen. Militarismi eroaa näistä siinä, että sen puitteissa sota ymmärretään selkeästi myönteisenä ja inhimillisen kehityksen kannalta olennaisena ilmiönä. Yhteistä näille näkökulmille on sodan tulkitseminen tietyissä oloissa hyväksyttäväksi ja käyttökelpoiseksi välineeksi. Erot ovat motivaatiotekijöissä, mikä tekee jaottelusta ongelmallisen, sillä sodan oikeuttamisessa olennaista on omien motiivien esittäminen yleisesti hyväksytyjen normien mukaisina. Jabrin mukaan militarismin vastakohta ei ole niinkään pasifismi, millä tarkoitetaan poliittisen väkivallan kokonaan tuomitsevaa näkemystä, vaan paremminkin avoimen kansalaisyhteiskunnan arvot, sikäli kuin militarismi yhdistetään autoritaariseen poliittiseen kulttuuriin ja suvaitsemattomuuteen. Militarismille vastakkaisia arvoja ovat demokraattisuus, avoimuus ja moniarvoisuuden hyväksyminen, sekä kielteinen suhtautuminen väkivaltaan ja pakottamiseen, mitä pidetään mahdollisena ainoastaan viimeisenä keinona pakkotilanteessa. (Jabri 1996, 100-101.)

Perinteisen kunniaa ja miehekkyyttä korostavan militarismin rinnalle ja sitä tärkeämmäksi on noussut sotilaallista tehokkuutta ja erityisesti teknillistä kehitystä ylistävä militarismi (Jabri 1996, 99.)

Tehokkuuden ylistämisessä esiin tulee erityisesti modernin aikakauden ihanteiden toteutuminen sotilaallisissa instituutioissa. Tekniikan kehitystä painottava militarismi korostaa korkean teknologian merkitystä sotilaallisen ylivoiman saavuttamisessa, mihin liittyy esimerkiksi puhe sodankäynnin vallankumouksesta informaatioteknologian myötä (RMA). Tämä voimankäytön tehokkuutta painottava diskurssi on ollut erityisesti esillä kylmän sodan päättymisen jälkeisenä aikana. Teknologiaa painottavan militarismin viimeisin muoto on informaatioteknologian sodankäyntiin soveltamisen seurauksena hahmoteltu ”virtuaalinen sota”. Ilmiö on lähtöisin Yhdysvalloista ja se tarkoittaa teknologiseen ylivoimaan ja reaaliaikaiseen kommunikaatioon perustuvaa kykyä uhata sotilaallisella voimalla ja tarvittaessa käyttää sitä etäältä ja nopeasti, minimaalisin omin tappioin. Virtuaalisella sodalla on vahva diskursiivinen aspekti, sillä kuten nimikin jo sanoo nojaa se suhteessaan yhteiskuntaan vahvasti sille tyypilliseen sodan esittämisen muotoon. Se on olevinaan tarkkaa ja hygieenistä ja se häivyttää tehokkaasti kuoleman pois silmistä, mikä merkitsee samalla sodan riisumista moraalisista ongelmista. (Der Derian 2001, xv- xvi.)

Merkittävin militarismin käsitteen alle sijoitettavista väkivallan diskursseista liittyy olennaisesti ns. sotilaallis-teollisen kompleksin ongelmaan, sillä perinteisten militarististen arvojen korostaminen on kiistanalaista toimintaa kaikissa avoimissa ja demokraattisissa yhteiskunnissa. Sen sijaan kysymys on sotilaallis-teollisen kompleksin, eli puolustusministeriöiden, asevoimien ja aseteollisuuden yhteistoiminnasta sekä diskurssista, joka pyrkii oikeuttamaan ja mahdollistamaan maksimaalisen yhteiskunnan resurssien ohjaamisen näiden tahojen käytettäväksi, eli toisin sanoen puolustusmenojen pitämisen mahdollisimman suurina näiden instituutioiden hyödyksi. Kyseessä on sotilaallis-teollisen kompleksin pyrkimys maksimoida oma yhteiskunnallinen vaikutusvaltansa ja tämän saavuttamiseksi se pyrkii läpäisemään muun yhteiskunnan hyväksyttämällä omat arvonsa ja maailmankuvansa. Näin ollen teollisen ja sotilaallisen aspektin lisäksi tähän ilmiöön sisältyvät myös poliittiset ja ideologiset, sekä teknologiset ja tieteelliset puolet. Tämänkaltainen militarismi on viimekädessä modernin teollisen yhteiskunnan olennainen osa. Se tuottaa maailman sotilaallista järjestystä, eli sotilaallisten voimasuhteiden hierarkiaa, mihin vaikuttavat valtioitten asemat sotilasliitoissa sekä globaalien asemakkeinoitten verkostoissa. Voimasuhteiden hierarkiaan liittyy myös valtion asema universaalina poliittista tilaa järjestävänä käsitteenä ja ns. legitiimin väkivallan monopolin haltijana. Näin ymmärrettynä moderni militarismi on diffuusi ilmiö, joka pyrkii sulkemaan sisäänsä koko modernin yhteiskunnan. (Jabri 1996, 102-103.)

5.4. Oikeutetun sodan doktriini

Oikeutetun sodan doktriini on olennainen osa väkivallan diskursseja. Se sisältää ajatuksen, että sota ilmiönä voi olla oikeutettu ja sitä voidaan käydä oikeudenmukaisin keinoin. Kyseessä on siten pyrkimys oikeuttaa sota ja tappaminen sovittamalla ne moraalikäsitteisiin. Sota on tämän doktriinin puitteissa hyväksyttävä väline oikeudenmukaisuuden ja järjestyksen puolustamiseksi sekä rikkomusten rankaisemiseksi ja tässä mielessä oikeus nähdään rauhaa tärkeämpänä arvona. Tämä diskurssi sisältää runsaasti kiistanalaisia käsitteitä ja se tuo esiin tulkinnallisuuden ja kielellisten kategorioiden suuren merkityksen politiikassa ja yhteiskunnassa. Oikeutetun sodan doktriinilla on pitkä historia. Se kuului alun perin teologian piiriin ja jo Augustinus vuonna 427 pyrki sovittamaan alun perin radikaalia kristillistä moraalista aikansa politiikan ja hallitsijoiden vähemmän ihanteellisiin käytäntöihin. (Jabri 1996, 104.)

Elshtain käsittelee oikeutetun sodan teoriaa modifioituna realismina. Teorian monimutkaisesta syntyhistoriasta hän tuo esiin sen kristillis-pasifistiset lähtökohdat varhaisen kirkon edustamassa mielessä, mitkä muuntuivat vähitellen oikeutetun sodan traditioksi kirkon institutionalisoituessa ja tehdessä kompromisseja suhteessaan maailmaan. (Elshtain 1992a, 264.) Jeesuksen opetukseen nojautuen kristillinen ajattelu perustui pasifistiseen ontologiaan, jonka mukaan rauhan tien kulkeminen on luonnollisin ja toivottavin tapaa elää. ”Väkivallan täytyy oikeuttaa itsensä väkivallattomuuden tuomioistuimen edessä.” (emt. 265.) Oikeutetun sodan teoria erkani pasifismista ja keskeiseksi nousi erottelu oikeutetun ja epäoikeutetun väkivallan välillä. Augustinus oli keskeisessä asemassa tämän tradition aloittajana ja hän esitti (pahoitellen) sodan voivan olla oikeutettu yhteisen hyvän puolustamiseksi ja viattomien varjelemiseksi tuholta. Keskeisiksi oikeutetun sodan periaatteiksi nousivat jo tuolloin sodan sääntöjen osalta taisteluun osallistumattomien koskemattomuus, ja oikeuden sotaan osalta puolustautuminen epäoikeudenmukaista hyökkäystä vastaan. Oikeutetun sodan teoria asettaa vaatimuksen moraalista harkinnasta kaikissa kollektiivista väkivaltaa koskevissa päätöksissä, eikä vain jälkikäteisoikeutuksena, vaan vakavana poliittisen päätöksenteon perustana. Oikeutetun sodan teorian rauhan ontologiaan perustuvana keskeisenä vahvuutena Elshtain näkee sen tarjoavan suhteessa sosiaaliseen järjestykseen lähtökohdan rauhan tilan arvioinnille ja sen puutteiden osoittamiselle. (ibid.) Ajoittain se on kyennyt tarjoamaan ”kriittistä diskursiivista särmää” (emt. 266).

Elshtainin mukaan onkin lähestulkoon mahdotonta pohtia kysymyksiä sodasta ja rauhasta sekä väkivallan käytöstä ja väärinkäytöstä ottamatta kantaa oikeutetun sodan teoriaan, tai ainakin sen keskeisiin kysymyksenasetteluihin ja käsitteisiin (1992b, 2). Siinä on siis kyse sodan ja moraalikäsitteiden välistä suhdetta pohtivasta diskurssista, missä olennaisessa osassa on sodan oikeuttamisen ja arvottamisen kieli (emt. 1). Oikeutetun sodan teoria käsittelee sekä sotalakia (*jus in bello*), että oikeutta sodankäyntiin (*jus ad bellum*). Keskeinen kysymys liittyy erotteluihin julkisen ja yksityisen, sekä ulkoisen ja sisäisen moraalin välillä. Eli päteekö julkisessa elämässä sama moraalikielinen kuin yksityisessä ja ovatko yhteisön sisällä ja siihen kuuluvien kesken noudatettavat säännöt päteviä myös suhteessa ulkopuolisiin, sekä kollektiivisissa, yhteisöjen välisissä suhteissa? Nämä kysymykset liittyvät universalististen oletusten (kristillinen moraalikieli, luonnonoikeus) ja historiallisten, partikulaaristen identiteettien välisiin ristiriitoihin. Elshtain esittää, että oikeutetun sodan teoria on välttämätön määriteltäessä sitä, minkälaisia ovat toivottava rauhan tila tai rauhanomaiset suhteet vastakohtanaan sotatila, tai suhteet missä sotaisuus vallitsee. Täten oikeutetun sodan teoria ei käsittele vain sotaa, vaan kysymys on tietynlaisesta ei-utopistisesta politiikasta, mikä pyrkii suhteuttamaan poliittisuuden eettiseen viitekehykseen, eli moraalisiin kysymyksiin ja moraaliseen harkintaan. Näin ollen se on merkityksellinen suhteessa poliittisuuteen yleensä, niin valtioiden sisäisten kuin kansainvälisten poliittisten kysymysten kannalta. (emt. 3.) Tätä doktriinia ovat käsitelleet teologien lisäksi kansainvälisen oikeuden asiantuntijat ja ammattisotilaat: edelliset oikeusnormien ja valtioiden välisen suhteiden ennustettavuuden lisäämisen näkökulmasta, jälkimmäiset yrityksissä soveltaa sotilastraditioita ja ritarillisuuden periaatteita sodankäynnin muuttuviin olosuhteisiin. Doktriinilla on ollut merkitystä länsimaissa sekä yleisenä tapana oikeuttaa sodankäyntiä että yrityksenä rajoittaa sen tuhoisuutta. (emt. 1.)

Oikeutetun sodan doktriinia puolustavan James Turner Johnsonin mukaan se ei ole ainoastaan historiallisesti syvälinen, vaan myös koko länsimaisen kulttuurin kokemusten laajuiseen harkintaan ja toiminnan kautta muodostunut moraalinen doktriini. Siten se ei rajoitu mihinkään yksittäiseen kulttuurin sektoriin, kuten uskontoon, vaan siihen ovat vaikuttaneet teologisten, lainopillisten ja sotilaallisten oikeaa sodankäyntiä koskevien pohdintojen lisäksi myös tavallisten ihmisten arvostelmat ja toiminta. Se on pasifismin ohella tapa, millä länsimaisen kulttuurin edustajat vastaavat moraaliseen kysymykseen, onko arvojen puolustaminen voimankäytöllä oikein? Se myös määrittää ehdot sille,

miten näihin kysymyksiin vastataan uusissa ja muuttuvissa olosuhteissa. (Johnson 1992, 55-56.) Oikeutetun sodan teoria onkin mielenkiintoisessa suhteessa sekä poliittiseen realismiin että pasifismiin, ollen sukua kummallekin ja ristiriidassa molempien kanssa (Elshtain 1992b, 1,2). Sikäli kun realismin puitteissa erotetaan arvot tosiasioista ja katsotaan sotien olevan luonnollista seurausta valtapolitiikasta, on oikeutetun sodan teoria toivottoman idealistinen. Toisaalta pasifistisesta näkökulmasta tarkasteltuna sota on moraalinen ongelma, eikä mikään sota voi olla oikeutettu. Verrattuna edellisiin näkemyksiin tunnustetaan oikeutetun sodan teoriassa sodan moraalinen ongelmallisuus ja sen ei-toivottavuus, mutta korostettaessa oikeudenmukaisuutta pidetään sitä samalla joissakin tilanteissa huonoa rauhaa parempana, jopa välttämättömänä.

Robert L. Holmes muistuttaa oikeutetun sodan teorian sidonnaisuudesta länsimaiseen kristilliseen ajatteluun ja moraaliiin ja huomauttaa juutalaisuuden, islamin ja itämaisen ajattelun piireissä esiintyvän yhtäläillä merkityksellistä pohdintaa sodan ja moraalin suhteesta. Esimerkiksi islamin käsite *Jihād* pitää sisällään mm. oman oikeutetun sodan doktriininsa, minkä mukaan islam on periaatteessa jatkuvassa sotatilassa ei-muslimien kanssa. Tämä sotatila ei kuitenkaan ole välttämättä väkivaltainen tai sotilaallinen ja muslimit voivat toteuttaa *Jihādia* miekan ohella myös sydämen, kielen ja käten kautta. *Jihādin* oikeutus on peräisin Allahista ja sen päämääränä on universaali islam, mikä näyttäisi viittaavan käsitykseen oikean uskon ja oikean jumalan pysyvistä vastakkainasettelusta suhteessa kaikkeen vääräuskoiseen. (Holmes 1992, 197-198.) Käännöksenä *Jihādille* on 'pyhä sota' virheellinen. Laajasti ymmärrettynä *Jihād* viittaa ihmisen kilvoitukseen, hyvyyden ja vanhurskauden tavoitteluun. Suppeammin ymmärrettynä käsite rinnastuu oikeutetun sodan käsityksiin uskonnon aseellisen puolustamisen merkityksessä, jolloin se liittyy hyvän ja pahan väliseen vastakkainasetteluun ja oikeuden puolustamiseen yhtä hyvin vääräuskoisia kuin esim. epäoikeudenmukaista hallitsijaa vastaan. (Harle 1991, 82.) Islamin piirissä esiintyvät näkemykset oman uskon universaaliudesta ja sen sovittamattomasta ristiriidasta muihin uskontoihin nähden vaikuttavat vähemmän jyrkiltä ja pelottavilta suhteutettuna kristillisen tradition periaatteisiin, kuten lähetykskäskyyn tai Augustinuksen näkemykseen Jumalan käskemien sotien oikeutuksesta. Muslimit eivät ole yksin ainoina oikeassa, mikä voidaan nähdä näitä kulttuureja yhdistävänä tekijänä.

Klassisen oikeutetun sodan teorian mukaan arvojen puolustaminen voimankäytöllä on hyväksyttävää neljänlaisissa tapauksissa: viattomien suojelemiseksi, vääryydellä otetun takaisin saamiseksi, pahuuden

rankaisemiseksi tai puolustauduttaessa käynnissä olevaa epäoikeutettua hyökkäystä vastaan. (Johnson 1992, 57.)

Viattomien puolustaminen viittaa intervention oikeutukseen ja on ideana vanha esiintyen jo Augustinuksella. Se on ristiriidassa nykyaikaisen, tiiviiden yhteisöjen hajoamisen jälkeisen individualistisen etiikan ja puuttumattomuuden periaatteen kanssa. Lisäksi se sisältää kansallisen hybriksen vaaran, eli interventiot voivat toimia imperialistisen politiikan välineenä ja ko. periaate siten välineenä tämän oikeuttamiselle. Kuitenkin Johnson katsoo rajoitetun ja kohtuullisen voimankäytön tulevan kysymykseen viattomien puolustamiseksi, vaatien oikeaa motiivia ja tapauskohtaista arviointia, ottaen huomioon väärinkäytön riskin sekä intervention mahdolliset seuraukset. Epäluulon ja harkinnan vaatimukset eivät siten tee tyhjiksi viattomien oikeuksien loukkaamisen tuomitsemisen vaatimusta, velvoitetta estää tai pysäyttää loukkaus mikäli mahdollista, tai sitä mahdollisuutta että tämän tekemiseksi sotilaalliset keinot saattavat olla paras vaihtoehto. (Johnson 1992, 57-58.)

Vääryydellä otetun takaisin saaminen sodan oikeutuksena on sukua puolustautumisen oikeutukselle. Tämän periaatteen tarkoituksena on estää hyökkäyksellä ja väkivallalla saavutetun omistuksen muuttuminen legitiimiksi pelkästään siksi, että se on tapahtunut tosiasia, eli vääryyden korjaaminen tarvittaessa väkivalloin on oikeutetun sodan tradition puitteissa mahdollista. Tämä johtaa kuitenkin loputtomiin kiistanalaisuuksiin ja kysymykseen omistusoikeuden periaatteista, eli millä kriteereillä voidaan määrittää esim. mikä alue kuuluu oikeudenmukaisesti millekin valtiolle jne. Periaate voi nojata siten sopimuksenvaraisiin käytäntöihin tai esimerkiksi alueiden suhteen itsemääräämisoikeuden periaatteeseen, mutta näissä kysymyksissä eri osapuolten näkemykset ja väitteet ovat usein yhteen sovittamattomia. (Johnson 1992, 58.)

Pahuuden rankaiseminen sodan oikeutuksena on myös hyvin ongelmallinen tapaus. Tämä muotoilu vääristyy hyvin vaivattomasti oikeutukseksi voimankäyttöön minkä tahansa ideologisen konfliktin puitteissa, 'hyvien' rankaistessa 'pahoja' näiden pahuudesta ideologisten uskomustensa nojalla. Johnson ei kuitenkaan katso tämän perusteen viittaavan uskon asioihin, vaan muihin kolmeen oikeutetun sodan periaatteeseen, eli pahan teon rankaisemisen tarkoitus on estää samaa pahuutta toistumasta ja siten ylläpitää arvoja. Edelleen Johnson ei katso tämän perustelun vaarallisten puutteiden

oikeuttavan sen poissulkemista, sillä jos muiden periaatteiden mukaisesti sodan päämääränä on rauha, ei rankaisemisen moraalisuutta voida kokonaisuudessaan kieltää. (1992, 58-59.)

Käynnissä olevaa hyökkäystä vastaan puolustautuminen sodan oikeutuksen kriteerinä on 1900-luvun kansainvälisessä oikeudessa keskeinen, jättäen muut tapaukset täysin varjoonsa. Johnson painottaa kuitenkin, että historiallisessa mielessä tämä periaate ei ole länsimaisessa ajattelussa läheskään niin perustavaa laatua oleva, kuin se nykyisestä näkökulmasta saattaa näyttää. Lisäksi hän painottaa ettei itsepuolustuksen oikeutus ole moraalisesti absoluuttinen, vaan oikeutetun sodan tradition mukaan puolustussotakin voi olla epäoikeutettu jos hyökkäyksen kohteeksi joutunut osapuoli on muiden kriteerien nojalla syyllinen sotaan. (Johnson 1992, 59.) Koska itsepuolustus ei ole absoluuttinen oikeus, eivät itsepuolustuksen keinotkaan voi olla mitä tahansa, eli itsepuolustuksen tapauksessakin on noudatettava kohtuullisuutta ja otettava huomioon muut arvot. Johnsonin mukaan ironista kyllä yhdistettynä deterrenssiteoriaan, Kellog-Briand- sopimus ja YK:n peruskirjan toinen artikla, mitkä kielsivät sodan muuten kuin itsepuolustuksena, vaikuttivat kylmän sodan asetelmissa siten, että itsepuolustuksen nimissä ydintuho ja sen myötä myös kaikkien puolustettavien arvojen tuho vaikuttivat moraalisesti oikeutetuilta vaihtoehdoilta. Keskittyminen yksinomaan itsepuolustuksen oikeutukseen voi näin olla myös vaarallinen vaihtoehto. Johnson puolustaa oikeutetun sodan tradition periaatteiden huomioimista kokonaisuudessaan muistuttaen voimankäytön oikeutuksen olevan aina sidoksissa historiallisiin olosuhteisiin, ja että oikeutettu sota on aina rajoitettu sota. (emt. 60.)

Kysymykseen arvojen välisistä suhteista, eli onko hyväksyttävää käyttää väriä keinoja oikean asian puolustamiseksi, ei Johnsonkaan osaa antaa yksiselitteistä vastausta. Hän painottaa oikeutetun sodan doktriinin yleisiä periaatteita sekä suhteellisuudentajun ja erottelukyvyn merkitystä. Hän suhtautuu varovaisesti äärimmäisen hätätilan vaatimuksia koskeviin kysymyksenasetteluihin, mainiten vaarana taistelussa moraalittomuutta ja pahuutta vastaan olevan alentumisen 'väärämielisen' vastustajan tasolle. Kysymykseen äärimmäisestä hätätilasta pätee sama kuin yleisesti inhimillisiin moraalisiin ongelmiin, eli arvot on osattava asettaa järjestykseen, missä punnitaan mikä kunkin moraalisen järjestelmän mukaan on korkeampi, mikä matalampi arvo. Oikeutetun sodan tradition puitteissa sodan oikeutukseen liittyvät arvot ovat ensisijaisia sodankäyntiä koskeviin nähden. (Johnson 1992, 71-72.) Tarkoitus siis näyttäisi pyhittävän keinot.

Oikeutetun sodan arvot tarvitsevat edustajansa ja toteuttajansa, hyveellisen soturin. Totaalisen sodan ja ydinaseen myötä tämä asetelma joutui lopullisesti kyseenalaiseksi. Sotilaan muuttuessa pelkäksi tykinruuaksi ja ydintuhon ollessa sodankäynnin mahdollinen ja todennäköinen äärimmäisyys, oikeutetun sodan arvoilta näytti katoavan kantaja. Ja jos ei sotilas kykene toimimaan oikeudenmukaisuuden ruumiillistumana, kuinka sota ilmiönä voi toteuttaa oikeudenmukaisuuden periaatetta? Onko sotaa enää mahdollista konstruoida koherentiksi entiteetiksi? Traditio on alusta alkaen tunnustanut oikeuden itsepuolustukseen. Myös oikeutetun sodan moraaliset vaatimukset ovat säilyneet olennaisesti samoina politiikan ja sodankäynnin muutoksista huolimatta. Oikeutetun sodan teoreetikkojen keskeinen pyrkimys Elshtainin mukaan on ollut soveltaa näitä periaatteita uusiin ja kasvavassa määrin kauhistuttaviin tilanteisiin ja lähes kaikki tunnustavat periaatteellisessa mielessä väkivallan olevan pahoiteltavaa, traagista ja sen välttämisen vaativan omistautumista. Kuitenkin konkreettisiin tilanteisiin sovellettuina paljon roskaa karkaa oikeutetun sodan siivilän läpi. (Elshtain 1992a, 267.) Elshtainin mielestä oikeutetun sodan teoria lähenee modifioitua realismia erityisesti pyrkimyksessään sopeutua totaalisen sodan ilmiöihin. Suhteessa kysymykseen ydinaseista teoria venyy lähelle katkeamispistettä tullessaan kyvyttömäksi rakentamaan koherenttia kuvaa diskursiivisesta kohteestaan, sodasta tavanomaisessa mielessä. Puhe oikeuksista menettää merkityksensä suhteutettuna ydintuhon järkyttävyyteen. (emt. 268.)

Oikeutetun sodan doktriiniin liittyviä kiistanalaisia kielellisiä kategorioita ovat ensinnäkin poliittisen yhteisön jakaminen siihen kuuluviin ja sen ulkopuolisiin, minkä puitteissa yhteisöä edustava legitiimi auktoriteetti tekee ratkaisun väkivaltaan ryhtymisestä ulkopuolista vihollista vastaan. Tämä toinen eli vihollinen on nimenomaan homogeeninen kokonaisuus, joka on omalla toiminnallaan vetänyt päällensä kollektiivisen rangaistuksen. Toinen ongelmakohta on yksityisen ja julkisen moraalin erottaminen toisistaan. Eli yksilön moraalit on eri asia kuin hänen velvollisuutensa kansalaisena ja toisaalta se, mikä yksilölle muuten on kiellettyä (murha) on yhteisön nimissä sallittua (tappaminen sodassa). Kolmas ongelmakohta liittyy strategian ja moraalin väliseen erotteluun, minkä puitteissa strategiaa tarkastellaan realistisesti ja rationaalisesti ajattelevien poliittisten ja sotilaallisten johtajien toiminnan alueena, kun taas moraalit on teologian, filosofian ja oikeuden alaa. Kumpikin puoli sisältyy kuitenkin sodan kieleen ja ne ovat eri tapoja tarkastella samaa asiaa. Keskeistä on niiden välinen työnjako, eli sotilaitten tehtävä on voittaa sota päämäärärationaalisin keinoin ja joku muu saa perustella ja oikeuttaa heidän toimensa. Edelleen nämä kategoriat liittyvät valtioon legitiimin väkivallan monopolin haltijana ja sen roolin

suojella kansalaisiaan ulkopuolisilta uhkilta ja toisaalta kansalaisten velvollisuuteen osallistua tähän toimintaan. (Jabri 1996, 105-106.)

Suhteessa strategisen ajattelun ongelmallisuuteen Der Derianin on kiinnittänyt huomiota tieteen rooliin väkivallan oikeuttamisessa, eli poliittisen realismin taipumukseen sodan ja väkivallan ”eettiseen puhdistamiseen”. Tämä viittaa siihen kuinka poliittisen realismin tapa kuvata maailmaa johtaa poliittisen väkivallan rationalisoimiseen ja oikeuttamiseen hyväksyttäessä se osaksi suvereenien toimijoiden välinerepertuaaria anarkian olosuhteissa ja erotettaessa se eettisistä arvostelmista. Tämän näkökannan pysyvyyden De Derian katsoo johtuvan teorian kyvyttömyydestä sopeutua nopeasti muuttuvaan maailmaan ja tulkita sitä relevantilla tavalla. Siksi Der Derian katsoo tarpeelliseksi poliittisen realismin dekonstruktion, asettaen sen tavoitteeksi ’realismin’ pelastamisen, pyrkimyksenä luoda pluralistinen käsitys teoriasta ja laajentaa käytettävää sanastoa eettis-poliittisen ulottuvuuden esiintuomiseksi ja vahvistamiseksi. (Der Derian 1995, 370-371.)

Oikeutetun sodan teoria on luonteeltaan ongelmallinen ja vähintäänkin kaksijakoinen. Toisaalta sen puitteissa on esitetty merkityksellisiä pohdintoja sodan suhteesta moraalikäsitteisiin ja sota ilmiönä kyseenalaistetaan. Toisaalta se tarjoaa viitekohteen sodan oikeuttamiseen tähtäävälle retoriikalle ja tarjoaa välineitä sodan hyväksyttävänä esittämiselle. Se on luonteeltaan regulatiivinen, siinä mielessä kuin se pyrkii säätelemään sodankäyntiä ja määrittelemään sotaan ryhtymisen oikeuttavat tilanteet ja sen käymisessä hyväksyttävät keinot. Toisaalta teorialla on myös konstitutiivinen luonne, sillä se tekee sodasta mahdollisen esittämällä sen tietyillä ehdoilla ja tietyissä tilanteissa hyväksyttävänä ja jopa toivottavana. Sodan regulatiiviset ja konstitutiiviset säännöt institutionalisoivat sen jatkuvana sosiaalisena ilmiönä. Institutionalisoituminen rakentuu regulatiivisten sääntöjen kautta, jotka puolestaan ovat konstitutiivisia suhteessa sotaan ja yhdessä nämä säännöt muodostavat sodan normatiivisen rakenteen, mikä mahdollistaa sen oikeuttamisen. (Jabri 1996, 107.) Sota ilmiönä perustuu näin ollen kielellisiin konstruktioihin ja ilmaisun säännönmukaisuuksiin, jotka esittävät sodankäynnin rationaalisenä ja oikeutettuna. Tämän diskurssin tarkoituksena on mobilisoida tukea väkivallan käytölle erityisesti tietyissä konfliktitilanteissa, jolloin toiminta on perusteltavissa olemassa olevien kielellisten välineiden, jaettujen merkitysten ja normatiivisen järjestyksen kautta. (emt. 108, 110.)

5.5. Identiteettipolitiikka ja nationalismi

Identiteetit eivät leijaile vapaasti missään psykologisessa tilassa, vaan ne ovat sosiaalisen elämän muotoja ja sidoksissa epätasa-arvoisia, hegemonisia suhteita tuottaviin yhteiskuntarakenteisiin (Billig 1995, 175). Identiteeteistä puhutaan tässä yhteydessä siinä mielessä kuin niiden rakentuminen liittyy väkivaltaisen konfliktikäyttäytymisen aikaansaamiseen. Siksi käytän termiä identiteettipolitiikka, millä tarkoitan jonkin sosiaalisen ryhmän tai kansallisvaltion sisäisen yhteenkuuluvaisuuden ja toisaalta viholliskuvien ja toiseuden diskursiivista tuottamista poliittisen tuen ja aktiivisen osallistumisen mobilisoimiseksi sodankäynnin tarpeisiin. Identiteetin ilmaukset, poissulkevan identiteetin muotoilu ja sen esittämisen tavat diskursseissa, sekä identiteettien muutosprosessit sijoittuvat tilassa ja ajassa tavalla, joka yhdistää jokapäiväiset ilmiöt konfliktitilanteisiin: niissä osapuolet rakentavat omat versionsa tapahtumista olemassa olevien diskursiivisten ja institutionaalisten resurssien puitteissa. Tällä on laajempaa merkitystä osana käytäntöjä, joiden johdosta sota on luonteeltaan jatkuva sosiaalinen ilmiö. Strukturaatioteorian rakenteen ja toimijan välisen konstitutiivisen suhteen olettamuksen puitteissa ihmisten toiminta ja identiteetin ilmaukset sijoittuvat historialliseen kontekstiinsa tavalla, mikä perustuu olemassa oleviin merkityksenannon ja legitimoinnin rakenteisiin ja minkä puitteissa toimijat samalla uusintavat niitä tietoisesti tai tiedostamatta. (Jabri 1996, 128.)

Identiteetti liittyy konfliktitilanteessa konstruoitavaan diskurssiin siten, että identiteettipuheessa hyödynnetään yhteisönsä sijoittuneen yksilön sosiaalisen identiteetin rakentumiseen kuuluvia muistoja, myyttejä ja symboleita. Nämä taas liittyvät arkipäiväiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen toimien merkityksenannon kannalta tärkeänä taustatietona, mitä vasten yksilö muodostaa identiteettinsä suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä. Yksilö on aina jonkinlaisessa suhteessa tiettyihin historioihin, muistoihin, ideologioihin, symbolijärjestelmiin, kieliin ja paikkoihin, mutta identiteetti ei välttämättä ole tietoisesti ja diskursiivisesti artikuloitua, vaan luonteeltaan käytännöllistä ja laadultaan edellisiin viittaavaa. Identiteetin ilmaukset perustuvat saman yhteisön jäsenten jakamiin ominaisuuksiin ja toisaalta kaikki yksilöt ovat sijoittuneita tiettyihin aseisiin yhteiskunnan rakenteissa, millä on vaikutusta mm. normatiivisiin odotuksiin ja valtasuhteisiin. Tällä tavoin ymmärrettynä identiteetit liittyvät yhteiskunnallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin jatkuvuuksiin, mitkä muodostavat sääntöjen ja vuorovaikutuksen toistuvuuden ja merkityksellisyyden puitteet. (Jabri 1996, 130.)

Keskeinen identiteettipolitiikan väline on rajanveto yhteisöön kuuluvien ja ulkopuolisten välille, mitä voidaan nimittää poissulkemisen diskurssiksi. Se perustuu oman itsen ja toisen väliseen erotteluun ja itsen esittämiseen ansiokkaana ja oikeamielisenä ja toisen puolestaan syyllisenä ja perkeleellisenä. Kuten sosiaaliset identiteetit, ovat myös poissulkemisen diskurssit luonteeltaan arkipäiväisiä. Siten konfliktitilanteessa muodostuvat poissulkemisen diskurssit eivät ole ainutlaatuisia, vaan perustuvat syvään juurtuneisiin institutionaalisiin ja diskursiivisiin käytäntöihin, kuten ennakkoluuloihin ja stereotypioihin, joita jokainen niihin perustuva ilmaisu ja käytäntö osaltaan uusintaa. Esimerkkeinä voidaan mainita rotu-, luokka- ja sukupuoli- jaot, tai vaikkapa termit kuten kansallinen suvereniteetti, etno-nationalismi, vierastyöläinen ja elintasopakolainen. (Jabri 1996, 130-131.) Poissulkevat diskurssit tuottavat poissulkevia identiteettejä ja sen representaatioita. Identiteettiä koskevat ilmaukset sijoittuvat historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tätä kautta rakentuva tarina perustuu esittämisen tapojen aktiiviseen valintaan, missä hyödynnetään yhteiskunnallisia normeja, symboleja ja hallinnan rakenteita. Se, minkä identiteetin esittäminen pääsee hallitsevaan asemaan, määräytyy sen mukaan, mikä sosiaalinen ryhmä kykenee parhaiten kontrolloimaan diskursiivisia ja institutionaalisia käytäntöjä. Hallitsevan identiteetin tuottaminen perustuu kykyyn hallita yhteisön muistia ja informaation hankintaa. Yhteiskunnan kontrolloiminen edellyttää onnistumista halutunkaltaisen identiteetin mobilisoimisessa, sekä yhtenäisyyden tuottamista ja säilyttämistä, mm. estämällä eriävien mielipiteiden ilmaiseminen rangaistuksen uhalla. Keinoina otollisen identifioitumisen aikaansaamisessa voivat toimia kaikenlaiset julkiset seremoniat ja symboliset esitykset, sekä yhteisön kunniakkaan menneisyyden ja nykyisten saavutusten ylistäminen. (emt. 131-132.)

Jotta jokin yhteiskunnallinen ryhmä, joka haluaa mobilisoida tukea poliittiselle väkivallalle, kykenisi luomaan tavoitteensa kannalta tärkeän hallitsevan identiteetin tai identifioitumisen kohteen, täytyy sen saavuttaa diskursiivinen hegemonia, etuoikeutettu asema mistä käsin tuoda julki kantaansa ja hyväksyttää se. Avoimessa yhteiskunnassa keskustellaan, esiintyy siis vastakkaisten asioiden todistamiseen pyrkivää retoriikkaa ja on mahdollista esittää hallitseviin diskursseihin nähden vastakkaisia mielipiteitä. Diskursiivinen hegemoniakaan ei tarkoita mitään automaattia, minkä vaikutuksesta hallitseva ryhmä kertoo asioita ja propagoi identiteettiä kansalaisten ottaessa annetun sellaisenaan vastaan. Kysymys on aina valinnoista ja kamppailusta. (Jabri 1996, 133.) Hallitseva diskurssi ja sen tuottajien diskursiivinen hegemonia tarkoittaa näin ollen sitä, että valtaapitävien viesti menee parhaiten ja riittävän suuressa määrin perille ja tuottaa halutun kaltaisia vaikutuksia. Tämän

saavuttamiseksi hyödynnetään retoriikan lisäksi valtarakenteita, sulkemalla niiden avulla diskurssin vastainen retoriikka järkevän, uskottavan ja hyväksyttävän ulkopuolelle, äärimmillään tukahduttamalla toisinajattelu ja sen ilmaisut.

Käsiteltäessä väkivallan diskursseja identiteettipolitiikan näkökulmasta ja ottaen huomioon valtion hallitsevana poliittista tilaa järjestävänä käsitteenä, ei voida jättää huomiotta ilmiötä nimeltä nationalismi. Kirjoituksissaan banaalista nationalismista Michael Billig väittää, että nationalismi käsitetään yleisesti väärin ainoastaan kaukaisiin etnisiin konflikteihin ja oikeistolaisiin ääriilikkeisiin liittyväksi perifeeriseksi ilmiöksi ja ongelmaksi, jolloin jätetään huomiotta sen ideologisissa ajatustavoissa esille tuleva rooli myös vakaiden länsimaiden ja koko kansallisvaltiojärjestelmän uusintamisessa (1995, 5, 6). Nationalistisessa diskurssissa keskeisessä roolissa on kansakunta ja Jabrin mukaan kansakunnan käsitteeseen sijoittuvat diskurssiiviset ja institutionaaliset käytännöt toimivat identiteettien kiinnekohtana, jotka samanaikaisesti tuottavat legitimitettä ja poissulkemista. Kansakuntaa määrittävät muisteltu menneisyys ja toistuva symbolinen reifikaatio. (1996, 134.) Nationalismiin liittyy runsaasti symboleja, jotka korostavat tietyn kansakunnan erilaisuutta ja eroa suhteessa muihin. Näitä symboleja ovat esimerkiksi liput, laulut ja muistomerkit. Samankaltaisia symboleja hyödyntävät myös sotilaalliset instituutiot. Toisaalta asevoimat voidaan nähdä myös kansakunnan voiman, kyvykkyyden ja suvereniteetin symbolina. Myyttisessä menneisyydessä, jonka kautta kansallista identiteettiä rakennetaan, korostuvat sotilaalliset saavutukset ja kamppailut kansallisesta olemassaolosta. Tätä kautta nostetaan esiin sankaritarinoita ja sodat esitetään taisteluina kansan ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Armeijan harjoittama väkivalta voidaan tätä kautta esittää yleistahdon toteuttamisena. (emt. 139-140.)

Billig käyttää jatkuvasta, huomaamatta jäävästä symbolisesta esittämisestä termiä ”liputtaminen”. Nationalismia ja kansallista identiteettiä liputetaan ihmisten mieliin arkipäiväisissä kanssakäymisissä pitämällä esillä kansallisia symboleita, mutta myös puhumisen tapojen, diskurssien ja retoriikan kautta, mikä tulee esille massamedian käytännöissä (esim. lehden jakaminen kotimaan ja ulkomaan sivuihin), puhujien kuten poliitikkojen sanavalinnoissa (”täällä”, ”me” itsestäänselvyyksinä) ja vaikkapa television säätiedotuksissa, missä kaikissa oma kansallisvaltio muodostaa banaalien lausumien ymmärtämisen kontekstin. (Billig 1995, 174.) Arkipäiväisten ja rutiininomaisten käytäntöjen merkitys on niiden kytkeytymisessä identiteetin muodostamisen ja ylläpitämisen mekanismeihin; liput liehuvat

hengen luomiseksi, ne kertovat ja muistuttavat 'meille' keitä 'me' olemme ja banaalin luonteensa kautta kehottavat unohtamaan sen, että ne muistuttavat. (emt. 175.) Edelleen, liputtaminen liittyy kotimaan mysteeriin ja mysteeri saattaa vaatia uhrauksia, minkä harmittoman tuntuksina esityksinä toimivat mm. urheiluspektaakkelit, missä 'taistellaan' lippujen alla. Tai kuten Billig kirjoittaa:

Not only are 'we' (and 'them') flagged, but so is the homeland; and the world as a world of homelands is also conveyed. A banal mysticism, which is so banal that all the mysticism seems to have evaporated long ago, binds 'us' to the homeland – that special place which is more than just a place, more than a mere geophysical area. In all this, the homeland is made to look homely, beyond question and, should the occasion arise, worth the price of sacrifice. And men, in particular, are given their special, pleasure-saturated reminders of the possibility of sacrifice. (ibid.)

Merkittävän nationalismista tekee sen kautta tapahtuva kansakunnan konstruktion esittäminen paitsi hallitusvallan keskeisenä kriteerinä, myös inhimillisen kehityksen symbolina. Lisäksi tähän ajatusmalliin perustuva maailman jakautuminen kansallisvaltioihin, eli kansallisvaltiojärjestelmä, näyttäytyy luonnollisena. Poliittisen konstruktion luonnollisena esittäminen johtaa vaihtoehtoisten yhteiskunnallisen todellisuuden ymmärtämisen tapojen syrjäyttämiseen, mikä johtaa esimerkiksi talous- ja tuotantojärjestelmään liittyvien kysymysten ja ongelmien poliittisuuden kieltämiseen. Samanlainen konstruktio on myös kansallisen edun käsite, joka otetaan annettuna poliittisen toiminnan motiivina, politiikan rationaalina. Hallitusvalta, kansakunta ja valtio nähdään yhtenäisenä kokonaisuutena, yhtenäisenä toimijana ja maailmanpolitiikka ymmärretään tätä kautta näiden keskenään samankaltaisten toimijoiden vuorovaikutuksena. (Jabri 1996, 136.)

Kansallinen identiteetti tarkoittaa historian, myyttien, perinteiden, kielen ja kulttuurin kautta perusteltua itseymmärrystä, joka on tärkeä osa kansallisvaltion yhteiskuntajärjestystä. Se on samalla hallitseva identiteetti, joka on konstruoitu ja nostettu esiin monien mahdollisten joukosta. Tämän identiteetin tuottamisen ja ylläpitämisen kannalta merkittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi tehokas valtion kaikille alueille ulottuva hallinto, sekä kommunikaation, informaation ja tulkintojen hallinta. Kansallinen identiteetti ei yleensä ole osa yksilön diskursiivista tietoisuutta, vaan se on yksi monista häneen liittyvistä itsestään selvyyksinä pidetyistä kuvauksista, jotka ovat luonteeltaan pysyviä mutta heikosti tiedostettuja. Tämän identiteetin varaan rakentuvia käsitteitä, joiden tarkoitus on yhdistää kansalaisia yli sukupuoli- ja luokkarajojen, samoin kuin muiden erottavien tekijöiden, ovat kansakunnan ja kansallisen edun lisäksi kansallinen turvallisuus ja suvereniteetti. (Jabri 1996, 134-135.)

Nationalistisen identiteettipolitiikan tavoitteellinen yhteisö – kansakunta - on eräänlainen 'identiteettien identiteetti' (Billig 1995, 176), joka konfliktitilanteissa pyritään mobilisoimaan sotaa varten. Eräs hyvin tavallinen diskurssin muoto pyrkii yhdistämään kansakunnan myyttisen alkuperän ja traditiot, sekä esi-isien maahan kohdistuvat vaatimukset sodan oikeuttamiseksi. Valikoivaan historian tulkintaan ja keinotekoisiiin määritelmiin perustuvan alkuperämyytin avulla pyritään konstruoimaan kansakunta yhtenäisenä kokonaisuutena, jonka sisällä ei erilaisuutta tai toisinajattelua suvaita. Kansakunnan tarkoitus on toimia tehokkaana sotavoimana taistelussa toista konstruoitua kokonaisuutta, vihollista vastaan, joka myös tuotetaan tarkoituksenmukaisesti rekonstruoidun historian kautta. (Jabri 1996, 134.) Identiteettipolitiikan päämääränä on kollektiivisen identiteetin ja kollektiivisen tahdon, tuen ja osallistumisen mobilisoiminen kollektiivista väkivaltaa eli sotaa varten. Pois sulkevien identiteettien tuottaminen ja yhteisön sisäisen ja ulkopuolisen välinen erottelu legitimoii ja tekee mahdolliseksi ulkopuolisten toisten (vieraiden, muukalaisten, vihollisten) väkivaltaisen vahingoittamisen ja institutionaalisen syrjinnän, niin sodan kuin rauhankin aikana. (emt. 138.)

Nationalismi ei osoita häviämisen merkkejä, kuten ei kansallisvaltiokaan, sillä se on vallan vahva "astia". Vaikka kansallisvaltioiden asema ja rajojen merkitys ovatkin muutoksen alaisia ja vaikka on olemassa muitakin merkittäviä toimijoita kuin valtiot, on enneaikaista puhua "postmodernista maailmankylästä". Kansallisten kulttuurien ja yhteisöjen hajanaisuus ja jakautuminen alakulttuureihin, identiteettien moneus, ei sulje pois kansallisen identiteetin mobilisoinnin mahdollisuutta eräänä identiteettisitoumuksena, tai jopa "identiteettien identiteettinä". Esim. maailman ainoa supervaltta operoi erittäin kansallismieliseltä pohjalta. Se identifioituu 'kansainvälisen yhteisön' kanssa, esittäen omat arvonsa ja intressinsä koko maailman todellisina arvoina ja intresseinä. Se käyttää kansallisia värejä säästelemättä esittelevää sotakoneistoaan arvojensa ja intressiensä ajamiseen, eli ideologiansa mukaisen maailmanjärjestyksen tuottamiseen. Väkivallan monopoli poliittisen vallan äärimmäisenä takeena on eräs tekijä, jota valtiot vahtivat mustasukaisesti ja joka pönkittää niiden asemaa. Kuitenkin muutos on tosiasia. Tämän päivän valtiot eivät ole täsmälleen samanlaisia kuin 1800-luvun, tai vaikkapa 1950-luvun valtiot. Kansallisvaltiojärjestelmä on historiallisen kehkeytymisen tulos, mikä tarkoittaa, että aikanaan joitakin muita yhteisöllisen elämän muotoja tulee sen tilalle, sillä historia ei koskaan toistu sellaisenaan. (Billig 1995, 176.) Kansallisvaltioiden järjestelmä ja kansakunnan idea hallitsevat kuitenkin edelleen poliittista mielikuvitusta:

It continues to be reproduced as the cause worth more than individual life; and it frames the practice of political democracy. Even if the structures of nationhood start to fragment, as theorists of the postmodern predict, it is optimistic to believe that the vast armaments will lie unused, while the entities they supposedly defend are supplanted. Perhaps, at the moment, nationalism will be at its most dangerous. Then, the credits accumulated by routine deposits of flaggings will be called upon. [...] If the future remains uncertain, we know the past history of nationalism. And that should be sufficient to encourage a habit of watchful suspicion. (Billig. 1995, 177.)

Tarkasteltaessa sotaa yhteiskunnallisena instituutiona on siis tarpeellista kiinnittää huomiota diskursseihin, joiden avulla sitä tuotetaan, ylläpidetään ja legitimoidaan. Keskeisiä toimijoita niissä ovat sotilaalliset instituutiot (asevoimat, asevoimaisuus, jne.), joiden olemassaolo ja sen oikeutus perustellaan näiden väkivallan diskurssien kautta. Tärkeitä väkivallan diskurssien kannalta ovat poissulkevat identiteetit, ajatus yhteiskuntaa ja sen turvallisuutta uhkaavasta toiseudesta, minkä voittamiseksi tai miltä suojautumiseksi on oltava sekä henkisesti että materiaalisesti varautuneita käyttämään väkivaltaa. Tätä taustaa vasten Jabri asettaa kysymyksen, tulisiko rauhaa ajatella kriittisenä diskursiivisena prosessina, jonka tavoite on erilaisuuden ja toiseuden sekä erilaisten tulkintojen hyväksyminen ja tunnustaminen, poissulkemisen ja sen tuottaman järjestyksen luonnollisena esittämisen sijaan? (Jabri 1996, 157.)

Edellä esitettyihin väkivallan diskursseihin nähden ja sen mukaisen tematisoinnin kautta siirryn nyt viimein tarkastelemaan keskeistä aineistoani, Huovisen sodan ja rauhan ongelmaan liittyviä tekstejä. Näitä ovat ennen muuta *Rauhanpiippu* mutta myös toinen romaani, Hitleriä ja hänen toimintaansa tarkasteleva *Veitikka*, jotka tarjoavat aineksia edellä esiteltyjen teemojen käsittelyyn. Taustatietona tulkinnoille toimivat Huovisen omat kirjailijan työtä käsittelevät tekstit, kuten muistelmat *Muina miehinä*, sekä Seppälän ja Liukkosen Huovis-kirjat.

6. Sodankäynnin kritiikki Veikko Huovisen kirjoituksissa

Seuraavassa analyysissä kyse on poliittisen tietoisuuden ohjaamasta kirjallisuuden tutkimuksesta. Kuten edellä on sanottu, käytän kirjallisuutta näkökulmana politiikkaan ja metodisessa mielessä politiikkaa näkökulmana kirjallisuuteen. Käytettävä aineisto näyttäytyy kielellisinä resursseina ja vaihtoehtoisina tarinoina sotaa ja rauhaa käsittelevän diskurssin puitteissa, eli käsittelen Huovisen kirjoituksia väkivallan diskurssien puitteissa määriteltyjen käytäntöjen kritiikkinä ja hallitsevan diskurssin vastaisena retoriikkana. Suhteessa Shapiroon käsityksiin kirjallisuuden politisoivista mahdollisuuksista edustaa *Rauhanpiippu* lähinnä spekulatiivista kirjoittamista, jossa ongelman tarkastelemiseksi on luotu tarkoitukseen soveltuva kirjallinen maailma. *Veitikka* puolestaan edustaa

toista Shapiron mainitsemaa tapaa: siinä tarkastellaan ihmistä ja hänen käytäntöjään tuttuun historialliseen tarinaan suhteutettuna.

Kiinnitän huomiota kerronnallisiin rakenteisiin ja satiirin, ironian ja parodian suhteisiin juonikuluissa, ts. siihen, miten sisältö ilmaistaan kertomuksen rakenteen kautta? Vaikka satiirin tai parodian käsitteet usein kuvaavat paremmin Huovisen tyyliä, korostaa ironia tekstien muodostamaa kokonaisuutta: arvojen, puheiden ja todellisuuden loputonta ristiriitaisuutta, sekä lopullisten ratkaisujen mahdottomuutta. Onko kysymys varsinaisesti pasifismista, jota väitetään julistettavan, vai esitetäänkö sekin sellaisenaan riittämättömänä? Retoriikan näkökulmasta voidaan analysoida Huovisen diskursiivista strategiaa, siis sitä, miten hän sanoo sanottavansa ja miten kommunikoi? Minkälaisia identifikaatioita ja minkälaista suostuttelua esiintyy? Miten järjestyksen, salaisuuden ja tappamisen retoriset motiivit tulevat esiin Huovisen tekstissä? Tekstien retoriset rakenteet ovat erityisen mielenkiinnon kohteena kaunokirjallisten tekstien poliittisessa lukemisessa niiden vakuuttavuuden ja vaikutusmahdollisuuksien arvioinnin vuoksi, eli miten poeettinen aspekti vahvistaa retorista tehoa, miten taitava sanankäyttö on keskeisessä asemassa pyrittäessä vaikuttamaan asenteisiin ja välittämään ajatuksia? Tästä johtuu tutkimukseni analyysiosan laajuus, sillä olen erityisesti halunnut tuoda esiin käytettävää kieltä. Niinikään katson tarpeelliseksi esitellä tekstien henkilöt perusteellisesti, sillä henkilöillä on Huovisen kerronnassa sanottavan asian kannalta suuri merkitys. Noudatan väljästi juonellisia kulkujia, jotta sisällön lisäksi rakenne tulee riittävän kattavasti käsitellyksi. Näinkin kirjallinen ote korostaa alkuperäistekstiä ja pyrkii ylittämään kirjallisuuskritiikin ja politiikan tutkimuksen keinotekoisia korkeita raja-aitoja. Kuten Burkelta opimme, rajoittaa liian tarkka rajoista kiinnipitäminen ymmärrystä, ylläpitää sisällön ja muodon välistä erottelua ja johtaa todellisuutta vääristöihin reduktioihin.

Toki erittelen perusteellisesti myös kirjoitusten sisältöjä, joita Huovinen on väkivallan diskurssien teemoista esittänyt: minkälaisen kuvan hän luo militarismista ja siihen liittyvistä ajattelutavoista ja käytännöistä, mitä hän sanoo sodan oikeutuksesta suhteessa moraalikäsitteisiin ja miten hän käsittelee nationalismia ja viholliskuvia. Huomion kohteena on myös sodan olemus, eli mistä sodassa Huovisen mukaan on kysymys ja mihin hän kritiikkinsä perustaa? Tarkoitus on pohtia näiden sisältöjen merkitystä hallitsevan diskurssin kyseenalaistamisen ja sodan ongelmaan liittyvän väärän tietoisuuden

korjaamisen kannalta. Lopuksi hahmottelen Huovisen esittämien näkemysten pohjalta dialektisen ironian mallin mukaisesti eräänlaista metanäkökulmaa aiheeseen.

6.1. Rauhanpiipun ja Veitikan taustat

Rauhanpiipun historiallinen konteksti on toisen maailmansodan (totaalisen sodan) muiston ja vasta muodostuneen kylmän sodan asetelman (totaalisen- / ydinsodan mahdollisuus) luoma sodanuhkan tuntu. Nämä tapahtumat johtivat jotkut kyseenalaistamaan koko sodankäynnin legitimitetin ja kysymään mikä maailmassa on niin arvokasta, että maailmansodissa nähdyn kaltainen hävitys voisi olla perusteltua?³ Kirjassa esitetty pohdiskelu sodasta perustuu varsin laajaan sotahistorian sekä muun ilmiötä käsittelevän kirjallisuuden lukemiseen. ”Sodan mielettömyys oli aina minua mietityttänyt”, kertoo kirjailija itse lähtökohdastaan (Huovinen 2001, 169). Yhtymäkohtien etsiminen kirjan tarinan ja historian välillä on kuitenkin jossain määrin hedelmätöntä, sillä sanoma pyrkii olemaan yleisluontoisempi ja siksi välttämään takertumisen historian tulkintoja koskeviin kiistanaiheisiin.

Kirja syntyi ikään kuin ennen aikojaan. Se ei ole mitenkään tyypillinen teos 1950-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa vaan paremminkin outo, tai kuten kirjailija itse asiaa on luonnehtinut: ”ei oikein ilmestynyt Suomessa satiirista pasifismia” (Huovinen 2001, 170). Välittömänä innoituksena on Huovisella ilmeisesti toiminut Linnan *Tuntemattoman sotilaan* taiteellista ja kaupallista menestystä seurannut sotakirjallisuuden tulva. Maassa oli tästä päätellen tarvetta purkaa sotakokemukset sanoiksi. Huovinen tunsi ko. kirjallisuuden lajin hyvin, hän oli siihen itsekin innokkaasti perehtynyt, mutta lukemisen myötä syntyneen ymmärryksen kautta lienee seurannut myös sotakirjojen toistuviin, tyypillisiin piirteisiin tympääntyminen, halu jäsentää mieltä askarruttaneet kysymykset ja kerettiläiset ajatukset kirjan muotoon ja kirjoittaa hieman valtavirtaa vastaan. (Seppälä 1975, 130.)

Niemi näkee Huovisen kirjassaan tähtäävän ”sodan vertauskuvalistamiseen: näyttämään miten totaalinen sota kehittyvine koneistoinen tuhoaa koko kulttuurin perustan” (1988, 169). Hän liittää Rauhanpiipun satiirin perinteeseen, joka ”enemmän puhuu sodan mielettömyydestä kuin näyttää sitä konkreettisesti”, mikä erottaa sen selkeästi 1950-luvun modernismista (ibid.). Huovinen on siis lähtenyt rakentamaan kirjaa häntä askarruttaneesta ongelmasta tutkimalla kirjallisuutta, historiaa ja filosofiaa,

tutustuen sotahistorian ohella perinpohjaisesti mm. Tolstoin *Sotaan ja rauhaan* ja Immanuel Kantin ajatuksiin (Seppälä 1975, 130-131). *Rauhanpiipussa* intertekstuaalisuus tulee varsin selkeästi esille. Käsikirjoituksen mukana kustantajalle lähettämässään kirjeessä kirjailija itse on kertonut sen syntyhistoriasta seuraavasti:

[...] olen pannut merkille sotakirjojen yksipuolisen tulvan aikana, jolloin sota-aseiden teho on merkittävästi suurempi kuin 'rauhanpuolustajien' ja diplomaattien rehellisyys. Niin ikään olen pyrkinyt luomaan sellaisen miljöön, jonka yleisinhimillisesti käsitelty yleisinhimillinen ongelma vaatii kiinnostaakseen mahdollisesti muitakin kuin suomalaisia. Lähinnä siksi Petro Pacpipo, Milita Forto, Milita Heroo, Milita Instituto ym. suorittavat kutsumustehtäviään Nefortassa, Mielkukossa ja Banditossa filosofian, symbolismin ja kerettiläisyyden kahisuttaessa ihmiskunnan sotahistorian ensimmäisiä lehtiä. Nähdäkseni ajankohta on varsin sopiva tällaiselle kannanotolle ja sitä paitsi sodan ja rauhan ongelma on ollut aina ajankohtainen ja kyllin iänikuinen. (emt. 132-133.)

Ilmestyessään herätti *Rauhanpiippu* sekä huomiota, että keskustelua. Se oli erikoinen, vaikkakin ajankohtainen kirja aikansa Suomessa. Kirjallisessa mielessä se oli nuoren kirjailijan neljäs teos, joka laajensi hänen aihepiirejään uusille alueille, kansankuvauksesta yleismaailmallisempien asioiden pariin. Teoksen saama kritiikki oli varovaisen kiittävää. Kiittävää, koska kirja oli taitavasti rakennettu eikä sisältöäkään voinut ohittaa, ja varovaista juuri jälkimmäisen seikan vuoksi. Teoksen sanoma myönnettiin suurelta osalta oikeutetuksi ja järkeväksi, mutta puolustussodan puolestapuhujia, kuten kriitikko Matti Kuusta, joka viittasi mm. Suomen vaiheisiin toisessa maailmansodassa sekä vastikään tapahtuneeseen Unkarin miehitykseen, se ei miellyttänyt (Seppälä 1975, 135). Teokseen jokseenkin myönteisesti suhtautunut Jouko Tyyri kommentoi, että ”Huoviselle myönnetään jo huomattavia hovinarrin oikeuksia” (Huovinen 2001, 173), mikä kirjallisena tölväisynä harmitti Huovista, mutta kuvaa tietysti mielessä kirjan vastaanottoa. Huovinen saattoi sanoa mitä sanoi, koska häntä luettiin humoristina. Näkemyksensä Tyyri toisti myöhemmin *Lemmikkieläimen* yhteydessä, tulkitessaan porvarin olohuoneeseen, lasikaappiin sijoitetun ihmisen symboloivan kirjailijaa, ja huomautti Huoviseen ja *Rauhanpiippuun* viitaten: ”sotilaatkaan eivät suuttuneet hänen pasifismiinsa, sehän oli leikkipuhetta” (Huovinen 1969, 249-250).

Rauhanpiipun herättämä polemiikki ilmeisesti myös jossain määrin säikäytti Huovista. Yksitoista vuotta myöhemmin hän arveli, että jos ”sisäinen paine” silloin olisi kehottanut kirjoittamaan sen tapaisen teoksen, olisi hän kirjoittanut ”varovaisemmin” tai luultavasti ei ollenkaan, epäillen että

³ Esim. Johan Galtung muistelmateoksessaan *Rauhan tiellä* (2003) esittää tämän suuntaisia ajatuksia oman toimintansa lähtökohdista.

silloisella tietämyksellä olisi *Rauhanpiippu* voinut jäädä postuumiksi (Huovinen 1967, 152).

Tuolloisena jälkikäteisarvionaan Huovinen sanoi:

Selaillessa mappejani, havaitsen epätoivoisesti puolustautuneeni. Selitin laajasti tarkoitukseni, vakuutin puolueettomuuttani ja kannoin syyllisyyttä siitä, että olin "harjoittanut sodanvastaista propagandaa". Huomaan painottaneeni, että vastuu on suurvaltojen ja että pienet kansat, joiden kansallinen olemassaolo on vaakalaudalla, ovat rauhantahdossaan rehellisempiä. (emt. 154.)

Puheenvuoro kertoo paljon suomalaisen konsensushakuisen keskustelukulttuurin tukahduttavasta vaikutuksesta. Kuitenkaan Huovinen ei vaiennut, vaan kirjoitti aiheesta *Veitikan*, sekä paljon muuta ja vielä 2003 kokosi uusista ja vanhoista teksteistä kokoelman *Sinisilmäinen ohjus*. Kirjailijan suhdetta *Rauhanpiipun* osallistuvuuteen selventää seuraava kommentti:

Eivät sodat lopu, eivätkä pasifistit voi paljoakaan vaikuttaa. Sopii vain toivoa, että kirjoista, puheista ja kulkueista itäisi aikojen kuluessa valistuksen oras.
Sopii toivoa, että kaikkien maiden armeijat tekisivät huonoa työtä, että sotilasaines olisi lurjusmaista ja veltoa ja että upseerit joisivat itsensä maksakirroosiin. (Huovinen 1967, 156.)

Veitikka ilmestyi viisitoista vuotta *Rauhanpiipun* jälkeen. Se on Huovisen romaaneista toinen, joka selkeästi paneutuu sodan ja rauhan ongelmaan. Muuten aihe on ollut, ennen ja jälkeen *Veitikan*, esillä varsinkin Huovisen novelleissa, ”lyhyissä erikoisissa”. Hitleristä kertovan kirjan kirjoittaminen arvelutti Huovista. Hän totesi aiheeseen liittyvän suuria riskejä, mutta toisaalta kyseinen hahmo oli askarruttanut kirjailijaa jo vuosia ja hän arveli apua ja aineistoa löytyvän omasta päästä, ”satiirin aivolohkosta” (Huovinen 2001, 257). Leimautumisen riski oli 1970-luvun Suomen asenneilmastossa suuri, mikä sitten tulikin esiin kirjan ilmestymisen jälkeisessä fasismi-keskustelussa (Seppälä 1975, 177; Huovinen 2001, 279-289). Hitlerin pseudodokumentaarinen elämäkerta toimii paitsi sodan ja rauhan sekä vallan väärinkäytön kysymysten pohtimisen, myös historian kirjoituksen parodian välineenä, mistä Huovinen kertoo näin:

Koetin myös kuvitella historiallis[t]en dokumentteiden tekijöitä, heitä, joilla on niitä alaviittoja kirjan joka sivulla ja mahtavia lähdeaineistoluetteloita. Kainuun kielessä on käsite tottuuden pöljä⁴. Ovatko vakaat tutkijat tottuuden pöljiä, huumorittomia perinteen ja lähdeaineiston orjia, jotka eivät juuri kaavoista poikkea. Hehän suhtautuvat naisesta syntyneisiin merkkimiehiin tönkkönä kunnioituksesta... (Huovinen 2001, 258.)

⁴ Käsitkseni mukaan ’tottuuden pöljä’ viittaa huumorintajuttomuuteen, kyvyttömyyteen ymmärtää sanailua ja toisaalta epäkäytännölliseen rehellisyyteen, uskolliseen totuudessa pitäytymiseen tilanteesta riippumatta. Hienosti sanottuna: kielen retorisen luonteen väärin ymmärrykseen, ironian tajun puutteeseen). Tämä alaviitekin edustaa tavallaan tottuuden pöljyyttä.

Kuten *Rauhanpiipun* taustalla oli suomalaisen sotakirjallisuuden runsas ilmestyminen, oli *Veitikan* kimmokkeena toista maailmansotaa ja natsivaltaa käsittelevän kirjallisuuden paljous. 'Tutkimusotettaan' Huovinen on kuvannut näin:

[...] alun perin olin sellaisessa latauksessa, että valtakunnan kansleriin, Suur-Saksaan ja toiseen maailmansotaan on tartuttava ravakalla otteella. Irti tavanomaisesta Hitler-myytistä (jumalaistarusta). Kimppuun vain kyyninen virne suupielessä! Rohkeutta tyrannin tuuletuksessa. Ennen kaikkea oli paljastettava A. Hitlerin kaksinaamainen peli. Oliko tällä pirunkalalla yleisistä käsityksistä poikkeava päämäärä mielettömissä toimissaan. Halusiko hän antaa kelpo opetuksen Saksan kansalle, koko Euroopalle, koko maailmalle? [...] Miksi hän teki tekoja, jotka johtivat silmittömään tuhoamiseen ja Saksan luhistumiseen. Miksi ihmiset, marsalkat, sodan työmiehet uskoivat häntä, tottelivat ihailivat.

En uskonut sortuvani työn edistyessä Hitlerin ihailuun. Olihan minulla takanani sellainenkin teos kuin *Rauhanpiippu*. Mutta oli selvää, että Hitlerin tekoja oli satiirisesti ihailtava. Hän oli aikaansaava henkilö, ahkera, hurja ja nyörit käsissään pitävä... (2001, 261.)

Huovinen keräsi kirjaansa varten kustantajan avustuksella melkoisen aineiston ottaen selvää alkuperäiskielisistä lähteistä, pyytäen listan käyttökelpoisista (loukkaavista) saksankielisistä ilmaisuista, sekä tekaisten ja tekaistuttaen piirroksia ja valokuvia (Huovinen 2001, 262-265). *Veitikan* taustalla on siten huolellinen lukeminen ja tutkiminen, tosin eri mielessä kuin kirja antaa ymmärtää. Yhteistuumin kustantajan kanssa kirja pidettiin salassa, mutta mielenkiinnon herättämiseksi annettiin ennakkotietoa vuotaa sopivassa määrin, mikä tuotti Huovisen mukaan hänelle mm. daavidintähdellä varustetun uhkauskirjeen Ruotsista (emt. 265). Kirjan vastaanotto olikin hämmästyntynyt, mistä kirjailija itse sanoo muistelmissaan: ”jos oli aikoinaan Rauhanpiippu mietityttänyt aikansa jyvittäjiä, niin kyllä nytkin ällikkä-niminen väkivasara löi joitakuita” (emt. 266). Jotkut arvostelijat, kuten Aku-Kimmo Ripatti tai Juhani Niemi ymmärsivät kirjan ajatuksen hyvin (emt. 266-267; Seppälä 1975, 175-176). Toiset, kuten Arvo Turtiainen pitivät kirjaa mauttomana (emt. 176). Eräät puolestaan ottivat sen vakavissaan ja tiedustelivat kirjailijalta ulkomaita myöten käytetyistä suurenmoisista lähteistä, että mistä niitä saa? Käännöstarjouksiakin tehtiin, tosin tässäkin tapauksessa ne toteutuivat huonosti. Lopulta *Veitikka* on käännetty ainakin puolaksi. (Huovinen 2001, 267-268.)

Eräänlaisena sivujuonena, kiinnittäen kirjallisessa mielessä huomiota tekijään, haluan kyseenalaistaa Huovisen maineen konservatiivisena kirjailijana ja ajattelijana⁵, sillä vaikka ajatus ei olekaan tuulesta temmattu, puhuu moni seikka hänen tuotannossaan myös tätä vastaan. Konservatiivin maine nojautuu luultavimmin Huovisen kriittiseen suhtautumiseen muoti-ilmiöihin, uutuuksiin ja ajankohtaisuuksiin ja

toisaalta tiettyihin toistuviin teemoihin hänen tuotannossaan, kuten kotiseudun ja yleensä maalaisympäristön, sekä 1950-60 lukujen ns. jälleenrakennusajan myönteiseen kuvaukseen. (Liukkonen 1997, 178.) Mielestäni yksioikoinen konservatiiviksi leimaaminen näillä perusteilla on pinnallinen tuomio. Konservatiivisista elementeistä huolimatta Huovisen kirjalliselle tuotannolle tyypilliset, usein radikaalit kielelliset ja kerronnalliset oivallukset, sekä kokonaisuutena tarkastellen monipuoliset ja kantaaottavat aiheet todistavat mielestäni muuta.

Haettaessa Huovisen tuotannosta merkittäviä teemoja, ovat niitä mielestäni kriittisten vaistojen hereillä pitäminen kaiken turhan tiedon tulvassa toisinajattelun kautta, sekä inhimillisyyden ja ihmisarvon puolustaminen - tarvittaessa satiiriin keinoin. Kysymyksessä on paremminkin vaiennetun, 'perifeerisen' näkökulman tuominen asioihin, ei menneen maailman arvojen ja ilmiöiden perään haikailu sinänsä. Suhteessa kehitykseen on aina tarpeellista kysyä, miten asiat ovat muuttuneet ja onko puheelle kehityksestä perusteita. Lähimenneisyyden ajattelutapojen rinnastaminen nykytodellisuuteen ei ole pelkkää konservatiivisuutta, vaan myös eräs tapa ottaa kriittisen tarkastelun edellyttämää etäisyyttä suhteessa vallitseviin ajattelutapoihin. Huovinen ei yleensä ole pyrkinyt tyrkyttämään ajatuksiaan, vaan lähinnä kehottanut lukijaa käyttämään omaa järkeään, mieluummin kuin uskomaan sitä mitä puhutaan (Liukkonen 1997, 179). Ja silloin kun on pyrkinyt, on tuloksena *Rauhanpiippu*, mikä on Huovisen tuotannossa poikkeuksellinen pyrkimys suoraan vaikuttamiseen, sodan vastaiseen propagandaan. Ehkä Huovisen sana ja satiiri ovat osuneet paikalleen liiankin hyvin, tai sitten hänen monimielisyytensä ei ole kaikille avautunut, mutta joka tapauksessa häntä on pidetty milloin ilkeämielisenä tosikkona, milloin pelkkänä humoristina, tai sitten arvokonservatiivina. (ibid.) Diskurssin puitteissa jonkin henkilön tai tahon leimaaminen joksikin – nimeäminen - on määrittelyvallan käyttöä, ja tämän leimaamisen kautta annettu nimitys hallitsee siten puheenvuorojen vastaanottoa, 'tulkiten' valmiiksi niiden sisällön ja työntäen ne syrjään niille varattuun lokeroon.

Ensimmäiseksi otan käsittelyyn *Rauhanpiipun* tarinan, sen kertomuksellisen rakenteen ja siinä esiin tuotavan maailman, henkilöt ja tapahtumat tarkastellakseni mitä sen kautta ilmaistaan ja minkälaisia muotoja ja välineitä siinä hyödynnetään. Tutkimukseni aiheen mukaisesti tuon esiin tekstin sisältöä ja tulkintaani siitä suhteessa väkivallan diskursseihin. Huomiota kiinnitän siihen, mitä tekstissä kertojan

⁵ Näin on tehnyt Liukkonen tutkimuksessaan, ja mielestäni myös Kari Hotakainen Huovisen koottuihin novelleihin (2005. *Bakulainen pahvala 1-2. 113 valittua tarinaa*. WSOY) kirjoittamassaan esipuheessa, missä hän nimittää tätä radikaaliksi konservatiiviksi.

toimesta sanotaan ja mitä rakenne antaa ymmärtää. Toiseksi käsittelen *Rauhanpiipussa* esitettäviä 'keskusteluja' filosofin ja tämän vastaväittäjien kesken. Se on jatkoa kertojan ja rakenteen kautta esiintuodun sisällön käsittelylle, sillä osana kirjan rakennetta filosofin hahmo, paitsi siinä mitä hän tekee myös siinä mitä hän sanoo, on väline kirjan argumentin esiintuomiseksi. Puheenvuoroja tarkastelen korostetummin retoriikan näkökulmasta.

6.2. Rauhanpiipun maailma ja kertomus

Rauhanpiipun avaa pohdinta ja kysymyksenasettelu sotien syistä:

Niin, kukapa meistä taitaisikaan luetella ensimmäisestä viimeiseen asti sotien syyt ja asetella ne arvojärjestykseen. Voimme saada käsittämättömyyden aavasta merestä haaviimme muutamia niistä, voimme niitä ihmetellä ja tutkia innostuksen vallassa ja kuitenkin kun taas mereen katselemme, näemme siellä niin paljon tuntematonta elämää, että siihenastinen saaliimme tuntuu vähäiseltä. Mutta täytyy muistaa, että sitkeällä tutkimisella ja aikaa käyttäen on sovitettu tuhansista palasista kokolailla aukottomia järjestelmiä ja että yksi todella kannattava löytö on yllättäen antanut muodon sekavalle pirstalekokoelmalle. (RP, 7.)

Sotien lukemattomat syyt viittaavat historialliseen perspektiiviin, ihmiskunnan historian lukuisien, hyvin dokumentoitujen sotien muodostamaan todistusaineistoon, minkä joukosta jotkin asiat ovat suhteellisen helposti esiin nostettavissa, kokonaisuuden puolestaan pysyessä moninaisuudessaan lähes tutkimattomana. Huomautus tutkimuksen mahdollisuuteen tuottaa ”kokolailla aukottomia järjestelmiä” tästä huolimatta, näyttäytyy ironisena, semminkin kun seuraavassa lauseessa viitataan erään ahkeran tutkijan merkittävään keksintöön - ruutiin. Käsitys todellisuuden tutkimattomuudesta on sukua edellä käsitellyille epäjärjestyksen ontologialle ja ihmisten sitkeille pyrkimyksille sen hallitsemiseen väkivaltaisten käytäntöjensä kautta. Luettaessa katkelmaa tieteen kritiikkinä, viittaus ruutiin kiinnittää huomiota tiedonhaluisen ihmisen taipumukseen kehitellä paitsi vaarallisen aukottomia ajatusjärjestelmiä, myös tehoisia teknisiä keksintöjä ja soveltaa molempia kyseenalaisiin tarkoituksiin.

”Aikamoisina kaloina” tuosta käsittämättömyyden merestä kertoja nostaa esiin kuvittelun ja taikauskosen epäluulon, nimenomaan epäluulon toiseutta tai vierautta, eli toiseen rotuun kuuluviksi hirviöiksi luokiteltuja ihmisiä kohtaan. Näitä uskomuksia Huovinen sanoo pidettävän yllä kaikin keinoin, kuten edellä on esitetty tarkoitushakuisen identiteettipolitiikan kautta tehtävän. Viholliskuvien merkitys ihmiselle, ”äärimmäisen sisukkaalle taistelijahahmolle”, hänen maailmankuvalleen ja identiteetilleen näyttäytyy jatkuvana epäluuloisena vihollisen etsimisenä. Vihollisen löytämisestä

seuraa, että: ”jonkinlainen helpottuneisuus häivähtää hänen kasvoillaan, epätietoisuus haihtuu ja rauhankauden kestänyt lataus alkaa purkautua” (RP, 8). Tuottiko kylmän sodan jälkeisen turvallisuuspoliittisen epävarmuuden aikakauden päätyminen terrori-iskuihin Yhdysvalloissa ja niiden myötä julistettuun terrorismin vastaiseen sotaan mahdollisesti vastaavan katharsiksen joidenkin mielessä? Tämän taistelijahahmo Ihmisen edesottamuksien kautta Huovinen esittää väkevän sodankuvan, mikä perustuu käsitykseen ihmiskunnan periaatteellisesta moraalisesta ykseydestä, kääntöpuolenaan toiseuden ja sosiaalisten ryhmien konstruktivisen ja ehdollisen luonteen tunnistaminen:

Sen enempää siekailematta käy herooinen tulielu äristen kerälle, riistää omin hampain lihan pohkeistaan ja ranteistaan, survoo tikarilla suolistonsa riekaleiksi ja kärventää silmänsä kekäleellä. – Vihollinen on tuhattu, vihollinen on lyöty! huutaa tuo sääliittävä houkkio innoissaan kohti ääretöntä kylmää avaruutta, korisee, oksentaa verta, kaatuu maahan ja kuolisi, ellei olisi verrattoman sitkeä, arpeutuu, on toipilaana alakuloinen ja mietiskelevä, mutta unohtaa pian eikä opi mitään. (RP, 8.)

Näkemyksen mukaan sodassa tehtävä väkivalta ja raakuudet kohdistuvat aina ihmiseen itseensä, niiden seuraukset ovat traagiset kaikille sotaan osallistujille, mutta ihmisen tulkinta ja tämän tulkinnan käsikirjoitus saavat tappion ja ”kollektiiviselle ruumille” tehdyn vahingon näyttäytymään voittona ja saavutuksena, mikä tekee oppimisen mahdottomaksi.

Rauhanpiipun tapahtumat käynnistyvät epämääräisenä ajankohtana, jonkin vuoden jossakin kuussa, ”tarkemmin sanottuna talven ja varhaiskevään taitekohdassa” (RP, 9). Ajankohdan määritelmä korostaa sotien yleisyyttä maailmanhistoriassa ja asettaa ihmisen ja hänen ajanlaskunsa toissijaiseen asemaan luonnonkiertoon nähden. Suurvalta Bandito (roisto) hyökkää pikkuvaltio Nefortaan (heikko), mikä saa yleisön pohtimaan niin tämän nimenomaisen sodan syitä kuin sen muitakin puolia, pohdintojen keskinäisen paremmuuden jäädessä riippuvaisiksi tarkastelijan näkökulmasta. Nefortalaisten mielestä on tapahtunut vääryys, minkä kertoja myöntää todennäköiseksi ”sillä harvapa sota tuo oikeutta tullessaan” (RP, 10). Syitä koskevista tulkinnoista esiin tulevat geopoliittiset ja strategiset syyt, sekä suurvallan ”herkkätunteisuus” naapurin puolustusjärjestelyitä kohtaan. Kommentoijina esiintyvät lehtimiehet sekä ”suuren maailman” asukkaat, missä ”kaikkein nerokkaimpien ja laajakatseisimpien artikkelinkirjoittajien” kerrotaan elävän. Kommentoinnissa korostuu strategisten arvioiden esittäjien ”kiihkoton kylmyys” sekä yleisön etäisyyden tuoma välinpitämättömänoloinen ihmettely jonkin kaukaisen ja merkillisen Nefortan kansallisesta olemassaolosta ja sen päättymisestä suurvallan toimien johdosta. Neforta siis reputti hegeliläisen olemassaolonoikeutuksen testin. Suurvallasta puhutaan

henkilöidysti ”niin kuin se olisi ollut suuri, jätterä ja isoviiksinen mies, joka eräänä aamuna heräsi ja jonka naapurit näkivät menevän aidan taakse näöltään pelottavana ja kuhkivan siellä pensaiden takana salaperäisissä askareissa”. (ibid.)

Hyökkääjän motivoinnit toiminnalleen esitetään tarkoituksellisen lapsenomaisella kielellä niiden ilmeisen valheellisuuden esittämiseksi: ”tahdottiin vapauttaa Nefortan kansa ikeen alta”, ”haluttiin suojella Nefortaa Mielkukon hyökkäykseltä”, ”haluttiin suojella Bandittoa Nefortan hyökkäykseltä” ja ”tahdottiin oikeuden voittavan” (RP, 11). Vielä todetaan propagandan taanseen näiden motiivien olevan jokaisen luettavissa lentolehtisten peittäessä ”katuja ja maanteitä kuin likainen räntä” (ibid.). Olosuhteiden sanelemat strategiset syyt verhottuina hyveellisiä motiiveja korostavaa retoriikkaan esitetään hyökkäyksen todellisina vaikuttimina, mutta niitä ei Huovisen karikatyyrissa sen kummemmin käsitellä. Kyse on tietoisesta valheellisuuden kautta huijaavasta retoriikasta, ja toisaalta strategisen ajattelun keinotekoisuuden olettamukseen perustuen itsepetoksen retoriikasta. Tämä viittaa siihen, että valtopolitiikan käytännöt, joihin syyt perustuvat, luetaan osaksi inhimillisen ajattelun virheellisyyttä, ihmisten yhteistä tyhmyyttä, minkä kannustimena toimivat toiseuden pelko ja vallanhimo. Propagandasta Huovinen on kirjoittanut myöhemmin *Joe-sedässään* (historiallisena kontekstina Baltian maiden miehitys 1940) seuraavasti:

Valloitukset ja miehitykset eivät sinänsä ole uutta maailmanhistoriassa. Väkevä on aina sortanut heikompaansa. Historian lukija käsittää tämän. Hän melkeinpä hyväksyy suoran valloituksen realiteettina. Toisin on, kun valloitukseen kytketään inhottavan valheellinen kampanja tukemaan ylivoimaisen hyökkääjän ja kiristäjän mielivaltaa. Silloin on vahvemman oikeudesta tullut pilkka, niin niljakas, virnistelevä ja hohottava, että kaikki kunniallisuus näyttää iäksi kuolleen. (1989, 111.)

Tämän valossa valtopolitiikan käytännöt näyttäytyvät tuottamiensa vaikutuksen puolesta realiteetteina, joskin perustelujen tietoinen valheellisuus kirjoittaa Huovisen edelleen kritiikkiin.

Taistelu on nopeasti ohi: pikkuvaltio ei mahda mitään puolustuksen parissa päivässä murskaavalle suurvallan sotakoneistolle, minkä jälkeen uusi hallitus antautuu (RP, 12-13). Nefortalaiset joko pysyttelevät kodeissaan valmistautuen vastaanottamaan miehittäjän tai pakenevat naapurimaahan Mielkukoon (hunajakakku), joka myös on suurvalta. Pakenijoiden joukossa on runsaasti taisteluilta säästyneitä Nefortan sotilaita, jotka noudattavat Mielkukoon paenneen kenraali Milita Ruzon (sotajuoni) kehotusta siirtyä turvaan muodostamaan pakolaisarmeijaa, joka voisi tulevaisuudessa korjata tapahtuneen vääryyden. Toisaalta uusi hallitus kehottaa kansalaisia pelastamaan sen, mikä

pelastettavissa on ja pidättäytymään vastarinnasta miehittäjää kohtaan. (RP, 13.) Kersantti Milita Forton pakoon valmistautuminen katkeaa hänen törmätessään esimieheensä eversti Milita Planoon (sotasuunnitelma), joka antaa hänelle tehtävän: kersantin tulee ottaa mukaansa ja turvallisesti saattaa Mielkukoon omalaatuinen filosofi Petro Pacpipo, jonka on määrä toimia perustettavan vastarintaliikkeen propagandistina (RP, 19-20).

6.2.1.Päähenkilöt

Tässä vaiheessa saatetaan siis yhteen kirjan protagonistit, vastakkain asetettuja maailmankatsomuksia edustavat päähenkilöt: militaristi, kersantti Milita Forto ja pasifisti, filosofi Petro Pacpipo. Burken mukaan substanssin paradoksi, jonka mukaan jokin aihe samanaikaisesti on ja ei ole sama kuin hahmo minkä kanssa se identifioituu, kuuluu kirjallisuuden olennaiseen välineistöön ja tulee esiin minkä tahansa pidemmälle kehitellyn kirjallisen hahmon nimessä, terminä tämän edustamalle erityiselle motiivien kokonaisuudelle (Burke 1989b, 246). Huovinen on selvästi kiinnittänyt nimeämisiin erityistä huomiota, mikä tulee esille päähenkilöiden lisäksi paikoissa ja muissa eri aiheita edustavissa ja tarinan rooleja toteuttavissa sivuhenkilöissä.

Milita Fortosta kerrotaan, että hän on ”urhea mies”, ”neljäkymmenen ikäinen ja taistellut jo kahdessa sodassa” (RP, 15). Kersantti on palvellut moitteettomasti viisitoista vuotta ja kouluttanut alokkaita, tuntien läpikotaisin armeijan, sen käytännöt ja ohjesäännöt. Häntä kuvataan toisaalta ”ankaraksi ja säntilliseksi”, toisaalta sentimentaaliseksi, mikä tulee esiin hänen suhteessaan koulutettaviinsa, sillä siviiliin lähtevät tämä hyvästelee kädestä pitäen ja silmät kosteina. Ulkoiselta olemukseltaan Milita Forto on ”pieni, laiha ja suora mies”, lommoposkinen, tarmokasleukainen ja terveenvärisen. (RP, 17.) Sinisten silmien katsannosta on luettavissa, ”että niiden omistajan maailmankatsomus oli suora ja oikeaoppinen kuin lihansyöjän suolisto” (ibid.) ja vieläpä saattoi arvella, ”ettei hän puklauttanut mitään takaisin ja märehinyt sitä uudestaan”(RP, 17-18). Kersantin maailmankuvaa ja suhtautumista työhönsä valotetaan eräällä anekdootilla:

Kerran eräs sotamies kysyi, miksi toisten ihmisten tappaminen on niin erinomaisen velvoittavaa. Silloin Milita Forto suuttui ja sanoi, että Jumala on sotajoukkojen ylin suojelija, eikä mitään tapahdu hänen tahtomattaan. Ei pitänyt mietiskellä joutavia ja oli parasta olla viisastelematta hänelle, sanoi kersantti. Piti vain tehdä niin kuin ohjesäännössä käsketään ja oli oltava esimiehelle kuuliainen. Sodat jäivät sotimatta, jos sotilaat eivät täytäne miehenlailla velvollisuuttaan, sanoi Milita Forto jymisevällä äänellä ja antoi näsäviisaalle sotamiehelle kaksi ylimääräistä palvelusvuoroa. (RP, 16-17.)

Syissään Milita Forto turvautuu järjestyksen ja salaisuuden motiiveihin: koska hän ei kysymykseen osaa vastata, vetoaa hän jumalaan, ylimpään auktoriteettiin ja suureen salaisuuteen, sekä armeijan hierarkiaan. Salaisuus verhoaa armeijan toiminnan perimmäistä tarkoitusta ja luonnetta: sitä ylläpidetään olemalla miettimättä liikaa ja salaista siinä on vain se, ettei sitä mietitä. Järjestys perustuu siten salaisuuteen ja toisaalta salaisuus järjestykseen: kyseenlaistajia rangaistaan. Tämän kyselemättömän tietämättömyyden lisäksi ei kersantista pimeitä puolia paljastu, hän on aivan kuten kuka tahansa, kaikki pitävät hänestä, hän rakastaa arvottomia pikkuesineitä, laulaa koti-ikävässään taitamattomasti meriaiheisia lauluja ja lempii ”pieniä, lyhytjalkaisia ja arkoja tyttösiä” (RP, 18). Milita Forton suhde sodankäyntiin, hänen identiteettinsä sotilaana, on instituution määrittämä ja edustaa herruusrakenteelle käyttökelpoista kansalaista. Toisaalta tämä ei luonnollisestikaan ole tyhjentävä määritelmä, sillä kersantin statuksen ohella on Milita Forto myös ihmisyksilö harmittomine omituisuuksineen.

Filosofi, rauhanaatteen äänitorvi Petro Pacpipo on toista maata. Hänet hahmotellaan karkeaksi ja kansanomaiseksi, raakkuvalla ja käheällä äänellä puhuvaksi ja ulkoiselta olemukseltaan kookkaaksi, lihavaksi ja ruokkoamattomaksi mieheksi (RP, 20, 23). Huovisen rakentamassa tilanteessa Pacpipo on etsitty henkilö: miehittäjä etsii sivistyneistöä legitimoimaan uutta järjestystä ja toisaalta vastarintaliikettä organisoimaan pyrkivät upseerit haluavat toimittaa tämän turvaan asiaansa palvelemaan, sillä: ”ei kukaan osaisi laatia sen iskevämpiä, suoraan kansan sieluun porautuvia propagandalehtisiä”, eikä kukaan ”osaisi sen ivallisemmin solvata miehittäjiä ja rohkaista kansalaisia kuin Pacpipo” (RP, 21). Päähenkilöiden kohdatessa näyttäytyy Milita Fortolle ”villein ja merkillisin ihmispeikko” mitä tämä on kohdannut (RP, 23).

Filosofi tavoitetaan puhumasta pienelle sekalaiselle ihmisjoukolla kylpylän kellarista (RP,21). Alkamassa on ensimmäinen *Rauhanpiipun* olennaisen sisällön muodostavista, Pacpilon satunnaisyleisölle suunnatuista saarnoista, joista tarkemmin tuonnempana. Pacpipo tunnetaan suorapuheisena, pilkallisena ja erikoisena persoonana. Hän on kiistelty henkilö, joka on jo varhain huomannut, ”että puhua ihmisille rauhasta merkitsee jokseenkin samaa kuin opettaisi vuohelle astronomiaa” (RP, 42). Pacpilla on paljon vihamiehiä: ”useat sodathan syntyvät kahden vastakkaisen mielipiteen törmätessä yhteen”, mutta tässä tapauksessa pelkkä kiistely ’versioista ja formuloinneista’ on saanut Nefortan rauhanpuolustajien liiton yrittämään Pacpilon murhaa, tämän käyttäessä

tunnuksenaan kitkerästi savuavaa piippua rauhankyyhkyn asemesta ja todisteltua kyyhkysen olevan ”verrattoman tyhmä lintu korpin rinnalla” (ibid.)

Pacpilon hahmon tärkeimpiä ominaisuuksia on ihmisille puhuminen yleisöä valikoimatta: ”missä vain kolme tyhmää muoria ja neljä teuraseläinten ostajaa sattui yksiin, voitiin Pacpilo aivan hyvin nähdä puhumassa” ja kuuntelijoita myös riitti seuraamaan hänen esittäessään ”teennäisen arvokkaasti ohjelmansa kenelle moukalle tahansa” (RP, 43). Hän on hylännyt akateemisen uran ja aseman julkisuuden henkilönä pettymyksen seurauksena:

Kaukana takanapäin olivat ne ajat, jolloin Petro Pacpilo oli kirjoittanut hienot tieteelliset julkaisunsa sodan ja rauhan olemuksesta, ja kymmenen vuotta oli siitä, kun Pacpilo viimeksi puhui katederilta juhla-asuiselle älymystölle Mielkukon akatemian pasifistipäivillä. Kun hän laskeutui katederilta ottamaan vastaan rauhanpalkintonsa, kävivät Mielkukon ja Nefortan rajavartiostojoukot jo sodan ensimmäisiä kahakoita. (ibid.)

Pacpilo suuntaa katkeruutensa sodankäynnin irvailemiseen ja puhetautensa harjoittamiseen nauttien tuottamistaan vaikutuksista, aikaansaamistaan väittelyistä: ”hän hyökkäsi ja perääntyi – tyhmyyden sodassa – kaikesta sydämestään kuin ikuinen taistelijahahmo Ihminen” (RP, 43). Pacpiloa kuvataan enemmistölle arvoitukselliseksi, ristiriitaiseksi hahmoksi, jonka eliittiin kuuluvat entiset ystävät pahoittelevat tämän ”rappiotilaa”. Hänen vaikuttimistaan sanotaan vielä: ”vaikka tuo juopotteluun taipuva ja rappeutunut originelli heilutti julmanlaisesti ivan ruoskaa, puhui hän silti varsin usein sydämen lämmöllä ja erehtyi uskomaan, että ihminen vielä kerran kypsyy rauhaan ja että ihmisen mieltä on väsymättä muokattava siihen” (RP, 44). Edellinen lainaus selittää hyvin pitkälle kirjan johtoajatusta ja filosofiaa kokonaisuudessaan. Myös retorinen ulottuvuus kirjassa on selvä: Pacpilo on taitava puhuja, ei mikään profeetta vaan propagandisti ja sellaisena puolueellinen kiistelija. Toimiessaan samoilla ehdoilla kuin kaikki muutkin, omistamatta sen suurempaa totuutta kuin kukaan muukaan, saavuttaa Pacpilo jonkinmoista mainetta ja suosiota, kuitenkin enemmän viihteellistä kuin poliittista, mihin huomautetaan: ”kellokas Pacpilo tuskin johtaa laumaansa sen suurempaan turnioon kuin esimerkiksi maineikkaat jäävät Orgetorix tai Napoleon” (RP, 44). Filosofin on siis oman identiteettinsä herra, joka on ottanut etäisyyttä hänen asemaansa määrittämään pyrkiviin instituutioihin. Kuitenkin on vallanpitäjillä suunnitelmia hänen varalleen: hänkin on omalla tavallaan käyttökelpoista sodan ihmismateriaalia.

Kirjan tarina, tai kehyskertomus, eli parivaljakon pakomatka alkaa kellarista Banditon sotilaitten saapuessa. Eversti saattelee heidät matkaan ja palaa sitten antautumaan miehittäjille, jotka teloittavat hänet vielä samana iltana, minkä lisäksi nämä saaliin livistämisestä raivostuneina tekevät joukkomurhan kylässä. (RP, 46, 47.) Filosofin ja kersantin ovat kuitenkin jo matkalla yönselkään räntäsateessa, valmiiksi toisiinsa ärtyneinä. Epäparin asetelma muodostuu kersantin purnatessa hankalaa tehtävänsä ja filosofin soimatessa kersanttia:

Poikaseni, eipä puheesi toden totta vaikuta kovin älykkäältä. Niin kauan kuin on olemassa sellaisia pässinpäitä kuin sinä, niin kauan myös kirjoitetaan historian lehdille yhä kunniakkaampien taistelulentien nimiä, mutta koskaan ei mainita ketään kersanttia. Everstisi sanoi, että olet minun palvelijani – kuinka nyt siis rohkenet kapinoida hänen käskyään vastaan. Sitä paitsi joudummepa Mielkukoon tai banditolaisten käsiin, minun sanani painaa paljon, ja jos et lakkaa höpsemästä vastaan, sinut ammutaan ja sinusta tehdään sotakoirille makkaraa. Joka tapauksessa sinut ammutaan myöhemmin sodassa, poikaseni. Äläkä liioin huoli minun puheistani, koska et niitä kuitenkaan käsitä. Minun on aina puhuttava kehittäkseni puhetaitoani ja kirkastaakseni ajatuksiani selkeään muotoon. (RP, 50.)

Milita Forto alistuu, everstin käsky velvoittaa, sillä sotilaallisen kurin olemus on, ”että korkeimmankin harkintasi on pysähdyttävä sillä rajalla, mistä esimiehesi vaatimattomimmat ajatukset alkavat” (RP, 27-28). Lisäksi kersantti vaistoa, että filosofi on niitä miehiä, ”jotka aina tulevat käskemään” hänen kaltaisiaan (RP, 51). Kolmas kersantin miellelyhtymä pelastaa hänen itsekunnioituksensa, sillä hän tuumii ”ettei hulluja pidä vastustaa kovin jyrkästi (ibid.). Tutustuminen päättyy lopulta yhteiseen nauruun: kersantti nauraa filosofin hulluudelle, filosofi kersantin tyhmyydelle (RP, 51-52).

Päähenkilöiden muodostaman epäparin jäsenet ovat siten hyvin erilaisia toisiinsa nähden. Heitä erottavat yhteiskunnallinen asema ja tausta, tiedon ja oppineisuuden taso, henkilökohtaiset henkiset ja fyysiset ominaisuudet. Kersantti on kotoisin meren rannalta (RP, 18), hän on kalastajan poika (RP, 100), joka sittemmin on viettänyt elämänsä lähes kokonaan armeijan palveluksessa, sotilaiden joukossa, mihin hän on lähes täydellisesti sopeutunut ja samastunut. Filosofilla on taustanaan korkea koulutus ja arvostettu asema, josta hän kuitenkin on vapaaehtoisesti luopunut valiten toisenlaisen elämäntavan. Taustana tälle on pettymys eliitin ja älymystön käytäntöihin, moraalinen närkästys ja uskon puute suhteessa yhteiskuntaan ja sen instituutioihin. Sen sijaan filosofi on omaksunut valistajan ja ”sitkeän narrin” (RP, 43) roolin: hän kokee velvollisuudekseen ihmisten väärän tietoisuuden korjaamisen omien mahdollisuuksiensa puitteissa, joista hän ei tosin suuria kuvitelmia elättele. Siinä missä kersantti on hakenut turvaa kuuluvuudesta tahtomatta ja kykenemättä kyseenalaistamaan vallitsevia ajattelutapoja ja käytäntöjä, on filosofin valinta omantunnon ja ajattelun vapaus. Suhteessa valtaan kersantti on taipuisa laumaeläin, filosofi puolestaan erakkomainen vastarannan kiiski.

6.2.2. Kohtaamisia matkalla

Pakoreitti kulkee halki metsäseutujen, kunnes matkalaiset törmäävät asutukseen. Siellä he kohtaavat myös kaksi muuta suojaa etsivää pakolaista, kiistakumppania Pacpipolle. Nämä ovat muuan laivaston aliupseeri, sekä tämän satunnainen matkakumppani ”neljännen valtakunnan nuoriso-ohjaaja” Ludoviko von Barbara (barbaarinen) (RP, 56). Nuoriso-ohjaajan lapsellisen vilkas mielikuvitus näkee filosofin hahmossa arkkivihollisen, Banditon salaisen poliisin päällikön Sanghondon (verikoira) ja usuttaa kumppaninsa yhtymään hyökkäykseen päähenkilöiden kimppuun (RP, 57). Tilanne ratkeaa, osapuolten todellinen henkilöllisyys selviää ja matka jatkuu yhdessä mehevien kiistojen sukeutuessa pasifistin ja nuoriso-ohjaajan välille. Von Barbaran hahmosta kerrotaan tämän perustaneen poliittisen nuorisojärjestön, joka kuitenkin jo vuoden toiminnan jälkeen lakkautettiin. Tämän seurauksena nuoriso-ohjaaja istui pari vuotta vankilassa ja kirjoitti kaksi nuorisokirjaa, ”jotka olivat niin raakoja, sotaisia ja kiihkomielisiä, että ne saavuttivat suuren suosion” (RP, 55). Vieraanvaraisessa talossa vietetyn yön jälkeen matka jatkuu riitaisesti kohti asuttuja seutuja, jotka ovat täynnä eteneviä miehitysjoukkoja. Nuoriso-ohjaaja ja pursimies kohtaavat sattumanvaraisesti loppunsa matkalaisten joutuessa ”Banditon 675. Motorisoidun tykistörykmentin” koeammunnan kohteeksi: von Barbarasta jää jäljelle kateenkorva, pursimiehestä varvas ja kaksi hammasta (RP, 80). Tässä yhteydessä Huovinen parodioi sotilasmaneereita: tilanteen tausta nimittäin on, että kenttätykistön ylitarkastaja yhyttää tykkimiehet maantieltä ja sotilaallisen isälliseen tapaan päättää nostattaa joukkojen mielialaa karjahtelemalla muutamia ”yhtä pitkiä kuin leveitäkin” kysymyksiä, kuten ”onko ruoka hyvää?”, ”millaisia Nefortan naiset ovat” ja ”osaatteko vielä ampua, lurjukseni?”. Kysymyksiin tykkimiehillä on vastaukset selvillä ja innokkaasti he karjuvat: ”Bä-ä-ää!” (banditon kielellä hurraa) todistaen lopuksi taitonsa ampumalla poikki horisontissa siintävän jättiläispoppelin edellä kuvatuin tuhoisin ’sivuvaikutuksin’. (RP, 78-79.)

Päähenkilöt hautaavat matkakumppaniensa rippeet, jolloin Pacpipo keskeyttää Milita Forton Isämeidän rukouksen omalla mukaelmallaan:

- Ja tulkoon sinun valtakuntasi vähemmällä ryminällä, mikäli mahdollista! [...] – Lyö, herra, tapit tykinputkiin, vähennä sotilaskastin valtaa, tukista asekeksijöitä, selvennä hämäriä kunniakäsitteitä ja pienennä suurten kansojen puolustusmäärärahoja [...] Myös rohkenen ehdottaa, eikö olisi soveliasta jarruttaa hieman kilpavarustelua ja uusien, loistavien aseiden keksimistä, koska ihmisen ahdas mieli ei ole mainittavammin avartunut eikä se näytä tajuavan

kehityksen suuntaa. Lopuksi pyydän, että sensuroisit edesvastuuttomien reportterien ylisanojen käyttöä, kaataisit diplomaattien samppanjamaljat ja repisit marsalkkojen rannoista pois joka toisen kunniamerkin, sillä Sinun on valta ja voima, eikä tämä ole paljon pyydetty. (RP, 80-81.)

Idea muistuttaa *Tuntemattoman sotilaan* Honkajoen iltarukouksesta, kuten Liukkonen on huomionnut (1997, 31). Esiin tuodaan eräitä militarismin puolia, kuten sotilaallis-teollisen kompleksin ongelma, sekä epäluulo mediaa ja vallankäyttäjiä - 'merkityksenannon rakenteita' - kohtaan. Kysymyksessä on siten vastuullisten tahojen ja prosessien nimeäminen, ja siinä missä kersantti kääntyy korkeamman voiman puoleen tapahtuneen hyväksyen ja tapaa noudattaen (jumala pyhittää vallitsevan järjestyksen), pyytää filosofi retorisesti ratkaisua tapahtuman taustalla oleviin ongelmiin. Milita Forto kauhtuu pyhäinhäväistyksestä ja seuraa ratkaisematon painiottelu "oikeuskoisen ja kerettiläisen" välillä, minkä merkityksettömyydestä kertoja toteaa: "ei saavutettu moraalista voittoa, eikä muutakaan voittoa, koska luomakunta ei tunne mitään ehdotonta tai lopullista voittoa, ja ihmisellä ei ole mitään varmaa tietoa, ei edes aavistustakaan siitä, mitä hänen oikeastaan pitäisi voittaa" (RP, 82), näin rinnastaen kahden yksilön välisen kuohahduksen laajempiin yhteenottoihin. Toteamus: "monet uskovat, että voitto on saatu kun jotakin on murskattu, tuhottu ja tapettu" (ibid.), viittaa voitontoiveiden suhteeseen haaveisiin lopullisista ratkaisuksista tappamisen, äärimmäisen transformaation kautta. Voiton käsittelyn Huovinen päättää tuomalla esiin oman näkemyksensä: "kuitenkin parhain voitto on yksilön voitto itsestään oman minuutensa suljetussa holvissa, ja hyvä saavutus on myös oivaltaa maailmankaikkeuden mahtava suuruus" (ibid.), joiden tajuaminen mahdollistaisi puheenalaisen 'voitontavoittelun' aiheuttamista rasitteista vapautumisen.

Pakomatka jatkuu nälissään, kyräillen ja piileskellen, kunnes päähenkilöt yhyttävät kaksi talonpoikaa, joilta pyytävät ruokaa ja kyselevät banditolaisten liikkeistä. Talonpojat kertovat miehittäjien vieneen pakolla merkittävän osan heidän karjastaan ja elintarvikkeistaan, mutta suostuvat auttamaan. Pacpipo innostuu jälleen puhumaan, olemukseltaan ruokottomana ja huomaamatta, että maalaisukko on tyhmä ja poika vajaamielinen, tällä kertaa yksilön suhteesta poliittiseen valtaan, sotaan ja ideologioihin. Puheensa hän päättää vetoomukseen yksilölle kieltäytyä ja käyttää ääntään; tulee ulvoa kaduilla "kongressien ja koneäänestysten aikana": "ulvo ulkoministereille, yleisesikuntien päälliköille, ulvo ylisanojen käyttäjille ja asetehtailijoille, ulvo pääministereille ja pääsihteereille kuin järjetön elukka, että he muistaisivat sinut" (RP, 90). Puheesta piruuntunut kersantti on ymmärtävinään kehotuksen konkreettisesti ja päästää mahtavan ulvonnan, mihin vähämielinen poika yhtyy (RP, 91). Huuto hälyttää sotakoiran ja läheisen partion. Sen muodostavien sotilaiden avulla kertoja valottaa armeijan

hierarkian luonnetta: johtavasta, alaisiaan sättivästä aliupseerista kerrotaan tämän olevan siviilissä kuohari, eräs sotamiehistä on puolestaan eläintieteen tohtori, joka osaa kertoa ettei Nefortassa ole susia. Asetelma alleviivaa sotilaallisen ja siviilijärjestyksen välistä ristiriitaa. Pako jatkuu. Eväspakettikin unohtuu ja paikalle saapunut partio ampuu ukon ja pojan lyhyen kuulustelun jälkeen. (RP, 94-95.)

Seutu on täynnä vihollisen partioita, joiden edesottamuksia kuvaillessaan kertoja pääsee jälleen erittelemään sotilaallisen toiminnan tyypillisiä ulkoisia piirteitä. Radion välityksellä kommunikoivat sotilaat hokevat kummallista salakieltään, sotilaitten liikkeitä seurataan karttaruuduilla, eikä heistä puhuta henkilöinä vaan aseina (”sataneljätoista konepistoolia” jne.). Militaristinen instituutio on luonut oman järjestyksen ’omituisiin’ tarkoituksiinsa, minkä puitteissa ihmiset näyttäytyvät toiminnallisille funktioilleen alisteisina abstraktioina ja mikä palvelee paitsi eriytyneeseen toimintaan keskittymisen päämäärää, myös toimijoiden vieraannuttamista kilpailevasta siviilijärjestyksestä ja ihmisyydestään. Komentajan käsky osoittaa banditolaisten pitävän lihavaa saalista mahdollisena, kertojan esittäessä sen pohjalta erään ironisen päätelmän:

Kaikille partioille annettiin käsky, ettei saanut ampua huolettomasti, koska toinen mies saattoi olla tunnettu filosofi, Petro Pacpipo! Mutta toisen miehen joka oli mahdollisesti Nefortan armeijan kersantti, sai ampua tavattaessa. Näin siis Bandito tunnusti filosofian suuren arvon ja osoitti rakastavansa ja tukevansa kulttuuria. (RP, 96.)

Pakolaiset pelastautuvat kahlaamalla puronuomaa pitkin ja piiloutumalla myllyn raunioon, jolloin aivan lähelle osuu partio heitä kuitenkin huomaamatta. Kertojalla käyttää tilaisuuden sotilaallisen symboliikan kommentoimiseen:

Pakolaiset katsoivat kauhusta jäykkinä ja karvat pörhössä banditolaisia ritareita. Sotilaat istuivat kehässä kuin Salomonin saarten ihmissyöjät ja katselivat odottavasti aliupseeria, joka kiihkeästi kuin poppamies luki loitsujaan radioon. Sotilaat olivat niin lähellä, että vaivatta saattoi nähdä heidän kasvopiirteensä, kammottavat päähineet ja asepuikujen hihat, joihin oli aselajitunnuksina kiinnitetty pääkallon ja sääriluiden, tiikerin, leijonan ja alligaattorin kuvia, eli siis sotamaalauksia primitiivisten kansojen antaman esikuvan mukaan. (RP, 98.)

Tässä Huovinen tuottaa outoutta suhteessa sotilaiden ulkoiseen olemukseen rinnastaen usein banaaleina vastaan otettuja symboleita vieraaseen ja pelottavaan, siten kyseenalaistaen modernin sodankäynnin moderniuden viittaamalla hyödynnettyjen symbolien primitiivisyyteen ja itse asiassa niiden lapselliseen naurettavuuteen. Myös nimitys ritari viittaa siihen yhdistettävän käytöskoodin ristiriitaan suhteessa moderniin sotaan. Symboliikan suhteen karikatyyri ei ole mitenkään epätarkka, kiiltelehän suomalaistenkin kenraalien kaulassa kaukaisten maiden ’hurjien’ eläinten kuvia.

Tarina saattaa pakolaiset jatkamaan matkaa puronuomaa myöten ja saapumaan tarkasti vartioidulle maantielle, minkä alle siltarumpuun he piiloutuvat (RP, 100). Märkiä jalkojaan valittavalle kersantille filosofi muistuttaa pirunkurisesti maineen merkityksestä ”ennen katoavaisia asioita” ja kehottaa kersanttia kaivamaan piilottelemansa pirtupullon taskustaan, onhan ”vedeksi muuttuminen” sielulle vahingoksi (RP, 101). Seuraa kohtaaminen vihollisen kanssa heidän kuunnellessaan ylitsekulkevan parivartion jutustelua piilostaan. Keskustelu viittaa viholliskuviin ja propagandan rooliin niiden muodostumisessa, toisen banditolaisen perustellessa valppauden merkitystä toverilleen: ”puoluekoulussa opin, että nefortalaiset ovat verenhimoisia ja sissisotaan koulutettuja ja että he repivät vankien kurkut auki ja juovat heidän verensä” (RP, 107), mitä huoleton, Nefortan naisväkeen intiimiä tuttavuutta tehnyt toveri ei kuitenkaan ota tosissaan. Epäsuorasti keskustelussa korostuu ihmisten samankaltaisuus: vartioitakin väsyttää ja laiskottaa, mieli kaipaa huvituksiin, ruumis hyvää ravintoa, minkä nälkäiset ja viluiset matkalaiset viemäriassään hyvin ymmärtävät. (RP, 108-109.) Milita Fortoa kuitenkin sapettaa vihollisen menestys ’oman’ naisväen parissa: hän epäilee raiskausta, mihin kuultu kuvaus ei kuitenkaan viittaa. Pacpipoa kersantin närkästys huvittaa ja hän käyttää tilaisuuden hyväkseen tuoden esiin jälleen erään puolen sodasta:

- Ho-hoo, mitä nyt tunteilet poikaseni! rienasi Pacpipo. – Nythän on sota ja miehitys, ja etkö tiedä, että kunnilta ja asukkailta voidaan kansainvälisen oikeuden mukaan vaatia miehitysarmeijan tarpeisiin luontois- ja työsuorituksia eli *réquisitions en nature et services*, ja monet rodunjalostajat ovat soveltaneet tätä käytäntöä naisväkeen, viimeksi saksalaiset ja venäläiset ritarit, jotka kuulemma olivat tavattomasti naisen kunnian päälle käypiä ja edistivät näinollen kansojen välistä ystävyyttä ja luottamuksellisia suhteita sangen tyypillisesti. (RP, 111.)

Tässä yhteydessä viimeisen lauseen ironia näyttäytyy varsin julmana: raiskaukset sodan keskeisenä väkivallan muotona ovat tulleet viimevuosina lisääntyvässä määrin esiin, varsinkin ns. uusien sotien yhteydessä, joten kysymyksessä todellakin on ”sangen tyypillinen” käytäntö. Huovinen tuo julki skeptisen suhtautumisensa kansainväliseen oikeuteen ottaessaan sen puheeksi tässä yhteydessä ja valossa, esittäen oikeusnormit paremminkin vääryyksien oikeuttamisen viitekohteina kuin minkäänlaisena todella hyödyllisenä sodan julmuuksien rajoittamisen välineenä.

Maantien alla piileskely tarjoaa mahdollisuuden matkan jatkamiseen kuormaston kyytiin hyppäämällä (RP, 112), ja piiloutuessaan traktorin lavalla kuljetettavaan suureen heinäpaaliin päähenkilöt kohtaavat jälleen sattumalta toisen pakolaisen, sotahistorioitsija ja -kirjeenvaihtaja Milita Instituton (RP, 114) (instituutio tai institutionalisoija), jonka kanssa Pacpipo käy pimeydestä ja ahtaudesta huolimatta

väittelyyn sotahistoriankirjoituksesta, sen roolista sotilaallisten instituutioiden pönkittäjänä, asevarustelun oikeuttajana ja vastakkainasettelujen ruokkijana (RP, 115-127). Kynäilijä narkästyy Pacpilon puheista, vaihtaa piilopaikkaa toiseen paaliin, joka kuitenkin tippuu tien oheen ja niin antaa Huovinen tämänkin satunnaisen tuttavuuden kohdata loppunsa ylösalaisin kellahtaneen piilopaikkansa vankina ohikulkevien sotilaiden käyttäessä sitä ampumaharjoitustensa maalina (RP, 127-128). Kuorma ja päähenkilöt sen mukana päätyvät varastorakennukseen, minkä sopukoista he kiperän tilanteen päätteeksi löytävät piilopaikan, ainoastaan ohuen lautaseinän erottaessa heidät hävittäjälentäjien runsaasta muonavarastosta. Koettelemuksia seuraa kaksipäiväinen syöpöttely ja juopottelu *Gargantuan* hengessä. (RP, 132-142; Liukkonen. 1997, 32.) Tapahtumien pohjustuksessa tulee esiin hyvin Huovisen kertojan rooli, joka on kaikkietävä mutta metafiktiivinen, sillä ensin surkuteltuaan matkalla kohdattujen ihmisten kohtaloita toivoo kertoja päähenkilöille tilaisuutta lepoon ja ateriaan, minkä heti järjestääkin (RP, 129). Levon lomassa Pacpilo esitelmöi kersantille lyhyesti kirjailijoiden ja runoilijoiden kyseenalaisesta roolista kansallistunteen nostattajina (RP, 143-145).

Suvantovaiheen jälkeen kertomus ja matka etenevät kohti rajaa. Edessä on kiperä paikka: kahden rajalle virtaavan joen välissä sijaitsee suuri lentokenttä, josta ohi päästäkseen pakolaiset hyödyntävät jokien väliin tulvien varalta rakennettua rikkiammuttua vesijohtoa (RP, 149-151). Matka kuitenkin katkeaa putkenpätkään keskelle lentokenttää, missä järjestetään samana päivänä suuri voitonparaati. Kuinka ollakaan, arvovieraiden juhlaorkesteri rakennetaan kumppanusten piilopaikan päälle (RP, 152-153), joten he seuraavat ”muhkeaa kuolemankaravaania” (RP, 154) aitiopaikalta betoniputken halkeamista, lippujen ja muun symbolisen säälän suojista. Lentokentällä ovat he myös tilaisuudessa tarkkailla niin uusia lentokoneita kuin lentäjien harjoituksia, jotka voimansa tunnossa tuntuvat pilkkaavan ”maan matosia”. Tilannetta hahmotellessaan Huovinen intertekstuaalisen otteensa mukaisesti viittaa niin Aristofaneeseen kuin Don Quijoteenkin (RP, 147). Katapultti-istuimella harjoittelu on nuorille pommituslentäjille suurta huvia:

Maantielle eksynyttä sammakkoa kiusaava lapsijoukko ei voi sen enempää ilosta rähähdellä. [...] Banditon ohjelmaajulistuksen mukaan olivat nämäkin nuorukaiset niitä oikeudentekijöitä, jotka intomielin vapauttaisivat ihmiskunnan jonkin pirullisen ja iankaikkisen sorron alta. Kun nuo tyhmat kukkopoijat kerran nousevat tekosiivillään Luojaan siniselle taivaalle, on heillä enemmän valtaa kuin jollakin harmaahapsisella tuomarilla, joka tuntee lait ja ihmismielen syöverit. Heidän päähänsä on taottu, että kaikki muut kansat paitsi Bandito elävät sorron alla. (RP, 148.)

Sotaan valmistautuminen toimintana rinnastetaan lapsellisiin, sadistisiin leikkeihin. Ohjelmaajulistus asettaa nuorukaisille identiteetin ja tarkoituksen. Pommituslentäjät oikeamielisinä vapauttajina tuovat

väistämättä mieleen ilma-aseen käytön Yhdysvaltain ulkopoliitikassa. Sanomattakin on selvää, että voitonparaatin ja siihen kuuluvien maneereiden seuraaminen kirvoittaa Pacpilon kielen pienoiseen väittelyyn Milita Forton kanssa ja lisäksi pitkiin yksinpuheluihin. Asetelmaa kertoja käyttää myös oman roolinsa esiintuomiseen, sillä vaikka näennäisesti Pacpilo jupiseekin valtaa vastaan korokkeen alta kuulijanaan vain kersantti, toteaa kertoja satiirikon ominaisuudessa itseironisesti ”enkeleiden” leijailevan ”onnettomien totuudenetsijöiden yllä” kuunnellen ”kynä korvan takana” ja ”tietoisina siitä, että totuus ei asu väkivallan lähettyvillä niinkään usein kuin vaiennettujen ja karkotettujen luona” (RP, 154). Pasifistille tarjoutuu tilaisuus tehdä kiusaa korokkeella seisoskeleille generalissimus Milita Heroolle (sankari) ja ”sivistyskansojen sotilasiamiehille”, tämän huomatessa putken halkeamasta pöydän jalan juureen asetetut samppanjapullot. Epäröimättä sankari tarttuu pulloon, juo sen puoliksi ja täyttää uudelleen nesteellä, ”jolla eskimonaiset pesevät hiuksensa” (RP, 166). Koska ”taistelijahahmot ja ydinstrategit” eivät näe mitään luonnotonta seuraamassaan näytelmässäkään, jäänee myös voitonmaljan täyttävän juhluoman laatu heiltä havaitsematta. Tämä burleskinomainen yksityiskohta on osoitus kertoja Huovisen keinoista romuttaa vallanpitäjien arvovaltaa repostelemalla heitä ympäröivää vallan salaisuutta. Varustelun logiikasta, ”sotakonemessujen” vaikutuksesta ”sivistyskansojen sotilasiamiehiin”, sanotaan, että pitivät he näkemäänsä sitten masentavana teknisen ylivoiman näyttönä tai vähemmän pelottavana, on seuraus kuitenkin kiihtyvä varustelu (RP, 167): etumatka on joko otettava kiinni, tai sitä on kasvatettava entisestään.

Yön turvin saavat pakolaiset tilaisuuden jatkaa matkaa. Lentokentän avaran suojattomuuden ja vartioiden valppauden vuoksi on se kuitenkin vaivalloista. Ärtynyt Milita Forto saakin tilaisuuden antaa filosofille hieman takaisin:

- Voi Mooses, tämä oli jo kymmenes yritys! No nyt, sanokaa nyt, ihrainen juonittelija, mitä tässä pitäisi tehdä. Tehän ihan kaiken tiedätte, minä en mitään. Että häh, mitä tehdään? Käyttäkää nyt sitä terävää päätänne. Saatana, koko matkan olette hokenut, ettei kersanteilla ole mitään arvoa, niin että olla nyt vain hyvä! Juoskaa nyt minne ikinä haluatte ja sanokaa noille hamppareille, että he ovat suolenrepijöitä, hä-hä! (RP, 170.)

Filosofi nolostuu ja jää hiljaiseksi, onhan hänen matkantekonsa todellakin kersantista riippuvaista. ”Näin käy tuiki usein parkkiintuneille ja itsenäisille ajattelijoillemme, epäily ja toisaalta tietoisuus oman ajattelutavan kerettiläisyydestä voi masentaa heidät” (ibid.). Filosofin avuttomuus on toisaalta filosofian avuttomuutta: ”universaalinen vastuuntunto ja näkökulman verraton laajuus törmääkin äkkiä käytännölliseen yksityiskohtaan tai näköjään vähämerkityksiseen tilanteeseen, toinen yksilö esittää

oman ahtaan mielipiteensä yllättävän voimakkaasti” (RP, 171). Seuraa kuitenkin sovinto ja epäparin asetelma hieman tasapainottuu filosofin kiittäessä kersantin hyviä ominaisuuksia: ”olet uskollinen, rohkea ja huolehtivainen” (RP, 172). Kirjan hengen mukaisesti filosofi kuitenkin tähdentää: ”millaisen kalastajan maailma onkaan sinussa menettänyt militarismille!”, aiheellisesti tarkentaen sitä, mihin ihmisten olisi kykyjään syytä käyttää. Miehisää hyveitä on mahdollista toteuttaa muuallakin kuin niitä omimaan pyrkivässä armeijassa. Odotellessa on filosofilla vielä aikaa selittää kersantille minkä tähden tämä on hyppinyt kivääri kädessä parhaat vuotensa (RP, 173-177). Tarinaan laitetaan taas vauhtia ja pakolaisille tulee kiire, sillä vahtikoira yhyttää heidän jälkensä ja pako jatkuu vesijohtoputkessa. Juuri kun he alkavat saada luoteja ja kranaatteja peräänsä tarjoutuu yllättävä pelastus, kun putken lattiasta avautuu luukku ja uusi hahmo esittäytyy: ”- mikä helvetin kahakka täällä taas on?” (RP, 180). Pacpipo luonnehtii tilannetta seuraavasti:

- Elämme nykyisin rauhan tilassa, ja taistelu, joka nyt riehuu tässä päämme päällä, ei ole luettavissa varsinaisesti niihin maineikkaisiin suurtaisteluihin, joita on näytteillä historian seinällä niin kuin punkkeja koiran kupeissa, vaan tässä on kaksi onnetonta pakolaista kansainvälisen oikeuden periaatteiden suojeluksen ja vallan alaisina ja näette parhaillaan otettavan huomioon sivistyskansojen kesken vakiintuneita tapoja, ihmisyyden lakeja ja julkisen omantunnon vaatimuksia banditolaisittain sovellettuina. Pitemmittä puheita tiedustelen, ettekö haluaisi päästää meitä turvaan luoksemme pahimman jumalanilman ajaksi. (RP, 181.)

Sotahistorian ja velvoittavan perinteen arvovaltaa halvennetaan syöpäläismetaforalla. Ironia kohdistuu jälleen kansainvälisen oikeuden periaatteisiin ja viittaa siihen, että ”kansainvälisissä suhteissa” on yksilön omallatunnolla ja ihmisyyden ’laeilla’ vähän tekemistä käytäntöjen kanssa, julkisen omantunnon ja vakiintuneiden tapojen ollessa muuta kuin niiden ehkä toivottaisiin olevan. Pelastaja on vanha kaivosinsinööri, myöskin pasifistiksi tunnustautuva Mineral Specimeno (specimeno= näyte, yksilö) (RP, 185), joka on rakennuttanut ihmeellisen bunkkerin omaksi ja perheensä suojaksi. Tunnistettuaan Pacpilon kutsuu vanhus tämän mielihyvin vieraakseen: ”ja tästä näemme, ettei aikamme ole läpeensä turmeltunut ja eripurainen, koska pasifistikin löytää ystävän käveltyään ensin miljoonan vihaisen olennon ohitse” (RP, 184). Univormupukuiseen Milita Fortoon vanhus puolestaan suhtautuu epäluuloisesti ja vasta Pacpilon esittelyn ja suositusten jälkeen suo tälle saman kohtelun. Mineral Specimenon kautta piikitellään kaikenmaailman filosofointeja, kuten esimerkiksi tässä hahmoteltua dialektista ironiaa tämän selittäessä kersantille:

- Näin ollen teillä on ollut harvinainen onni sotisopaan pukeutuneena saatella rauhanpiippua turvapaikasta toiseen, [...] ja että vastakkaiset voimat eivät nyt törmää yhteen, johtuu siitä, että olemme abstraktion tuloksia, mutta erilleen pyrkivä yhtyy, ja erilaisesta syntyy kaunein sopusointu ja kaikki syntyy riidasta, ja sen lisäksi on sanottu, että

yhtymät ovat kokonainen ja ei-kokonainen, yksimielisyys ja eripuraisuus, sopusointu ja epäsointu, ja kaikesta yksi ja yhdestä kaikki. (RP, 186.)

Milita Forton roolina on edustaa tavallisen ihmisen tervettä järkeä suhteessa hämäriin abstraktioihin: ”näistä sekavista sanoista ei Milita Forto paljoakaan kostunut, mutta hänessä vahvistui usko, että vanhus oli vaaraton höperyydestään huolimatta, ja sen takia hän nyökkäili insinöörille niin ystävällisesti kuin taisi ja kiitteli etukäteen vieraanvaraisuudesta” (RP, 187).

Bunkkeri, joka on piilotettu huolellisesti ja varustettu monenmoisilla porteilla, hälytys- ja puolustuslaitteilla on asuintilojensa osalta ilmastoitu ja sisustettu kuten mikä tahansa varakkaan ihmisen kaupunkiasunto (RP, 187). Insinöörin lisäksi luolassa asuvat rouva Specimeno, tämän tytär Ruğa-Çapeto (Punahilkka) ja kuuromykkä madagaskarilainen miespalvelija Nkema-Nkema (RP, 188-189). Kuten jo on tullut esiin, on suojan idea Huovisen kirjoissa usein keskeinen (Liukkonen. 1997, 32). Bunkkerin tapauksessa korostuu kodin arvo (osana Huovisen konservatiivisia perusarvoja), sillä se on suojattu kaikin mahdollisin keinoin, mikä suhteutetaan tapaan turvata parhaalla mahdollisella tavalla sotilaalliset laitokset ihmisasumusten jäädessä ”taivasalle” (RP, 183). Historiallisena taustana varotoimilleen insinööri viittaa perheensä kärsimyksiin ensimmäisessä maailmansodassa (ibid.). Sittemmin toimiessaan kaivosten valvojana eteläisellä pallonpuoliskolla ja tarkkaillessaan Euroopan tapahtumia oli tämä tehnyt havaintoja jotka saivat hänet menemään maan alle:

Näin, että kenraalit lukivat naapurimaiden karttoja aamulehden asemesta, näin että everstit olivat kopeita ja tiesivät tehtävänsä, näin että kapteenit halusivat majurinarvoja ja että luutnantit pitivät räkäistä nokkaansa liian pystyssä. Edelleen havaitsin, että kommodorit ohjailivat sotalaivoja perin taitavasti, että sukellusveneiden päälliköt kopeloivat torpedolaukaisimia, että ilmavoimien korppikotkat keräytyivät parviin ja että hikiset sotamiehet harjoittelivat ahkerasti. Huomasin, että läksyt oli luettu hyvin ja tenttiaika oli ovella. Niin ikään oli selvästi nähtävissä, että pikkuruisilla houkkioilla oli liian suuria riitaisuuksia ja että sen takia käytäisiin kohta hyödyttömästi teurastustöihin. (RP, 192.)

Bunkkerinsa insinööri rakennuttaa kotiseudulleen Nefortaan käyttäen hyväkseen korkeaa sosiaalista asemaansa ja käytössään olevia resursseja peittäen huolellisesti jälkensä. Motivaatiotaan hän selostaa edelleen:

Olen täysin omavarainen, olen riippumaton, ja vapaakin minulle soveliaalla tavalla. Vedän nenästä niitä ahmatteja, jotka kortistivat jokaisen ihmisen ja rajoittavat yksilön vapautta. Mitkään poliittiset, militaristiset, aatteelliset, diktatoriset, sosiaaliset tai muut päätökset ja mullistukset eivät missään määrin horjuta vanhan Mineral Specimenon elämää. [...] Kuitenkaan en suosittelen tätä elämänmuotoa kenellekään, sillä se, mikä minulle on vapautta, voi merkitä toiselle vankeutta. (RP, 194-195.)

Vankeutta se tosiaan onkin hänen vaimolleen ja tytäruolelleen (RP, 195). Insinööri näkee valtion ja yhteiskunnan vallankäytön niin identiteettinsä kuin fyysisen elämänsäkin puolesta tunkeilevana ja uhkaavana kokonaisuutena, jolta täytyy suojautua sen ulkopuolelle asettumalla. Järjestyksellä on kuitenkin hintansa, eikä suojan idean tämä versio ole yksiselitteisen myönteinen, mikä korostuu insinöörin vainoharhaisuudessa ja fanaattisuudessa, piirteissä jotka onnellisen alun jälkeen alkavat tulla esiin. Kuitenkin aluksi käydään sivistynyttä keskustelua sodan ja rauhan tematiikasta: ensimmäistä kertaa filosofi saa samanmielisen ja oppineen juttukumppanin. Puhutaan sodan syistä ja uskonnon roolista sen oikeuttamisessa (RP, 199-209), käsitellään kriittisesti Leo Tolstoin *Sota ja Rauha* (RP, 201-206), sekä sodan moraaliin sovittamisen loogisia puutteita (207-212). Lisäksi filosofi ja insinööri käyvät pitkän keskustelun sodan geopolittisistä syistä, alueiden ja elintilan kysymyksistä ja hahmottelevat halvempia ja moraalisesti kestävämpiä tapoja ratkaista nämä ongelmat. (RP, 217-225.) Esitetään myös merkittävä hyvän teorian kriteeri: ”siinä suhteessa ehdotuksenne on muoti-ideoita etevämpi, että siihen sisältyy huumoria ja että se on suhteellisen hyvin perusteltu” (RP, 223), mikä muistuttaa Burken ’koomisen oikaisun’ ajatusta.

Keskustelun aikana Milita Forto nukahtaa. Sittemmin hän tekee tuttavuutta Nkema-Nkeman kanssa, vaikkei heillä yhteistä kieltä olekaan. Näin kersantti osoittaa voivansa vaivatta kohdata toiseuden myönteisellä tavalla, mikä perustuu yhteisten piirteiden tunnistamiseen: molempia kiinnostavat pikkuesineet ja tekniset laitteet. Myös humoristiset elteet ja keskinäinen huvittuneisuus toisen ulkoisista piirteistä yhdistävät heitä. Olisi anakronistista ja epäoikeudenmukaistakin syyttää Huovista rasismista ”neekeri” Nkema-Nkeman jokseenkin stereotyyppisenä hahmona esittämisen johdosta, sillä tässä tulevat vastaan kirjoittamisajankohdan käsitykset ja tiedon rajat. Toisaalta Milita Fortoa ei esitetä sen parempana ja molempia hahmoja Huovinen käsittelee myötätunnolla. (RP, 215.) Pacpipo puolestaan tekee tuttavuutta Ruğa-Çapetoon, joka näkee vieraisa kaipaamansa tilaisuuden päästä pois vankilastaan (RP, 214-215). Jos hetkeksi omaksutaan feministinen näkökulma, ei tämäkään hahmo ole ongelmaton, sillä kertomuksen sankaritar kuvataan ’naisellisen’ pinnallisena, suojeltavana ”kauniina sieluna” (Elshtain 1995a, 140). Toisaalta hänet vapautetaan kodin ahdistavasta suojasta, toisaalta hän ei sitä itse kykene tekemään.

6.2.3. Väärästä tietoisuudesta vapautuminen

Kertojan toimesta esitetään pohdinta, jossa nykyaikaa tarkastellaan sodasta vapautuneen tulevaisuuden näkökulmasta, vallitsevia käytäntöjä ihmetellen. Tässä yhteydessä kysytään: ”miksi ei ole perustettu oppituleja ja instituutteja, joissa maisterit, dosentit ja professorit tutkisivat, onko sotakorkeakoulu kannattavin, edullisin ja varmin keino kulttuurin suojelemiseksi” (RP, 226). Nyt voidaan sanoa, että tätä tiedollista lähestymistapaakin on kokeiltu esimerkiksi rauhantutkimuksen nimikkeen alla. Kuvitellen tuon instituutin kylkiäiseksi Typeryyden aikakaudesta (”jolloin ajateltiin ahtaan kansallisesti ja hallintojärjestelmittain”) (RP, 228) kertovan Typeryyden museon, Huovinen rakentaa kirjankin puitteissa kuvitteellisen tilanteen, jossa opettaja kierrättää oppilaita museossa samanaikaisesti esitelmöiden. Viitaten kulttuurin, tekniikan ja tieteen saavutuksiin opettaja tuo esiin ristiriidan rakentamisen ja samanaikaisen tuhoon valmistautumisen välillä. (226-227.) Seuraava katkelma on ansiokas kuvaus Typeryyden aikakauden ihmisestä ja hänen tilastaan:

He olivat samalla lempeitä ja eläimellisen raakoja, nerokkaita ja iljettävän alkukantaisia, viisaita ja sanomattoman vähämielisiä, yksilöitä ja laumaeläimiä ja he tekivät yksinkertaisen liian monimutkaiseksi ja palvelivat järjestelmällisesti epäjumalia, joiden nimet olivat Epärehellisyys, Itsepetos, Saivartelu, Pöyhkeys ja Pelkuruus. Suurimmalla osalla heistä ei ollut mitään omia ajatuksia, ja tällaiset elivät huijareiden ohjeiden mukaan eivätkä koskaan päässeet perille siitä, minkä vuoksi ja mitä tehdäkseen he oikein elivät. Heidän sairaaloinen hokemasanansa oli kehitys ja vain harvat uskalsivat tunnustaa itselleen, ettei ihmismielessä ole koskaan tapahtuva mitään sanottavampaa kehitystä ja että eläimellisyys ja vietit tulevat aina tukahduttamaan hengen lepattavat liekit. Niin ikään vain harvat uskalsivat itselleen selventää, ettei ihmiskunta ole koskaan suorittava yhtään merkittävää työtä kaikkeuden hyväksi ja että heidän elämällään ei ole mitään merkitystä maailmankaikkeudessa. He olivat olemassa kuin muurahaiset ja mehiläiset ja on täysin heidän omassa vallassaan, haluavatko he tehdä kanssaelämänsä miellyttäväksi, haluavatko he yleensä elää vai tuhotua itsensä, tai tuhoutua joskus merkityksettömän kiertokulun jälkeen ulkopuolisen voiman vaikutuksesta. Heillä ei ole mitään muuta päämäärää kuin korkeintaan tehdä oma tarkoituksensa siedettäväksi ja itseään varten soveliaammaksi. Mitään sen suurempaa työtä he eivät voi koskaan tehdä. (RP, 227-228.)

Tulevaisuudessa (jossa yhä murhataan, varastetaan ja kadehditaan) tähän tilaan on saatu korjaus kahta tietä: tunnustamalla mitä ihminen on ja alistamalla joukkotuhot estävän kurin alle (RP, 228). Katkelma antaa aiheita lähemmälle tarkastelulle. Ensin esitetään ideaalina suurista tarinoista, ideologioista ja kehitysuskosta vapautunut, biologiseen perustaansa palautettu ihminen, joka on vapaa elämään elämänsä, tai olemaan elämättä, ja järjestämään sen muutenkin siedettävällä tavalla ollen siten vastuussa itsestään ja itselleen, mutta velvollinen olemaan vahingoittamatta muita tätä toteuttaessaan. Tämä tietoisuus on saavutettu sille antautumalla, siten vapautuen huijareista ja elämän sietämättömäksi tekevästä korkeammista tarkoituksista joita nämä tyrkyttävät. Ristiriitaisuus tulee kuitenkin esiin ensinnäkin järjestyksessä: mikä on tämä uusi kuri, johon alistutaan? Jos kysymyksessä on vapautuneen

ihmisen itseksi, ristiriita häviää. Ellei, on kysyttävä mikä on järjestyksen lähde ja sen hinta? Toinen ristiriita on siinä, miten ihmismieli, joka ei voi kehittyä tai ihmiset, jotka eivät ajattele omilla aivoillaan, voivat vapautua väärästä tietoisuudesta? Apua he eivät varsinaisesti voi saada, sillä mitä muuta ovat nämä avustajat kuin pelastusta, eli uskontoon, ideologiaan, tietoon, nautintoon jne. perustuvia ratkaisuja ihmisenä olemisen ongelmaan kaupittelevia huijareita? Huovinen on merkittävien kysymysten äärellä, mutta tarjoaa vastaukseksi ainoastaan, että ”voittomme on itsemme tuntemisessa” (ibid.). Edelleen tulevaisuudessa tunnustetaan ihmisten suhtautuvan epäluulolla ja vihamielisyydellä toisiin ihmisryhmiin ja myönnetään, ”että elämä on ikuisesti sisältävä riesaa, kiusaa, tuskaa ja vaivaa, eikä minkäänlainen teknillinen edistysaskel tai henkinen asennoituminen tule näitä katkeria ryytejä täysin poistamaan” (ibid.) Epäsuorasti annetaan ymmärtää, että em. kuri on nimenomaan itseksia, joka perustuu tietoisuuteen siitä, ettei väkivalta voi ratkaista ongelmia, eikä lopullisia ratkaisuja ja tietä onneen ole olemassa. Siksi ei haluta turvautua tappamiseen, eikä kiusallisenkaan toiseuden tuhoamiseen, sillä sen potentiaalinen hinta on oma tuho. Tappamisen retorisen motiivin ja siihen sisältyvän äärimmäisen transformaation lupauksen tunnistaminen huijaukseksi on siksi olennaisen tärkeää. Tällaisen ihmisen itsensä tuntemiseen perustuvan järjestyksen saavuttaminen sulkee pois väkivaltaan perustuvan järjestyksen. Salaisuuden piiriin kuitenkin jää, miten tällainen tietoisuuden muutos olisi saavutettavissa.

Typeryyden museon kiertokäynnin kuvaus päätetään sodan oikeuttamisen luonteen kannalta merkittävään replikkiin: ”- Ja nyt, lapset, siirrymme konekivääriosastolle! Niillä ihmiset ennen puolustivat asioita, joita ei varsinaisesti ollut olemassakaan...” (RP, 228-229). Tämä viittaa kirjailijan tietoisuuteen paitsi omien tarinoidensa, myös muiden sotajuttujen ja sodan motiivointien fiktiivisyydestä ja keinotekoisuudesta. Kuitenkin on huomioitava kielellisten käytäntöjen kyky aktualisoitua toiminnan kautta, jolloin tarpeellisiksi tulevat niinkin ravakat työkalut kuin konekiväärit.

6.2.4. Pettymyksestä määränpäähän

Mineral Specimenon vainoharhaisuus saattaa loppuun harmonisen suvantovaiheen, sillä hän on alkanut epäillä Milita Fortoa vakoilijaksi ja ajatella pakolaisten päästämistä suojiinsa hirvittävänä erehdyksenä, päättäen tappaa nämä (RP, 230-231). Petro Pacpipo ja Ruğa-Çapeto ovat tällä välin kehittäneet syvän, aikuisihmismäisen kiintymyksen toisiinsa: sankari on löytänyt sankarittaren. Rouva Specimeno

vaistoa miehensä pelon ja pahat aikeet, ja varoittaa tyttärtään ja päähenkilöitä kehottaen heitä lähtemään. He pakenevat yöllä, jolloin insinööri herää hälytyslaitteidensa antamaan varoitukseen, ja vaimon asettuessa miestänsä vastaan saavat molemmat traagisesti surmansa (RP, 232-244). Palvelija Nkema-Nkema jää yksin ja tuntematta kaikkia bunkkerin toimintaan liittyviä asioita jää sulakkeen palamisen seurauksena pimeyteen. Koettaessaan selvittää kokeilemalla bunkkerin salaisuuksia painaa hän aikanaan vahingossa kontrollihuoneessa sijaitsevaa laukaisinta räjäyttäen ilmaan läheisen lentokentän, millä hän tahtomattaan jouduttaa maailmansodan syttymistä. Lopulta tuo onneton ajautuu yksinäisyydessään hulluuteen. (RP, 257-258.)

Mineral Specimeno, filosofin lähes ainoa myötämielinen kuulija ja tasaväkinen keskustelukumppani, paljastuu siten myös riivatuksi, heikoksi ja väkivaltaiseksi ihmiseksi. Turvallisuutta eristäytymisen kautta hakiessaan rakentaa hän linnoituksen, jonne vangitsee läheisensä ja jota hän on valmis puolustamaan ulkopuolisilta mihin hintaan hyvänsä. Hyvät aikeet ja valistunut ajattelu eivät takaa niiden mukaista käytöstä. Eristäytyminen johtaa pahaksi koetun ulkomaailman demonisoimiseen ja väkivaltaisten keinojen oikeuttamiseen oman itsen ja maailman välisen suhteen kontrolloimisessa, mikä lopulta kohdistuu sekä 'omia', että puolustuskyvyttömiä ulkopuolisia kohtaan. Insinöörin luoma järjestys perustuu sen salaisuuteen ja salaisuutensa varjelemiseksi hän on valmis tappamaan. Suhteellisuudentajuton oman itsenäisyyden korostus johtaa kirjan maailmassa tuhoon.

Jäljellä olevan matkan Mielkukoon kertoja antaa sujua nopeasti, sillä kolmikön noustessa bunkkerista joen rantaan, räjäyttää Nefortan vastarintaliike samanaikaisesti joen yläjuoksulla suuren voimallisuuden padon. Pakolaiset pelastautuvat hyökyaallon tuomalle hirsinipulle, jolla he purjehtivat turvallisesti jokea pitkin rajan yli Mielkukoon. Tämä on mahdollista hämmingin turvin ja hyökyaallon pyyhkäistyä rajan esteet ja "turvallisuuslaitteet" heidän tieltään. (RP, 245-248.) Vastaanotto rajalla on sellainen kuin sillä on taipumus olla 'laittomille tulijoille': "eräs kapteeni, joka ei ollut yhtään jalompi kuin banditolaiset kapteenit, kuulusteli heitä ankarasti" (RP, 248). Pacpison tunnistamista seuraa kuitenkin arvonmukainen vastaanotto ja matka jatkuu loistoautossa ja lentokoneessa pääkaupunkiin. Matkalla nähdyistä sotilaallisista valmisteluista voidaan todeta Mielkukon valmistautuvan sotaan, minkä johdosta "Petro Pacpipo katseli tätä masentuneesti, mutta Milita Forto uhosi merkillistä elämänriemua ja hoki yhtenään: - Onpa loistokampeet! Nyt kyllä Bandito saa päihinsä, että veri pärskähtelee!" (RP, 249).

Pääkaupungissa seuraa varsinainen huolellisesti lavastettu näytös, sillä suurvallan myötätunnolla heikkoja ja sorrettuja kohtaan, kuten nimihenkilöilläkin, on mainosarvoa (RP, 249). Vastassa ovat kenraali Milita Ruzo ja median edustajat:

Ovelasti virnistellen Petro Pacpipo kertoi banditolaisten eläimellisestä julmuudesta, saatanallisista kidutustavoista, joukkoteurastuksista ja lapsenmurhista. Kenraali Milita Ruzo nyökytteli tyytyväisenä (melkein myhäillen) päätään, eikä hän huomannut Petro Pacpimon virnistystä, kun tämä huvittuneena tarkkaili muistilehtiöiden puoleen painuneita nöyriä päitä ja paperilla vinhasti kiitäviä kyniä. Sitten erään ulkomaisen lehden reporterteri kysyi Pacpipolta, pitikö tämä mahdollisena, että syttyy sota Mielkukon ja Banditon välillä:

- Noin kahden viikon kuluttua! sanoi Pacpipo. [...]
 - Mitkä ovat sodan syyt? tiedusteli sama reporterteri?
 - Banditon imperialistinen ja aggressiivinen politiikka! sanoi Pacpipo arvelematta, ja hänen kasvoillaan oli nyt suurmiehen ylevä, vakavoitunut ilme. Siksi tuntui oudolta, että hän yhtäkkiä alkoi raapia selkäänsä unohtaen tyystin kuulustelijansa. [...] Pacpipo hymyili happamesti.
 - Onko vielä muita syitä? kysyttiin.
 - Tyhmät miehet, tyhmät naiset, ontot kallot, alkoi Pacpipo luetella.
- Mutta silloin Milita Ruzo kääntyi lehtimiesten puoleen ja sanoi pakolaisten olevan kuolemanväsyneitä. (RP, 249-250.)

Pacpipo astuu hänelle kirjoitettuun rooliin ja käyttää tavanomaisia keinoja demonisoidun viholliskuvan rakentamiseksi ja sodan esittämiseksi vastustajan politiikasta johtuvana välttämättömyytenä. Merkille pantavaa tässä on puhujan oma, toiminnan luonteesta täysin tietoinen suhde puheisiinsa, sekä toimittajien into kuunnella 'julkista ihmistä' – tilaisuutta verrataan kuulusteluun – ja ottaa tarinat täydestä. Kenraali on tyytyväinen filosofin valmistellessa ilmapiiriä ja luodessa oikeutusta sodalle, mutta tämän alkaessa puhua omiaan vaientaa hänet ystävällisesti mutta päättäväisesti. 'Sotajuonessa' tärkeää on diskurssin ohjailu puhetta ja hiljaisuutta hallinnoimalla.

Kertomuksessa erotetaan päähenkilöt pitkäksi aikaa. He hyvästelevät toisensa viettämällä iltaa kahden kesken (lukuun ottamatta komerossa piileskelevää salaisen tiedustelun agenttia, jonka raportin mukaan: ”filosofi tyrkytti koko illan kersantille sodanvastaista propagandaa ja [...] kersantti torjui päättäväisesti viettelijän defaitistiset kiihotuspuheet) (RP, 251), juopotellen, kinastellen ja lopulta eroten ”tavattomasti humalassa” ja ”ilmeisen liikutuksen vallassa” (ibid.). Kersantista tulee vänrikki, hän saa joukkueen ja katoaa sodan melskeisiin. Filosofin menee naimisiin Ruğa-Çapeton kanssa, sotilasviranomaiset ottavat heidät huostaansa ja piilottavat heidän jälkensä. Sotakoneisto nielaisee päähenkilöt, kummankin tavallaan. Pacpipo tekee propagandaa, joskaan ei aivan sillä tavalla kuin hänen herransa toivoisivat: ”hän ei tahtonut puhua ääninauhalle ja suoran radiolähetyksen aikana hän ei noudattanut ohjeita, vaan puhui niin kuin häntä huvitti”, minkä tuloksena ”hänen puheensa olivat

suureksi lohduksi murjotulle Nefortan kansalle” (ibid.). Filosofi kykenee sanankäyttäjän ominaisuudessa siis jonkinasteiseen myyräntyöhön. Itse toimintaa hänkään ei kykene vastustamaan, vaan myönteiset vaikutukset rajoittuvat rohkaiseviin puheisiin.

6.2.5. Pahojen mahdollisuuksien osoittaminen

Syttyy siis sota Mielkukon ja Banditon välille, ja koska kysymyksessä ovat suurvallat, laajenee se ennen näkemättömän tuhoisaksi maailmansodaksi: ”ei mikään aikaisempi sota ole vienyt vapauttajia niin kauas päämääristään, ei minkään toisen sodan jälkeen ole ollut niin paljon orjuutettuja kansoja, pirstottuja valtakuntia, vääristeltyjä rajoja, anarkiaa ja huutavaa kurjuutta” (RP, 252). Huovisen viittaus kohdistuu 1950-luvun kontekstiin suhteutettuna sekä koettuun toiseen, että sen kaltaiseksi ja pahemmaksi pelättyyn kolmanteen maailmansotaan.

Seuraa diplomaattinen näytös jättiläisvaltakuntien välisen jännityksen lievittämiseksi. Liennytyspyrkimykset johtuvat siitä, että Huovisen kuvitteellisessa maailmassakin on poliittisia kamppailuja ja jotkut ”vaikutusvaltaiset henkilöt” varoittavat sodasta. Lisäksi vallanpitäjiä ”laimeasti arveluttaa” sotaan ryhtyminen, ja siksi valtuuskunnat neuvottelevat ja diplomaatit sukuloivat (ibid.). Neuvotteluja käyvät mm. Banditon edustaja, varakreivi, kenraali Parada Uniformo (parada= mahtaileva, kerskaileva, teennäinen) ja Mielkukon ulkoministeri Formalismo, taustavoiminaan ”vaikutusvaltaiset diplomaatit, puoluemiehet ja sotilashenkilöt” (RP, 253). Myönteisten tulosten aikaansaaminen on kuitenkin lähestulkoon yhtä mahdollista kuin keisarin viestin perille meno Kafkan novellissa: asioihin ei esteiden (kinastelut itse neuvottelujen järjestelyistä, muodollisuuksista, liittolaisten huomioimisesta) vuoksi edes päästä käsiksi. Paraskin neuvottelujen tuottama ehdotus tarkoittaa sodan käymistä suurvaltojen välissä sijaitsevien pienten valtioiden alueella (lausunnon sanamuoto, josta kertojan mukaan vain tämä johtopäätös on tehtävissä, ei tietenkään asiaa suoraan kerro). Tämäkin kariutuu kiistaan siitä, kutsuttaisiinko sodan jalkoihin jäävää puskurivyöhykettä ”rauhan vyöhykkeeksi” vai ”rakkauden vyöhykkeeksi”. (ibid.) Kertoja viljelee jälleen trooppina ironiaa, minkä mahdollistaa parodioitava todellisia tavoitteita kätkemään tarkoitettu kaunisteleva retoriikka.

Neuvottelujen kulusta tiedotetaan ahkerasti ja ihmiset saadaan uskomaan, että heidän kunniaansa on loukattu. Lisäksi: ”kymmenet miljoonat ihmiset huolehtivat erään kaukaisen pikkuvaltakunnan asukkaiden vapaudesta, vaikka kukaan ei ollut koskaan käynyt siellä, eikä tiennyt sen oloista mitään” (RP, 254). Eikä kukaan muista uhkan tuon maailmankolkan ihmisten vapaudelle johtuvan siitä, että kiistelevät suurvallat ovat hyökänneet sen kimppuun ja jakaneet sen keskenään. Kuvauksessa esiin tulevat median kyky nostaa asioita tietoisuuteen ja tehdä niistä merkittäviä, sekä sen tyypilliselle esittämisen tavalle ominainen ajankohtaisuutta painottava historiattomuus. Liikekannallepanojen peruuttaminen on molempien osapuolen näkemyksen mukaan ”teknisesti mahdotonta” ja tilanne kärjistyy. Huovinen katsoo diplomaattisen prosessin epäonnistuvan ennen muuta siksi, ettei poliittinen eliitti ”satojen miljoonien ihmisten luottamusmiehet”, anna tarpeeksi arvoa rauhalle ja arkisille saavutuksille. Heillä ei ole ”valtuuksia tai henkilökohtaisia edellytyksiä” ajatella kuten tavalliset ihmiset, eivätkä he kiinnitä tarpeeksi huomiota sodan inhimilliseen hintaan (RP, 255). Edelleen Huovinen kyseenalaistaa heidän rauhantahtonsa aitouden väittäen, että jos todella haluttaisiin, voitaisiin asioista neuvotella miten kauan tahansa ilman että sotaan verrattuna merkittävää vahinkoa tapahtuisi. Venyvien neuvotteluiden aikana ennättäisi paras latautuneisuus purkautua, sotajoukot kyllästyä ja ”hyvin harjoiteltu amok-juoksu” saattaisi mennä ”lekkeripeliksi” (RP, 256).

Sodan syttyminen otetaan aluksi vastaan innostuksella, sotatapahtumia seurataan, ”eletään suuria hetkiä” ja ”niitä, jotka eivät kaikesta sydämestään paneutuneet yhteiselle suurelle asialle, pidettiin halveksittavina petteureina” (RP, 259), kuten kansallisen identiteetin sotaan mobilisoinnin yhteydessä on tapana. Nuolet kartoilla etenevät (strategian esittämistapa) ja kuten kertoja valistaa, tapahtuu niiden kärjissä kauheuksia (RP, 259). Ajalle ominaista oli, että: ”[e]lettiin vakavan mielenhäiriön vallassa. Tuolle mielenhäiriölle oli luonteenomaista, että sen uhrin yrittivät tappaa kaikki vastaantulijat” (RP, 260). Huomio nojaa rauhanajan käytäntöjen ristiriitaan sen kanssa, mikä sodan oloissa näyttäytyy järkevänä ja normaalina. Mielenhäiriön syiksi kertoja esittää ihmisten pelon toisiaan kohtaan ja luulon, että nämä olisivat kovin erilaisia kuin he. Nämä uskomukset on tarpeen mobilisoida sodan käyttövoimaksi, sillä rauhanaikana niitä ei niin suurena määränä esiinny, että vastaantulijat väistämättä tapettaisiin. Erilaisuuden korostamisessa kummallista Huovisen mukaan on, että ”kaikki he rakastivat ja vihasivat suunnilleen samoin, [...] ravintokin koostui samoista aineista – tärkkelyksestä, valkuaisaineista ja rasvasta – lapset syntyivät samalla tavalla, unet ja haaveet olivat samankaltaiset, kuu ja aurinko näkyivät kaikille” (RP, 260). Tätä vastaan olisi tietenkin mahdollista saivarrella, vaikka sen

kautta miten erilaisissa määrin eri ihmisten ja ihmisryhmien ravinto kutakin mainituista aineista sisältää tai, että siinä missä toiset voivat vain katsella kuuta, toisilla on voimavaroja tuhlettavaksi siellä käymiseen. Kuitenkin olennaista Huovisen esityksessä on, että ihmisten välillä on tarpeeksi samankaltaisuuksia mille rakentaa jos tähän vain on halua, eikä erilaisuuden korostaminen ja sillä politikointi siten ole ainoa mahdollinen tapa toimia. (vrt. identifikaatio, sen kaksisuuntaisuus ja politiikan luonne myös yhdessä toimimisena) Ihmisten yhteisiä piirteitä painottava retoriikka liittyy Burken "samaa olemusta olemisen" käsitteeseen, mikä korostaa ihmisten välisen kommunikaation mahdollistavia yhteisiä ominaisuuksia olettamatta ykseyttä ja siten tekemättä politiikkaa mahdottomaksi. Mahdollista tämä on yhteisen päämäärän (esim. rauha) ehdoilla, mikä kehottaa transsendoimaan erillisyydet yhteydeksi tuhon välttämiseksi.

Seuraavasta katkelmasta ei mitenkään väkisin tarvitse hakea aineksia tämän päivän käytäntöjen kritiikkiin:

Vankien kiduttajat saivat yhä korkeampia esimiestehtäviä. Kiihkeästi rääkättiin jotakin poloista, että hän kertoisi suuria salaisuuksia. Otaksuttiin että kun seinään kahlehditulta mieheltä väännetään ranne poikki, hän hätäytyy ja neuvoo tien onneen ja rikkauteen... Ehkäpä hänen itsehillintänsä pettää ja hän kertoo, montako miestä on hänen pataljoonassaan. Nyt puolustivat ihmiset vapauttaan. Kaikkalainen orjuutus oli heille kauhistus. (RP, 261.)

Huovinen kysyy kidutuksen moraalista hintaa ja painottaa sen hyödyttömyyttä välineellisessä mielessä: kidutettaessa lopulta jokainen murtuu, mutta kuinka monella on hallussaan niin merkittäviä salaisuuksia, että siihen ryhtyminen olisi oikeutettua? Esittäessään kidutuksen vapauden puolustamisen välineenä kysyy Huovinen ironisesti: mikä orjuus on kidutustakin kauhistuttavampi?

Sota pitkittyy, ”sotajoukkojen tulivoima oli valtavasti liian suuri verrattuna niihin käsitteellisiin arvoihin, joita puolustettiin” (RP, 263). Huolimatta totaalille sodalle tyypillisistä yhteiskunnan kaikki voimavarat käyttöönottavista ponnisteluista, ei lopullisia ratkaisuja saada aikaiseksi, mikä johtaa uupumukseen. Lopulta käytetään ”tuhoaseita, joista ennen sotaa oli sanottu, ettei niitä kukaan uskalla käyttää” (RP, 264), eli ydinaseita. Tässä tarinassa niillä on siten omituinen, ironisella tavalla ”myönteinen” rooli, sillä ne ovat viimeinen pisara, joka johtaa rauhan solmimiseen. Kuitenkin ”[j]äljestäpäin syytettiin rauhantekijöitä siitä, että he olivat olleet liian kiireisiä. Sotaonnihan olisi voinut kääntyä...” (ibid.) *Rauhanpiipun* viimeinen luku kuvaa laveasti maailmansodan saavutuksia: ennennäkemätöntä tuhoa, romahtaneita valtioita, anarkiaa ja kodittomia ihmisiä. Se myös saattaa vielä

hetkeksi yhteen Petro Pacpilon ja Milita Forton alleviivaten kirjan moraalia. Neforta on ollut maailmansodan taistelukenttä, joka sodan jälkeen on jäänyt miehittämättä. Karanneet sotavangit ja kaiken maailman pakolaiset harhailevat maan kautta pyrkien jollekin ”kotimaansa miehitysvyöhykkeelle”, paikallisten asukkaiden puolustaessa kotejaan ja omaisuuttaan taistelukentiltä keräämillään aseilla. (RP, 265.)

Kertomuksen lopussa kuvataan kaksi nefortalaista sotavankia hakeutumassa takaisin kotiin. He saapuvat yöllä samaiseen kylään, josta kirjan tapahtumat alkoivat. Toinen heistä asettuu sinne, kotinsa raunioihin. Toinen, Milita Forto jatkaa matkaa. (RP, 266-267.) Lähtiessään hän kuitenkin törmää myöskin kotiinsa palanneen Petro Pacpilon asumukseen, missä tämä viettää erinomaisen mukavaa ja rauhallista perhe-elämää, erikoisin, mukavuudenhalun sanelemin sisustus- ja pukeutumiskäytöksin varustautuneena aineellisessa yltäkylläisyydessä eläen (RP, 268-270). Puitteet ja mahdollisuuden tälle muodostavat kylää suojeleva miliisi ja kyläläisten harjoittama salakuljetus (RP, 267, 275), eli anarkiaa on tarpeellista rajoittaa ja on perustettava sellainen järjestys, mikä olosuhteiden ehdoilla on mahdollista. Kaiken tämän näkeminen herättää runnellussa ja henkisesti tyhjässä, kärsimystensä ja uhraustensa syistä epä tietoisessa Milita Fortossa tavatonta katkeruutta:

Aa, sinä juonitteleva ihasäkki, siinä istut ja nautit kodin rauhaa! Kähisi hän vihlovan kateuden vallassa. (...) Olet salvannut ovesi ja elät kuin keitaassa, vaikka ympärilläsi on rääsyjen ja nälän helvetti täynnänsä viimeisillään olevia penteleitä. Mutta mistä minä saan palkintoni, minä onneton eläin, joka olen hyökännyt ja puolustanut kahdeksassa eri maassa, katkaissut käteni ja saanut silmäni tulisen rautakappaleen, joutunut vangiksi ja elänyt ainaisessa piinassa piikkilankojen sisässä tai kaivoksen onkaloissa? Kuka maksaa minulle seitsemästä omin käsin tuhotusta hyökkäysvaunusta ja kahdestasadastaviidestä verenhimoisesta vihollisesta, jotka konepistoolini niitti maahan. Missä on maksumääräys, jumalauta, ja kuka sen kirjoittaa? Velvollisuus täytetty, jumalauta! [...] Kadoksissa olivat ne loistavat puhujat, joiden sanoma oli innostanut kansoja varustautumaan. Kukaan mahtimies ei tullut puristamaan Milita Forton kättä ja kiittämään häntä uskomattomasta kestokyvystä. (RP, 271.)

Kertoja intoutuu jälleen metafiktiivisesti pohtimaan tämän muotoilemansa ”symbolisen asetelman” merkitystä. Onko käynyt niin, että päähenkilöt ovat saaneet ansionsa mukaan, sillä tarinassa on jo todistettu sodan ja rauhan keskinäinen paremmuus niiden tuottamien vaikutusten kautta (RP, 272). Milita Fortohan oli omistautunut armeijalle ja siten sodankäynnille ja Pacpipo puolestaan rauhanasialle. Kuitenkin edellisen kurjuus on silmiinpistävä, samoin jälkimmäisen hyväosaisuus.

Onko todella välttämätöntä, että kaikkien ihmisten on veljeyden nimissä jouduttava yhtäläiseen hätään. Eikö niillä, jotka haluavat rauhaa, olisi muka oikeus kieltäytyä kulkemasta toisten mukana, joita pahat halut ja mielipuoisuus ajavat houreesta toiseen. [...] onko Milita Forto vaarallinen ihminen sen takia, että hän tekee työtä armeijan hyväksi, jos hän muuten on kunnollinen, sopuisa, rehellinen ja auttavainen. (RP, 273.)

Vastausta ei anneta. Todetaan, että kielteinen vastaus viimeisen kysymykseen oikeuttaisi sotaan varustautumisen 'hyveellisille'. Vastausta asetelman sisältämään moraaliseen ongelmaan voi tietenkin hakea vallan ja vastuun keskinäisriippuvuudesta: vain ihminen, jolla on mahdollista valita ja valta toimia on täysin vastuussa teoistaan. Tietämättömyys ja tyhmyys, sekä siitä aiheutuva kyvyttömyys arvioida tekojen seurauksia, samoin kuin vallankäytön ja manipuloinnin alaisena toimiminen rajoittavat vastuuta, joka täytyy suhteuttaa näihin rajoituksiin. Retorisessa mielessä tämä johtaa kuitenkin uusiin ongelmiin, sillä kaikki kyseenalaiset ratkaisut perustellaan välttämättömyyksiä, olosuhteiden pakosta johtuvina ja rakenteen sanelemina.

Pacpipo löytää ystävänsä talonsa pihalta, ilahtuu suuresti ja kutsuu tämän sisään. Seuraa hiljaiseksi vetävä tyrmistys toisen onnettomasta tilasta: filosofi ei julista pasifismiaan. (RP, 274-275.) Pacpipo ja Ruğa-Çapeto ruokkivat ja vaatettavat Milita Forton, antavat rahaa ja tarjoutuvat ottamaan tämän luokseen toipumaan. Milita Forto tahtoo kuitenkin jatkaa matkaa, tosin vähemmän katkerana. (RP, 276-277.) Hänen ainoa tavoitteensa on meri, sen eheys ja pysyvyys, johon hän turvautuu tahtoen tulla jälleen pieneksi ja sulautua luonnon kiertokulkuun (RP, 277-278; Piirainen 1986, 52). Sikäli kun kotiinpaluu ymmärretään pelastuksena (Seery 1990, 9) molemmat päähenkilöt lopulta pelastuvat, ja samoin pelastuu ihmiskunta tästäkin sille hahmotellusta kaikkien aikojen pahimmasta koettelemuksesta. Kyse ei siten ole maailmanlopunennustuksesta, sillä hallitseva on usko elämän jatkuvuuteen. Kuitenkin hintaa Huovinen kysyy: jos yhteisön elämä on se, mitä sodassa ajatellaan turvattavan ja jos elämää ei väkivalloin saada kammettua uusille urille ja tuloksena on vain kaaos ja hävitys, niin millä perusteella sota on rationaalinen väline? Ei ainakaan niillä perusteilla, joiden kautta sitä oikeutetaan. Suhteessa sodan rationaalisuuteen on tarpeellista kysyä kuka siitä hyötyy?

Mitkä ovat kirjan rakenteen ja sen sisällön väliset yhteydet ja miten rakenne heijastaa sisältöä? Kysymyksessä on seikkailu, jonka vauhdikkaat juonenkäänteet tekevät kirjasta helppolukuisen edistäen sanoman perille menoa (esteettinen välitys). *Rauhanpiippu* on melko tyypillinen satiirinen teos siinä mielessä, että sen sanoma on voimallinen moraalisaarna ja retorinen tehokeino paisuttelu (Liukkonen 1997, 31). Paisuttelu tulee esiin kerronnassa Pacpilon puheenvuorojen mennessä toistuvasti 'mahdottomuuksiin' hänen ivatessaan asetoimia. Tarinan vauhdikkuus ja 'uskomattomat' tapahtumat ovat eräänlaista rakenteellista paisuttelua, mikä voidaan tulkita ehkä viihteellisten sotajuttujen

parodiaksi, mutta se myös vihjaa ettei kaikki ole aivan sitä miltä näyttää ja lukijan on syytä olla valpas ettei tule huijatuksi.

Vaikka Pacpilon hahmo toimii kirjailijan äänitorvena, esitetään hänetkin vajavaisena ihmisenä, ei täydellisenä sankarina. Hänen aisaparinsa, Milita Forto on ehkä hölmö ja ajattelematon, kaipaa käskyjä ja uskoo mitä sanotaan, mutta toisaalta hän on hyväntahtoinen, pystyvä ja käytännöllinen, toisin kuin filosofi. Vaikka Huovisen ihmiskuva onkin pessimistinen ja hän pilkkaa ihmisten tyhmyyttä ja hyväuskoisuutta, sisältyy tähän kuitenkin myös suopeaa inhimillisyyttä. Pacpilo edustaa älymystön parhaimmistoa, mutta hän on fyysisesti lihava ja kömpelö ja jää monissa tilanteissa neuvottomaksi, joskaan ei sanattomaksi. Vaikka Milita Forto osittain onkin narrin roolissa, on hänet kuvattu sympaattisesti tavallisen ihmisen edustajana ja tämä yhdessä hänen hyvän sotilaan statuksensa kanssa alleviivaa sitä, kuinka pahoja tekoja ei voida abstrahoida pois ihmisestä, vaan niiden konkreettiset tekijät ovat juuri näitä hyväuskoisia, hyväntahtoisia milita fortoja. Rauhan etevämyys tulee esiin kirjan moraalissa, missä pasifistille käy hyvin ja militaristi joutuu kärsimään. Kuitenkin molemmat ovat osallisina samassa tilanteessa, missä filosofin korkea yhteiskunnallinen asema suojaa häntä väkivallalta juuri sotilaan kautta: hänen henkensä on väkivaltaisten tapahtumien keskellä muiden ruumiiden, eli juuri Milita Forton suojaama, mikä muodostaa erään *Rauhanpiipun* ironisen asetelman. Päähenkilöt tarvitsevat toisiaan: filosofilla on käyttöä kersantin taidoille; kersantti puolestaan voisi suuresti hyötyä filosofin tiedoista. Tämä viittaa yksittäisten perspektiivien riittämättömyyteen.

Näitä kahta perin erilaista hahmoa yhdistävät siis tilanne ja olosuhteet joihin he ovat joutuneet. Se tekee molemmista, niin herrasta kuin narrista, heidän kontrolloimattomissaan olevien tapahtumien pelinappuloita, eli toimijat ovat riippuvaisia rakenteesta. Jos Milita Forto onkin vain shakkipelin moukka, ei Petro Pacpilo tässä suhteessa ole paljoa kummempi. Ero on heidän sosiaalisessa asemassaan ja käyttöarvossaan vallan pitäjille, minkä kautta kummankin mahdollisuuksien horisontti on erilainen. Samoin he eroavat omassa suhteessaan maailmaan, missä Milita Forto ottaa asiat annettuina, uskoo mitä sanotaan ja tekee niin kuin käsketään, kun taas Pacpilo tekee mitä täytyy, mutta vastustaa sen minkä pystyy. Milita Forto on idealisti pitäessään sodankäyntiä välttämättömänä ja hyödyllisenä arvojen puolustamiseksi ja uskoessaan hänelle esitettäviin perusteluihin. Pacpilo on lopulta kyyninen realisti: hän tietää mitä häneltä odotetaan, tekee sen varmistuen oman turvallisuutensa koska tietää ettei parempaan pysty, eikä hänellä ole aikomustakaan uhrautua edes omien ihanteidensa

puolesta. Sotapropagandaa pasifisti tekee pitkin hampain, mutta tekee kuitenkin, tosin säilyttäen ajatuksen vapauden ja julistaen omaa sanomaansa siinä määrin kuin pystyy. Kumpikin heistä on epätäydellinen: Milita Forto on oppimaton ja hyväuskoinen, vaan ei Pacpipokaan elä aivan kuten saarnaa. Tuomioiden jakaminen on mahdotonta: Milita Forto on liian tyhmä oppiakseen ennen kuin kokeilee, Pacpipo puolestaan on niin viisas, että osaa erottaa mahdollisen mahdottomasta ja luovia niiden välillä.

Rauhanpiipun painotusten muodostamat epäsuhdut, sen fiktiivisen maailman epämuodostuneisuus, eli pasifistin viisaus verrattuna kaikkien muiden tyhmyyteen ja naurettavuuteen tuo esiin sen argumentin ja tekijän sympatioiden kohteet. Mutta kritisoitavat käytännöt eivät ole aivan 'olkinuken' asemassa. Paremminkin ne tunnustetaan realiteetteina ja niiden oikaiseminen lähes mahdottomaksi, mutta kirjan moraalinen argumentti vierittää vastuun taholle jolle se kuuluu: ihmiselle itselleen. Tämä puolestaan avaa uusia mahdollisuuksia, joihin tarttuminen kun kaikki on sanottu, jää myöskin ihmiselle itselleen. Satiirille tyypillinen pahojen mahdollisuuksien osoittaminen ja toteuttaminen on olennainen piirre. Ironia toteutuu rakenteessa, kirjan maailman realiteettien ja pasifistin puheiden välisessä ristiriidassa. Kukaan ei kuuntele ja seurauksena on vääjäämättä katastrofi. Merkille pantavaa tarinassa on myös kaikkien kohdattujen keskustelukumppanien kuolema sodan tuhoisuutta ilmentävänä tekijänä. Tarkoittaako tämä myös heidän edustamiensa mielipiteiden retorista tappamista? Samoin Milita Forton hahmon kohdalla toteutuu draamallinen ironia: vastaukset (Pacpipo) ovat koko ajan hänen ulottuvillaan, mutta silti hän tarrautuu auktoriteetteihin ja realiteetteihin, joita haluaa uskoa ja aiheuttaa siten oman tragediansa.

6.3. Pasifistin puheet

Siirryn nyt erittelemään tarkemmin Pacpilon puheenvuoroja, jotka muodostavat tärkeän osan *Rauhanpiipun* argumentista. Huomio kiinnittyy erityisesti hyödynnettävään retoriikkaan, millä on tietenkin yhteys keskustelutilanteiden rakenteeseen.

6.3.1. ”Kellogin Cornflakes –sopimus”

Puheenvuoron alussa Pacpilon suulla todetaan sodan syyt pohjimmiltaan tuntemattomiksi, siten implikoiden, etteivät todelliset syyt varsinaisesti ole historiankirjoituksestaan luettavissa: yhtä

uskottavana syynä esitetään Mars-tähden reunalta sodan itiöpölyä puhalteleva häijy menninkäinen. ”Jos tarkoin tietäisimme sotien syyt, niin kuka tahansa voisi ne lopettaa – mikäli haluaisi” (RP, 24). Lause viittaa tiedollisen lähestymistavan rajoituksiin suhteessa poliittiseen ilmiöön. Viitataan myös sotahistorian ylikorostukseen ihmiskunnan historiassa, niiden ”eläinten kiima-aikoja” muistuttavaan toistuvuuteen, sekä tämän toimintamallin orjuuttavaan ”ikuiseen kaavaan” (ibid.). Puheen ikuisesta kaavasta voisi tulkita näkemykseksi sotien joko ihmisluonnosta tai kansainvälisen järjestelmän rakenteellisista ominaisuuksista johtuvaksi välttämättömyydestä, mutta yhdistettynä ihmisen kiimaiseen eläimeen identifioivaan herjaavaan retoriikkaan, muuntuu lauseen merkitys syytökseksi kaavamaisesta ja mielikuvituksettomasta ajattelusta.

Puheessa Pacpipo käsittelee sotilasstrategiaa itseään toteuttavana ennustuksena. Viitekohtana on ennen ensimmäistä maailmansotaa laadittu Schlieffenin suunnitelma ja sen rooli sodan syttymisessä. Von Schlieffen ”aavisti ensimmäisen maailmansodan syttymisen jo 1890-luvulla” (RP, 25) ja suunnitteli puolustavansa Saksaa parhaiten hyökkäämällä, mikä aikanaan toteutuikin ”joten v. Schlieffen ei turhaan varautunut” (ibid.). Samalla tavalla ironisesti esitetään toista maailmansotaa edeltänyt sotatieteellinen ja tekninen kehittämistyö ja varustelu kaikissa suurvalloissa ”ennakolta aavistamisena”, eikä suinkaan sotaan johtavana kehityksenä. Toiminnan seurauksena, kehitysajatusta parodioiden ”toinen maailmansota olikin niin muodoin jo huomattavasti täydellisempi ja muhkeampi kuin ensimmäinen” (ibid.). Nämä suunnitelmat viittaavat puolustussotaa koskeviin väitteisiin liittyviin ongelmiin: yleensä sotien kaikki osapuolet ovat puolustautuvinaan jotakin uhkaa ja vääryyttä vastaan. Mitä suurempi jonkin valtion poliittinen ja sotilaallinen mahti, sitä varmemmin se myös turvautuu ”ennaltaehkäisyyn” kuvittelemiensa uhkien suhteen saaden aikaan sotia. Sankaruuden ja sodasta kertovien myyttisten tarinoiden (Troijan sota, Wilhelm Tell) ristiriitaa modernin sodan, ”koneiden ja lihamyllyjen ajan”, käytäntöihin ivailee seuraava kysymys: ”miekasta ja peitsestä on kirjoitettu ylväitä lauluja, mutta kuka siivittää runoratsunsa, kun konekivääri kaataa röykkiöihin syyttömiä talonpoikia, työmiehiä, ylioppilaita...” (RP, 26). Sana syytön siksi, että Pacpipo näkee asevelvollisten maksavan vain ”ideologioitten täysipainoisuuden hirvittävää hintaa” (ibid.).

Puheen varsinainen sisältö on kuitenkin Kansainliiton ja YK:n rauhanpöytäkirjojen puolinaisuutta ja epäonnistumista käsittelevä ja toisaalta militarismia ja sotilaallisia käytäntöjä parodioiva ”Kellogin Corn Flakes-sopimus”. Nimen taustalla on kunnianosoitus valtiosihteri Kellogin esitykselle ainaisen

rauhan säilyttämiseksi v. 1928, ja toisaalta se perustuu maissipuuron syöttämiseen kaikkien maiden asevoimien sotilaille, mikä yhdistettynä ruokahalua kiihottaviin lääkkeisiin saa nämä lihomaan määrättömästi. (RP, 28-29.) Ajatus perustuu olettamukseen, että lihavat ihmiset ovat hyväntuulisia pyknikoita ja toisaalta varsin käytännölliseen arvioon, etteivät nämä jaksa suorittaa kovin räväköitä rynnäköliikkeitä. Asevoimat on siten tarkoitus rauhoittaa ja niiden liikkeitä hidastaa, jotta tehtäessä päätöksiä sodasta ja rauhasta aikaa jäisi harkinnalle. Palveluksessa ei saisi pitää alle 150 kg:n painoisia sotilaita sillä rajoituksella, että pienet valtiot saavat ”erivapauden talouspoliittisista syistä ja eräistä muista tunnetuista seikoista johtuen pitää sotilaansa vähemmän rasvaisessa lihassa” (RP, 30). Suunnitelmaan kuuluu ihmiskunnan asteittainen vierottaminen sodankäynnistä, jolloin huumeiden avulla ammattisotilaat ja aseteknikot saisivat jatkaa työtään valvotuissa oloissa luullen edelleen suorittavansa normaaleja tehtäviään, kun tosiasiansa he olisivat ”vain ryömineet kehässä pehmustetulla lattialla” ja ”kyhänneet halvasta pahvista [...] vähämielisiä rakennelmia” (RP, 31-32). Edelleen ehdotukseen kuuluu, että rajanaapurit järjestäisivät viiden vuoden välein ”tuhoamistaisteluita”, näytöksiä ja speaktaakkeleita, joita korkeat esikunnat voivat seurata ”taikakiikareilla”. Ne toteutettaisiin seuraavasti:

Sotajoukoille annetaan varhain aamulla kaksinkertainen annos ruokarohtoa, mutta [...] ei ruokaa. Sitten astuvat näyttämölle propagandamiehet ja he syöksevät suustaan kaiken sen valheiden saastaisen summan, mikä ihmisaivoista on vääristyneiden aatteiden, vallanhimon ja vainohulluuden muodossa vuosituhansien aikana kertynyt, ja he kertovat vihollisen viimeyönä varastaneen maan ruokavarastot. Miehiin, jotka polttavan nälän vallassa kalvavat kenkiään ja puista kuorta, saadaan siinä samassa istutetuksi vihan siemen, ja he lupaavat pyhästi tuhota verivihollisensa viimeiseen mieheen. (RP, 33.)

Joukot ohjataan lavastetulle taistelukentälle, sotilasjohtajat puhuvat ja ”Clausewitzin haudalle on viety kukkia” (RP, 34), eli sotilasperinteitä ylläpidetään. Paksukaiset ajetaan rynnäkköön, jolloin he kuitenkin laskelmoidusti uupuvat ennen kuin armeijat kohtaavat ja tuona epätoivon hetkenä taistelukentän keskusta piilotetut ruokavarastot paljastetaan ja tuhoamistaistelu muuttuu kansanjuhlaaksi. Taikakiikareilla tapahtumia seuraavat sotilashenkilöt ja aseiden keksijät näkevät tapahtumat sellaisina kuin haluavat ja heidän toiveensa palkitaan kunniamerkein. Sotahistorioitsijoille on tarjolla huolellisesti arkistoitua ja täsmällistä aineistoa. (RP, 35-40.) Lavastamalla keinotodellisuus huolellisesti manipuloidun tiedonvälityksen avulla, luodaan illuusio siitä, mikä militaristisen arvomaailman puitteissa sodassa on tavoiteltavaa. Suunnitelman retorinen teho perustuu todellisten asetelmien pääläelleen kääntämiseen: todellisuudessa ihmisiä manipuloidaan tukemaan sotaponnisteluja ja osallistumaan niihin. Tässäkin heille lavastetaan valtaisa näytös, mutta

päinvastaisessa tarkoituksessa. Koomisuus muodostuu tosielämän käytäntöjen irvikuvien kautta: sotilaat ovat lihavia ja kömpelöitä, upseerit huumattuja ja avuttomia, kaikki uskovat mitä haluavat ja siten saavuttavat mitä tavoittelevat. Kansalaisten väärä tietoisuus kääntyy sotilaallis-teknologisen eliitin vääräksi tietoisuudeksi, joka toteutetaan *Utta, uljasta maailmaa* muistuttavalla tavalla. Edelleen hyödynnetään retorista identifikaatiota, missä suunnattoman lihavat sotilaat – syöttiläät – edustavat kansalaisyhteiskunnan ja taloudellisen toiminnan kustannuksella loisivia kyltymätöntä puolustuslaitosta ja sotilaallis-teollista kompleksia.

6.3.2. Kasvatus ja ideologia

Pacpipon kiistelyt nuoriso-ohjaaja v. Barbaran kanssa eivät tämän päivän näkökulmasta ole keskeisintä aineistoa, sillä hahmo edustaa 1930- ja 1940-lukujen ilmiöitä. Mieleen tulevat Hitler-jugend ja Baldur von Schirach - vaikka viimeaikoina ovat keskustelua herättäneet esimerkiksi Afrikan konfliktien lapsisotilaat. Toisaalta ilmaisi Pentti Linkola vastikään kaipauksensa ulkoileviin ja reippaileviin 'arjalaisnuoriin' (Aviisi 16.3.2006, 3). Koska aiheena kuitenkin on mielipiteenmuokkaus ja kasvatus, voidaan keskustelusta nostaa esiin tämän kannalta merkittäviä aiheita.

Kun Pacpipolle selviää kenen kanssa on tekemisissä, purskahtaa hän nauruun ja alkaa herjata: ”[...] Ludoviko von Barbara, kaikkien lasten ystävä, itsensä Kristuksen nimittämä nuoriso-ohjaaja, [...] alaikäiskutsuntojen ylin suojelija, Ihmis-Perai järjestön kunniapirunkala, puberteetti –hopliittien komentaja, [...] kahden pistoolin Nemeso, päänahannylkijä ja tuhoamistaistelujen erikoisasantuntija” (RP, 57-58). Yhteistä osapuolille on ainoastaan nuorison merkityksen tunnustaminen ihmiskunnan tulevaisuuden rakentajina. Muutoin ei yhteisiä näkemyksiä löydy, vaan vastakkainasettelu ja vihamielisyys toisen edustamia arvoja kohtaan ovat vallitsevia. Von Barbara julistaa omia kasvatuskäsityksiään:

Olen sitä mieltä, ettei nuorisolle ole annettu yhtenäistä ohjelmaa, vaan sen harrastukset on suunnattu liian moneen kohteeseen. [...] Minun ohjelmani on: enemmän reipasta leirielämää lapsille, karaisevia leikkejä, sosiaalista yhteistunnetta kehittävää toimintaa ja nurkumatonta luottamusta johtajiin, sillä sotilaallisen tiukka kuri kasvattaa pojista vastuuntuntoisia miehiä. Me tarvitsemme nuorisoa, joka tahtoo ja pystyy vaalimaan historian suuria perinteitä, me tarvitsemme teräksistä nuorisoa, ihanteellista nuorisoa, me tarvitsemme nuorisoa, jolle me voimme turvallisin mielin uskoa ne saavutukset, jotka meidän sukupolvemme on työllä ja vaivalla rakentanut! (RP, 59-60.)

Pacpipo ei kurista ja järjestyksestä perusta, vaan päinvastoin korostaa tässä suhteessa niiden vaarallisuutta. Herjaava polemiikki jatkuu Pacpilon retorisesti myöntäessä todellakin tarvittavan ”teräksistä nuorisoa” ottamaan kannettavikseen sodan tuhoiset seuraukset ja siirtyy sanalliseen hyökkäykseen: ”ensiksi me tarvitsemme sata katupoikaa, jotka polttavat teidän nuorisokirjanne”. (RP, 60.) Loukkaus ei edistä kommunikaatiota, von Barbara kieltäytyy kuuntelemasta, mutta Pacpipo ei hellitä: ”Lallusmaisinkaan nuoriso ei voi saada aikaan niin paljon vahinkoa kuin tuollainen karaistu puolenuoriso, joka kantaa tunnuksenaan suden, kotkan, tiikerin ja tietämättään myös korppikotkan kuvia” (ibid.). Pacpipokin esittää ohjelmansa, jonka mukaan tarvitaan:

[...] enemmän ovelia nuorukaisia, jotka erinomaisen hyvin teeskentelevät itkua ja huutavat äitiään ja isoäitiään kun heitä marssitetaan reaktiopommittajan ohjaamoon. Me tarvitsemme vastuuntuntoista nuorisoa, jonka polvet alkavat lysmätä ja hampaat lyödä loukkua, kun heidät talutetaan atomitykin taakse. Me tarvitsemme viekasta nuorisoa, joka osaa typerästi naureskella ydinaseelle, ikään kuin eivät käsittäisi sen suurta hyötyä ja erinomaista iskukykyä. Emme tarvitse laumassa mölyäviä tompeleita, vaan viekkaita, sanomattoman ovelia nuoria, paljon viekkaampia kuin urhoolliset isänsä! (RP, 61.)

Nuoriso-ohjaajallekin paljastuu vastustajan todellinen karva: ”- Tehän olette pasifisti! Huudahti Ludoviko von Barbara ja vetäytyi nytkähtäen pois päin, ikään kuin hän olisi nähnyt kalkkarokäärmeen.” (ibid.) Von Barbaran puheenvuoro edustaa konservatiivisia arvoja ja poissulkevan identiteetin tuottamista korostaessaan retoriikassaan jatkuvuutta, perinteitä, saavutuksia ja kyseenalaistamatonta kuuliaisuutta. Samoin korostuvat kollektiiviset hyveet ja maskuliiniset arvot. Nämä kaikki ovat militaristisen diskurssin kannalta tärkeitä. Pacpipo kritisoi näitä samaisia arvoja niiden väärinkäytön vuoksi ja esittää niiden sijaan ’ovelan ihmisen tien’, mikä tarkoittaa kykyä nähdä asioiden taakse ja miettiä järjestyksen hintaa. Samoin kehoitetaan kysymään, mikä arvojen puolustamiseksi on hyväksyttävää, ja mieluummin kieltäytymään perinteisistä käytännöistä pilkan uhallakin kuin niitä kyselemättä uusintamaan.

Myös Milita Forto ja pursimies puuttuvat keskusteluun puolustaen aliupseerin näkökulmasta kurin ja miehekkyyden merkitystä ja korostavat, ettei sotilaallisten instituutioiden puitteissa mikään onnistu ilman kuria, hierarkiaa ja järjestystä ja miten ”mamman pojat” ja viisastelijat karjutaan ja rangaistaan ojennukseen (RP, 63). Näitä argumentteja ei filosofi ota lainkaan vakavasti, mikä tekona sisältää jo militarismin ja sen käytäntöjen arvovallasta riisumisen. Rikkoutumiseen ja vammautumiseen viittaavat kielikuvat ilmaisevat epäsuorasti, että aliupseerien ongelmanasettelu on filosofin näkökulmasta pielessä. Hän ei ole kiinnostunut sellaisten instituutioiden funktionaalisuudesta, jotka väkivalloin

ylläpitävät 'dysfunktioiden' tuottamiseen tähtäävää järjestystään. Siksipä Pacpipo tyytyy lälätteleeseen: - Mastot-puomit poikki! Nauroi Pacpipo leveästi. – Hö-höö! Niskat-nilkat nurin! Hals- und Beinbruch! (RP, 63-64.)

Matkalla Pacpipo suhtautuu kärsimättömästi Ludoviko von Barbaraan, ”jonka mielikuvitus oli aina taipuvainen ihmeellisten seikkailujen teille” (RP, 69). Lisäksi hän selittää ihmisen paikasta luomakunnassa, vetoaa arkielämän arvoon ja pienten nautintojen merkitykseen, kyseenalaistaen suuret aatteet, maineen ja kunnian, sekä paikkojen hierarkian minkä puitteissa arvot paikallistetaan: ”[m]iksi siis ihminen kiihdyt politiikasta, kun sinulla on hyvä aate: tee rauhan työsi, niele surusi, kärsi harmaa arki, äläkä riehaannu mihinkään 'suureen ja loistavaan', sillä niitä ei olekaan siellä missä niitä sanotaan olevan, ei Berliinin-Rooman akselilla, ei Hollywoodissa, ei Punaisella Torilla”. (RP, 74.) Filosofin alkaessa kritisoida asekeksijöitä, puuttuu Milita Forto puheeseen kysyen:

Nähkääs, jos hyökkäysvaunu tulee niityn yli, eikä sotamiehellä ole panssarinyrkkiä, niin piruakos hän taitaa tehdä? Pakoonko lähteä vai jäädä vaunun alle? Häh? Tottakai tarvitaan hävittäjiä, kun on kerta pommikoneitakin. Muuten ei tasapaino säily. Jos nyt hirtetään yhden maan vetypommikeksijät, niin mitäs ehdetaan sitten viholliselle. Entä jos vihollisen tykki puhkoo meidän panssarit, mutta me ei mahdeta mitään viholliselle? Kyllä silloin etulinjan kaveri muistaa insinööriä! Suotta siinä tapatetaan meidän miehiä, kun vihollisella on paremmat kampeet. Meidän miehen luontainen paremmuus ei silloin meinaa mitään. (RP, 75.)

Pacpipo jättää jälleen vastaamatta militaristisiin arvoihin perustuviin kysymyksenasetteluihin ja laskelmiin voimatasapainosta ärsyttävästi hihittäen. Filosofin näkemyksen mukaan ei konfliktien pitä antaa eskaloitua niin pitkälle, että kysymyksestä tulisi relevantti. ”Mikään ei ärsytä innokasta todistelijaa niin paljon kuin vastaväittäjän kaikkitorjuva nauru”, minkä seurauksena saattaa olla, että ”tekee mieli lyödä, ruhjoa, ampuu...” (ibid.) Tämän kautta kertoja viittaa rauhanaatteen rajoituksiin, joukkotoiminnan ja etuoikeutetun ideologian vaarallisuuden kautta:

Kun yksinoikeutetut rauhanpuolustajat, jotka omistavat ainoan oikean rauhanaatteen, marssivat kadulla kantaen rauhanvihollisia vastaan tähdätyjä julisteita ja näkevät kadunkulmissa irvisteleviä naamoja, niin he kenties närkästyvät, ja kuka takaa, etteivät he karkaa rauhanvihollisten kimppuun ja anna heille nasevia iskuja? Ei kukaan takaa tällaista! Se on murheellista ja ihmisen rikosrekisterin muistaen myös todennäköistä. (RP, 76.)

6.3.3. Yksilön asema ja vastuu

Pacpilon suulla ihmisyksilö esitetään kahtiajakautuneena: toisaalta omaa elämäänsä elävänä ja tavoitteitaan toteuttavana, toisaalta vallankäytön kohteena ja sen välineenä. Rooliaan

kansalaisyhteiskunnassa toteuttava ihminen on valtion instituutioiden ”kirjoissa ja kansissa”, hänestä on kerätty vallankäytön tarkoituksiin tietoa. (RP, 87.) Vallankäytön puitteissa yksilön varalle on tehty suunnitelmia: sotilasviranomaiset ovat ottaneet hänet huomioon laskelmissaan, eikä ainoastaan kotimaassa, vaan liittolaissuhteiden johdosta myös suurvalloissa. Näin toimii valtioiden järjestelmä ja maailman sotilaallisten voimasuhteiden hierarkia. Yksilöistä nämä tahot eivät piittaa, sillä hallintokoneisto käsittelee ihmisiä materiaalisena resurssina – väestönä. Kysymys on kantilaisen etiikan vastaisesta ihmisen välineellistämistä, hänen oman arvonsa unohtamisesta, sillä strategisissa laskelmissa ihmiset pelkistyvät numeroiksi, kukin ”ykkösen arvoiseksi” (RP, 88-89). Yksilön voimattomuudesta suhteessa yhteiskuntaan, aatteisiin ja poliittiseen valtaan sekä väkivaltaisten muutospyrkimysten turhuudesta (vrt. luokkataistelu) Pacpipo lausuu:

Ryntäät toreille ja Bastiljiin sokean raivon vallassa, mutta kätesi tapaa tyhjää. Et saa, sitä kiinni, sillä uudet suuret aivot muodostuvat kohduissa, uudet vallanhimoiset astuvat naamasi yli. Tee mitä teetkin, et mahda mitään. Karkaa pitkin pääkatua, huuda, sylje, potki ja yhtä tyhjän kanssa. Sillä [...] mikään vallankumous ei ole antanut kansanvaltaa eikä koskaan sitä annakaan. Panssarivaunun tykki ampuu sinut kasan alimmaiseksi, ja organisaatio-oppi auraa sinut tien oheen. Liityt järjestöön, joka ajaa ihmisyksilön asiaa, ja miten käy? Organisaation huippuporras ei tunne sinua, ei muista sinua, ei tiedä sinusta mitään. Sillä huippuportaalte pääsemiseksi on taisteltava, oltava vallanhimoinen ja painettava toista alas. (RP, 89-90.)

Yksilö on tämän näkemyksen mukaan vallanpitäjille ennen muuta hyväksikäytettävä voimavara. Huovinen suhtautuu skeptisesti mahdollisuuteen, että mikään aate tai organisaatio kykenisi ajamaan yksilön asiaa, sillä kietoutuessaan valtakamppailuihin, niin sisäisiin kuin ulkoisiinkin, tämänkaltaiset tavoitteet unohtuvat vallan muuttuessa päämääräksi sinänsä. Tämä herättää kuitenkin kysymyksen vallan luonteesta, sillä voidaanko mitään saavuttaa, saatikka muuttaa ilman jonkinlaista valtaa? Onko kaikki valta väistämättä turmelevaa, pakottavaa ja väkivaltaista ’ylivaltaa’? Vai voiko olla olemassa kykyä ja toimintaa korostavia vallan muotoja ilman edellistä, alistavaa ja pakottavaa aspektia? (Elshtain 1995b, 354-355.) Tarjoamatta vastauksia edellisiin kysymyksiin, Huovinen kiinnittää huomiota yksilön mahdollisuuteen olla sankari kieltäytymisen kautta (RP, 91). Sankarillista kieltäytymisestä tekee se, että hallintojärjestelmät käyttävät hyväkseen yksittäisen ihmisen kuoleman pelkoa. ”Ymmärrettävistä syistä useimmat sanovat kyllä”. Suostuessaan vallankäytön välineeksi, esim. osallistuessaan hyökkäyssotaan, yksilö välttää sosiaalisessa mielessä vastuun: ”valtio ja ohjelmanjulistajat nostavat jollakin salaperäisellä tempulla vastuun hartioiltani” (RP, 92). Huovisen ylistämä sankaruus perustuu sotilaallinen sankaruuden tavoin kuolemanpelon voittamiseen, mutta yksilön sankaruus nähdään rakentavana verrattuna sotilaan kuoleman hyödyttömyyteen modernin sodan ’lihamyllissä’. Vastustajan hellimä käsite otetaan tässä tapauksessa omaan käyttöön ja se

identifioidaan toisenlaisiin motiiveihin. Vaikka perustuukin yksilön valintaan, on kieltäytymisen rakentava sosiaalinen merkitys vastarinnassa väkivaltaisten käytäntöjen uusintamista kohtaan. Huovinen tuo esiin suorasanaisen satiirin keinoin epäluulonsa valtarakenteita ja vallankäyttäjiä kohtaan ja esittää voimakkaan vetoamuksen ajattelun, epäilyn ja kieltäytymisen puolesta, myöntäen viimeksi mainitun vaativan tavattomasti rohkeutta.

6.3.4. Institutionalisoitu militarismi, sotahistoria ja nationalismi

Epämukavista olosuhteista huolimatta kohtaaminen Milita Instituton, ”vähämielisen reportterin, joka väittää olevansa sotahistorioitsija” kanssa, kiihdyttää Pacpipo kiivaaseen väittelyyn. Alkuun Pacpipo luettelee pitkän listan kiistakumppaninsa tuotantoa, joiden nimeämisen kautta parodioidaan sotahistoriaa, -tekniikkaa ja sodankäyntiä käsittelevää kirjallisuutta ja niiden osuutta militaristisessa diskurssissa, esimerkkeinä vaikkapa: ”Ranskan yleisesikunta mainetöissä”, ”Tulevaisuuden sodan näköaloja”, ”Boforsin tehtaiden mestariluomus”, ”Miesten matkassa – näkymiä Tanskan miehityksestä”, ”Kävin Führerin bunkkerissa” ja ”Uusia tuulia räjähdysainealalla” (RP, 115). Milita Instituto puolustautuu, tuomien vastustajansa ymmärryksen rajoittuneeksi ja vedoten sotilaspiireissä ja mediassa nauttimaansa arvostukseen ja siihen, että hänen artikkelinsa ”antavat oikeudenmukaisen kuvan kansojen taistelusta oikeuden, vapauden, inhimillisen kulttuurin ja monen muun seikan puolesta”. Lisäksi hän korostaa, että on työssään vaarantanut henkensä ollakseen paikalla, kun ”historian mainetekoja suoritetaan” ja saaneensa tästä hyvästä useita kunniamerkkejä. (RP, 116.) Milita Instituto vetoaa nauttimaansa sosiaaliseen hyväksyntään, arvostukseen ja hänen asemansa takaavaan institutionaaliseen valtaan, jonka tarkoitusperiä hän palvelee.

Väitteen vapauden puolustamisesta Pacpipo kääntää päälaelleen, kysymällä ”mistä löydätte vapautta puhtaassa muodossa?” ja muotoilee sen uudelleen militarismiin liittäen: ”onko ihminen oman sotatekniikkansa herra vai orja?” (RP, 117.) Johtopäätös on: ”raskainkaan kahle ei voi painaa ihmistä niin säälimättömästi kuin ne keinot, joilla ihminen mieli vapauttaa itsensä...” (ibid.). Sotaan varustautuminen aiheuttaa pelkoa ja huolta, rasittaa taloutta ja lopulta johtaa sotaan saaden aikaan tuhoa, eli kysymys on varustelun noidankehästä, missä pelko ja huoli ruokkivat itseään ja niiden kautta perusteltua toimintaa karaten lopulta käsistä. Mielenkiintoinen on huomio, että yhtä hyvin kuin sodassa tarvitaan harjaantuneita johtajia ja tehokkaita aseita, tarvitaan ”iskukykyistä armeijaa [...] varten hyvä

sota”, mistä historiallisena esimerkkinä mainitaan ”Hitlerin sotakoneisto v. 1939” , joka ”kuohui niin suurta voimaa, ettei se ollut pidäteltävissä” (RP, 126). Mielestäni tämä ilmiö on harkinnan arvoinen aspekti tulkittaessa suurvaltojen, esim. Yhdysvaltojen halukkuutta voimankäyttöön. Rungas asearsenaali ja valmiit suunnitelmat tekevät väkivaltaan turvautumisesta houkuttelevan ja toteuttamiskelpoisen vaihtoehdon, mille strateginen ajattelu tarjoaa rationaalin. Lisäksi pyrkimys ehdottomaan sotilaallisen ylivoimaan tekee sodankäynnin tarpeelliseksi asevoimien kehittämisen ja siihen suunnattujen resurssien oikeuttamiseksi. Reportterin vastauksessa vapauden ja sotatekniikan suhdetta koskeviin spekulointeihin tuodaan esiin militaristisen arvomaailman tyypillisiä piirteitä:

- Tuo on akkojen löperrystä, sanoi miehekäs Milita Instituto. – Miehet käyvät maailmansotia, että heidän kansansa saisivat elää ja rakentaa onnellista tulevaisuutta. Sotahistorioitsijoiden velvollisuus on huolehtia, että jälkipolvet eivät unohtaisi isiensä lukemattomia taisteluja vihollisia vastaan. Puhukaa mitä tahansa, te ihmiskunnan pyhää velvollisuutta pakoileva pasifisti, niin minä joka tapauksessa laulan ylistystä urheudelle, hyvälle aseille ja erittäinkin suurille sotapäälliköille, jotka ovat pelastaneet kansansa niin monesta pälkähästä! (RP, 118.)

Puheenvuorossa esille tulevat ontologiset oletukset järjestystä uhkaavasta pahantahtoisestä vihollisesta ja sodasta reaalimaailman olosuhteenomaisena ilmiönä, sekä militarististen arvojen identifikaatio maskuliinisuuteen ja velvoittava vaatimus vaalia perinteitä ja kumartaa sankareita. Pacpipo siirtyy ruotimaan sotahistoriankirjoituksen lajeja, jotka hän jakaa rintamamieskirjailijoiden, sotapäällikkömuistelijoiden ja sotahistorioitsijoiden kirjoituksiin. Ensiksi mainitut esitetään mahdollisesti hyödyllisinä ja ”humanitaarisiin tarkoituksiin sopivina”, sikäli kuin kertomukset ovat rehellisiä, eivätkä alistu palvelemaan ”raakuutta, pöyhkeyttä, tyhmyyttä, rahaa ja sensaatiota” (RP, 118). Toiset kaksi kirjallisuudenlajeja mainitaan suorastaan vaarallisiksi ”arvovaltariitelijöiden, vallanhimoisten ja kostonhaluisten” käsissä, sillä ne unohtavat kysymyksen olevan ihmisistä puhuessaan divisioonista ja voimaryhmistä fetisoituina ”tilannekartan tussineliöinä”, jotka henkilöityvät komentajiinsa: ”sillä näemmehän, että yhä vieläkin kruununprinssi Ruprecht marssii sinne ja tänne tai Nikolai Vatutin siirtyy vastahyökkäykseen, vaikka he ovat varsin vähän pöläyttelleet maantien tomua” (RP,119). Pacpipo kuittaa suuret sotapäälliköt ”nimilapuiksi valtaviin ruumiskasojen huipuilla” mainiten samalla, että ”korpit ja pieneliöt askartelevat realiteetin maailmassa” (ibid.). Huovinen viittaa Erich Ludendorffin muistelmiin ensimmäisestä maailmansodasta ja ”omahyväisen” Julius Caesarin kirjoituksiin. (RP, 120-123.) Sotahistoriankirjoitus nähdään suurten voittojen ja sankarikultin kanonisointina ja siten sen katsotaan, paitsi kirjaamalla sodan opetuksia seuraavaa sotaa ajatellen, myös osallistuvan sodankäynnin uusintamiseen ilmiönä ja instituutiona, eli kysymyksessä on

sodan tekstualisointi. Suhteessa sankareihin, sotapäälliköihin ja poliittisiin johtajiin esitetään Pacpilon suulla merkittävä vetoamus:

Ihminen: älä aseta koskaan toista ihmistä liian korkealle tuolille, älä sittenkään, vaikka tämän ansiot olisivat rauhanomaiset ja hyödylliset. Enemmän kumarru sontatunkiota, kannu sille lahjasi, vuodata valtimostasi verta ja huuda sille hurraata. Näin et tosin saavuta suurta kunniaa, mutta olet pahan edes toisille vaaraton, ja herrasi on hyvä ja leppoinen ja kasvattaa sinulle leipää. (RP, 124-125.)

Lyhyesti Pacpilo valottaa kersantille runoilijoiden ja kirjailijoiden roolia kansallishengen nostattajina, viitaten Saksan kansallislaulun nytemmin vaiettuun säkeistöön: ”Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt“, (RP, 143) ja sen arroganssiin. Huomiota kiinnitetään niinikään Gogolin *Kuolleiden sielujen* loppulauseeseen, jossa tämä antaa Venäjän saavuttamattoman troikan kiittää ohi tieltään väistyvien toisten kansojen, mitä Pacpilo parodioi ottamalla lauseen ja sijoittamalla sen toiseen kontekstiin: ”jos vetypommi räjähtää [...] niin silloinkin ’jyrähdellen repeytyy kappaleiksi ilma muuttuen tuuleksi ja ohi lentää kaikki, mitä vain maan päällä on“ (RP, 144). Johtopäätöksensä tämänkaltaisista hengen tuotteista Pacpilo esittää, ettei sanataiteilijoiden ole syytä liikaa ylistää omaa kansaansa, eikä ainakaan tehdä sitä toisten kustannuksella alentamalla ja alistamalla, ja perustelee tätä ihmisten perimmäisellä (biologisella) samankaltaisuudella, sekä kaikkien yhtäläisellä (moraalisella) kehnoudella (ibid.). Ylentämisen ja alentamisen tarkoituksia palvelevat representaatiot tulkitaan vaarallisiksi, mihin perustuen Pacpilo tyrmää myös puheet ”valtiaroduista ja muita etevämmistä hallintoaateista“ (ibid.). Lisäksi esitetään vetoamus ”suurille kansoille“ suhtautua ymmärtäväisesti ”pieniin kansoihin“ eläinvertauksia hyödyntäen, ja huomautetaan pienten yksityiskohtien ja moninaisuuden tekevän maailmasta viehättävän. Kersanttikaan ei tästä pahastu, sillä puhe ei varsinaisesti loukkaa armeijan kunniaa. (RP, 145.)

6.3.5 Teknologian ja oikeassa olemisen vaarallisuus

Tarkkaillessaan voitonparaattia piilopaikastaan ajautuvat päähenkilöt inttämään näkemästään. He kiinnittävät huomiota eri asioihin: kersantin silmä on herkkä konkreettisille yksityiskohdille (RP, 155) ja tulkinnan taustan muodostaa ammattisotilaan eetos. Filosofin puolestaan kauhistelee, haukkuu ja kritisoi näkemäänsä, sekä kersantin (ja paraatin kuuluttajan) puheita pasifistin näkökulmasta. Filosofin kiinnittää huomiota paraatin tarkoitukseen ja kuvittelee sotakoneiston konkreettisia aikaansaannoksia, minkä kautta hän kritisoi sotilaallisen toiminnan seurauksia kaunistelevaa retoriikkaa. Filosofin

pilkatessa kersantin kiinnostusta näytteillä oleviin aseisiin, näyttäytyy sotateknologia eräänlaisena 'väkivaltafetissinä', eli tekniikan kiehtovuus ja joidenkin rakkaus sitä kohtaan saa nämä perustelemaan sodan välttämättömyyttä oikeuttaakseen kyseisten objektien olemassaolontarkoituksen. Näin puhuu Pacpipo sotilaallisista rituaaleista:

Kuuntele torvisoittokunnan marsseja ja kalskahtelevia puheita, ja anna mielesi ylentyä korkeaan juhlaan. Tee näin ja ole narri, ole houkkio, jota ovelasti petkutetaan, ole sätkynukke, jota idiootti nykii langanpätkillä. [...] tiedä, että paljon kaunista ja harrasta on sepitetty peittämään vertajuovan hirviön vääristyneitä kasvoja, ja ihanin silkki verhoaa ahnaan suun ja veriset torahampaat. Tässä piilee kavala koiruus: ihminen pettää sankarillisesti itseään, voittaa tuskallisina ponnistuksina terveen järkensä ja käy miehuullisesti kiinni omaan kurkkuunsa ja repii sen auki. (RP, 155-156.)

Kaunisteleva ja abstrakteja arvoja korostava retoriikka, samoin kuin silmää hivelevät symboliset esitykset ovat militarismin hyväksyttämiseksi keskeisiä. Käytettävät kielikuvat ovat voimakkaita: armeija nimetään hirviöksi. Sen toimintaan osallistumisen ja militarismin hyväksymisen nähdään perustuvan itsepetoksen retoriikkaan, jonka seuraus on itsetuho. Milita Forto ei usko, vaan vastustaa ja viittaa työhönsä isänmaan hyväksi, sekä sotavoimien tarpeellisuuteen vihollisten täyttämässä maailmassa. Tästä innostuneena kiistää Pacpipo sotilasvarustelun yhteyden isänmaahan perustellen kantansa sotilasteknologian tuhoisuudella: puolustauduttaessa tuhotaan isänmaa elinkelvottomaksi. Kysymyksessä on ehkä kirjan voimakkain puolustussodankin oikeutuksen kyseenalaistava argumentti. Periaatteet ja oikeutukset eivät ole ehdottomia, vaan aina on otettava huomioon keinojen ja päämäärien suhteet. (RP, 156.) Pacpipo puhuu myös asioita, joiden pohjalta voidaan kyseenalaistaa hahmon pasifistisuus:

Joskus muinoin, keihään ja piilukkopyssyn aikakautena saatettiin sotilashenkilöiden kyynillisyyttä pitää tervehenkisenä maanpinnalla pysyttämisenä, ja kyllä nytkin tarvitaan pari komppaniaa siellä täällä mellakoiden ja harhautetun väen hillitsemiseksi, kun on aivan ilmeisesti odotettavissa yhteiskuntaa ja sen saavutuksia uhkaavia levottomuuksia. Mutta ylimalkaan konekiväärin ja korttelipommin etiikka on ilmanaikaista ja sattumanvaraista, ja porsaansa syövä emakko on pyhäkoululapsi militaristin rinnalla! (RP, 157.)

Pacpipo ei tuomitse väkivallan käyttöä ehdoitta, vaan kritiikin ydin on paremminkin päämäärien ja keinojen välisessä ristiriidassa, sotateknologian kohtuuttomassa tuhovoimassa suhteessa puolustettaviin kyseenalaisiin arvoihin. Kuitenkin rajoitettu väkivallan käyttö esitetään yhteiskuntarauhan säilyttämisen kannalta tarpeellisena, eli periaatteessa Pacpipo suo tukensa valtion kansalaisiinsa kohdistamalle väkivallalle tietyissä ylimalkaisesti määritellyissä tilanteissa (harhautetun väen mellakat). Lausuman taustalla lienee ajatus kommunistien ulkoparlamentaarisesta toiminnasta, tai yleisemmin "joukosta, torista ja kadusta" (Haavikko. 1980, 39, 141) ja niiden itse itselleen ottamasta

vallasta. Tilanteet on kuitenkin syytä määritellä tarkemmin, sillä mitä on 'harhautettu väki', riippuu tarkastelijan näkökulmasta. Tietenkin on mahdollista argumentoida väkivaltaista ulkoparlamentaarista toimintaa vastaan parlamentaarisen demokratian vallitessa.

Paraatin kuvauksessa kiinnitetään huomiota uskonnon ja jumalan käyttöön sodan pyhittäjinä, virren veisuun ja "makean jumalanpalveluksen" avatessa tilaisuuden. Tätä luonnehditaan "häpeämättömäksi irstaudeksi" (RP, 158). Seuraavaksi pitää puheen "raaka ja vallanhimoinen organisaattori", generalissimus Milita Heroo, "joka ei ollut mikään älyniekka" (ibid.) Puheen sisältöä tekstissä ei ole vaivauduttu tarkemmin hahmottelemaan ja tämänlaisista puheakteista todetaan, ettei niissä ole muuta ihmeellistä "kuin se vallan ja orjuuttamisen täydellisyys, joka sallii pitää niin vähämielisiä puheita" (ibid.). Puheita kommentoidaan maailmalla ahkerasti, kotimaassa sekä liittolais- tai vasallimaissa "pakosta ihailen", jossakin "tyhmyydestä kunnioittaen" ja vielä muualla ihmetellen "missä ja miten seuraava väkivaltaisuus ilmenee" (RP, 159). Suhteessa väkivallan diskurssien teemoihin on syytä nostaa esiin avainsanat, jotka Huovinen puheen yhteydessä mainitsee, nimittäin sotilaat, oikeus ja oikeudenmukaisuus sekä urhoolliset liittolaiset. Diskursiivisen strategiansa ja johtoajatustaan palvelevan retoriikan mukaisesti antaa Huovinen kaikille näille tarkennetun, kielteisen merkityksen. Sotilaat, eivät ole mikään erillinen kasti, niin kuin modernin maailman suhteen sopiikin olettaa, vaan kyseessä on asevelvollisuusarmeija, minkä puitteissa "kaikkien ammattien harjoittajia oli joko tyhmyyteen kasvattamalla tai pakottamalla käsketty tuhoamaan ja orjuuttamaan kukoistavaa, rakentavaa maailmaa" (ibid.). Oikeus ja oikeudenmukaisuus ovat sanoja, joilla valheellisesti kuvataan sodankäynnin motiiveja "järkähtämättömällä röyhkeydellä ja itsepintaisella häpeämättömyydellä" (ibid.). Liittolaiset Huovinen korvaa "orjuutetuilla juhilla", jotka "voihkien vetivät hurmeisia suurvankkureita" (ibid.). Paraati vyöryttää katselevien päähenkilöiden editse eri aselajien joukkoja ja kalustoa:

Sotilassoittokunta viritti elähdyttävän marssin. Sen tahdissa lähti kentänlounaiskulmasta pataljoona, johon oli kerätty reimoja ritareita, kaikki yli kuuden jalan pituisia uroita, joiden kasvot oikullinen luonto ja lapsesta pitäen annettu sotilaskasvatus olivat tehneet päättäväisiksi ja uhkaaviksi. Sanalla sanoen tässä tuli banditolaisen rodun valioyksilöitä, salskeita puolueen tukipylyvää puettuina nahkatakkeihin, vyöllään pamput ja kainaloissaan konepistoolit. Tultuaan korokkeen luo he kohottivat nyrkkiin puristetut kätensä kohti jumalan taivasta ja katsoivat vihasesti sivistyskansojen sotilasasiamiehiä. He karjaisivat äkeästi hyvänpäivänsä ja mennä jyskyttivät pois suoraksi ojennettuja jalkojaan nakellen. Heillä oli lippukin. [...]
– Generalissimuksen henkivartiopataljoona hänen täällä ollessaan, muulloin sotavankileirien vartijoita. (RP,159-160.)

Nämä ovat Pacpilon mielestä pahimpia kaikista, ”väkivallan kaltereita” rakentamaan kasvatettuja kiduttajia ja kysyy: ”nämäkö vapauttavat maailman?” (RP, 160-16). Seuraa jalkaväkeä, jotka ”näyttivät toteen osaavansa kävellä niin taitavasti, että jokaisen mieshenkilön vasen jalka tömähti yhtä aikaa maahan” (RP, 161), millä kertoja esittää koomisessa valossa kurinalaisuutta ja joukon mahtia korostamaan tarkoitettua sotilaallista käytännön. Asevelvollisten jalkaväkimiesten paljous kirvoittaa luettelon kaikista hyödyllisistä ammattilaisista, missä he siviilissä voisivat toimia ja toisen luettelon näiden ’sotasielun’ konkreettisesta olemuksesta, jonka tarkoitus on tuottaa outoutta tavanomaiseen puhutapaan nähden: ”silmiä puhkojia, aivojen räiskyttäjiä, [...] vatsakalvon repijöitä, [...] sääriluiden katkojia ja sydämenlävistäjiä!” (RP, 161-162.) Tähän Milita Forto, vaikka kyse onkin vihollisen sotilaista, koettaa vastustella: ”Sotilas on sotilas... ja laki... ja kun on pakko tapella! Ei kunnan sotilas ole mikään aivojen räiskyttäjä, vaan hän täyttää vain velvollisuutensa!” (RP, 162.) Milita Forto yrittää siis palauttaa puheen hallitsevan diskurssin puitteissa hyväksyttävissä olevan piiriin, mutta filosofi kumoaa yrityksen vetoamalla tosiasiaan, että luodin ampuminen ihmisen vatsaan tekee ampujasta ”suolenrepijän” ja kehottaa ivallisesti kersanttia keskittymään sotatekniikan lapsenomaiseen ihastelemiseen filosofoinnin häiritsemisen asemesta (ibid.). Liekinheittimien esittelystä närkästyneenä Pacpilo, kysyy koska ihmiset oppivat kieltäytymään ja uhmaamaan ja ”milloin alatte uskoa ihmisyksilön valtavaan voimaan ja koska astutte pois laumasta?” (RP, 163.) Tässä yhteydessä Huovinen laittaa hahmojensa suihin kirjansa tarkoituksen ja idean kannalta merkittävät sanat, mitä hän sittemmin mukaili myös vastatessaan kirjansa herättämään kritiikkiin:

- Tehän harjoitatte sodanvastaista propagandaa! sanoi Milita Forto syyttävästi ja aikalailla vihoissaan.
- Arvottomampaakin propagandaa on harjoitettu! sanoi Petro Pacpilo ovelasti. (RP, 163.)

Koska kysymyksessä on satiiri, on sillä moralistinen ja propagandistinen funktio, eikä Huovinen tätä kiertele, vaan rinnastaa oman propagandansa reaali maailman propagandaan ja tässä seurassa Huovisen propaganda näyttäytyy edullisessa valossa: hän siis tietoisesti rakentaa omaa myyttiään aiheesta. Retoriset rinnastukset jatkuvat paraatin kestäessä. Kuuluttajana toimivan kenttätyökistön ylitarkastajan toimesta tulevat kehutuiksi ja filosofin toimesta haukutuiksi vielä panssariase: ”riippumattomuuden väkevät puolustajat - lihamylyjä, lihanlitistäjiä”, ilma-ase: ”ilmojen kotkat, taivaan salamet - kulttuurin sepelimitylyt, suvitaivaan korppikotkat, naisten, lasten ja vanhusten järkkymättömät vainoojat” ja työkistö: ”jyrisevät ja salamoivat kuin ukkonen vapauden, itsemääräämisoikeuden ja sorrettujen kansojen puolesta - kylien ja kaupunkien murentajat, summamutikassa tappajat” (RP, 164-165).

Luettelolla korostetaan sodan tuhoisuutta ja sen ristiriitaa suhteessa kansalaisyhteiskunnan rakentaviin ja elämän säilyttämistä korostaviin arvoihin ja käytäntöihin. Tuomalla sodan ilmiöt esiin konkretisoivien kielikuvien kautta vastustetaan sodan oikeuttamisessa harrastettavaa kaunistelua kiinnittäen huomiota seikkoihin, joita useimmat eivät halua nähdä.

Yllykkeenään paraati ja sen tarkoitusperät, sotilaallisen voiman symbolinen esittäminen militarismin hyväksyttämiseksi, puhuu Pacpipo ideologioitten roolista sodan oikeuttamisessa. Milita Fortokin antaa tälle hyväksyntänsä sotilaallisen tarkoituksenmukaisuuden nimissä - täytyyhän filosofin harjoittaa puhetaitoaan propagandatehtäviä varten - vaikka periaatteesta kieltäytyykin uskomasta:

[...] eräs kovin huomattava sodan syy on, että ihmisryhmä A tarjoaa väenväkisin jotakin aatetta ihmisryhmä B:lle, joka ei halua sitä omaksua, koska B:llä on itsellään niin hyvä aate, ettei paremmasta apua, jopa niin hyvä, että B soisi A:n sen omaksuvan. Todellisuudessa tuo aatos, mikä tahansa, ei voi olla kahdenkymmenen miljoonan kuolonparahduksen ja kymmenentuhannen murskatun kaupungin arvoinen, koska sen on aina sommitellut ihminen, joka on luonnonlain pakosta kohdussa nauttinut ravintoa napanuoran kautta, syntynyt nelikiloisena räpäpäleenä ja kasvanut äidin helmoissa, nauttinut rintaa, lihaa, perunoita ja hedelmiä ja näin varttunut aatemieheksi erälle avaruuden kiertotähdelle. (RP, 174.)

Johdatusta seuraa kylmänsodan ideologisen vastakkainasettelun ja tietyn järjestelmän ja sen arvojen universaaleina esittämiseen tähtäävän retoriikan kritiikki. Niiden tulkitaan johtavan valmiuteen puolustaa omia arvoja väkivalloin ilman tarpeellisia rajoituksia ja pyrkimykseen pakottaa vastahakoiset toiset ne omaksumaan. Kärjistyneiden vastakkainasettelujen katsotaan ennustavan ”roimaa sotaa” (RP,175). Edelleen kysytään, mikä olisi ja miten ilmenisi jonkin ideologian lopullinen voitto ja mitä vastaan sen jälkeen taisteltaisiin? Suhteessa versioihin ”historian lopusta” on esitetty näkemys mielenkiintoinen. Pacpipon käsityksen mukaan lopullista voittoa ei liene olemassa, joten sen saavuttamiseksi käytävät taistelutkin voitaisiin jättää käymättä. Suhteellisuudentajun puute ja kritiikitön suhtautuminen omaan ideologiaan ovat vaarallisia ilmiöitä:

Historia opettaa meille erinomaisella tavalla ja lukemattomilla esimerkeillä, mitä seuraamuksia on aiheutunut, kun joku järjestelmä on niin ylivoimainen, että siitä on ryhdytty tekemään maailmanjärjestelmää. On tapettu ja hävitetty, kunnes on väistytty kotitienoille [...]. Niinikään näemme historiasta, että vain valitettavan harvoin täällä palaa jumalallinen tuli, liian harvoin välähtää älyn kipinä valaen toivoa tyhmyyden ja velttouden huuruissa horjuviin ihmishahmoihin. Joskus täällä elää joku Aristofanes, joku Miguel de Cervantes Saavedra, joku Francisco José Goya y Lucientes, joku François Marie Arouet, joku Ludwig van Beethoven, joku Louis Pasteur, joku Leo Tolstoi, joku Immanuel Kant, mutta enemmän osan ajasta täällä mellastavat ”edesvastuuttomat” jotka raunioittaen ja raadellen tahtovat muuttaa yksilöiden elävän, monikirjavan maailman joksikin kuvitelmiä hämäräksi ja jähmeäksi päätepiteeksi, joksikin yhtälökaavaksi, jossa on liian monta tuntematonta. (RP, 177.)

Edellisestä on pääteltävissä kirjoittajan epäluulo aukottomia järjestelmiä, teleologista ajattelua ja utopioita kohtaan. Viitataan myös tiedon rajoihin ja reduktioiden vaarallisuuteen. Niiden vaara on karsia maailman moninaisuus ja esim. eriävät mielipiteet ideaalia vastaavaksi yhdenmukaisuudeksi, mikä tekee mm. politiikan mahdottomaksi. Sen sijaan puolustetaan humanistisia arvoja, taidetta, kriittistä ajattelua, sanankäyttöä, hyödyllistä tiedettä, sekä omien rajoitusten tunnustamista ja siitä seuraavaa pidättäytymistä äärimmäisyyksistä oman asian ajamisessa. Esiin tulee myös Huovisen yksityiskohtia ja ilmiöiden tai henkilöiden erityispiirteitä ja ainutkertaisuutta korostava ajattelutapa, sekä kunnioituksen osoitus ja samastuminen taiteilijoihin ja valistuskirjailijoihin.

6.3.6. Sota on jumalan tahto?

Palataan jälleen kysymykseen sotien syistä, tai tarkemmin sanottuna toiminnan motiivoinneista. Pacpipo avaa keskustelun sanomalla ihmisten sotivan siksi, ”että uskovat tämän työn koituvan menestykseen” (RP, 199). Tämä onkin ilmeinen motivaation lähde, puhuttiinpa sitten ontologisista oletuksista tai sodasta intressien edistämisen välineenä. Lause ”- useimmat sodat ovat uskonsotia” (ibid.) korostaa kuitenkin ontologisia kysymyksiä, eli uskomusten, tradition ja niiden pohjalta esitettävien perustelujen merkitystä. Mineral Specimeno intoutuu kritisoimaan niitä oikeutetun sodan käsityksiä, jotka etsivät sodan oikeutusta jumalasta ja hänen järjestyksensä toteuttamisesta. Insinöörin suulla tuomitaan yhtäläillä islamin sodan oikeutus taisteluna Allahin puolesta vääräuskoisia vastaan ja sen liittäminen oikeauskoisen pelastumiseen, kuin kristittyjen, ”ristiretkeläisten” taistelut ”Jumalan tahdon” toteuttamisena. Taustana monoteistinen jumalakäsitys, olettaen jumalan olevan olemassa, mutta ottamatta lopullista kantaa siihen, mikä uskonto tätä oikealla tavalla ylistää kysytään kaikenlainen fundamentalismi outoon valoon saattaen: ”millä oikeudella yleisnäkemyksen ja suurten luomuksien Herra on tahdottu ja nykyäänkin tahdotaan tehdä hölmöyden, ahdasmielisyyden, koston ja pelottelun Jumalaksi?” (RP, 200.) Uskonnot ovat vahvasti vaikuttavia traditioita suhteessa käsityksiin moraalista - hyvästä ja pahasta - ja siksi niiden rooli sodan oikeutuksen ja sen kyseenalaistamisen kannalta on merkittävä (vrt. Harle 1991, 47-48). Esitetty kanta painottaa erilaisten tulkintojen mahdollisuutta, asettaen etusijalle väkivallan tuomitsevat ja siitä pidättäytymiseen kehottavat tulkinnat.

Pacpipo hyväksyy suosiollisesti keskustelukumppaninsa näkemykset ja kääntää puheen Tolstoin *Sotaan ja rauhaan*, pitää siitä kriittisen esitelmän, minkä kautta palataan alkuperäiseen teemaan.

Tolstoin romaanissa nähdään paljon myönteistä. Sen katsotaan antaneen ihmiskunnalle ”merkittävän kuvan sodasta, niin avaran ja käsittämättömän kuin elämäkin on” (RP, 201). Myönteisesti kommentoidaan Tolstoin näkemystä inhimillisestä elämästä perusteiltaan jatkuvasti samankaltaisena, suhteessa väkivaltaisiin pyrkimyksiin kammata historiaa ja elämää ”uusille urille”, samoin kuin sankareiden ja suurmiesten kuvaamista pieninä ihmisinä (RP, 202). Myös kiitetään ajattelun laajuutta ja kirjallisia ansioita, kunnes todetaan olevan valitettavaa, ”ettei Leo Tolstoi nähnyt eteenpäin, vaan suuntasi katseensa kahta terävämmin historiaan”, ja että ”hän oli enemmän kylmä tarkkailija kuin julistaja, enemmän kuljetun tien kartoittaja kuin uuden viitoittaja”(ibid.). Huovinen väittää, että *Sodan ja rauhan* näkemys on vanhentunut. Se ei kykene vastaamaan modernin aikakauden ongelmiin. Ihmisoikeuksien puolustamista ei voi jättää jumalalle, eikä vallanpitäjien roolia ja heidän vastuutaan voida jättää tutkimatta, olettaen heidän olevan kyvyttömiä määräämään asioiden kulkua. *Sodan ja rauhan* merkityksen on kyseenalaistanut ennen muuta kone, millä viitataan aseistuksen ja erityisesti ydinaseen tuhovoimaan ja mahdollisten epäonnistumisien kohtuuttomaan hintaan. Väkivallan käytäntöjen kehityshistoriassa on siten tullut mukaan uusi tekijä, joka tekee perinteiset käytännöt kestävämmiksi ja asettaa vaatimuksen muutoksesta. (RP, 202-203.)

Huovinen pitää turhan ylevänä ajatusta poliittisten ja sotilaallisten johtajien huomiotta jättämisestä ja keskittymisestä historian lakien oppimisen tarkoituksessa suuria joukkoja ohjaaviin ”äärettömän pieniin virikeaineisiin”, mistä sanotaan, että kysymys ei ole ”vain historian kirjoituksen tervehdyttämisestä, vaan taistelusta onnettomuutta ja kuolemaa vastaan” (RP, 204). Kehotetaan pikemminkin epäilemään, että sodat aiheutuvat sittenkin ”suhteellisen harvalukuisten” vallankäyttäjien toimista. Tehtävän vaikeuteen viitataan seuraavasti:

Tosin en voi neuvoa, miten jokamiehen tai kansan olisi valvottava [...] ydinasetuotantoa ja tuotannon ylläpitäjiä ja rahoittajia. Vallan rajoittamisen tekniikkaa ei ole tutkittu yhtä innokkaasti kuin Ateenan raunioita ja Egyptin hautoja. (RP, 204.)

”Vallan rajoittamisen tekniikka” on huomion arvoinen asia, joka korostuu kriittisen tieteen idealisissa. Kyseenalaistajan roolissaan Huovisen voidaan väittää sitä itse kirjoituksissaan tutkineen. Vastauksena sodan ongelmaan Pacpipo esittää oman, kirjan argumentin mukaisen tiensä:

Tämä on ennen kaikkea heräämisen ja järjen sekä rakkauden tie. Mutta tämä ei ole haihattelevan, tunteilevan rakkauden tie, vaan ensin säälimättömän itsetutkiskelun ja ankaran määrätietoisuuden kautta vanhan repimiseen ja uudelle tilaa luovaan työhön johtava suunta. Voimme kernaasti lähettää adresseja suurvaltojen johtajille ja pyytää heiltä sovintomieltä, mutta sen ohella on veltojen herättävä. Tarvitsemme nyt valistuskirjailijoita yhden jokaista

sotareportaašia kohden, ja sata kertaa enemmän kuin 1700-luvulla. On rohjettava erittäin julkisesti halveksia militarismin ilmenemismuotoja. (RP, 205.)

Puheen ja kirjoittamisen, väkivallan diskurssien vastaisen retoriikan, merkitys väärän tietoisuuden korjaamiseksi tulee lausunnossa selkeästi esille. Huovinen vaatii toimintaa. Kirjailijoiden katsotaan olevan keskeisessä roolissa. Puheessa vanhan repimisestä Huovinen näyttäytyy yllättävän radikaalina, tosin repimisen kohteena ovat väkivallan käyttöön yllyttävät valtarakenteet ja ideologiat ja repiminen voidaan tulkita nimenomaan vaarallisten ajattelutapojen hylkäämiseksi. Pacpipo kritisoikin Tolstoin kehotusta suvaitsevaisuuteen suhteessa heikkouksiin, erehdyksiin ja typeryyteen, katsoen ettei tähän valitusta perspektiivistä katsottuna ole varaa:

Mutta tyhmät suvaitsevat sen, mikä heitä miellyttää, joukkosielut hyväksyvät itsessään ja toisissaan sen, mikä sallii heidän olla samanlaisia kuin toistenkin ja veltot hyväksyvät lyhytnäköisyydessään mitä tahansa. On liian pitkälle mennyttä kohteliaisuutta suvaita esimerkiksi sota ikään kuin jonakin luontevana ja elämän normaaliin kuluun kuuluvana ilmiönä [...]. (RP, 205.)

Mainittuihin seikkoihin perustuu keskimääräisen toimijan osalta hallitsevien diskurssien kyky hallita ymmärrystä. Diskurssin mukainen, ennako-olettamuksia myötäilevä ja vahvistava retoriikka otetaan vastaan ja hyväksytään liian helposti: vallan kautta artikuloituja tai totunnaisia käsityksiä uusintavaan kuoroon on helppo yhtyä. Tämä toimii perusteluna satiirin kirjoittamiselle: kyse on pyrkimyksestä kriittisten vaistojen ja ajattelun herättämiseen. Provokaation ja ennako-olettamusten häiritsemisen tarkoitus on johdatella lukija kyseenalaistamaan satiirin kohteena olevat käytännöt. Palaten takaisin alkuperäiseen aiheeseen, sodan oikeuttamiseen selittämällä se jumalan tahdoksi, vetoaa puhuja kristilliseen moraaliiin ja logiikkaan: jos käsky ”älä tapa!” on peräisin Jumalalta, miten totaalinen sota voi olla Jumalan tahto? ”Olisi erittäin hyödyllistä, jos ihminen nöyryyisi ja pudottaisi parhaat pomminsa omaksi eikä Jumalansa kunniaksi”. (RP, 206.) Pacpipon suulla annetaan jumalalle ’synninpäästö’ ja asetetaan vastuu sodasta kokonaan ihmisen harteille:

Ihminen itse sen haluaa, riidanhaluinen typerys. Hän itse valmistaa palopommit, atomipommit, hän suunnittelee pikatykit, konepistoolit ja miinat, hän varastoi ammusröykkiöt, sairaankantopaarit ja proteesit, hän ompelee armeijakunnan lipun, pitää puheet, pyytää Jumalan mieluosiota ja alkaa typerän työnsä torvisoittokunnan säästyksellä. (RP, 207.)

Uskonnon suhdetta sotaan käsitellään vielä sen psykologisen merkityksen kannalta ja suhteessa vastuuseen ja loogisuuteen: ”ei tule myöskään kirjaimellisesti uskoa kenttäpapin väitettä, ettei hiuskarvankaan pidä sinun päästäsi taittuman jne.” (ibid.). Edelliseen suhteutettuna kysytään retorisesti: jos sodassa on kysymys oikeamielisen jumalan järjestyksestä, niin miksi sitten suurin osa sotien

uhreista on vähäväkisiä, puolustuskyvyttömiä, yhteiskunnan hierarkian alimpia, eikä vaikutusvaltaisia ja sodasta hyötyviä ihmisiä? (RP, 208) Vai ovatko nämä niitä jumalalle otollisia, toisin kuin kristinoppi antaa ymmärtää? Näin ollen jumalan ja kristillisen moraalin käyttö sodan oikeuttamisessa johtaa vain epäjohdonmukaisuuksiin. Epäjohdonmukaisuuksia esiintyy niinkään veteraanien kertomuksissa ja sotapropagandassa:

Jos synnin palkka on kuolema, niin voimmeko ajatella, että sodat karsisivat joukostamme pahimmat lurjukset? Mutta toisaalta kaikki rintamamiehet vakuuttavat, että parhaimmat heistä ovat kaatuneet. Näin ollen huonoimmat ovat jääneet jäljelle. Mutta koska propagandan väittämien mukaan vihollisemme ovat verta juovia roistoja, niin onko mahdollista, että parhaat heistä ovat kaatuneet ja huonoimmat jääneet jäljelle, sillä tietämämme mukaan vihollisien rosvojoukot ovat homogeenisia. Mutta kuinka on tuo vertajuova barbaarijoukko voinut valita joukostamme parhaat miehet kauko-ohjattavilla ammuksillaan? Jos näin on käynyt, että parhaat meistä ovat poistuneet, niin silloinhan vihollinen on epäonnistunut aikeessaan vapauttaa meidät huonojen johtajien ikeen alta. Mutta koska huonoimmat meistä ovat jääneet jäljelle, niin huonot johtajat ovat meille kelvollisia. Miksi siis arvostelemme hallitusta? Ei, niin kauan ei ole johdonmukaisuutta, kun ihminen repii omaa kurkkuaan. (RP, 209.)

Lainauksessa korostuvat viholliskuviin kuuluvat ristiriitaisuudet: vihollinen on yhtä aikaa julma ja toimii 'vapautusaikeissa', alkukantainen ja korkealla teknologialla aseistautunut. Sota näyttäytyy tuhoisana myös johdonmukaisen ajattelun kannalta.

Keskusteluissa Pacpilon 'Sokrateen rooli' ikään kuin pilkkaa dialektista metodia, sillä vastustajiinsa nähden hän on ylivoimainen ja kirjan maailmassa aina oikeassa. Tälle on mielestäni selkeä syy: filosofin vastaväittäjien puheet edustavat hallitsevan diskurssin mukaisia käsityksiä sodasta. Ne ovat itsestään selvien totuuksien toistamista, jotka ovat todellisissa keskusteluissa siksi hyvin edustettuja ettei niitä kirjassa ole tarvinnut vakavasti käsitellä. Keskustelujen rakenne, niiden epäsuhtaisuus tuo esiin kirjan sisältöä. Kirja houkuttelee siten omanlaiseensa tulkintaan tavalla johon Shapiro viittaa. Pacpilon puheenvuorot ovat poleemisia siinä mielessä, että hän ei mielistele yleisöään, vaan haastaa heidän näkemyksensä vetoamalla järkeen, moraalikäsitteisiin ja omaan etevyyteensä. Erityisesti Huovisen retoriikka vastustaa kaunisteluja kiinnittämällä huomiota sodankäynnin konkreettisiin tuotoksiin ja kritisoimalla sotilaallisista instituutioista ja väkivallasta puhumista kaunisteleihin kielikuvien ja sen perustelemista korkeampien arvojen kautta. Kysymys on niiden käsitteellisten arvojen epäsuhdasta siihen todellisuuteen nähden, mitä niiden väkivaltainen puolustaminen sotimalla tuottaa. Eli arvot ja aatteet on asetettava ankaran tutkinnan alaisiksi, on kysyttävä mitä niiden puolustamiseksi voidaan perustellusti tehdä ja on kysyttävä järjestyksen hintaa.

Siinä missä filosofi Pacpipo on keskustelijana täysin ylivoimainen ja kantaa puheenvuoroillaan kirjan pasifistista argumenttia, ovat sodan luonnollisuutta ja armeijan tarpeellisuutta puolustelevan Milita Forton argumentit yksinkertaisia ja kömpelöitä, mutta eräissä tapauksissa argumenttien lopullinen paremmuus jää ratkaisematta. Toisin sanoen filosofin pitkät, taitavat puheet eivät toisinaan kykene kumoamaan tiettyjä yksinkertaisia tosiasioita, vaan tämä joutuu tyytymään niiden pilkalliseen ohittamiseen, tosin viitaten 'tosiasioiden' ehdollisuuteen. Vaikka Pacpipo nouseekin kirjan sanoman edustajana selvästi muita ylemmäksi, osoittaa hänkin moraalista ambivalenssia: hän on rohkea puheissaan, mutta ei niinkään muissa teoissaan, eikä hänen pasifisminsakaan ole ehdotonta, hän esim. vaatii vihastuksissaan insinöörien hirttämistä, koska juuri insinööritaito tekee modernin sodan niin tuhoisaksi (RP, 53) ja viittaa kohtuullisten voimakeinojen tarpeellisuuteen yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämisessä. Edelleen suhteessa Huovisen myöhempään tuotantoon ja muissa yhteyksissä esittämiin näkemyksiin näyttäytyy Rauhanpiippu ironisena tekstinä. Kokonaisuutena se edustaa yhtä näkökulmaa monimutkaiseen ongelmakokonaisuuteen ja tämä korostaa sen retorisuutta puheenvuorona ja tekona (valistuskirja).

Rauhanpiippu on kokonaisuutena liian ovela sopiakseen kiistattomasti pasifismin nimikkeen alle. Kansallisvaltioiden maailma ja sen väkivaltaisuus nähdään vallitsevana tosiasiana, joskin sen luonnollisuus jossain määrin kyseenalaistetaan. Sodat nähdään vallankäytön tuloksena, joten vastuu niistä on suurvalloilla. Pienten valtioiden, kuten Nefortan, näkökulmasta sodat esitetään olosuhteen omaisina: niiden syytyminen on suurvaltojen käsissä ja pienet valtiot ja kansakunnat joutuvat selviytymään niistä niin hyvin kuin taitavat. Puolustussodan oikeutusta, puolustautumista väkivaltaista hyökkäystä vastaan Huovinen ei missään suorasanaisesti kiistä, mutta ei pidä puolustautumista myöskään absoluuttisena arvona. Tämä tulee esiin käsityksessä, jonka mukaan puolustussota, joka tuhoaa maan elinkelvottomaksi, ei ole paljonkaan arvoinen. Suhteessa tarinaan hän kysyy kummat nefortalaisista tekivät oikein, nekö jotka alistuivat miehittäjille ja jäivät kotiin, vai nekö jotka pakenivat muodostamaan vapautusarmeijaa, mutta jättää vastaamatta. Nefortan kohdalla toteutuu tragedia: se on suurvaltojen välisessä kamppailussa pelkkä pelinappula, joka ei kykene määräämään kohtaloaan. Lopussa maa jää miehittämättä, mutta hävitettynä ja tyhjäksi ryöstettynä, joten kaikki ponnistelut asian suhteen ovat valuneet hukkaan. Voimaton on täysin voimaton ja sen pelastuminen on enemmän vahinko kuin tietoisien pyrkimysten tulos. Aikaisempien tulkintojen puutteena (Liukkonen, Seppälä) pidän Rauhanpiipun liian yksioikoista tuomitsemista pasifistiseksi saarnaksi. Tulkitsijat ovat

kyllästyneet liian helposti. Totta on, että siinä on paljon toistoa ja toisaalta tarinan ironiset elementit ovat piileviä, mutta mielestäni ne ovat kuitenkin kokonaisuuden kannalta niin keskeisiä, ettei niitä pitäisi aivan helposti ohittaa. Rauhanpiipun ironian on tajunnut Niemi, joka tosin toiseen suuntaan liioitellen sanoo:

[...] kun kirjailijat ovat rauhan asialla kirjoittaneet romaaneja, niiden eetokseen on usein sekoittunut ironiaa itse rauhanjulistajia kohtaan. Siten esim. [...] Rauhanpiippu ei kasva kovinkaan vakuuttavaksi pasifististen arvojen kantajaksi. Huovinen leikittelee ja harhauttaa niin monella tasolla, että lopulta upottaa rauhanviestinsä parodian kaikkinielevään syleilyyn. (1988, 209.)

Olen Niemen kanssa eri mieltä, sillä nähdäkseni ironia paremminkin vahvistaa uskottavuutta ottamalla vakavasti arvojen ja todellisuuden välisen ristiriidan. On huomattava, ettei kysymys välttämättä olekaan yksinkertaistetusti ymmärrystä pasifismista, vaan monimutkaisista selviytymisstrategioista suhteessa monimutkaiseen todellisuuteen.

6.4. *Veitikan* opetukset

Veitikan suhteen keskityn teoksen kokonaisuuteen siten kuin se tämän tutkimuksen puitteissa on merkityksellinen. Suhteessa sodan ja rauhan ongelman käsittelyyn Huovisen tuotannossa näen *Rauhanpiipun* ja *Veitikan* perspektiivien törmäyttämisen vahvistavan *Rauhanpiipun* puitteissa esiintyvää ironiaa ja varsinaisesti tuottavan metodini mukaisen dialektisen ironian ja siten muodostavan metanäkökulman aiheeseen. Tutkimukseni kannalta tärkeää *Veitikassa* on sen historian kirjoitukseen ja samalla muuhunkin akateemiseen kirjoittamiseen kohdistama parodia. Käyttämällä alan keskeistä kirjallisuutta ja tämän lisäksi huijaamalla lukijaa tekaistuilla lähteillä, esittämällä ovelan fiktiona (onnistuneesti) dokumentaarisenä, Huovinen haastaa käsitykset faktan ja fiktion suhteesta. Tällä on merkitystä pohdinnoille sosiaalisen todellisuuden konstruktio-olonteesta. Huovinen ei pyri nostamaan omaa fiktiotaan erityisasemaan, vaan viittaa kaiken kirjoittamisen petollisuuteen ja edellä käsitellyn retoriikanäkemyksen mukaiseen käsitykseen kaikkeen kielenkäyttöön sisältyvästä huijauksen mahdollisuudesta.

Liukkonen on mielestäni ansiokkaasti käsitellyt *Veitikkaa* ja siksi käytän tässä hänen tulkintaansa ja sovellan sitä tutkimukseni tarkoituksiin. Liukkonen kiinnittää huomiota *Veitikan* suhteeseen historiankirjoitukseen: ”Huovinen osoittaa vastaansanomattomasti, että historiallisista tosiseikoista ja

dokumenteista voidaan työstää lähes mitä tahansa, riippuen siitä minkälaisen kertomuksen haluaa kertoa” (1997, 103). Keskeinen teema *Veitikassa* on Hitlerin, pahan ruumiillistuman ja Hitler-myytin kriittinen käsittely, mikä tapahtuu kertomalla vielä suurempi tarina, osoittamalla liioittelun keinoin myytin naurettavuus ja samalla varoittamalla, ettei myytin tarina, pahuuden nousu ja tuho, ole ainutkertainen. Tai kuten Liukkonen sanoo Huovisen kohdalla voitavan puhua ”[...] käännetystä logiikasta: koska hän ei usko pahuuden kuolemaan, hän kertoo tarinan josta ilmenee, että paha on päässyt pakenemaan” (emt. 104).

Keskeistä Liukkonen tulkinnassa tämän tutkimuksen kannalta on Veitikan rakenteen erittely. Ensinnäkin kirjan muoto noudattelee historiankirjoitusta (parodia), kun taas sisällöllisesti ja tehokeinojen puolesta kyseessä on romaani. Kirjan ala-otsikko ”A. Hitlerin elämä ja toiminta” viittaa elämäkertakirjallisuuteen. Lisäksi Liukkonen nostaa esiin kirjassa esiintyviä Huovisen tuotannolle tyypillisiä motiiveja kuten urheilu, kulinarismi, epäparin asetelma, sekä suoja-aihe. (1997, 106.) Keskeisin erittely koskee kuitenkin *Veitikan* juonirakennetta. Kuten *Rauhanpiippu* on *Veitikkakin* pikareskiromaani, mutta Liukkonen erottaa siinä kolme yhtäaikaista rinnakkaiskertomusta, jotka ovat:

- 1) ”Hitlerin historiallisesti todennettavat elämänvaiheet” (emt. 107) liitettyinä Euroopan poliittiseen ja toisen maailmansodan historiaan.
- 2) Huovisen kertoja- minän tutkimukset, ainutlaatuiset haastattelut ja muut lähdelöydöt tekaistuine dokumentteineen. (ibid.) ”Kertoja ei ole kaikki tietävä, mutta hän väittää edustavansa tutkimuksen viimeistä sanaa” (emt. 108).
- 3) Hitlerin ja Goebbelsin muodostaman epäparin veijaritarina, mikä toimii kirjan kokoavana juonena. (emt. 107.)

Ensimmäinen kertomus noudattelee historiankirjoitusta ollen sen puitteissa totuudenmukainen, kun taas kaksi jälkimmäistä ovat mielikuvituksellista ainesta, mistä Liukkonen toteaa: ”lopulta kuitenkin historialliset totuudet joutuvat palvelemaan fiktiota” (ibid.). Myös viiteaparaatin käyttö on syytä huomata Huovisen tuotannossa yleensä ja *Veitikassa* erikseen. Muissa kirjoituksissa viitteitä on yleensä käytetty tahallisen kömpelösti, välittämään turhaa tietoa, ehkä parodioiden klassikkokäännöksien viitteitä. *Veitikassa* ne taas ovat edellä mainituista syistä keskeisemmässä roolissa: siinä missä tieteellisessä kirjoittamisessa viitteet ovat pätevyyden tae ja väline hallita tutkimustietoa, toimivat ne

Veitikassa väärennöksen instrumenttina, muistutuksena kirjoittajan mahdollisuudesta ”saada dokumentit valehtelemaan”. (emt. 108.)

Huomion arvoista tarinassa on Hitlerin hahmon rakentaminen ja historian kommentointi tämän elämän ja tekojen kautta. Monikerroksisen ja juonikkaan kertomuksen ohella sisältää Huovisen teksti myös suorasukaista ihmettelyä ja kritiikkiä. Kirja on satiirinen ja se hyödyntää yhtä hyvin niin ironiaa kuin parodiaakin viestinsä perille saattamiseksi. Suorat kannanotot ovat teoksen kannalta tarpeellisia vihjeitä lukijalle, vaikkakin aikoinaan nekin osoittautuivat riittämättömiksi. A. Hitlerin elämäkerran osalta tuotakoon esiin se, minkälaisen hahmon kertoja myytin takaa paljastaa, minkälainen on Huovisen vieläkin myyttisempi Hitler ja kuinka tämä hahmo on samanaikaisesti täysin profanoitu. Otettakoon myös huomioon kommentaarit eräisiin tutkimuksen teeman kannalta keskeisiin aiheisiin, kuten vallan (väärin)käyttöön.

6.4.1. Tavallinen ihminen

Huovinen aloittaa perusasioista, eli Hitlerkin syntyi ja oli lapsi, Klara Pölzlin poika, eikä siis sen paremmin jumalallista kuin perkeleellistäkään syntyperää, eipä edes kuninkaallista: isä Alois Hitler oli virkamies (1989 [jatkossa *Ve*], 147, 149, 159). Kuitenkin aloitetaan tästä huolimatta vihjailu myyttiseen ainekseen: odottavan äidin kerrotaan olleen alakuloinen, pelokas ja kivulias, ”sikiö oli varsinkin öisin potkinut ja myllännyt epätavallisen voimakkaasti” (*Ve*, 151), mikä muistuttaa kauhuelokuvagenren paholaisenpojista kertomisen kliseitä. Vauvasta alkaen käy Huovinen rakentamaan päähenkilöstään poikkeuksellisen ärhäkkää, äänekästä ja voimakastahtoista pienten yksityiskohtien kautta. Koulunkäynnin suhteen kerrotaan pojan kapinahengestä ja eräistä välikohtauksista. (*Ve*, 161-162). Myöhemmin virkamies- isä pakottaa poikansa reaalikouluun, mikä oli tälle heränneiden taiteellisten ambitioiden vuoksi vastenmielistä. Tässä yhteydessä kuvataan hillitöntä riitaa, missä esiintuodaan päähenkilön voimakastahtoisuutta ja taipumusta herjaavaan kielenkäyttöön. (*Ve*, 163-165.) Koulussa Aadolf ei loista, hän vihaa ranskan kieltä, ei suostu ymmärtämään matemaattisten abstraktioiden merkitystä, mutta rakastaa sotahistoriaa ja omaksuu nationalistisen hengen. Lisäksi hän tekee kepposia ja tappelee. (*Ve*, 169-171) Koulun päättämisen jälkeen nuori Hitler alkoi viettää joutilasta elämää kahviloissa istuskellen ja väitellen oudon kiivaasti kanssaihmistensä

kanssa. Kertoja on haastattelemaltaan Hitlerin koulutoverilta saanut tietoonsa, että väittelyiden päälle Hitler naureskeli ovelasti, ikään kuin olisi näytellyt. (Ve, 175-176.)

Nuoruusvuosista Wienissä kerrotaan epäonnistuminen taidekouluun pääsyssä ja kuvaillaan laveasti nuoren Hitlerin pumminelämää suurkaupungissa ja sen vaikutusta tämän ajatusmaailmaan. Wienin vuosiin liittyy myös tutkija Huovisen yllättävin, tutkimukselle suuntaa-antava löytö, jonka mukaan Hitler ja Goebbels olisivat tutustuneet jo tuolloin. Asemalla maleksiva Hitler pelastaa kaupunkiin yksin joutuneen koulupoika Goebbelsin ryöstäjien kynsistä. Vihjeen ja todisteiden löytyminen on sattuman varassa ja tutkijalle, joka kiertelee sodanjälkeisessä Wienissä mahdollisesti jotakin tietävien ihmisten puheilla se maksaa paljon. (Ve, 186-187.) Hitler ja Goebbels löytävät niin sanotusti yhteisen sävelen, nauravat paljon, laativat suureellisia suunnitelmia ja toistelevat alinomaan, ”*että Eurooppa on ansainnut pienen opetuksen*” (Ve, 189). Heidän yhteydenpitonsa, suuren suunnitelman laatiminen ja sen toteuttaminen alkaa siis jo 1913 (Ve, 188). Hitlerin profanoinnissa pummivuosien kuvauksella on tärkeä merkitys, sillä Hitler esitetään omituisena ja groteskina mitättömyytenä, likaisena, kondomeja kaupustelevana kulkurina, jolla on kuitenkin vahvoja mielipiteitä ja väkivaltaisia fantasioita (Ve, 192).

Sankarin yhteiskunnalliset näkemykset muodostuvat. Hän oppii vihaamaan niin yläluokkaa kuin sosialistejakin ja pitää kiinni suursaksalaisista ihanteistaan nähden Itävalta-Unkarin muut kansallisuudet rikkaruohoina saksalaisessa maaperässä. (Ve, 196-198.) Sosiaalidemokraattien oppeja Hitler vastustaa niiden universaalisuuden ja ’kansallisia arvoja’ halveksivan luonteen vuoksi, ja vastustaa heidän toimintaansa työmailla harjoitetun painostuksen takia. Sosiaalidemokraattien sanankäyttöä hän pitää ”valhetaituruutena”, näiden kosiskellessa sekä älymystöä että kansaa yleisön mukaan muotoilluilla argumenteilla. Ajatukset omasta etevämmästä opista alkavat itää ja kypsyy näkemys poliittisen vaikuttamisen edellytyksistä: voimasta, häikäilemättömyydestä ja pelottelusta (Ve, 198.):

Näemme, että Hitler nerokkaan vaivattomasti löysi ne perusteet, joita on aina tarvittu ja aina tarvitaan valtataisteluissa. Taktiikka on yksinkertainen ja selkeä. Viekkautta vastaan suurempi viekkaus, pahaa vastaan suurempi pahuus, voimaa päin vielä suurempi voima, valheelle vastavalhe, lupausten yli paljon suuremmoisempia lupauksia, tiukkaa kuria vastaan raudanluja kuri, hyökkäykselle vastahyökkäys jne. (Ve, 200)

Onko Huovinen epäluulossaan poliittista valtaa kohtaan populistisi? Niin voisi väittää, mutta täytyy muistaa, että populismi tavanomaisimmassa käytössään tarkoittaa juuri helppoa tapaa sulkea järkevän

puheen ulkopuolelle kaikki politiikan käytäntöjen arvostelu. Termin tämä aspekti on mielestäni lähes yhtä vahva kuin sen varsinainen sisältö, eli kansan suosion kalastelu monimutkaisten asioiden yleistajuisten yksinkertaistamisen ja tavanomaisten ennakkoluulojen ruokkimisen kautta.

Wienin kautta tutkiessaan kertojalle 'paljastuu' yllättävä seikka: Hitler vihasi saksalaisia. Löytö johdattaa kertojan lopullisesti tutkimuksensa päälinjoille, veitikan huijauksen paljastamiseen. Hitlerin pummikaveri muistelee tutkijalle, mitä Suur-Saksan arkkitehti ajatteli tulevasta alamaisistaan, taustana epämieluisa kokemus saksalaismatkailijoista:

Suu vaahdossa hän huusi miten saksalaiset sortavat itävaltalaisia. Saksalaiset, niin hän sanoi, ovat maailman kansakuntien joukossa karkeimpia, koppavimpia, hölmöimpiä ja sotaisimpia. Saksalainen herää heti olutpöhnästä, kun sotatorvet törähtävät. Kivääri, kypärä ja saapas ovat lähes ainoita esineitä, mistä he todella pitävät täysihoitoloiden seisovien pöytien ja keitettyjen perunoiden lisäksi.

– Ja siksi, sanoi Aadolf, minä tulen pitämään huolen, että he saavat kerrankin sellaisen iskun päin typerää turpaansa, että he muistavat sen vähän aikaa. Kaikki kansat ovat hyvin typeriä, ja minä tahdon antaa muillekin kansoille saman opetuksen, jos siitä nyt mitään apua on. (Ve, 201.)

Tämä vahvistaa tutkijan epäilyksiä Hitleristä huijarina, sillä siinä missä aikaisempi tutkimus oli pyrkinyt tarkastelemaan hänen toimiaan rationaalisuusolettamuksen puitteissa ja todennut tämän hulluksi, päättyy tutkija Huovinen toisenlaiseen johtopäätökseen: ”[m]illään tähän asti hyväksi osoittautuneella logiikalla ei voi selittää Hitleriä” ja jatkaa ”[m]utta jos on silmää nähdä Hitlerissä piilevä veitikka, taivaita (ja helvettiä) syleilevä omalaatuinen leikillisuus, voi jo turvallisemmin lähteä vainuamaan tuon ovelan ketun jälkiä ja paluuperiä” (Ve, 202). Tämä houkuttelee tekemään johtopäätöksiä politiikantutkimuksen suhteen, tai paremminkin vahvistaa sitä, mitä kautta linjan on pyritty tuomaan esiin, eli politiikan kieroja ja keinotekoisia luonnetta ja 'järkeisopillisuuden' rajoja sen tutkimisessa.

Wienissä Hitler kohtaa toiseuden, juutalaiset. He ovat tälle jotakin aivan tuntematonta. Annetaan myös ymmärtää, että Hitler alun perin suhtautui antisemitismiin epäilevästi. Kohtaamisen Huovinen kuvaa seuraavasti:

Vaan tulihan kerran juutalainen vastaan. Hitler havahtui ja innostui kuin lapsi, joka ensimmäisen kerran elämässään näkee verenpunaisen kuun taivaanrannalla tai lehmän maalaismaisemassa. Hitler näki oudon ilmestyksen, jolla oli pitkä kauhtana ja mustat kiharat. ”Onkohan tuo nyt se juutalainen?”, kertoo hän ajatelleensa. (Ve, 202-203.)

Kuvausta Huovinen jatkaa 'haastattelemansa' Hitlerin pummikaverin, Abner Kirdorfin kertomuksella:

Sitten käveli vastaamme juutalaisperhe. Minä en nähnyt heissä mitään erikoista, mutta Hitler innostui suunnattomasti. Muistan vieläkin, miten hämillinen hymy ja äänettömät kysymykset panivat hänen suupielensä vipajamaan. Kerran pari hän tirskahteli kuin häpeissään ja nyki minua hihasta. Hänen vaatimuksestaan käännymme ja aloimme seurata juutalaisia. Hitler meni heidän rinnalleen ja tarkasteli häpeämättömästi heidän kasvojaan ja vaateustaan. Hän jopa matki heidän kävelytyyliään. Välillä hän katsoi minua suu leveässä hymyssä ja iski minulle silmää. (Ve, 203.)

Tämä kohtaaminen, jossa ilmeistä on uteliaisuus ja jonkinlainen viattomuus, ei kuitenkaan tuota myönteistä identifikaatiota, toisen ihmisen tunnistamista, vaan Hitler alkaa perehtyä antisemitistisiin oppeihin. *Mein Kampf*issa kuvattua sisäistä taistelua kysymyksen suhteen, pelkoa väärin tekemisestä, Huovinen pitää osoituksena kirjoittajan ”kierosta leikillisyydestä” (ibid.), sillä kyseisen kirjan, kuten myöhemmin näemme, Huovinen tuo esiin Hitlerin harvinaisen uskollisesti toteutettuna ohjelmajulistuksena. Ratkaiseva tekijä on sionismi, sillä oikeutta oman kansallisuuden korostamiseen ei Hitler halua juutalaisille – huonommilleen - suoda. Juutalaiset Hitler julistaa saastaisiksi ja likaisiksi, mikä Huovisen mielestä on äärimmäistä mustaa huumoria, onhan hän kuvannut nuoren Hitlerin yömajojen siivottomaksi asukiksi, jonka ilmavaivat ja jalkahien löyhkä ovat vertaansa vailla. (Ve, 203-204.) Taiteilijan ominaisuudessa Huovinen nostaa esiin Hitlerin suuttumuksen juutalaisten menestykseen luovan taiteen alalla, mikä tälle on yksinomaan raskauttava tekijä koska näkemykset eivät kohtaa: saksalainen kulttuuri on standardi, juutalaiset ”roskan tuhertajia”. Syntilistan täydentää näkemys juutalaisten osallisuudesta prostituutioon ja työväenliikkeen toimintaan (Ve, 204). Syntipukki, demonisoitu vihollinen on löytynyt. Wienin vuosien merkitys Hitlerin hahmon rakentamiselle on tämän kurjuuden ja mitättömyyden korostus, mikä muodostaa taustan ihmettelylle, kuinka joku hänen kaltaisensa saattoi saavuttaa diktaattorin aseman. Vielä Huovinen katsoo Hitlerin tuona aikana kehittäneen voimakkaat antipatiensa vieraita kansallisuuksia ja hänelle käsittämättömiä aatteita kohtaan ja poistuneen uusiin seikkailuihin, rajan yli Saksan Müncheniin, lannistumattomana, itsetuntoa täynnä.

Ensimmäinen maailmansota muuttaa Hitlerin elämän. Se innostaa ja elähdyttää häntä ja saa ryhdistäytymään. Tultuaan luokitelluksi ”ruununraakiksi”(Ve, 207), alkaa Hitler nostaa kuntoaan, voimistella, nyrkkeillä ja harjoitella ammuntaa, minkä seurauksena hänestä kehittyy urheilumies, varsin taitava nyrkkeilijä ja mestariampuja (Ve, 208-209). Itävallan kansalaisuudesta huolimatta hyväksytään Hitler sodan syyttyä vapaaehtoisena saksan armeijaan (Ve, 210-211). Verbaalisen ironian keinoin Huovinen valottaa Hitlerin osaksi koitunutta onnea päästä nauttimaan militarismin ja sodan siunauksista:

Aadolf Hitler pääsi siis nauttimaan sodan ihanuudesta, juomaan taistelun mettä ja tappamisen hunajaa, syömään kaasupilvien petollisia marenkikoristeita, hyväilemään kielenkärjellä pistimen rautaa ja kuuntelemaan autuaana rumputulen jyrinää. Onnellinen mies! Hän pääsi juoksemaan täyspakkaus selässä, hyppimään kranaattikuopasta toiseen, luomaan lokaa kenttälapiolla, heittelemään vettä juoksuhaudasta, vetämään piikkilankaa, heittämään käsikranaattia ja tervehtimään upseereita. Onnellinen mies!

Kuusi vuotta sai hän kantaa kunniakasta saksalaista asetakkia. On ollut monia sukupolvia, jotka ovat saneet tyytyä vuoden parin sotimiseen. Ja nyt tälle sukupolvelle siunattiin pitkä, ihana sota. Totisesti, tasan eivät käy onnen lahjat. Miksi aina toiselle annetaan enemmän kuin toiselle? (Ve, 211-212.)

Kuvauksessaan Huovinen tuottaa kielikuvien kautta outoutta ja toisaalta konkretisoi toimintaa, joka sotilaiden osaksi koitui ja jota harva pitäisi sinänsä houkuttelevana, ellei siihen liitettäisi käsitteitä kuten kunnia. Sotaa kuvataan romanttisia kertomuksia parodioiden myönteisen huolettomasti. Verrattuna *Rauhanpiipun* kauhisteluun ja moralisointiin, turvaudutaan *Veitikassa* usein, mm. adjektiivien käytön kautta ironiaan. Tässä myöhemmässä esimerkissä puhe on Saksan suurhyökkäyksestä itärintamalla v. 1942 :

Hyökkäys lähti mainiosti käyntiin. Päästyään pois lumesta, liejusta ja ahtaista korsuista kukkiville kedoille ja pölyisille teille saksalainen oli elementissään. Elämänriemu pullisti taas saksalaisen soturin karvaista rintaa; vihanneskeitto, lanttumuhennos, makkara ja sotilaslimppu antoivat suoniin tulista voimaa ja iloisesti humpsahatelivat rakettitykit ja leppoisesti lepatti liekinheittimen puhaltava lieska. (Ve, 382.)

Sodankuvauksen kautta Huovinen korostaa jälleen Hitlerinsä supersankarin ja paholaisen piirteitä. Kertojan tutkimukset ovat selvittäneet, ”että siinähan oli kumma aseveikko” (Ve, 213), joka ei valittanut, ei näyttänyt kärsivän, mutta huolehti sodan kulkua sekä ”tutki kehnoja karttoja ja liikutteli armeijakuntia sivutoinään” (ibid.). Edelleen asetovereita oli kummastuttanut jatkuva juutalaisten juonien kuvaileminen, kummalliset ja groteskit jutut jotka eivät naurattaneet ketään, sekä omituinen käyttäytyminen nukkuessa, kuten unissa ulvominen ja muu temppuilu (Ve, 213-214). Kuvauksen huipentaa Hitlerin esittäminen sotasankarina, salaperäisenä tiedustelijana ja tarkka-ampujana, joka tunnetaan nimellä ”Ypresin musta koira”. Hän tuo öisiltä retkiltään ei-kenenkään-maalle arvokkaita tiedustelutietoja ja aiheuttaa hämminkiä ja kauhua vihollisissa. Nimi on peräisin erään portugalilaisen kapteenin sattumalta nappaamasta valokuvasta, josta erottuu konttaamalla liikkuvan saksalaisen sotilaan koira muistuttava siluetti, sekä tappavan laukauksen jälkeen usein kuullusta huhuilusta, naurusta ja kiroilusta. Paholaismaisia piirteitä korostaa erään Hitlerin esimiehen kertomus tämän uskomattomasta ampumataidosta ja kyvystä nähdä pimeässä, minkä seurauksena hän kertoo kokeneensa outoja kylmiä väristyksiä. (Ve, 216-220.) Sodan loppuessa Hitler toipuu sairaalassa kaasumyrkytyksestä ja katkeroituu kovin tappiosta, ja syyttää kotirintamaa ’petoksesta’, mistä vastuussa ovat tietenkin juutalaiset ja sosialidemokraatit (Ve, 221-224). Hitler kuvataan

poikkeusyksilönä, joka nauttii sodan vaaroista ja kuoleman mysteerin kohtaamisesta täysin rinnoin. Kyse on kieroutuneesta hedonismista ja maskuliinisen identiteetin rakentumisesta oman ylivoimaisuuden kautta, jonka aatteellisena taustana toimii kiihkeä nationalismi. Inhimillisen katastrofin aspektia Hitler ei tunnista. Vaikka kysymys on karikatyyristä, tuodaan esiin aspekteja, jotka ovat merkityksellisiä militarismin ja sodan suggestiivisen viehätysvoiman ymmärtämisen kannalta (vrt. esim. Niemi 1988, 209; Creveld 1991, 218).

6.4.2. Poliittista toimintaa

Seuraa kuvaus sodan jälkeisen Saksan sekavista poliittisista oloista ja Hitlerin ryhtymisestä politiikkaan erään pienpuolueen kautta, mikä toimi natsiliikkeen alkuna. Vaihe huipentuu epäonnistuneeseen vallankaappausyritykseen, joka päättyy aseelliseen yhteenottoon poliisin kanssa, eräiden kuolemaan (joista tehtiin natsiliikkeen marttyyreita) ja Hitlerin pakoon, mistä Huovinen kirjoittaa:

Monet ovat syyttäneet Hitleriä pelkuruudesta. Hänen todellisia aivoituksiaan tuossa tilanteessa on vaikea jäljestäpäin kartoittaa. Mutta on selvää, että hän teki taktillisesti viisaan teon. Hänen hurmostilansa on täytynyt lakata silmänräpäyksessä laukausten kajahdettua. Hänen on täytynyt käsittää tuolla kriittisellä hetkellä, että tärkein ja kallisarvoisin henkilö koko pukarijoukossa oli juuri hän, koska vain hän tiesi, mitä Saksassa tehtäisiin lähivuosina. Olisi ollut hullua tapattaa itsensä avoimella kadulla. Jos Hitler olisi kuollut Residenzstrassella, olisi Euroopan lähimpien vuosikymmenten historia jäänyt vaille repäisevää meininkiä. Olisi ollut vain värittömiä, pölkkymäisiä valtiomiehiä ja typeriä poliitikkokyrpiä iänikuisine harmaine puheenjorinoineen ja turhine uhkauksineen. Ilmeisesti Hitler varsin hyvin käsitti tämän, ja maastoutumisen suurmestari kun oli, mateli hän kadulla makaavien ruhojen lomitse tulisuojaan, hyppäsi autoon ja käski kuljettajan nostaa kytintä. (Ve, 241.)

Mahdollisen historia tulee mielenkiintoisesti esiin, mutta Huovisen Hitler tietää mitä tuleman pitää ja toimii suunnitelman mukaan, eikä Euroopan historiasta jää vaille dramatiikkaa. Osansa pilkasta saavat 'tavallisetkin' poliitikot, joskin katkelman loppuosan harmitteleva sävy on ironinen.

Hitler vangitaan ja tuomitaan vankeuteen, mistä näyttäisi koituneen tälle vain hyötyä. Vankilassa, valtion ylöspidossa on Hitler tilaisuudessa sanella *Mein Kampf*insa: ”aseelliseen kapinaan syyllistyneellä kansanvillitsijällä oli oikeus kaikessa rauhassa suunnitella juutalaisten joukkotuhoamista, idän kansojen orjuuttamista ja arjalaista rotuoppia” (Ve, 243). Vaikka Huovisen mukaan tilanne saattoi näyttää Hitlerin poliittisen toiminnan kannalta huonolta, on eräs opetus se, ettei pidä vähästä lannistua:

Ja näissä olosuhteissa oli tuolla penteleellä otsaa sanella Mein Kampf, joka on laidasta laitaan täynnään hullun lennokkaita ja irtonaisia ajatuksia, jopa niin hulluja, etteivät ne, joilla olisi ollut tilaisuus ajoissa nujertaa Hitler, ottaneet teosta vakavalta kannalta. Hitlerin tyylitaituruus suojeli tavallaan häntä, sillä Mein Kampf on niin pitkäveteinen ja ikävyyttävä kirja, ettei sitä ole moni poika kehdannut läpi lukea... Siinäpä onkin vihje oleville ja tuleville poliitikoille; ohjelmat on kirjoitettava niin pitkäpiimäisesti, että valtionpoliisi nukahtaa niitä lukiessaan. Sitten kun pääsee valtaan, kyllä sitten ohjelmat luetaan jo tarkkaavaisemmin. (ibid.)

Pitkäveteinenkin tekstuaalinen käytäntö, 'huono' kirjoittaminen voi siten palvella tarkoitusta. Valtaansa koitti aikanaan, Weimarin tasavallan epävakaisissa oloissa käydyn pitkällisen poliittisen väännön päätteeksi, minkä vaiheet Huovinen tarkoin selostaa. Seuraa ihmettelyä sen johdosta, että valtaannousu tapahtui demokraattisesti ja että hallitusvallan jo ollessa natsilla järjestettiin vielä kansanäänestys vallan siirtämisestä Johtajalle: "[k]un 45 miljoonasta äänestäjästä vain neljä ja puoli miljoonaa sanoo ei, todistaa se ensiksikin, että Saksa halusi Hitlerinsä, ja toiseksi, että oli myös mahdollisuus sanoa ei" (Ve, 271). Upseerikunnan vanhoissa valansa Johtajalle, kääntää Huovinen tapahtuman Hitlerin ensimmäiseksi opetuksiksi:

"Ihmisten suurin vitsaus ei ole tauti, luonnonmullistus, sota tai pelottava tappoase, vaan valan mielettömyys. Valat ja uskollisuuden vakuutukset mahdollistavat orjuuden ja teurastuksen, valat ovat orjuuttamisen ja pelon välikappaleita" Meidän tulisi, että saisimme täyden hyödyn Hitlerin ja hänen kaltaistensa (joita ei ole vähän) opetuksista, suunnitella vapaampia, järkevämpiä valoja. (ibid.)

Luvussa "Mukava mies" Huovinen hahmottelee tarkemmin Hitlerin karikatyyriä historiankirjoituksen luoman kuvan vastaisesti. Huovinen kumoaa myytin Hitleristä kasvissyöjänä ja raittiusmiehenä, väittäen sen olleen vain osa huijarin huolellisesti rakennettua imagoa. Huovisen Hitler on "isoruokainen mies", joka tulisesti vihaa kasvisruokia. (Ve, 277.) Hitler pitää erikoisesti kaikesta makeasta ja aloittaa päivänsä tuikealla ryypyillä (Ve, 279). Kasvisruokien keittäjänsä Hitler ei voi sietää, ja kerrotaankin Johtajan kerran huitaisseen tätä pitkällä makkaralla (Ve, 285). Voimaharjoittelu ja nyrkkeilyharrastus ovat olennainen osa Huovisen Hitler-karikatyyriä (Ve, 282-283). Myös tutkijoiden spekuloinnit Hitlerin seksuaalisista perversioista Huovinen kumoaa tyynesti, väittäen tämän olleen "jokseenkin normaali, joskin hieman karkea" (Ve, 287) ja rakastaneen karvaisia naisia (Ve, 320). Perversioilla spekulointia Huovinen ilmeisesti pitää osana sellaisen myytin rakentamista, jonka puitteissa Hitler tekojensa vuoksi koetetaan joka suhteessa sulkea ihmisyyden ulkopuolelle. Lisäksi kerrotaan Johtajan pelänneen suunnattomasti hammaslääkäreitä, joka puolestaan kohteli potilastaan hyvin helläkätisesti (Ve, 296). Hitlerin esittäminen mahdollisimman inhimillisenä ja tavallisena palvelee kirjan tarkoituseriä osoittaen ihmisten oman vastuun itse aiheuttamistaan onnettomuuksista - ne eivät ole paholaisen ja hänen palvelijoidensa tekosia. Myös hahmon esittäminen osittain

sympaattisena kuuluu Huovisen umpikieroon tekstuaaliseen strategiaan, joka näin houkuttelee lukijaa samastumaan Hitleriin.

Toisaalta Hitler on kuitenkin kaikkea muuta kuin tavallinen. Hitlerin ja natsien maneerit, joukkokokoukset ja univormut, ovat pyrkimystä tavallisuudesta poikkeamiseen, politiikkaan turhautuneen kansan houkuttelemiseksi:

Hitlerin on täytynyt vaikuttaa hyvin voimakkaasti niihin, jotka aina odottavat uutta ja jotka uskovat, että tämä ideologia luo paremman maailman. Kukaan leppoisa, suhteellisuudentajuinen ja joviaali ihminen ei voi koskaan savuttaa sellaista kansansuosiota, kuin joku Hitler. Vain Hitlerit nostattavat riehan, ja rieha saa kansakunnat teurastuspuuhiin. [...] Jos ja kun muistamme kuvia sen ajan ”normaaleista” poliitikoista, näemme mielessämme kuvan hännystakkiin ja silinteriin pukeutuneesta vanhasta, lihavasta miehestä, jonka liivien napinreistä lähtevät kellovitjat kohti kellotaskua. [...] Yhteinen piirre heille on, että he ovat kuin ajastaan jäljessä, puhuvat ”vanhanaikaisia”, puhuvat varovaisesti ja pitkäpiimäisesti. Ja sitten alkaa ilmestyä kuvia miehestä, jolla on pienet viikset nokan alla, ja jolla on uuden tyyppinen, sotilasmallinen ruskea puku ja komentohihna ja rautaristi rinnassa. Ja sitten tulee, tavallisten siviilipukuisten, sileäksiajeltujen poliitikkojen joukkoon rento, partainen mies Kuubasta. Ja sitten tulee kuukasvoinen kiinalainen hyvin yksinkertaisessa univormussaan...

Poikkeavuus on puoli voittoa, se on muotia, muotia apinoille... (Ve, 274.)

Huovinen varoittaa ulkokohtaisuuksien politiikasta ja myös liian suuresta ja ehdottomasta kansansuosiosta, sillä politiikasta turvallista tekee kamppailu, mikä edellyttää voimaa ja vastavoimaa. Demokraattisen politiikan paras puoli on sen tehottomuus, koska sillä on kyky ehkäistä ’selkävoitot’, yhden ryhmän mahdollisuus muita polkevan politiikan toteuttamiseen. Ei pidä lumoutua tuijottamaan ja ihailemaan suosittuja henkilöitä, vaan kuunnella tarkkaan, mitä heillä on sanottavana.

Huovinen huomioi myös natsien kulttuuripoliittikkaa ja kirjarovioita, joissa poltettujen niteiden tekijöistä mainittakoon: ”Thomas Mann, Erich Maria Remarque, Albert Einstein, [...] Sigmund Freud, Emile Zola [...] ja monet muut töhrystelijät” (Ve, 298). Hitleriä luonnollisesti kiinnosti suuressa määrin maalaustaide ja hänen makunsa mukaiseksi tyylistuunnaksi tuli ”kansallissosialistinen realismi”. Asetelman alleviivaamiseksi järjestettiin rappiotaitteen näyttely, ”johon oli kerätty aikamme huonointa taidetta: Chagallia, Cezannea, Gauguinia, van Goghia, Picassoa ja Matissea” (ibid.). Hyväksytyä taidetta esiteltiin toisessa näyttelyssä, ”jota monet taiteentuntijat ovat sanoneet ikävähköksi” (Ve, 299). Huovinen intoutuu taas tarinaniskentään kertoessaan miten Hitler tuhoaa näyttelyyn livahtaneita huonoina pitämiään töitä linkkuveitsellä viillelleen ja tauluja puhki potkien (ibid.).

Kerrotaan myös Hitlerin suhteesta alamaisiinsa ja näiden imarteluihin. Epäluotettavan kertojan mukaan Johtaja meni helppoon kun kehuskeltiin hänen lihaksiaan tai arkkitehdin taipumuksiaan (Ve, 301).
Kuitenkin:

On sanottu, että Hitler piti imartelusta ja kehumisesta. Tiedossa on, että oli viisasta ylistää hänen tietomääräänsä, sotataitoaan, kaukonäköisyyttään ja kaikkia muitakin kansanjohtajan todellisia tai oletettuja hyveitä. Missä määrin hän itse uskoi noihin vuodatuksiin, on kyseenalaista, sillä hän oli merkillisen epäluuloinen ja pitkävihainen ihminen. Luulisin, että Hitler mielessään haistatti pitkät paskat imartelijoillaan. Luultavimmin hän hyväksyi tämän tavan eräänä hallitsemisen ja kontrolloimisen keinona. [...] Esimerkiksi koirien maailmassa vallitsee sama laki; pienen koiran on oltava hyvin ystävällinen ison koiran seurassa,ärkevintä on kellahtaa selälleen ja antaa ison koiran tehdä tutkimuksia. (Ve, 300.)

Burke kutsui luokkien välistä kommunikaatiota imarteluksi. Vastaava ilmiö tulee mielestäni esiin tässä hieman eri yhteydessä: valtahierarkiassa jonka huipulla on diktaattori. Imartelu toimii tärkeänä vallankäytön mekanismina, sillä ylistettäessä luodaan myyttiä vallanpitäjän erehtymättömyydestä, mikä estää päätösten kyseenalaistamisen ja vaikuttaa virheidenkin esittämiseen edullisessa valossa. Toisaalta ylistäminen voi toimia ironian kautta halventamisen välineenä, kuten Huovinen Hitleristä kertoessaan tekeekin.

Merkittävin kirjan jaksoista tämän tutkimuksen kannalta kuvailee Hitlerin ulkopoliittikkaa ja sen käytäntöjä toisen maailmansodan alla. Huovinen selittää politiikan taustaa Hitlerin henkilön kautta: hän ei tuntenut ulkomaita, ei niiden asukkaita saati vieraita kulttuureita.

Hitler kuitenkin käsitti, ettei tällaisella ole mitään merkitystä, jos mies on kyllin omaperäinen ja vielä tyytyväinen omaan järkeensä. On vain irrottauduttava tavanomaisesta protokollaroskasta, ja oltava sen sijaan tahtoihminen ja päättäväinen päällikkö. Kokemuksen ja laajat tiedot voi korvata viekkaudella, yleiset moraalisisäännöt voi murskata kyynillisellä raakuudella, ja sovinnaiseen neuvottelukäytäntöön tepsii parhaiten työkeä röyhkeys ja petollisuus. Tärkeintä on johtaa peliä ja siepata aloite omiin käsiin. Tänä päivänä voimme todeta, että Hitler valitsi varman vaihtoehdon, rauhanmiehen roolin. On korostettava taas kerran – ihmiselämähän varioi hämmästyttävän vähän eri aikakausina – ettei hän ollut ensimmäinen eikä viimeinen rauhanenkeli. Melkeinpä on syytä kavahtaa totalitäärisesti hallittua valtiota, joka puhuu liikaa rauhasta. Tämä pitäisi alkaa uskoa. Rauhantahto on aidointa siellä, missä on vähiten aseita ja lyhin asevelvollisuus aika... Pienet kansat haluavat hartaimmin rauhaa [...]. Mutta mitä ovat pienet kansat? Pieniä koiria isojen koirien jaloissa. (Ve, 303-304.)

Katkkelma tuo esiin tärkeitä piirteitä Huovisen ajattelusta. Hänen suhtautumisensa rauhanaatteeseen on kaikkea muuta kuin hyväuskoinen, sillä sekin on käytettävissä palvelemaan muita tarkoituksia. Maininta rauhasta puhuvista totalitäärisistä valtioista on ilmeinen piikki silloisen Neuvostoliiton ja kotimaisen vasemmiston suuntaan. Koiravertaus antaa jokseenkin lohduttoman kuvan mahdollisuuksien rajoista, samoin väite ihmistoiminnan hämmästyttävän vähäisestä varioinnista. Sen

suhteen voidaan kuitenkin väittää myös historian lukutavalla olevan merkitystä: jos ottaa historian kuvauksen täydestä ja olettaa anakronistisesti menneisyyden olosuhteet ja ajattelutavat nykyisen kaltaisiksi, on tulos juuri tämä. Toisaalta on mahdollista kiinnittää huomiota päinvastaisesti juuri muutoksen suuruuteen ja itse muutoksen pysyvyyteen, eli historian prosessiluonteeseen. Silti ei käy kieltäminen, etteikö ihminen neuroottisesti toistaisi tiettyjä käyttäytymismalleja ja sitä kautta historiaansa; historia ei sitä kuitenkaan ihmisen puolesta tee. Heikkojen rauhantahto on aidointa, minkä tulee suunnata kritiikkiä ja toimintaa niitä tahoja vastaan, joilla valta on ja joiden toiminta tuottaa maailman sotilaallisen järjestyksen: pienten valtioiden puolustusjärjestelyt ovat tässä suhteessa paitsi paperitiikereitä, myös olkinukkeja. Rauhasta puhuvan Hitlerin toinen opetus Huovisen mukaan on, että ”rauha [on] aina etevämpi olotila kuin sota” (Ve, 305). Kuitenkin, umpikiero pedagogi samalla valmistautui sotaan, tietäen: ”ettei rauhasta taida tulla mitään...” (ibid.)

6.4.3. Selkäranka

Huovinen kuvaa natsien saavuttamia voittoja ennen toista maailmansotaa, eli Reininmaan miehityksen, Itävallan Saksaan liittämisen, sekä Tšekkoslovakian miehityksen ja erittelee niistä tehtävissä olevia johtopäätöksiä. Tämän politiikan tavaramerkkejä olivat häikäilemättömyys, hämääminen ja uhkailu. Huovisen mukaan Hitler hyödynsi pelottelutekniikkaa ja sen osoittauduttua toimivaksi käytti sitä kuin rikollinen, joka kerran on löytänyt työtapansa, siihen asti kunnes joku uskalsi sanoa ei. (Ve, 320.) *Veitikassa* sodan ongelmaa käsitellään hieman toisesta näkökulmasta kuin *Rauhanpiipussa*, missä sodankäynti selvästi tuomittiin, sillä Hitlerin tarinan kautta esitetään vaatimus puolustautumisesta väkivaltaa vastaan. Huovinen ilmaisee tämän vaatimuksen itsemääräämisoikeudesta ja omiksi koetuista arvoista kiinnipitämiseen väkivallan uhkan edessä mm. sanoessaan, että ”selkärangaiset miehet ovat pienten kansojen kallein omaisuus” (Ve, 323) ja edelleen: ”kun selkärangat taittavat, tulee orjia” (ibid.). Pienten ja heikkojen selviytymisen edellytys on siten osaltaan moraalinen lujuus, mikä saattaa tarkoittaa myös väkivaltaista taistelua äärimmäisessä tilanteessa, ”tuhoutumisen uhan edessä alkaa amok-juoksu ja berserkit raivoavat” (Ve, 324). Tässä lause on esitetty myönteisessä mielessä, suhteessa olemassaolon oikeuden puolustamiseen toivottomassakin tilanteessa. Käytetyt kielikuvat viittaavat kuitenkin väkivallan mielettömyyteen, missä tarkoituksessa Huovinen on niitä *Rauhanpiipussa* käyttänyt. Toisaalta Huovinen sanoo, että Berserkin hulluus voi olla välttämätöntä, kun on kysymys elämästä ja kuolemasta. Anschluss toteutuu pelottelemalla ja kieroilemalla, selkärangat taittavat liian

aikaisin, itävaltalaiset saivat ”olalleen vankkureiden aisat”, ja kun ”vapauttaja tulee, ihmisiä pidätetään”. (ibid.)

Orjuuden ja taistelun teema on esillä myös kerrottaessa Tšekkoslovakian tapauksesta. Tilanteen kokonaisuuden ohella strategisten laskelmien yksipuolisuuteen kiinnitetään huomiota Hitlerin laskelmointien kautta:

Pohtiessaan Tšekkoslovakian geopoliittista asemaa (räkätippa viiksissään) hän lienee pannut merkille, että on perin lyhyt lentomatka pommikoneella Berliiniin ja Leipzigiin Tšekkoslovakian alueelta. Suuret kansathan arvioivat aina ensin oman turvallisuutensa, vaan ei juuri koskaan sellaista seikkaa, että esimerkiksi Saksan rajalta pommikone lentää hyvin joutuisasti Prahaan tai Pilseniin. Siis Tšekkoslovakia oli tavallaan uhka Saksalle. [...] Asiallisen asian ohessa on muistettava, että Hitler vihasi Tšekkoslovakiaa, tuota Versaillesin sopimuksen hedelmänä syntynyttä demokraattista hyvinvoivaa valtiota. Hitlerin mielestä tšekit olivat ali-ihmisiä, omiaan Himmlerin ja Heydrichin ohjailtaviksi. Sitä paitsi häntä on täytynyt kiukuttaa se, että Tšekkoslovakian armeija oli vahva, aseet hyviä ja linnoitukset vakavan huomion arvoisia. (Ve, 325-326.)

Huovinen tunnistaa strategisten laskelmien rajoittuneen ja näkökulman käännöksellä helposti vääristeltävissä olevan luonteen ja esittää niiden taustalla yleensä olevan joitakin vähemmän rationaalisia syitä, kuten itseymmärrykseen liittyviä antipatioita. Strategiset ja ontologiset syyt sekoittuvat. Edelleen Hitlerin katsotaan menestyneen pelissään pätevän tilanteen arvioinnin ansiosta:

Hänen täytyi aina ottaa huomioon Ranska ja Englanti, ja hän arvioi vihollistensa aktiviteetin puutteen ja sotahaluttomuuden pirullisella varmuudella. Hänen kenraalinsa näkivät vain Ranskan lukuisat divisioonat, mutta Hitler-heppu näki Ranskan ja Englannin johtomiesten tarmottomuuden. Tästä hän veti oikean johtopäätöksen: hänellä oli vapaat kädet toimia. (Ve, 326.)

Huovinen kritisoi erityisesti Englannin ja Ranskan johtomiesten rohkeuden puutetta, tšekkeihin kohdistamia painostustoimia, sekä heidän valmiuttaan käydä kauppaa rauhasta toisen valtion selän takana ja sen olemassaolon kustannuksella. Hän esittää Hitlerin toiminnan huijauksena, jolla ei ollut takanaan sitä voimaa, mikä sillä uskoteltiin olevan. Huovinen spekuloi mahdollisuudella, että Hitlerin hirmuvalta olisi todennäköisesti kaatunut mikäli kriisi todella olisi johtanut sotaan, eli jos tšekit eivät olisi taipuneet ja jos länsivallat olisivat tulleet heidän avukseen. (Ve, 334-335.) Jälkikäiteisspekulaatiot ovat tietysti sinänsä hyödyttömiä, ja kuten Huovinen toisaalla on kirjoittanut, on jälkiviisaus viisauden lajeista halveksittavin. Mutta toki historian esimerkeillä spekuloinnit voivat olla hyödyllisiä tulevaisuuden kannalta, mietittäessä mihin tahansa tilanteeseen sisältyviä vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Münchenin sopimuksen Huovinen nostaa kärkeeseen sarjassa ”ulkopolitiikan häpeällisiä tekoja” (Ve, 335). Se merkisi Tšekkoslovakialle suvereniteetin menettämistä ja mikä pahempaa,

hyväksikäytettäväksi ja riippuvaiseksi joutumista. ”Alistuessaan ei Tšekkoslovakia suinkaan turvannut itselleen onnellisia rauhanpäiviä, vaan joutui sodan ja miehitysten tuhoisaan kierteseen” (ibid.). Tämä on siis keskeinen syy, miksi joissakin tilanteissa väkivaltaan turvautuminen voi olla siitä pidättäytymistä parempi vaihtoehto. Käsitystä itsepuolustuksen oikeutuksesta tukee seuraava katkelma: ”Tšekko-Slovakia häipyi vuosiksi verihuuruisten pilvien apeaan hämäryyteen. Mutta koko Euroopan kohtalo oli samanlainen. Oli vain yksi pieni ero, toiset kuolivat taistelussa, toiset orjuudessa...” (Ve, 337). Eroa kutsutaan pieneksi, mutta sen esiin tuominen viittaa sen merkityksellisyyteen. On tilanteita, jolloin kalskahtelevat vastinparit kuten vapaus (jonka puolustamiseen taistelu viittaa) ja orjuus saavat konkreettisia merkityksiä. Vaikeus on niiden tunnistamisessa.

6.4.4. Kansanmurha

Tietenkin käsitellään juutalaisten kansanmurhaa. Käsitystä tapahtuman ainutkertaisuudesta Huovinen suhteuttaa huomauttaessaan, ettei keskitysleiri ollut varsinaisesti Hitlerin keksintöä ja viittaa esimerkiksi kuviin Andersonvillen vankileiristä Yhdysvaltain sisällissodan ajalta. Toisaalta sanotaan näinkin:

Mutta tuskin mikään kansakunta on koskaan käynyt eristämään ihmisiä niin järjestelmällisesti ja vakain tuumin kuin saksalaiset. Jos jossain on näin tehtykin, sinne ei ole päästetty valokuvaajia; ja kirjailijat jotka ovat sen puolen oloja kuvanneet, eivät ole hallituksen lempikirjailijoita... (Ve, 338.)

Viittaus Neuvostoliittoon ja Stalinin terroria ja vankileirijärjestelmää käsittelevään kirjallisuuteen on ilmeinen, mikä edelleen palvelee suhteellistamisen pyrkimystä, kuitenkin esittämättä natsien tekemisiä mitenkään harmittomina. Päinvastoin, kertoja vierittää vastuun tapahtuneesta ja nimenomaan tekemisestä saksalaisille ja heidän kätyreilleen. Kysymystä siitä, kuka tiesi mitä oli tekeillä, Huovinen kutsuu ”kaksimieliseksi”. Hän rinnastaa saksalaisten sotilaiden suhdetta tapahtuneeseen Hitlerin vuoden 1918 romahduksen aikaisiin mielipiteisiin ”syöpäläisten hävittämisestä” kotirintamalla kysyen, olisivatko he mahdollisesti toivoneet joidenkin toisten syöpäläisten, ehkäpä natsieliitin hävittämistä, jos olisivat tienneet mitä on tekeillä? Lopullisen kieroutensa kysymys kuitenkin saa otettaessa huomioon se, että he todellakin tiesivät ja hyväksyivät toiminnan. (Ve, 339-340.) Kansanmurhan merkityksestä aikakauden historian tulkinnoille Huovinen kirjoittaa:

Jos Hitler olisi malttanut pysytellä valloittajana ja sotilaana, olisi historian niputuskone siirtänyt hänet riippumaan aikakausten orsille muiden kuvatusten joukkoon, ja sinne hän olisi hiljalleen tomuttunut ja jäänyt vuosien vieressä

taka-alalle uusien valloitusten varjoon. Mutta pannessaan polttouunit käryämään tämä vilkas mies saattoi itsensä luvalla sanoen hieman outoon valoon... (Ve, 340.)

Kaikkien kuvattavien julmuuksien joukosta nostettakoon esiin se, mitä Huovinen kirjoittaa kidutuksesta, jonka universaalien ihmisoikeuksien ja vapauden puolustajat ovat viimeaikoina nähneet välttämättömäksi taistelussa 'pahaa' vihollista vastaan ja joka vaitonaisuuden, väistöliikkeiden ja laintulkintojen kautta sekä korostettaessa tiedustelun tehokkuuden merkitystä on epäsuorasti rehabilitoitu:

Minne tahansa Saksan sotilassaapas polkaisikin, heti ilmestyi sinne *Gestapo* ja pystytti toimiston, hankki kuulustelusellit ja etsi sopivia tiloja tuhansien ihmisten kokoamiseksi. *Gestapon* selleistä kaikui jatkuvan pieksämisen jytkä ja pamppujen mätke. On sanottu että GPU eli *Neuvostoliiton valtiollinen poliisi* toimi näissä asioissa tunnustuksellisilla linjoilla; siis pääasia oli aina, että uhri tunnusti syyllistyneensä hurjiin rikoksiin. Mutta *Gestapo* pani tunnustuksellisuuden edelle erilaiset tiedot. Saksalaiset rakastavat tietoa; he halusivat tosiasioita vastarintaliikkeistä, juutalaisten piilopaikoista ja sen sellaisista.

Gestapon julmuuksista on niin paljon kirjoitettu, että kidutuksella hekumointi on kokenut inflaation. [...] Kuitenkin maailmassa on niin paljon epäsofia, vihaa, katkeruutta ja vastakohtaisuuksia, että jotain *gestapomaista* saattaa tapahtua, ja kuten on todettu, tapahtuukin. (Ve, 342.)

Huovinen pohtii, minkä opetuksen Hitler julmuuksien ja juutalaisvainojen kautta tahtoi antaa ja oliko kyseessä vartavasten tarkoitettu opetus, vaiko pelkkä tosiasioiden eteen saattaminen.

Ainakin Israelin kansa on vetänyt omat johtopäätöksensä. Se ei salli ilman taistelua tappaa ainoatakaan kansalaistaan. Ennen kuin Israelin juutalaisia uudestaan viedään tuhoamisleireille, käydään erinomaisen verinen ja epätoivoinen sota, johon osallistuvat vanhukset, naiset ja lapsetkin asekuntoisten miesten rinnalla.

Asiaa mutkistaa kuitenkin eräs seikka, jonka ohella kuulemme jostain neljännesvuosisadan takaa käkättävän ivanaurun pikkuviiksien alta, saatananpojan naurun...

Sillä eivätkö Israelin armeijan sotilaat muistuta jostakin ennen nähdyistä? Missä olemmekaan nähneet noita panssarivaunujoukkoja, jotka tekivät nopeita iskuja? Missä olemmekaan nähneet lentäjiä, jotka yllättäen tulivat vihollisen lentokenttien ylle ja tuhosivat lentokoneet kiitoradoille...

Entä milloin viimeksi näimme niin paljon kodittomia ihmisiä leireillä kuin nyt tiedämme olevan palestiinalaisten kurjissa telttakylissä hiekka-aavikolla puutteellisen ravitsemuksen ja lääkintähuollon alaisina. Entä milloin näimmekään sotilaspatrullien kopeloivan siviili-ihmisten vaatteita pommeja ja aseita etsien? (Ve, 352.)

Huovinen uskaltaa tuo esiin seikan, joka on sangen ilmeinen, mutta jonka esiintuominen on länsimaissa erittäin epäkorrektia. Juutalaiset ovat ottaneet vainoojistaan opiksi niin 'hyvässä' kuin 'pahassa'. Huovinen viittaa vuoden 1967 'kuudenpäivän sodan' tapahtumiin. Ehkä oppi oli, että on parempi olla vainoaja kuin uhri. Huovinen ei missään nimessä kiistä, etteikö israelilaisilla olisi oikeutta puolustaa itseään, mutta viittaa tilanteen ironian kautta epäsuorasti toisenlaisten toimintatapojen mahdollisuuteen. Huovinen tuo esiin muitakin tuon ajan väkivaltaisuuksia, kuten Vietnamin sodan, Tšekkoslovakian miehityksen ja Itä-Pakistanin kansanmurhan rinnastaen ne toisen maailmansodan ennakkotapauksiin. Miten ne eroavat aiemmasta ja voidaanko millään muotoa väittää mitään opitun? Opettajaksi

kääntyykin Huovinen, joka muistuttaa ja varoittaa, sillä yhtä vähän kuin on luottamista veitikkamaiseen Hitleriin opettajana, voidaan luottaa oppilaiden - ihmiskunnan - muistiin ja ymmärrykseen tai sen oppimiskykyyn.

[...] voimme olla vakuuttuneita siitä, ettei Hitler halunnut korostaa pahan kuolettamista meissä itsessämme, ja tuskinpa hän tahtoi alleviivata inhimillisen hyvyyden esiin nostamista. Luulenpa melkein, että hänen opetuksensa ydin on sen luontoinen millainen hän itse oli, eli siis ilkeämielinen ja pilkallinen. Ehkä hän tahtoi sanoa, ettei paha kuole, vaan kasvaa ja kasvaa, ja että te jälkipolvet olette saman kierteen edessä.

Aivan niin. Jos kuuntelemme korva tarkkana, erotamme tuon rähisevän huudon. [...] Yhtämittäisessä, aivopesun kaltaisessa manifestoimisessa on selväpiirteisesti muodostettu ihmisryhmiä, jotka ovat tietystä mielessä ”pahoja” ja vaarallisia. Ei ennusta hyvää, että fasisteiksi sanotaan ihmisiä, jotka kaiken järjen mukaan ovat kaukana fasismista, tutkimatta tarkoin heidän menneisyyttään ja tekojaan. Fasismi itsessään on niin raskas syyte, ettei sen piiriin pitäisi sulkea ihmisiä nipussa. Vihattavista, ”pahoista” ihmisryhmistä ei ole pitkä matka keskitysleirin portille...

[...] Vallankumoukset, sodat ja miehitykset tuovat mukanaan vanhan käytännön, myös natsien käytännön. Vihamieliset ja vastustavat ainekset eristetään ja tuhotaan, myös vihamielisiksi epäillyt likvidoidaan varmuuden vuoksi. Sivistyneistö likvidoidaan, koska heillä on tietoa ja arvostelukykä. (Ve, 352.)

Korvataan fasisti esimerkiksi terroristilla ja katkelman relevanssi suhteessa tämän hetken poliittisiin ilmiöihin lienee riittävän ilmeinen. Minkä tahansa helpon ja yksiselitteisen leiman iskeminen poliittiseen vastustajaan päättää keskustelun. Kuten jumalatermi ainakin, tällainen määritelmä sanoo yhdellä kertaa kaiken sanottavan, käsittelee asian loppuun ja sulkee kantajansa ihmiskunnan ulkopuolelle, mikä mahdollistaa väkivallan oikeuttamisen ja sitä kautta sen toteuttamisen. Katkelman viimeinen kappale kertoo käsittääkseni sen, miksi Huovinen on ottanut asiakseen ivata sodankäyntiä, vastustaa sitä kuin sitkeä narri ainakin, nimittäin kävipä sotaa kuka tahansa, mistä syistä hyvänsä, sisältyvät siihen samat tuhoisat käytännöt. Sotaan turvautuminen ei ole niinkään politiikan jatkamista toisin keinoin, kuin politiikan väistymistä osapuolten väliltä, ainakin siihen asti että todetaan taas tarpeelliseksi palata teoista sanoihin.

6.4.5. Paha saa palkkansa

Kirjan juonikulut nivoutuvat yhteen toisen maailmansodan tapahtumien käsittelyn myötä, missä Huovinen paljastaa aikaisemmassa tutkimuksessa käsittämättä jääneen Hitlerin strategian omaperäisyyden. Hitlerin tekojen järjettömyyden tunnustaminen on saanut monet tutkijat tyytymään yksinkertaisesti luokittelemaan hänet hulluksi. Kaikki ovat lähteneet rationaalisuusolettamuksesta, siitä että Hitler olisi ajatellut niin kuin yleisesti järkevänä pidetään. (Ve, 356.) Hitlerin poikkeavat pyrkimykset ja pirunkurisuus ovat jääneet huomaamatta:

Vai rohkeneeko joku vakavalla naamalla väittää, että Hitler kaikilla tunnetuilla teoillaan halusi luoda onnellisen suurvaltakunnan, jossa ihmisillä olisi hyvä olla. Eivätkö hänen tekonsa olisi olleet täysin päinvastaiset, jos hän olisi havitellut jotain pysyvää, järkevää, reaalista ihannevaltakuntaa, jossa ihmiset olisivat voineet todella elää. Sillä Hitlerin ihannevaltakunnassahan olisi ollut täysin nurinkurinen tilanne, siellä olisi ollut vain yksi viisas ihminen, Hitler, ja kaikki alamaiset olisivat olleet hulluja. Ja hulluja he olisivat olleet siksi, että olisivat suostuneet elämään Hitlerin normien mukaan... (ibid.)

Jos käännämme Hitlerin suunnitelmat oman suunnitelmallisen ja tulevaisuuteen suuntautuneen aikamme kielelle, oli hänen strategiansa visio siis ennennäkemätön kaaos ja tuho, opetus koppaville saksalaisille ja eurooppalaisille; missio oli aloittaa ja hävitä toinen maailmansota ja mitä strategiaan tulee, jakautui se kahteen osaan, joiden nimet olivat Operaatio Ulex ja Operaatio Saublöder Arsch. Operaatio Ulexin tarkoitus oli aloittaa sota, saavuttaa suuria voittoja ja vallata laajoja alueita, minkä kuluessa kuitenkin oli tehtävä virheitä, joilla ajan kanssa tulisi olemaan merkittäviä seurauksia. Operaatio Saublöder Arsch olikin merkittävästi helpompi ja se toteutti strategian keskeiset tavoitteet, sillä kysymys oli sodan johtamisesta vääjäämättömään tappioon ja katastrofiin. Tuhon maksimoimiseksi operaatio oli kuitenkin toteutettava mahdollisimman hitaasti, hyödytöntä vastarintaa tehden. (Ve, 357.) Kommenttina marsalkka Žukovin muistelmiin, jossa tämä ihmettelee Saksan sodanjohtoa ja saksalaisten kenraaleiden väitteitä, joiden mukaan kaikki virheet johtuivat Johtajasta, toteaa Huovinen sotilaitten ajatusmaailmaa irvailten:

Mikä oli Žukovista ja saksalaisista kenraaleista käsittämätöntä, tulee käsitettävämmäksi jos Hitler-tutkimuksessa lähdetään oikeille linjoille. Ammattisotilaiden ajattelun piiri on ahdas, koska he katsovat kaikkea panssareiden ja tykkiensä varjosta, eivätkä näe tämän maailman irvokkuutta ja sitä, että he ovat tämän irvokkuuden totisia työmyyriä, nappuloita iankaikkisessa typerässä pelissä... (Ve, 358.)

Katkelma viittaa strategian kielen tuottaman maailman rajoittuneisuuteen ja vääristymiin. Operaatio Ulexin vaiheet, natsien voittokulku, samoin kuin tehdyt virheet voidaan olettaa hyvin tunnetuiksi, ja ne voidaan tiivistäen ilmaista yritykseksi nielaista kerralla liian iso pala. (Ve, 367.) Merkille pantavaa on, miten Hitler teki kaikkensa nostattaakseen vastarintaa itseään vastaan, millä kertoja viittaa miehitettyjen maiden asukkaiden julmaan ja ylimieliseen kohteluun: ”mies, joka osasi valehdella niin lahjakkaasti ja joka hämäsi ulkopoliitikassaan niin loistavasti, olisi kyllä osannut viekastella valloitetuja kansoja, jos olisi tahtonut” (ibid.). Sen sijaan tuloksena oli vastarintaliikkeiden ja partisaanien mobilisoituminen kaikkialla. Huovinen kuvaa myös ilkkurisesti, miten Hitler peukaloi hyödyttömiksi kaikki Saksan totisten tiedemiesten ja sotilaiden esittelemät merkittävät uudet aseet ja keksinnöt (Ve, 368-374). Toisen maailmansodan kulkuun keskeisesti vaikuttaneet strategiset päätökset käydään läpi. Vastaansanomattomana todisteena teorialleen Huovinen käyttää vuoden 1941

saavutuksia, jolloin ”puolen vuoden sisään onnekas Hitler oli pystynyt hankkimaan itselleen jymyviholliset, Neuvostoliiton ja Amerikan” (Ve, 382), mitä kertoja kommentoi: ”tuollainen terhakkuus on hyvin harvinaista” (ibid.).

Kuten kuka tahansa historiansa lukenut tietää, oli Operaatio Saublöder Arsch täydellinen menestys, minkä Huovinen nostaa vihjailuidensa mukaisesti Hitlerin keskeiseksi opetuksiksi: ”maailmansodista saatava ilo ja hyöty on vähintään kyseenalainen” (Ve, 386). Ajattelulle uskollisena Huovinen katsoo opetuksen olevan suunnattu toki kaikille, mutta erityisesti suurvalloille, heille joilla on valtaa. Komiikan keinoin, mutta seuranneen terrorin traagisuutta unohtamatta, kerrotaan Hitlerin murhayrityksestä, jonka toteuttajan eversti Stauffenbergin, Huovinen nostaa saksalaisten suurmiesten joukkoon. (ibid.) Suhteessa menneisyyden sotiin ja niiden historian tulkintoihin merkittävä on seuraava yhteenveto maailmansodan opetuksista:

Koko sodan ajan kaikkien maiden upseerit, aliupseerit ja sotamiehet taistelivat ihmeen uskollisesti. Ihmisellä täytyy olla väkevä usko, että hän voisi taistella ja uhrata itsensä. Sodan vastapuolilla oli kummallakin oma uskomuksensa, jotka nekin poikkesivat toisistaan liittolaismaiden erikoislaadusta johtuen. Kun ihminen tekee jotain erikoisen raskasta ja vaativaa työtä kuusi vuotta, hän ei tahdo itselleenkaan tunnustaa, että hän olisi ollut väärällä asialla ja tehnyt turhaa työtä. Tällaisissa epäilyksissä auttavat propagandaministerit, esimerkiksi Goebbels. Joka tapauksessa on hieman vaarallista mennä sanomaan sotien veteraaneille, että he tappelivat turhan tähden. Ihmisessä asuva arvokas arvokkuus vaatii sen, että tehtyjä tekoja on ohjannut jokin arvokas motiivi. Sen tähden halutaankin nähdä Hitler tiukkana despootina, nerona, hulluna, luonnonvoimana, että löydettäisiin jokin takaportti kymmenien miljoonien sotilaiden arvokkuuden pelastamiseksi. Epäilenpä, että tämä minun kehittämäni ja todistamani teoria Hitlerin veijarimaisuudesta ei saavuta ainakaan aluksi suurta suosiota. Veteraaneista on vastenmielisiä alkaa uskoa, että he tappelivat kaikkensa uhraten rienaavan petkuttajan ja velikullan oikkuja noudattaen. Varsinkin Hitlerin liittolaisille tämä on vaikea pala.

Hitlerin vastustajat sen sijaan taistelivat edes jossakin määrin eettisesti arvokkaan aatteen siivittäminä. Hehän voittivat Hitlerin ja kukistivat natsihirmuvallan. (Ve, 387.)

Katkelmassa tulevat esille Huovisen sanomisen motiivit, hänen teoksensa idea, samaten Hitler-myytin tausta ja sen vetovoima. Huovisen viesti on todellakin vaikea hyväksyä siinä mielessä kuin riisumme hänen muotoilemastaan karikatyyristä vaihtoehtoiset myyttiset ainekset ja unohtamme myös tarjotut vaihtoehtoiset toiminnan rationalisoinnit tarkastellaksemme Hitleriä ihmisenä, jolla ei olisi pitänyt olla minkäänlaisia edellytyksiä nousta valtaan ja toteuttaa vähämielisiä ja kammottavia tavoitteitaan. Politisoiva vaikutus liittyy osittain tietynlaisten historiantulkintojen kiistämiseen, mutta erityisesti se viittaa tulevaisuuden mahdollisuuksiin suurten tarinoiden ja johtajien merkityksen kyseenalaistamisen kautta. Lisäksi osoitetaan vastuuta: Hitlerin valta perustui ihmisten hyväuskoisuuteen ja tottelevaisuuteen. Erityisesti Huovinen korostaa saksalaisten sotilaiden toiminnan täydellistä hyödyttömyyttä (mille ajankohtaisuutta antavat Itä-Saksan uusnatsien yritykset esittää heidät

sankarillisina ja kunniallisina [Helsingin Sanomat, sunnuntaina 12. Maaliskuuta 2006, B 2]), mutta kysyy viitaten silloisten kahden saksalaisen valtion uudelleenmilitarisoimiseen ja varsinkin DDR:n paraateihin, ”mitä surisimme heidän puolestaan” (Ve, 388) kun kerran Berliinin kaduilla jälleen: ”jalka lentää korkealle, kypärän alta kurkistaa nuoren miehen typerä pärsä ja rummut jyskyttävät” (ibid.).

Tarina huipentuu Hitlerin ja Goebbelsin pakoon piiritetystä Berliinistä. Eräs Huovisen tarkoituksista on halventaa Hitlerin viimeisten päivien ylle viritettyä ”painajaismaista traagisuutta ja tietynlaista historiallista jylhyyttä”, mihin myyttillisesti usein viitataan sanalla Götterdämmerung (Ve, 390) Fantastiset lähteet valaisevat tässäkin tapauksessa Huovisen versiota tapahtumista. Sattuman oikusta on tutkijan haltuun joutunut erään Hitlerin henkivartioston luutnantin ”autenttinen” kuvaus noiden päivien tapahtumista (Ve, 398-399). Lähde paljastaa, että Hitler ja Goebbels lavastivat oman kuolemansa ja onnistuivat taistellen murtautumaan ulos saartorenkasta, jatkaen pakoaan lentokoneella tuntemattomaan paikkaan. Lavastukseksi ja loistavaksi näyttelijänsuorituksiksi osoittautuvat myös Johtajan henkinen ja fyysinen rappio, sekä hillittömät raivokohtaukset noina viimeisinä päivinä: Führerin pauhatessa kenraaleille Goebbels nauraa kippurassa viereisessä huoneessa ja onpa tällä itselläänkin vaikeuksia vetää roolinsa vakavalla naamalla (Ve, 400-402). Paha ei saa rangaistusta vaan saavuttaa tavoitteensa ja poistuu paikalta. Sankarit juhlivat herjaten voittoaan, ihmiskunnan tappiota, lentäessään korkealla jälkeensä jättämän hävityksen yllä:

Muutaman naukun jälkeen villi riemu valtasi heidät. He riisuivat kengät jaloistaan ja aloittivat hurjan tanssin. Takkuiset pirunsorkat kopisivat koneen peltiseen lattiaan, ja rietas nauru kajahteli.

Sinä aamuna Atlantin purjehtijat näkivät outoja valoilmioita taivaalla. Radioliikenne oli aivan sekaisin ja eetteri oli täynnä räähkyviä, iljettäviä ääniä... (Ve, 413.)

Kuten lopusta voidaan päätellä, Huovinen identifioi Hitlerin yhtä hyvin saatanan pojaksi, pahuuden ruumiillistumaksi, kuin tavalliseksi, naisesta syntyneeksi ihmislapseksi. Siten Huovinen sysää jälleen vastuun pahuudesta ihmiselle itselleen. Pahuutta täytyy vastustaa, joskus jopa väkivalloin, mutta se ei kuole tappamalla. Äärimmäinen ja lopullinen transformaatio on mahdoton, sillä hitler elää ihmisessä ja jokaisen on syytä tunnistaa ’pikkuhitler’ omassa itsessään. Tai kuten Liukkonen *Veitikan* käsittelynsä loppupäätelmissä sanoo:

Inhimillistävällä kuvauksella Huovinen on halunnut hämmentää ajatuksia. Pahuuden ongelma ei ratkea leimaamalla jotkut ihmiset pahoiksi ja erottautumalla itse hyvien joukkoon. Ongelma on paljon haastavampi: milloin ihmisestä tulee paha, miksi pahuus pesiytyy vallanpitäjiin ja miten se leviää kansaan. Onko aivan varmaa, ettet sinäkin jossain olosuhteissa olisi valmis hirmutekoihin? (1997, 114.)

Huovinen muotoilee uusiksi Hitlerin motiivit, esittää hänet huijaavana pedagogina, joka halusi antaa opetuksen, mikä selvästikin viittaa käsitykseen, että Hitlerin elämä ja toiminta ovat asioita joiden pitäisi pistää pohtimaan ja joista pitäisi olla löydettävissä voimallinen opetus. Tämän Huovinen on muotoillut mm. näin:

Sillä Hitler halusi kaaosta, oikein helvetinmoista kaaosta. Se oli hänen suuri tehtävänsä. Hän halusi panna kaiken mullin mallin. Pikku hälinästä ei olisi näet apua. Hän lienee laskenut mielessään, että valtava kaaos ja onnettomuuksien sarja avaisi ihmiset näkemään oikean tien. Valitettavasti hän oli väärässä, sen me tiedämme tänä päivänä. Maailmassa on tänään kylliksi hitlereitä, ja heitä on paljon sielläkin, missä ilmoitetaan vihattavan Hitleriä ja fasismia kaikkein raivokkaimmin. Hitleriä on kaikessa ja kaikkialla, ydinaseissa, sotilasliittoumissa, tykeissä, napalmpommeissa, pienten kansojen alistamisessa, henkilökohtaisten vapauksien rajoittamisessa, sensuurissa, kirjailijoiden ja taiteilijoiden vainossa, mielettömässä varustautumisessa ja asekaupassa. Hitler elää! (Ve, 306.)

Hitlerin antama opetus ihmisille oli siis toinen maailmansota. Missä määrin oppi on mennyt perille? Voidaan sanoa, että tietyssä mielessä hyvin, sillä kolmatta maailmansotaa ei ole käyty. Modernin sodan tuhoisuuden muodostama uhka kulttuurin perustalle lienee siten jossain määrin tiedostettu. Toisaalta voidaan väittää opin menneen huonosti perille, sillä väkivaltaa on käytetty kernaasti siellä, missä siihen on uskallettu ryhtyä, esim. riittävän heikkoa vastustajaa kohtaan. Valtioitten välisten sotien vähäisyydestä huolimatta, ei ole puutetta ihmisryhmien välisistä aseellisista kamppailuista, kuten sisällissodista ja muista väkivaltaisuuksista. Huomiota kiinnitän tässä valtaasi siksi, että Huovisen käsittelyssä vallanhimon motivoimat valtataistelut nousevat keskeiselle sijalle sotien syinä, jolloin konfliktien lukuisat muuta aspektit näyttäytyvät manipulaation välineinä, joita vallantavoittelijat hyödyntävät.

Myös *Veitikan* johdanto on nimetty ”Hitler elää”. Se selventää jo alkajaisiksi kirjan tarkoituksia. Tässä hahmotellun näkemyksen mukaisesti oleellista on siinä esitetty kysymys, miksi lukuisista salaliitoista ja jälkeinpäin ilmaistusta vastenmielisyydestä huolimatta kukaan ei tappanut Hitleriä (tehnyt hänen politiikastaan kerralla loppua). Tarjolla oli Miksi hänen aikeitaan ei estetty ajoissa, eikä edes liian myöhään? (Ve, 147.) Vaikka kysymys on lähes universaalista epähenkilöstä, ei vaatimusta Hitlerin tappamiseen oikein voi määritellä pasifistiseksi. On siten pääteltävissä, että Hitleriä ja hänen kaltaisiaan on tarpeellista vastustaa kaikin keinoin, myös väkivalloin. Eräs kansainvälisen politiikan realistisen tutkimusorientaation keskeisistä lähtökohdista on niinkään ”idealistis-utooppisen uskon rauhanomaiseen muutokseen ja kiistojen sovitteluun” samoin kuin historiallisena tapauksena Britannian ja Ranskan suhteessa Natsi-Saksaan harjoittaman hyvittelypolitiikan kritiikki ja

tuomitseminen (Apunen 1998, 221). On haluttu nähdä Hitler olleena ja menneenä ja hänen muistonsa varoituksena, opittuna asiana (Ve, 147). Kuitenkin Hitlerin kuolleeksi julistaminen on ennen aikaista siinä mielessä, että hänen oppinsa elävät myös siinä ajattelussa, jonka lähtökohta oli vastaavan toistumisen estäminen, kuten ne elävät kaikissa sitkeissä ja viheliäisissä väkivaltaisissa käytännöissä. Huovisen mukaan:

[Hitler] elää ihmisessä, ihmisissä. Hän ei ole ensimmäinen eikä viimeinen hitler maailmassa. Ismien ja uskonkappaleiden nimet muuttuvat, mutta hitlerit elävät. Ihmisen suku tulee jostain kaukaa, se on kuin hedelmällinen multa, jossa piilevät luonnonjärjestyksen ikuiset kaavat. Pyrkimys valtaan ei kuole milloinkaan, ja keinot valtaan pääsemiseksi eivät kovinkaan poikkea toisistaan. Hitler tuhosi miljoonia ihmisiä, hän riisti miljoonilta ihmisarvon ennen näiden koirankuolemaa. Mutta vielä kyynisemmät voimat vallitsevat nykyisessä maailmassa. Mitä oli Hitlerin terrori ydinaseisiin verrattuna. (Ve, 148.)

Hitlerin haamun esiin manaaminen aina kun länsimaisten arvojen, demokratian vapauden jne. tulkitaan olevan uhattuina, kertoo paljon tämän 'pahuuden supertähden' symbolisesta merkityksestä länsimaisella mielikuvakartalla. Saattaa kuitenkin olla perusteltua miettiä tätä identifikaatiota tasapuolisesti kaikkien niiden kohdalla, jotka katsovat omien arvojensa olevan niin ylivertaisia, että voivat tehdä niiden nimissä mitä tahansa ja ovat valmiita äärimmäisen väkivallan käyttämiseen niiden 'puolustamisessa' (esim. ydinaseiden kehittäminen ja uudistetut ydinasedoktriinit). Joka tapauksessa natsismi oli länsimaisen kulttuurin tuote, sen eräiden piirteiden ja arvojen äärimmäinen ilmentymä ja epämuodostuma, eli sen käytön retoriikassa tulisi herättää ennen muuta itsetutkiskelua tämän kulttuurin piirissä. Huovinen kysyy, miksi ei ole opittu mitään ja miksi ihmiset tottelivat Hitleriä ja tottelevat hitleriä? Itseäänkään hän ei tämän kysymyksen ulkopuolelle sulje, sillä esipuheessa se esitetään kaikille toisen maailmansodan eläneille. Tarina antaa aihetta pessimistisiin huomioihin:

Miten typerä ihmislauma on, miten kesyjä ovat sankarit, miten hölmöjä ovatkaan liehakot, miten lyhytnäköisiä ovatkaan edun tavoittelijat. He suorastaan odottavat hitleriään, he janoavat häntä kuin ruoho iltakastetta. Mutta pahinta on, että he ovat kuolon vakavia ja fantastisen hyväuskoisia. (Ve, 150.)

Huovinen kehottaa epäilemään ja nauramaan vallanhimoisille ja tekemään tämän ajoissa. ”Nauru vapauttaa – ennen kuolemaa – nauru suhteuttaa asioita” (ibid.) on Huovisen viesti. Aiheen ja sen käsittelytavan kiteyttää natsipropagandan väärinkäytetty iskulause: ”Kraft durch Freude!” (ibid.)

Pedagogi Hitlerin ensimmäinen opetus oli siis valan mielettömyys, toinen rauhanretoriikan etevyys vallan käyttäjille ja kolmas sotien hyödyllisyyden kyseenalaistaminen. Kaikki nämä kehottavat epäluuloon valtaa kohtaan ja viittaavat sotien oikeuttamisen käytäntöjen petollisuuteen ja ontouteen.

Ne siis kehottavat kyseenalaistamaan sodankäynnin perustelut, riippumatta siitä, kuka ja minkä nimissä niitä tarjoilee. Toisaalta *Veitikassa* korostetaan moraalisen selkärangan, väkivallan vastustamisen merkitystä. Myönnytykset ja alistuminen eivät takaa rauhaa, vaan antavat häikäilemättömälle vallankäyttäjälle mahdollisuuden toteuttaa kyseenalaisia poliittisia tavoitteitaan esteettä ja halvalla. Hitler toimii Huovisella pahuuden metaforana, mutta toisin kuin käytettäessä sitä tavanomaisesti demonisoimaan vastustaja Hitleriin vertaamalla, näkee Huovinen hänen haamunsa potentiaalisesti kaikissa ihmisissä. Pahaa ei ole tapettu, se on päässyt pakoon. Sitä ei voida tappaa koska asia ei ole niin yksinkertainen, että pahuus voitaisiin eristää johonkin tiettyyn ihmiseen, ihmisryhmään tms. ja sanoutua itse siitä irti. On tarpeellista ja oikein vastustaa hitleriä hyvinkin päättäväisesti, mutta toisaalta on se myös äärimmäisen kulunut metafora, jonka käyttäminen useimmiten tuottaa huonoja lopputuloksia ja johtaa toistamaan entisiä virheitä. Sota ja väkivaltaiset käytännöt, sotilasliittoumat, varustautuminen, asekauppa, ihmisryhmien ja yksilöiden alistaminen ja vaino, henkilökohtaisten vapauksien rajoittaminen, sensuuri ja manipulaatio, tuottavat hitlerin yhä uudestaan ja koska sota tuo väistämättä mukanaan myös nämä hitleriläiset käytännöt, täytyy siihen aina suhtautua äärimmäisen epäluuloisesti. Pahuus ei siten ole niinkään ihmisessä, eikä sitä voida yksiselitteisesti paikallistaa kehenkään toimijaan, vaan se on käytännöissä ja tulee esiin toiminnan kautta.

6.5. Yhteenveto

Erittelen tässä analyysin pohjalta Huovisen teksteissään esittämiä näkemyksiä sodan ongelmasta eli mitä ja miten hän kritisoi ja minkälaisia vaihtoehtoja esittää. Tarkastelen myös Huovisen ajattelun lähtökohtia, joihin hän kritiikkinsä perustaa. Palattakoon ensin väkivallan diskurssien teemoihin: militarismiin, oikeutetun sodan teoriaan ja identiteettipolitiikkaan.

Militarismiin Huovinen liittyy kapeakatseisen ajattelutavan, joka strategisen mielikuvituksen vankilasta käsin ei kykene eikä halua kysellä keinojen suhdetta päämääriin ja jonka puitteissa ainoa vastaus ristiriitoihin on väkivalta. Militarismiin liittyy selkeästi rakkaus aseisiin ja rituaaleihin sekä halu taistella ja voittaa. Tästä johtuen siihen liittyvä ajattelu pyrkii oikeuttamaan militaristiset käytännöt viimekädessä niiden itsensä vuoksi. Toiminnan perustelu on välttämättömyys ja syyllinen väkivaltaan on aina joku toinen. Koska näin on, tarjoaa strateginen ajattelu rationaalinen hyökkäykselle aloitteen ottamisen nimissä, mikä perustellaan oman turvallisuuden varjelemisen kautta. Militarismin symbolisia

esityksiä Huovinen pilkkaa naurettavina niiden arvovallasta riisumiseksi ja tähän liittyen hän viittaa sodan tuhoisuuteen, eli todellisuuteen jota niiden kautta pyritään piilottamaan. Huovisen ajattelulla on ilmeinen yhteys oikeutetun sodan teoriaan siinä mielessä, ettei kysymys ole väkivallan ehdoitta tuomitsevastaa pasifismista. Kuitenkaan Huovinen ei pidä oikeusperiaatteita käytännössä kovinkaan merkityksellisinä: ne ovat viittauskohteita joiden avulla voidaan asioita vääristellä huijaamisen tarkoituksessa. Lain noudattaminen ja sen tulkinnat ovat liiaksi sidoksissa valtaan, jolloin sodankäyntiä säätelemään tarkoitettut lakitekstit näyttävät käytäntöihin nähden suorastaan irvokkaina. Pasifismi taas on johdonmukainen ja selkeä kanta sodan ja rauhan kysymykseen, mutta samalla se korostaa liian yksioikoisesti moraaliallakseen toimiva suhde maailmaan, missä toimitaan eri säännöillä. Se on liian helposti leimattavissa utopistiseksi ja epäkäytännölliseksi ajatteluksi ja on suhteessa vallitseviin käytäntöihin potentiaalisesti itsetuhoista. Identiteettikysymykset esitetään siinä mielessä vaivattomina ja hahmojen identiteetit luonnollisina (analyysissä esitetyin varauksin), että luullakseni Huovisen elämänsä aikana jolloin tekstit on kirjoitettu, ei ole vallinnut sellainen epätodellisuuden tuntu ja vieraantuminen, mikä tänä päivänä on tehnyt identiteetin pohtimisesta jonkinlaisen pakkomielen. Sen sijaan identiteeteillä politikointiin kiinnitetään huomiota viholliskuvien ja vihollisen julmana, pahana ja eläimellisenä esittämisen kautta tätä kritisoiden, ja toisaalta korostamalla ihmisten vähimpiä yhteisiä piirteitä yhteisymmärryksen mahdollisuuden perustana.

Huovisen kirjoitusten pohjalta muotoiltavaa näkemystä sodasta voidaan jäsentää esim. sodan funktioiden, niiden kritiikin ja esitettyjen vaihtoehtojen kautta. Sodalle mielletään aina funktioita, eli tarkoituksia joita se palvelee, minkä kautta sitä oikeutetaan. Funktio liittyy aina johonkin toimijaan ja siksi niistä voidaan puhua ”yksilön, sosiaalisen ryhmän, kulttuurin, valtion, poliittisten tavoitteiden ja kansainvälisen järjestelmän kannalta” (Harle 1988, 254). Kritiikkiä ja vaihtoehtoja esitetään erityisesti *Rauhanpiipussa*, mitä *Veitikka* osaltaan täydentää. Seuraavassa viitekohtana toimii Harlen sotien funktioita ja niiden vaihtoehtoja esimerkinomaisesti hahmotteleva taulukko (emt. 260).

Jos yksilön kannalta sodan funktion nähdään liittyvän täyttymyksen ja koherentin identiteetin saavuttamiseen miehenä, tuomitsee Huovinen tämän vaarallisista kuvitelmissa johdetuksi turhamaisuudeksi ja esittää, että on olemassa vaihtoehtoisia ja hyödyllisiä tapoja osoittaa kestävyyttä, urheutta jne. vaikkapa vaativissa työtehtävissä tai urheilun kautta. Ihmisryhmien identiteetin ja järjestyksen tarpeiden Huovinen katsoo olevan täytettävissä niin ikään ilman sotaa, luopumalla erojen

korostamisesta politikoinnin välineenä ja kuvitelmasta vihollisesta pahan ruumiillistumana. Sen sijaan voidaan korostaa ihmisten yhteisiä piirteitä ja samankaltaisuutta, kuitenkin olettamatta utopistista ykseyttä. Lisäksi viitataan 'virhetoimintojen' olevan hoidettavissa hillitsevän, kohtuullisen kurinpidon keinoin. Kulttuurin suhteen Huovinen kritisoi sotaa erityisen voimakkaasti sen koko perustan murentavana ilmiönä. Vaihtoehtoina hän esittää suvaitsevaisuuden ja omien arvojen suhteelliseksi tunnistamisen, mikä tarkoittaa mielenkiintoa ja ymmärrystä toiseutta kohtaan, sekä keskittymistä luovaan ja rakentavaan työhön tarpeista lähtevän taloudellisen toiminnan sekä tieteen ja taiteen alueilla. Valtioitten suhteen Huovinen puhuu vallan ongelmista yleensä kiinnittäen huomiota suurten ja pienten valtioitten väliseen olennaiseen eroon: edellisillä on valta päättää sodasta ja rauhasta, jälkimmäisillä ei, joten vastuu on mahtavilla valtioilla. Huovisen käsitys vallasta on jokseenkin perinteinen: valta nähdään ylivaltana, luonteeltaan alistavana ja esim. *Rauhanpiipussa* rakenteellinen valta merkittävästi rajoittaa päähenkilöiden toimintamahdollisuuksia. Valta nähdään myös turmelevana ja siitä käytävä kamppailu luonteeltaan raadollisena. Vallantavoittelun Huovinen näkee ongelmallisena ilmiönä ja sotien keskeisenä syynä. Vaihtoehtona sodalle Huovinen esittää väkivallasta pidättäytymistä ja sitä, että suuret ja mahtavat tunnustaisivat pienempiensä olemassaolonoikeutuksen pluralismin nimissä, sillä pienet valtiot eivät kykene suurempiaan uhkaamaan. Poliittisten päämäärien ajamisen suhteen kritiikki kohdistuu sodan hintaan, ja siksi huomio kiinnitetään poliittisen prosessin välttämättömyyteen, sillä se on aina halvempi ja kestävämpi ratkaisu, jonka toteuttaminen on kiinni ensisijaisesti tahdosta. Epädramaattinen, arkinen, parlamentaarisen demokratian puitteissa tapahtuva politiikka nähdään epäkohdistaan huolimatta jokseenkin turvallisena, ainakin verrattuna radikaaleihin poliittisiin liikkeisiin. Kärsivällisen poliittisen prosessin korostaminen viittaa siihen, että järkevien ja suhteellisuudentajuisten ratkaisuyritysten puitteissa konfliktit olisivat transsendoitavissa, eli konfliktin todellisuus voi hävitä tietoisuuden muutoksen kautta. Alistumisen väkivallan edessä Huovinen katsoo kestävämmäksi ratkaisuksi, eli itsepuolustus suoran hyökkäyksen alaisena on hyväksyttävää. Tämän kannan ongelmallisuus on ilmeinen, eihän kukaan myönnä olevansa hyökkääjä, mutta eräänlainen ratkaisu voisi olla rauhantutkimuksen piirissä hahmoteltu ”puolustuksellinen puolustus”. Kansainvälisen järjestelmän ongelmat liittyvät edellisiin, eikä Huovinen niitä eksplisiittisesti käsittele. Valtioiden järjestelmä nähdään reaalisisena, vallantavoittelun ja voimasuhteiden epätasapainon vuoksi ongelmallisena olosuhteena, mitä määrittävät kyyninen valtakamppailu ja ideologiset vastakkainasettelut, eikä sen tuolle puolen meneviä hahmotelmia esitetä, ellei sellaiseksi lasketa

esitystä sodat ehkäisevän kurin alle alistumisesta, minkä olen edellä tulkinnut paremminkin itsekuriin kuin maailmanhallitukseen viittaavaksi.

Huovisen ajattelun lähtökohdat ovat mielestäni luonnonjärjestys, kristillinen moraalit ja humanistinen eetos. Sotaa ja sen motiiveja tarkastellaan toisaalta ihmistoimintaa rajoittavan luonnonjärjestyksen kautta, mikä korostaa elämän rajallisuutta ja siten arvokkuutta. Luonto tulee esiin esim. eläinvertauksissa ja se nähdään ihmisen käytäntöihin verrattuna tarkoituksenmukaisena suhteessa elämän ylläpitämiseen ja jatkuvuuteen. Kristillinen moraalit tulee esiin myönteisessä sävyssä puhuttaessa hyvästä Jumalasta, hänen oikeudenmukaisesta järjestyksestään ja käskystä ”älä tapa”, joita vastaan ihminen sotiessaan rikkoo. Suhde kristilliseen moraaliiin ei ole aivan yksioikoinen, sillä kritiikki kohdistuu kirkon ja valtion suhteeseen, esim. uskonnon käyttämiseen sodan oikeuttamisessa. Esiin tuleva versio kristillisestä moraalista liittyy näin ollen läheisemmin yksilölliseen uskoon ja Jeesuksen opetukseen, kuin sen institutionalisoiuihin versioihin. Huovinen kiistää mahdollisuuden erottaa julkinen ja yksityinen moraalit toisistaan, sillä jos tappaminen ei ole jumalallisen järjestyksen puitteissa hyväksyttävää, niin miten kirkko voi siihen ’poikkeusoloissakaan’ kehottaa? Humanistinen eetos korostaa ihmisarvoa ja yksilöllisyyttä ja vapautta väkivallasta ja pakosta. Hyvän inhimillisen elämän nähdään toteutuvan parhaiten arkisen elämän ja rakentavan työn kautta kansalaisyhteiskunnan puitteissa, sekä kulttuurin saavutuksissa. Huovinen korostaa elämän säilyttämistä ja rakentavia pyrkimyksiä niin materiaalisessa kuin henkisessäkin mielessä. Näistä tekijöistä johdetaan se järki, jota vastaan sota tuomitaan järjettömäksi. Sotaa käydään abstraktioiden, arvojen ja ideologioitten nimissä, mutta sen kautta hävitetään elämää ja konkreettisia saavutuksia ja niin tehtäessä rikotaan myös niitä arvoja vastaan, joita ollaan puolustavinaan. Sota esitetään huijauksena ja tavallisen, ’vallattoman’ ihmisen intressien vastaisena.

Konservatiivisuudesta kysymys on siinä mielessä, että maailmassa oletetaan olevan paljon pysyväistä, mitä edustaa erityisesti käsitys jonkinlaisen perisyntin vaivaamasta ihmisluonnosta. Toisaalta ongelmaa käsitellään myös tiedollisena, jolloin Huovinen provosoivasti puhuu ihmisten tyhmyydestä. Tyypillistä on myös, että kansallisvaltioiden järjestelmä rajoittaa mielikuvitusta ja se nähdään jokseenkin luonnollisena, mikä tulee esiin esim. puheissa pienistä ja suurista kansoista. Siinä mielessä kysymys on käytännöllisestä ajattelusta, että pienten valtioiden nähdään turvaavan pienten kansojen ja kulttuurien itsensä toteuttamista kansallisvaltiojärjestelmän puitteissa, joita suurten valtioiden

valtaintressit uhkaavat. Kansallisvaltio osataan myös kyseenalaistaa, esim. *Rauhanpiipussa*, missä moititaan ”paikallispatioottisuutta“ ja oman ryhmän ylistämistä toisten kustannuksella. Koska emme kuitenkaan ole kurkistelemassa kirjailija Huovisen päähän vaan tulkitsemassa hänen tekstejään ja ottamassa niistä oppia, vähättelen tulkinnassani kirjoitusten konservatiivisia piirteitä (esim. puhetta Jumalasta järjestyksen lähteenä) ja korostan radikaalimpaa ainesta. Siksi nostan keskeiseksi *Rauhanpiipussa* esitetyn näkemyksen inhimillisen olemassaolon ongelmallisuudesta, josta kuitenkin on mahdollista vapautua tietoisuuden muutoksen kautta ja hylkäämällä huonot käytännöt. Tämä on mahdollista nimenomaan nujertamalla väärä tietoisuus ja vapautumalla turhista kuvitelmista ja ideologioiden taakasta, mikä mahdollistaa ihmiselle todellisen vapauden järjestää elämänsä kuten haluaa ja kantaa vastuu itsestään, rajoittavana moraalisenä sääntönä kielto vahingoittaa toisia itsensä toteuttamisen nimissä. Näkemyksen voima on siinä, että se on riisuttu eikä se pyri valmiiksi määrittelemään, mitä inhimillisen subjektin pitää olla.

Olen analyysissäni pyrkinyt avaamaan sitä, miten sanomisen teho Huovisella perustuu kritiikin kohteen oudossa ja naurettavassa valossa esittävään retoriikkaan. Satiirin ja ironian käyttäminen taitavasti aseteltujen sanojen tukemana ovat näin ollen hallitsevan diskurssin vastaista retorista toimintaa. Diskurssin käsitteeseen liittyy kritiikki, joka kohdistuu ihmisten kunnioitukseen valtaa kohtaan ja heidän hyväuskoisuuteensa. Kritiikin tavoite on siten kehottaa kyseenalaistamaan ja epäilemään, punnitsemaan hyvin huolellisesti vallan sanoja. Kirjallisuus muutosvoimana suhteessa väärän tietoisuuden ongelmaan toimii Huovisella koomisen oikaisun kautta, osoittamalla tosielämän käytäntöihin liittyviä ristiriitaisuuksia ja naurettavuuksia. Huovisen sodanvastaisessa julistuksessa on ensisijaisesti kysymyksessä asenteisiin vaikuttamiseen pyrkivästä retoriikasta, sillä ”suoraan” toimintaan hän suhtautuu epäilevästi. Kirjoitusten retoriikka toimii esim. käsitteiden merkityksen kyseenalaistamisen kautta, mm. vapauden ja ideologioitten suhteen tai sotakoneiden uudelleennimeämisessä. Näin rakenne tukee sisältöä. Satiiri, sodankäynnin pilkkaaminen Huovisella on toimintaa, jonka tarkoitus on paljastaa sodankäynnin oikeuttamisen ontous. Retoristen keinojen ja suomen kielen resurssien taitava käyttäminen ovat olennainen osa argumentaatiota.

Rauhanpiipun ja *Veitikan* näkökulmat eivät suinkaan ole toistensa täydellisiä vastakohtia, perspektiivi on eri, mutta molemmissa puolustetaan rauhaa keskeisenä arvona ja harjoitetaan sodanvastaista retoriikkaa. Kumpikin kirja hyödyntää ironiaa omissa puitteissaan. *Rauhanpiippu* tuomalla vahvasti

esiin omaa näkökulmaansa, mutta suhteuttaen sen realiteetteihin, jolloin lopputulos on eri kuin kritiikin kohde (sodankäynti) tai sen yksinkertaistetusti ymmärretty normatiivinen lähtökohta (pasifismi). *Veitikan* ironia on mutkikkaampaa, mutta nostan siitä esiin ajatuksen pahuuden vastustamisen välttämättömyydestä jopa väkivalloin ja sen ristiriidan suhteessa ajatukseen, ettei pahuus kuole tappamalla, eikä kukaan kykene asettautumaan sen ulkopuolelle. Suhteessa tähän hyvän ja pahan tradition pohdintaan palautettakoon mieleen Burken näkemys, jonka mukaan maallinen valta identifioituu hyviin, pahoihin, tai samantekeviin motiiveihin sen mukaan, miten valtaa käytetään, sekä sille merkityksen antavien eettisten asenteiden mukaan. Hyvän ja pahan tuolle puolen ei ehkä voida päästä, mutta erottelun suhteellisuus on aina muistettava. *Rauhanpiippu* keskittyy sodankäynnin kritiikkiin, sen kestävämmäksi, kammottavaksi ja huonoksi ratkaisuksi esittämiseen. *Veitikassa* asioita käsitellään osin samassa hengessä, mutta perspektiivien välinen keskeinen ero on korostuksessa, ettei sota aina ole vältettävissä. Voi olla tarpeellista vastustaa väkivaltaa väkivalloin, kuitenkin lopullisen voiton saavuttamattomuuden kautta tämänkin kannan rajoitukset tunnustaen.

Huovisen kirjoista nostettavat keskenään ristiriitaiset perspektiivit voidaan muotoilla vaikkapa seuraavalla tavalla. *Rauhanpiipussa* kyseenalaistetaan vahvasti sodankäynnin oikeutus ja sotaa käsitellään inhimillisen kulttuurin olemassaoloa uhkaavana ilmiönä. Toisaalta *Veitikassa* korostetaan itsepuolustuksen oikeutusta ja vallan väärinkäytön vastustamisen välttämättömyyttä sodan tietyissä tilanteissa oikeuttavalla tavalla. Näiden perspektiivien välinen metanäkökulma edustaa eräänlaista 'modifioitua' pasifismia, sillä se korostaa rauhan ja elämän säilyttämisen arvokkuutta, mutta ottaa huomioon 'kontekstin asettamat paineet' hyväksyen väkivallan käytön joissakin tilanteissa välttämättömänä. Tuki itsepuolustuksen oikeutukselle on luettavissa Huovisen kirjoitusten rivien väleistä. Aihe, jota ei eksplisiittisesti käsitellä, mutta joka suhteessa oikeutetun sodan tradition piirissä hyväksytyihin sodan syihin vastaa mielestäni Huovisen eetosta, voisi olla hyökkäyksen kohteeksi joutuneen puolustuskyvyttömän tahon avustaminen, esim. kansanmurhan estämiseksi. Molempiin perusteluihin liittyy väärinkäytöksen vaara siinä mielessä kuin kaikki sodan oikeutukset ovat konstitutiivisessa suhteessa ilmiöön nähden, mutta toisaalta väkivallan edessä alistuminen tai sen käytön seuraaminen sivusta toimeettomana ovat ristiriidassa Huovisen tärkeinä käsittelemiin arvoihin nähden. Sodan ongelmaan ei ole olemassa helppoja ratkaisuja. Metanäkökulma on siten, että sotaan on oikeutettua turvautua vain viimeisenä keinona, joko itsesäilytyksen vuoksi tai vielä suuremman väkivaltaisuuden estämiseksi ja suhteessa näihin olettamuksiin on aina muistettava päämäärien ja

keinojen välinen suhde. Koska kanta näihin asioihin on määritettävä paitsi tilanne-, myös henkilökohtaisesti niiden kiistanalaisuuden ja tulkinnanvaraisuuden vuoksi, on lainopillisten muotoilujen hyöty tässä suhteessa kyseenalainen.

Edellistä tärkeämpi metanäkökulma koskee muutoksen mahdollisuutta suhteessa sodan ongelmaan. Asian käsittelyssä Huovinen on mielestäni hyvästä syystä kahden vaiheilla. Perspektiiveinä asiaan voidaan esittää, että toisaalta sodassa on kysymys ihmisen luomasta ongelmasta, joka vastaavasti on myös ratkaistavissa. Toisaalta voidaan historialliseen kokemukseen vedoten väittää, että ihminen on aina sotinut, ja joko ihmisluonnosta tai kansainvälisen järjestelmän rakenteellisista ominaisuuksista johtuen on epätodennäköistä, että sodista koskaan päästäisiin eroon. Muutoksen mahdollisuuksiin Huovinen on useissa yhteyksissä ilmaissut epäilevän kannan. Toisaalta sitkeä kriittisyys suhteessa sodankäyntiin ja poliittisen vallan ongelmiin hänen kirjoituksissaan antaa ymmärtää, että asialle voi ja täytyy tehdä jotain. Metanäkökulmaksi nousee siten käsitys, että vaikka sodista on turha kuvitella voitavan päästä eroon kerralla ja lopullisesti, on tärkeää tehdä vastarintaa sitä uusintaviin käytäntöihin nähden ja pyrittävä muokkaamaan mielipiteitä ja tuottamaan toisenlaista tietoisuutta aiheesta. Kysymys on siten prosessista, joka korostaa toiminnan merkitystä ja ihmisen vastuuta omasta yhteiskuntasuhteestaan. Huovinen puhuu itsetutkiskelusta ja pahan kuolettamisesta omassa itsessä, mikä viittaa suureen henkilökohtaiseen vastuuseen ja velvollisuuteen kriittiseen ajatteluun ja itsensä kehittämiseen. Sosiaalisen toiminnan kontekstissa tämä tarkoittaa velvollisuutta kyseenalaistaa ja siten politisoida totunnaisia käsityksiä ja huonoiksi koettuja käytäntöjä, eli ihmisen neuroottista taipumusta toistaa jatkuvasti samoja virheitä, ja kehottaa itsenäiseen ajatteluun ja oman kannan muodostamiseen suhteessa inhimillisen elämän, kulttuurin ja politiikan ilmiöihin, mihin sisältyy mahdollisuus argumentoida tätä näkemystä toisille taitavan kielenkäytön keinoin, esim. Huovisen tavoin kirjoittamalla.

7. Johtopäätökset

Tutkimukseni lähetessä loppua näyttäytyvät käsittelemäni teoria, metodiikka ja Huovisen tekstit minulle ikään kuin samoista asioista puhuvina. Olen edennyt abstraktilta tasolta kohti konkreettista (kirjallista) poliittista toimintaa. Teoria liikkuu kaikkein abstrakteimmalla tasolla ja teoreettisen viitekehyksen tehtävä on osoittaa, etteivät asiat välttämättä ole niin kuin niiden ymmärretään olevan. Tutkimusotteeni kannalta olennaista on, että maailman ymmärtäminen ja samalla politiikan tutkimus käsitetään kiistanalaisena ja tulkinnallisena toimintana, jossa kielen ja erilaisten tekstien merkitys on keskeinen. Metodisessa keskustelussa retoriikka tarkentaa huomion tapoihin, joilla ymmärrystä tuotetaan kielellisessä toiminnassa ja miten se myös voidaan haastaa. Väkivallan diskurssit liittävät tämän ymmärryksen tiettyyn ongelma-alueeseen, sodan ongelmaan, minkä kautta määrittelen tutkimukselleni relevantit aiheet. Analyysissä Huovisen tekstit muodostavat konkreettisimman tason kirjallisuutena, jota luen poliittisena toimintana ja hallitsevan diskurssin vastaisena retoriikkana, joka kyseenalaistaa vallitsevat käytännöt esittäen niille vaihtoehtoja. Ironia korostaa kaikkien yksittäisten perspektiivien riittämättömyyttä, toimii kritiikin välineenä ja osoittaa holistisen tarkastelun mahdollisuuksia, ristiriitaiset aspektit huomioonottaen.

Olen pyrkinyt osoittamaan koko työni kautta, teoriasta analyysiin asti, miten fiktiivisen kirjoittamisen keinoin on mahdollista kyseenalaistaa vallitsevia yhteiskunnallisia käytäntöjä. Ne eivät ole ainoita mahdollisia tapoja olla ja toimia maailmassa ja siksi kritiikin kautta ne voidaan kyseenalaistaa ja niille voidaan osoittaa vaihtoehtoja. Siten esim. *Rauhanpiipussa* on kyse kuvitteellisen maailman ja siihen sijoittuneiden hahmojen luomisesta kriittisen etäisyyden saavuttamiseksi elävään elämään nähden. Tämä mahdollistaa sodankäynnin tarkastelemisen outona ja vahingollisena toimintana tilassa, joka ei houkuta takertumaan tiettyihin historiallisiin tapahtumiin ja niihin liittyviin asenteisiin. Suomalaisessa kontekstissa tämä mahdollisti sodankäynnin kritiikin kietoutumatta liiaksi esim. myyttiseksi muodostuneen talvisodan historialliseen kokemukseen, vaikkakin kirjan herättämässä polemiikissa Huovisen vastustajat vetosivat juuri suomalaisten puolustustaisteluun. Kirjassa käytetty kieli, kuvatut tapahtumat ja sen maailman ilmiöt ovat kuitenkin helposti tunnistettavia, joten se liittyy ymmärrettävällä tavalla diskurssiin, jonka tuottamat käsitykset se haastaa, eli se on yleisölle suunnattua retoriikkaa, pyrkimystä poliittiseen vaikuttamiseen.

Olen työssäni tutkinut Huovisen tekstejä suhteessa sodan ongelmaan, joka aiheena on keskeinen kansainvälisen politiikan tieteenalalla. Tulkintani Huovisen suhteesta sotaan olen esittänyt jo edellä analyysini yhteenvedossa. Tutkimukseni tärkeimmäksi kontribuutioksi tieteenalan keskusteluun nostan kuitenkin tavan, jolla olen käsitellyt aihettani, kirjallisuutta ja politiikkaa. Olen lukenut Huovisen kaunokirjallisia tekstejä vakavasti otettavina puheenvuoroina ja käsitellyt niitä tasavertaisina kansainvälisen politiikan vakiintuneiden diskurssien kanssa. Tällä tavalla olen mielestäni osoittanut, että kirjallisuuden kautta voidaan löytää mielenkiintoisia ja hedelmällisiä näkökulmia kansainväliseen politiikkaan ja sen tutkimukseen. Olen siis tutkinut kansainvälistä politiikkaa kirjallisuuden kautta ja toisaalta kirjallisuutta politiikan tutkimuksen käsitteiden avulla. Kirjallisuus on tämän työn puitteissa politisoiva käytäntö, omasta fiktiivisyydestään tietoinen sanankäytön alue, jonka puitteissa vallitsee tarvittava ulkopuolisuus ja vapaus asioiden kriittiseen ja luovaan käsittelyyn. Näin olen pyrkinyt löytämään Huovisen kautta niitä mahdollisuuksia, joita Shapiron mielestä kirjallisuudesta avautuu politiikan tutkimukseen. Niitä avautuu mielikuvituksen, vaihtoehtoisten tarinoiden, kyseenalaistamisen ja erilaisten perspektiivien huomioonottamisen kautta. Mielestäni politiikan tutkijoilla voisi olla opittavaa Huovisen tavasta käyttää kielellistä häirintää, jolla hallitsevia diskursseja kyseenalaistetaan erilaisin retorisin keinoin.

Retorinen ymmärrys yleisölle suunnatusta ja identifikaatiot mahdollistavasta kielenkäytöstä on keskeistä kriittisen tieteen emansipatorisen projektin kannalta. Kritiikin välineinä kanta-aottavan kirjallisuuden hyödyntämät satiiri ja parodia ovat keskeisiä. Ironia puolestaan viittaa kohtuullisuuden vaatimukseen suhteessa omaan ymmärrykseen ja toimii suojakilpenä 'leimakirveitä' vastaan. Kuten lukija on voinut ounastellakin, en ole käsitellyt Burken ajattelua niin laveasti kuin olen tehnyt ainoastaan työni metodin määrittelemiseksi, vaan koska katson hänen työllään ja näkemyksillään olevan laajemminkin merkitystä politiikan tutkimuksen kannalta. Burken painotuksista erityisen tärkeinä pidän kaiken kielenkäytön ymmärtämistä retoriseksi sekä ihmistoiminnan tarkastelemista kokonaisuutena, jonka ymmärtämiseksi on otettava huomioon eri elämänalueet. Tämä johtaa maailman tarkasteluun perspektivistisesti eri näkökulmista. Erikoistuminen ei ole huono asia sinänsä, sillä se mahdollistaa syvällisen ymmärryksen jostakin tietystä ilmiöstä, mutta sen suhteen on huomioitava reduktionismin vaara. Ironia nousee keskeiseksi troopiksi, koska se parhaiten ottaa huomioon todellisuuteen välttämättä kuuluvat ristiriitaisuudet eri perspektiivien välillä. Dialektinen ironia on parhaimmillaan poliittinen prosessi, joka kyseenalaistaa totuudet, auttaa havaitsemaan

”mahdollisuuksien pluralismin” ja jonka kautta voidaan luoda uutta (Lindroos 2006, 1-2). Kertomustyypinä ja juonikulkuna ironiaan liittyy satiiri, jonka nostan keskeiseksi kriittisen tieteen kannalta. En pidä satiiria yksinomaan varman päälle pelaamisena ja muihin kertomustyyppihin nähden parasiittisena (Anonymous 2006, 6, 20), vaan niistä monipuolisimpana. Muiden kertomustyyppien ainesten hyödyntäminen ei välttämättä rajoitu pilkkaamiseen, vaan voi tarkoittaa todellisuuden eri aspektien ja eri tarinoiden mahdollisuuksien huomioimista. Pahojen mahdollisuuksien osoittaminen palvelee paitsi dekonstruktivistista, myös epäsuorasti rakentavaa tarkoitusta, sillä huonojen vaihtoehtojen tunnistaminen mahdollistaa parempien harkinnan. Kriitiikin välineenä satiiri kysyy olemassa olevan järjestyksen hintaa ja kuka on siitä vastuussa? Tätä kautta satiiri on mielestäni juuri sitä vallanrajoittamisen tekniikkaa, jota Huovinen kehottaa tutkimaan, ja mitä hän itse on huomattavassa määrin ja ansiokkaasti harjoittanut.

Käyttökelpoinen poliittinen kanta tai perspektiivi on Huovisen sanoin näkemys, joka voidaan määritellä ”muoti-ideoita etevämmäksi” sillä perusteella, ”että siihen sisältyy huumoria ja että se on suhteellisen hyvin perusteltu” (RP, 223). Tätä edustaa Burken koominen oikaisu, eli kyky havaita ylikorostuneiden kantojen huvittavuus ja siitä syntyvä pyrkimys maltillisempiin ja kohtuullisempiin näkemyksiin. Tähän liittyy myös Shapiron korostama tietoisuus lukemisen ja kirjoittamisen luonteesta mielikuvituksellisena toimintana, mikä kiinnittää huomiota faktan ja fiktion suhteellisuuteen ja tarjoaa resursseja vastarinnalle ja vaihtoehtojen esittämiselle luovan kielellisen toiminnan kautta. Tällaista kantaa edustavat ajattelijat eivät suostu universalisoimaan omia ennakkoluulojaan maailman järjestykseen tai rakenteeseen, vaan tunnustavat asioiden monimutkaisuuden ja pyrkivät säilyttämään suhteellisuudentajun. Tästä mielestäni on merkittävässä, kriittisessä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa kysymys.

Lähteet:

Kirjallisuus ja artikkelit:

Apunen, Osmo. 1991. *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Oppihistoriallisia ääriä ja erään tieteenalan vaiheista*. Tampere: Tampereen yliopisto. Rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikkö

Apunen, Osmo. 1998. *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos

Alker, Hayward R. 1996. *Rediscoveries and Reformulations. Humanistic Methodologies for International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press

Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. Lontoo: SAGE Publications Ltd.

Bleiker, Roland. 2001. Forget IR Theory. Teoksessa Chan, Stephen - Mandaville, Peter - Bleiker, Roland (eds.), *The Zen of International Relations. IR Theory from East to West*. Basingstoke: Palgrave

Burke, Kenneth. 1945. *A Grammar of Motives*. New York: Prentice-Hall, Inc.

Burke, Kenneth. 1969. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press. (1. painos 1950)

Burke, Kenneth. 1984. The Rhetoric of Hitler's 'Battle'. Teoksessa: Shapiro, Michael J. (ed.) *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell. (Alkuperäisjulkaisu: The Southern Review 5 1939-1940)

Burke, Kenneth. 1989a. Perspective by Incongruity: Comic Correctives. Teoksessa Gusfield, Joseph R. (ed.): *On Symbols and Society*. Chicago: University of Chicago Press

Burke, Kenneth. 1989b. The Paradox of Substance. Teoksessa Gusfield, Joseph R. (ed.): *On Symbols and Society*. Chicago: The University of Chicago Press

Creveld, Martin van. 1991. *The Transformation of War*. New York: Free Press

Der Derian, James. 1989. The Boundaries of Knowledge and Power in International Relations. Teoksessa Der Derian, James - Shapiro, Michael J. (eds.), *International/ Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*. New York: Lexington Books

Der Derian, James. 1995. A Reinterpretation of Realism: Genealogy, Semiology, Dromology. Teoksessa Der Derian, James (ed.): *International Theory. Critical Investigations*. Basingstoke: Macmillan

Der Derian, James. 2001. *Virtuous War. Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. Boulder: Westview Press

- Eagleton, Terry. 1983. *Literary Theory. An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell
- Eagleton, Terry. 1988. *Walter Benjamin, or, Towards a Revolutionary Criticism*. London: Verso (1. painos 1981)
- Eagleton, Terry. 1997. *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. Tampere: Vastapaino
- Elshtain, Jean Bethke. 1992a. Reflections on War and Political Discourse: Realism, Just War, and Feminism in a Nuclear Age. Teoksessa Elshtain, Jean Bethke (ed.): *Just War Theory*. New York: New York University Press
- Elshtain, Jean Bethke. 1992b. Introduction. Teoksessa Elshtain, Jean Bethke (ed.): *Just War Theory*. New York: New York University Press
- Elshtain, Jean Bethke. 1995a. *Women and War*. Chicago: The University of Chicago Press
- Elshtain, Jean Bethke. 1995b. Feminist Themes and International Relations. Teoksessa: Der Derian, James (ed.): *International Theory. Critical Investigations*. Basingstoke: Macmillan
- Gusfield, Joseph R. 1989. The Bridge Over Separated Lands. Kenneth Burke's Significance for the Study of Social Action. Teoksessa: Simons, Herbert W. - Melia, Trevor (eds.). *The Legacy of Kenneth Burke*. Madison: The University of Wisconsin Press
- Haanpää, Pentti. 1989. *Kootut teokset 6. Korpisotaa ja muita teoksia*. Keuruu: Otava (Viittaus romaaniin *Korpisotaa*, 1. painos 1940)
- Haapala, Vesa. 2003. Kutsuja, hyppyjä, tilavaa puhetta. Pentti Saarikosken myöhäistuotannon metonymisia ratkaisuja. Teoksessa: Haapala, Vesa (toim.). *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Haavikko, Paavo. 1980. *Kansakunnan linja. Kommentteja erään tuntemattoman kansan tuntemattomaan historiaan 1904-1975*. Keuruu: Otava
- Harle, Vilho. 1988. Sotien funktioista ja niiden vaihtoehdoista. Teoksessa Harle, Vilho (toim.). *Rauha, aate, historia. Kirjoituksia rauhanaatteesta historiassa*. Oulu: Oulun yliopiston historian laitos
- Harle, Vilho. 1991. *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Harle, Vilho. 2003. Onko geopolitiikka kriittistä tiedettä? Teoksessa: Harle, Vilho - Moisio, Sami (toim.). *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus
- Holmes, Robert L. 1992. Can War Be Morally Justified? The Just War Theory. Teoksessa Elshtain, Jean Bethke (ed.): *Just War Theory*. New York: New York University Press
- Huovinen, Veikko. 1956. *Rauhanpiippu*. Porvoo: WSOY (kirjasta käytetty lyhenne: RP)

- Huovinen, Veikko. 1967. Kirjailijan lähtöasetelmat. Teoksessa Kare, Kauko (toim.): *Taistelun ja murroksen vuodet*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiö
- Huovinen, Veikko. 1969. Luku: ”Veikko Huovinen” teoksessa Rainio, Ritva (toim.): *Miten kirjani ovat syntyneet*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö
- Huovinen, Veikko. 1989. *Joe-setä, Veitikka*. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy (*Joe-setä*, 1. painos 1988; *Veitikka* 1. painos 1971; kirjasta käytetty lyhenne: Ve)
- Huovinen, Veikko. 2001. *Muina miehinä. Kirjailijan muistelmia*. Juva: WSOY
- Hänninen, Sakari ja Palonen, Kari. 1990. Introduction. Teoksessa Hänninen, Sakari - Palonen, Kari (eds.): *Texts, Contexts, Concepts. Studies on Politics and Power in Language*. Jyväskylä: Gummerus Printing
- Jabri, Vivienne. 1996. *Discourses on Violence. Conflict Analysis Reconsidered*. Manchester: Manchester University Press
- Johnson, James Turner. 1992. Threats, Values and Defense: Does the Defense of Values Remain a Moral Possibility? Teoksessa Elshtain, Jean Bethke (ed.): *Just War Theory*. New York: New York University Press
- Kuusisto, Riikka. 2004. Poliittinen tarinan kerronta ja sodan retoriikka. Teoksessa: Huru, Jouko - Väyrynen, Tarja (toim.). *Kadonnutta poliittista etsimässä. Kansainvälinen turvallisuus ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino
- Könönen, Juha. 1986. Satiirin estetiikan ja historiallisen todellisuuden ongelmia. Teoksessa Ihonen, Markku - Saariluoma, Liisa (toim.): *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lucacsista Umberto Ecoon*. Joensuu: Joensuun yliopisto. Humanistinen tiedekunta
- Lindroos, Kia. 2006. Pääkirjoitus: *Ironia ja politiikka*. *Politiikka* 48: 1
- Liukkonen, Tero. 1997. *Veikko Huovinen. Kertoja, veitikka, toisinajattelija*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Mattila, Pekka. 1984. *Kirjallisuudentutkimuksen avainsanoja*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Moisio, Sami. 2003. Geopolitiikka kamppailuna. Teoksessa: Harle, Vilho - Moisio, Sami (toim.). *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus
- Niemi, Juhani. 1988. *Viime sotien kirjat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Niemi, Juhani. 1993. *Sanan vallasta vallan sanoihin. Esseitä kirjallisuuden ja politiikan kohtaamisesta*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy

- Noro, Mauri. 1988. Etiikka ja politiikka Kantin ja Hegelin ajattelussa rauhankysymyksen kannalta. Teoksessa Harle, Vilho (toim.). *Rauha, aate, historia. Kirjoituksia rauhanaatteesta historiassa*. Oulu: Oulun yliopiston historian laitos
- Palonen, Kari. 1988. *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Hämeenlinna: Vastapaino
- Palonen, Kari. 1997. *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino
- Perelman, Chaïm. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino (Alkuteos *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*. 1977)
- Rapoport, Anatol. 1960. *Fights, Games and Debates*. Ann Arbor: The University of Michigan Press
- Rose, Margaret A. 1993. *Parody: ancient, modern and post-modern*. Cambridge: Cambridge University Press
- Salin, Sari. 2003. Vaarallinen trooppi. Ironian kaksijakoinen historia. Teoksessa: Haapala, Vesa (toim.). *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Seery, John Evan. 1990. *Political Returns. Irony in Politics and Theory from Plato to the Antinuclear Movement*. Boulder: Westview Press
- Seppälä, Arto. 1975. *Ajatus on hiirihaukka. Veikko Huovinen, humoristi*. Porvoo: WSOY
- Shapiro, Michael J. 1984a. Literary Production as a Politicizing Practice. Teoksessa Shapiro, Michael J. (ed.): *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell
- Shapiro, Michael J. 1984b. Introduction. Teoksessa: Shapiro, Michael J. (ed.) *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell
- Shapiro, Michael J. 1988. *The Politics of Representation. Writing Practices in Biography, Photography and Policy Analysis*. Madison: The University of Wisconsin Press
- Shapiro, Michael J. 1989a. Textualizing Global Politics. Teoksessa Der Derian, James - Shapiro, Michael J. (eds.): *International/Intertextual relations*. New York: Lexington Books
- Shapiro, Michael J. 1989b. Representing World Politics: The Sport/War Intertext. Teoksessa Der Derian, James - Shapiro, Michael J. (eds.): *Intertextual/ International Relations*. New York: Lexington Books
- Shapiro, Michael J. 1990. Language and Power: The Genealogical Perspective. Teoksessa Hänninen, Sakari - Palonen, Kari (eds.): *Texts, Contexts, Concepts. Studies on Politics and Power in Language*. Jyväskylä: The Finnish Political Science Association (Gummerus Printing)

Shapiro, Michael J. 1992. *Reading the Postmodern Polity. Political Theory as Textual Practice*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Shapiro, Michael J. 1997. *Violent Cartographies. Mapping Cultures of War*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Shapiro, Michael J. 2004. ”The Nation State and Violence”. Wim Wenders contra Imperial Sovereignty. Teoksessa Edkins, Jenny - Pin-Fat, Véronique - Shapiro, Michael J. (eds.): *Sovereign Lives. Power in Global Politics*. New York: Routledge

Strong, Tracy B. 1984. Language and Nihilism: Nietzsche’s Critique of Epistemology. Teoksessa Shapiro, Michael J. (ed.): *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell

Summa, Hilikka. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa: Palonen, Kari - Summa, Hilikka (toim.). *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino

Weber, Cynthia. 2001. *International Relations Theory. A Critical Introduction*. London: Routledge

White, Hayden. 1978. *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: The John Hopkins University Press

Whitebrook, Maureen. 2001. *Identity, Narrative and Politics*. London : Routledge

Painamattomat lähteet:

Anonymous (forthcoming). 2006. *Inter-textual Relations: The Quarrel over the Iraq War as a Conflict between Narrative Types*. Unpublished manuscript

Piirainen, Anneli. 1986. *Sodan vastaisuus Veikko Huovisen tuotannossa*. Kirjallisuuden pro gradu – tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto

Vauhkonen, Jouni. 1991. *Politiikka runoutena. Toiminta ja aika Paavo Haavikon tuotannon avaamista näkökulmista*. Pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitos

Sanomalehdet:

Ahtiainen, Ilkka. Helsingin Sanomat. Sunnuntaina 12. maaliskuuta 2006. *Uusnatsien kokoontumisoikeudesta tuli juristien kiistakapula Saksassa*. B 2

Helsingin Sanomat. Tiistaina 9. marraskuuta 2004. *USA ryhtyi valloittamaan ”moskeijoiden kaupunkia”*. A12

Honkonen, Juha. Aviisi. 16.3. 2006, nro 5. *Pentti Linkolaa ei päästetä puhumaan filosofiatapahtumaan*. 3